A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés jelentősége és lehetőségei

Nemzetközi és hazai jogalkotási, jogalkalmazási és adatgyűjtési
kérdések

PhD értekezés

Témavezető: Dr. Tóth Judit tanszékvezető egyetemi docens
SZTE Állam- és Jogtudományi Kar, Alkotmányjogi Tanszék

Írta: Dinók Henriett Éva

SZEGEDI TUDOMÁNYEGYETEM
ÁLLAM- ÉS JOGTUDOMÁNYI KAR
ALKOTMÁNYJOGI TANSZÉK

Tartalom

<i>A dolgozat tárgya, célja</i>	5
<i>A vizsgált országok kiválasztása során irányadó szempontok</i>	8
<i>Ami a dolgozathoz kimerült</i>	9
<i>A vizsgálat módszere</i>	10
I. Gyűlölet-bűncselekmények fogalma	13
1. <i>A fogalom, gyűlölet v. előítélet</i>	13
2. <i>Elhatárolás más előítélet vezérelte cselekményektől</i>	16
3. <i>Az egyénre, közösségre és társadalomra gyakorolt hatás</i>	18
3.1. <i>Gyűlölet-bűncselekmények az egyéni áldozat szintjén</i>	18
3.2. <i>Gyűlölet-bűncselekmények második szintje, a védett csoport. Gyűlölet-bűncselekmények, mint üzenet-bűncselekmények</i>	21
3.3. <i>A gyűlölet-bűncselekmények hatásainak harmadik dimenziója, a társadalmi hatások</i>	23
3.4. <i>Gyűlölet-bűncselekmények az emberi jogok szintjén</i>	28
3.5. <i>A megkülönböztetett figyelem indokai</i>	34
II. A gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának általános kérdései – érvek a kiemelt büntetőjogi figyelem mellett és ellen	37
1. <i>Egy társadalmi probléma visszaszorítása büntetőjogi eszközökkel</i>	37
2. <i>A szabályozás modelljei</i>	39
2.1. <i>A szabályozási modellek büntetőjog-tudományi csoportosítása</i>	39
2.2. <i>A szabályozási modellek elterjedtsége, tartalma, valamint az egyes modellek előnyei és hátrányai</i>	43
3. <i>A szabályozás kritikája</i>	46
3.1. <i>A gyűlölet-bűncselekmények és alapcselekmények egyénre, védett csoportra és társadalomra gyakorolt hatásával kapcsolatos érvek</i>	47
3.2. <i>Alkotmányellenesség, a szólásszabadság határa</i>	51
3.3. <i>Az elkövető „személyiségének” büntetése</i>	53
4. <i>A vegyes motívum kérdésköre</i>	57
5. <i>A védett csoportok köre</i>	61
5.1. <i>A szabályozás kisebbség- vagy identitásvédő intézkedés jellege</i>	61
5.2. <i>A védett csoportok szabályozásának módszerei – Nyílt vagy zárt végű lista</i>	66
5.3. <i>A „faj” mint védett kategória</i>	68
5.4. <i>A nemzeti vagy etnikai származás/etnicitás</i>	69

5.5. A vallás mint a védelem alapja.....	70
5.6. Fogytékosság mint védett tulajdonság.....	70
5.7. Szexuális irányultság és nemi identitás	71
III. Magyarország nemzetközi jogi és európai uniós kötelezettségei a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépésre vonatkozóan	74
1. Egyesült Nemzetek Szervezete	74
2. Európa Tanács	80
3. Európai Unió.....	88
4. Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet	95
5. Yogyakarta alapelvek	96
IV. Szabályozási és jogalkalmazási nemzetközi kitekintés	99
1. A vizsgálat tárgya.....	99
2. A vizsgált országok.....	107
3. Jogalkotás	108
4. Jogalkalmazás	116
5. Adatgyűjtés	126
6. Jó gyakorlatok	137
V. A hazai szabályozásáról és jogalkalmazásról	147
1. Jogalkotás	147
1.1. A sui generis tényállás – a tényállás kialakulása.....	149
1.2. A hatályos tényállás – Btk. 216. §	154
1.2.1. Btk. 216. § (1) bekezdés, a kihívóan közösségellenes magatartással megvalósított közösség tagja elleni erőszak	155
1.2.2. Btk. 216. § (2) bekezdés, a bántalmazással vagy kényszerítéssel elkövetett közösség tagja elleni erőszak.....	156
1.2.3. Btk. 216. § (3) bekezdés, a közösség tagja elleni erőszak minősített esetei.....	160
1.2.4. Btk. 216. § (4) bekezdés, a közösség tagja elleni erőszak előkészülete.....	162
1.2.5. Halmazat.....	163
2. Jogalkalmazás	166
2.1. Hatáskör, gyűlölet-bűncselekmények elleni szakvonal és ügyészégi protokoll	166
2.2. Jogalkalmazással kapcsolatos problémák.....	170
2.2.1. Btk. 216. § (1) bekezdéssel kapcsolatos jogalkalmazási problémák.....	174
2.2.2. Btk. 216. § (2) bekezdéssel kapcsolatos jogalkalmazási problémák.....	184
2.2.3. Hatáskörrel kapcsolatban felmerülő problémák	186
2.3. Magyarellenes indíték	189
2.4. A romák ellen irányuló gyilkosságsorozat	195

3. Adatgyűjtés	211
4. Jó gyakorlatok	219
Összegzés, javaslatok	224
Felhasznált irodalom	235

A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés jelentősége és lehetőségei

Nemzetközi és hazai jogalkotási, jogalkalmazási és adatgyűjtési kérdések

A dolgozat tárgya, célja

Munkám – a magyar jogrendszerben és közbeszédben viszonylag új keletű – gyűlölet-bűncselekmények jelenségét és szabályozását vizsgálja. A dolgozat kiinduló pontja, hogy a gyűlöletvezérelte bűncselekmények számos szempontból megkülönböztethetők más bűncselekményektől. E jelenség hatásai három különböző szinten ragadhatók meg: az egyén, azaz a sértett; a közösség, azaz a védett csoport; valamint a társadalom szintjén. A gyűlöletmotiválta bűncselekmények súlyosabb hatásokkal járhatnak mind az egyénre, mind a közösségre nézve pszichés-érzelmi, emberi jogi, társadalmi, gazdasági szempontból és üzenet-bűncselekmény jellegükből fakadóan nem csupán az áldozatra és az érintett csoportra nézve fejtik ki hatásukat. A gyűlölet-bűncselekmények az egész társadalomra nézve komoly következményekkel járhatnak: magukban hordozzák annak veszélyét, hogy a csoportok között ellenségeskedés alakulhat ki, aminek következtében elszabadulhatnak az indulatok.

A szabályozással kapcsolatban gyakran hivatkozott érv, hogy megalkotásának nem csupán a gyűlölet-bűncselekmények visszaszorítása a célja, hanem egy toleránsabb társadalmi közeg megteremtése is; azáltal, hogy a különböző csoportok közötti erőszakot társadalmi problémaként kezelik, és ezzel egyfajta üzenetet küld az áldozat, az áldozati csoport, az elkövető és a társadalom számára.¹ Így a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozást a rasszizmussal, a homofóbiával, az antiszemitizmussal és hasonló jelenségekkel szembeni eszközként használják, azaz nem csupán a konkrét erőszakos cselekményekben manifesztálódott intolerancia szankcionálására, hanem magának az intoleráns társadalmi közegnek a „kezelésére” is. Persze azzal kapcsolatban lehetnek és léteznek is szkeptikus nézetek, hogy szükséges-e üzenetet küldeni a teljese társadalomnak, de amint Kállai Ernő is rámutatott: a gyűlölet-

¹ Ld pl.: James B. JACOBS: “The Emergence and Implications of American Hate Crime Jurisprudence” in Barbara Perry (szerk.): *Hate and Bias Crime, A Reader* (New York: Routledge 2003) 409-426.

bűncselekményekkel kapcsolatos veszélyforrásokkal szembeni társadalompolitikai védekezés eszközrendszere természetesen sokrétű és ezen az adekvát büntetőjogi eszközök megválasztása csak szerény részt képvisel. Ennek ellenére az országgyűlési biztos már 2011-ben úgy gondolta, hogy „előállt egy olyan társadalompolitikai helyzet, amikor a büntetőkódexnek a jelenleginél jóval egyértelműbben és szigorúbban kell kifejeznie az állam negatív értékítéletét a faji cselekményekkel kapcsolatban”.²

Tagadhatatlan, hogy a gyűlölet-bűncselekmények az intolerancia erőszakos megnyilvánulási formái, és erre tekintettel elfogadhatónak tűnik azon állítás, hogy hatásai nem csupán az egyéni áldozat tekintetében jelentősek, hanem a védett csoport és a teljes társadalom is érintetté válik, és így hatással lehetnek mind a közösségek közötti kapcsolatokra, mind a társadalmi stabilitásra. Az előítélet állam általi elítélése fontos üzenetet közvetít az elkövető, a társadalom és áldozat, illetve a védett csoport tagjai felé is: azt hogy az ilyen cselekmények nem megtűrtek egy demokratikus társadalom keretei között.³ Az egyéni áldozatot ért sérelem elismerésével pedig azt közvetítik, hogy a bűnügyi szervek védelmet biztosítanak, mind az áldozat, mind a csoport tagjai számára. Ha pedig elfogadjuk azt a nézetet, hogy a jog – különösen a büntetőjog – kifejezi a társadalmi értékeket, akkor a gyűlölet-bűncselekmények szabályozása egyaránt jelzi az egyenlőség társadalmi értékének felismerését, támogatását és az előmozdítása iránti szándékot.⁴

A kontinentális jogokban a büntetőjog közvetíti a minimum morált.⁵ Ebből következően a büntetőjog értékvédő, értékteremtő és értékhordozó is.⁶ Ehhez az értékhordozó szerephez pedig azáltal jutott, hogy mindig függött az adott kor közjogi-alkotmányjogi rendszerétől. Éppen ezért és emiatt alakultak ki garanciális szabályai. A modern büntetőjog közjogi és alkotmányjogi függése mellett legitimitását azáltal is megalapozta, hogy a kor kultúrájának szellemét hordozta: a felvilágosodás eszméit, a humanizmust, a liberális toleranciát és a szabadságeszményeket. Korunkban, az

² Kállai Ernő, a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának levele a közigazgatási és igazságügyi miniszterhez. Nek-439/2011. 2011. április 5. 1.

<http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/202083196.pdf> (2015. június 26.)

³ Ld. pl.: Barbara PERRY: „Counting – and Countering – Hate Crime in Europe”, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* Vol. 18 No. 4. 349–367.

⁴ Office for Democratic Institutions and Human Rights of OSCE (ODIHR): *Hate Crime Laws. A Practical Guide*, 2009, 11. www.osce.org/odihr/36426

⁵ Belovics [et al.]: *Büntetőjog I.* - A 2012. évi C. törvény alapján. Budapest: HVG Orac Kiado, 2012.

⁶ Bővebben lásd: Németh Imre: „Elmélkedés a büntetendővé nyilvánítás értéktartalmáról” in Szoboszlai-Kiss Katalin–Deli Gergely (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére*, Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2013, 361–368.

alkotmányos jogállamok, a jogállami demokráciák korában, az emberi jogi és az alkotmányos alapjogok, amelyek védelme, és amelyek követelményrendszerének beteljesítése a büntetőjog alapvető funkciója.⁷ Mindebből kifolyólag pedig érdemes a büntetőjogra nem csak, mint az elrettentés-megtorlás területére, hanem a társadalmi értékek kinyilvánításának tartományára tekinteni.

A gyűlölet-bűncselekmények esetében tehát adott egy társadalmi jelenség, amelyre a normatív rendszer reagál valamiképp. Amikor a társadalmi kohézió nem működik, illetve – a gyűlöletvezérelte bűncselekmények esetében – a legkevésbé működik, a büntetőjog végső eszközként, értékvédőként és értékőrzőként vállalja magára az indulatok csatornába terelését. A büntető igazságszolgáltatás pedig az a tevékenység, amelyen keresztül az állam a legnagyobb mértékben beavatkozik az emberek életébe. „Sokat elárul egy társadalomról, egy államról, illetve az igazságszolgáltatás szereplőiről, hogy hogyan viszonyulnak ennek a tevékenységnek a hibáihoz.”⁸ A kutatás éppen ebből kifolyólag meghatározó szerepet szán a büntetőjognak, de a dolgozat egyben önkorlátozást is végez e ponton. A gyűlölet-bűncselekmények, illetve az alapjául szolgáló társadalmi problémák vizsgálata áll a középpontban, amelyek tanulmányozásához jelen körülmények között a büntetőjogi megközelítés szolgál alapul, az értékvédő funkcióból eredően. Ebből fakadóan a dolgozat célja annak vizsgálata, hogy az értékőrző jogág megfelelően reagál-e a társadalom problémáira. A büntetőjog fejlesztése legfeljebb másodlagos célként szerepelhet, a kutatás során feltárt anomáliákra vonatkozó ajánlások megfogalmazása révén.

Mindezekre tekintettel a dolgozat elsődleges célja, hogy az említett megkülönböztető szempontokat szem előtt tartva mutassa be a gyűlölet-bűncselekmények elsősorban hazai és nemzetközi szabályozását, a hazai szabályozáson belül elsődlegesen a Btk. speciális tényállása, a „közösség tagja elleni erőszak” kapcsán felmerülő jogalkotási és jogalkalmazási kérdéseket és anomáliákat –, és e kérdésekre válaszul megoldási javaslatokkal szolgáljon a gyűlölet-bűncselekmények hatékonyabb megelőzése és kezelése tekintetében, figyelembe véve a különféle létező megoldásokat a társadalom, a civil szervezetek és az állam részéről.

⁷ Szabó András: Recepció és kreativitás a büntetőjogban. <http://www.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/704.htm> (2015. május 5.)

⁸ Hack Péter: *Az igazságszolgáltatás kudarcai. Vizsgálatok és megoldások az angolszász jogrendszerben.* 2007. Az előadás elhangzott a Magyar Büntetőjogi Társaság rendezvényén, 2007. április 19-én. <http://www.mbjt.hu/HackPeter20070419.pdf> (2015. május 10.)

A dolgozat a következő struktúra szerint épül fel: a dolgozat első felében áttekintem a gyűlölet-bűncselekmények fogalmával kapcsolatban kialakult különböző nézeteket, valamint e bűncselekmények egyénre, közösségre és társadalomra gyakorolt hatásait. Ezt követően a dolgozat azt próbálja meg bemutatni, hogy az adott ország történelmi és társadalmi sajátosságait figyelembe véve, a jogalkotónak mely kérdésekben kell állást foglalni a gyűlölet vezérelte bűncselekményekre vonatkozó szabályozás kialakítása során, elsősorban az egyes szabályozási modellek és védett csoportok kapcsán. Ehhez kapcsolódóan pedig igyekszik rámutatni az egyes szabályozási modellek előnyeire és hátrányaira, valamint ismerteti a kiemelt büntetőjogi figyelemre vonatkozó különböző pro és kontra nézeteket. Majd elsősorban azokkal a – Magyarország szempontjából jelentőséggel bíró – fontosabb nemzetközi emberi jogi dokumentumokkal és közösségi jogi szabályokkal foglalkozik a dolgozat, amelyek a diszkrimináció különböző formáinak tilalmához és gyűlölet-bűncselekményekhez kapcsolódnak. A szabályozási és jogalkalmazási nemzetközi kitekintés a különböző nemzeti mintákat ismerteti és hasonlítja össze jogalkotás, jogalkalmazás, hivatalos adatgyűjtési rendszer és jó gyakorlatok szempontjából, annak reményében, hogy a vizsgált országok tapasztalatai a gyűlölet-bűncselekmények hazai szabályozásának és az azokkal kapcsolatos jogalkalmazás hatékonyságát növelő javaslatok megfogalmazásához is hozzájárulnak.

A dolgozat második nagyobb egységének célja, hogy átfogó képet nyújtson a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos hazai tapasztalatokról elsősorban a közösség tagja elleni erőszak tényállása kapcsán, a jogalkotás, a jogalkalmazás, a hivatalos adatgyűjtési rendszer és a jó gyakorlatok szempontjából. Illetve figyelembe véve a társadalom, a civil szervezetek és az állam részéről létező különféle megoldásokat, megoldási javaslatokkal szolgál a fenti kérdésekben a gyűlölet-bűncselekmények hatékonyabb megelőzése és kezelése érdekében.

A vizsgált országok kiválasztása során irányadó szempontok

Az államok kiválasztásánál két főszempontot vettem figyelembe: elsődleges célom az volt, hogy bizonyos szempontból összehasonlítható, más szempontból eltérő helyzetben lévő országokat vizsgáljak. A dolgozat jelen fejezete az összehasonlító büntetőjog egyik

legalapvetőbb módszerére, a funkcionalista módszertanra⁹ támaszkodik. A gyűlöletvezérelte bűncselekmények szabályozását tekintve eltérő modellek terjedtek el, amelyeket a büntető-jogtudományban ismert fogalmak szerint két fő csoportra, valamint négy alcsoportra bontottam. Ezen fogalmak használata lehetővé teszi a különböző jogrendszerek gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályainak összehasonlítását. A funkcionalizmus módszere megköveteli, hogy a jogösszehasonlítás során ne önmagukban a vizsgált jelenségekre fókuszáljunk, hanem hogy ezeket a jelenségeket mindig egy nagyobb egység kontextusába beágyazva alapvetően céljuk vagy feladatuk irányából közelítsük meg.¹⁰ A dolgozat jelen fejezetében éppen ezért a fenti büntető-jogtudományi fogalmakat veszi alapul és nem csak magára a jelenségre fókuszál, hanem arra, hogy a jelenséget szabályozó rendelkezések milyen formában hatnak a büntetőjogi felelősségre és a jogkövetkezményekre. A vizsgálatot pedig megkönnyíti, hogy a büntetőjog ezen szabályai nem csupán céljukban, de struktúrájukban és formájukban is igen hasonlóak.

Alapvetően a magyar szabályozás elemzése, kritikai értékelése áll érdeklődésem középpontjában, így igyekeztem olyan országokat választani, amelyek például szolgálhatnak. Kézenfekvő megoldás lett volna a környező országokat választani, azonban ezek – Magyarországhoz hasonlóan – nem rendelkeznek jelentős múltú szabályozással és jogalkalmazási tapasztalattal e területen.

Végül igyekeztem úgy kiválasztani az országokat, hogy a szabályozás és joggyakorlat tekintetében az eltérő megoldásokra is felhívhassam a figyelmet.

Ami a dolgozatból kimaradt

A gyűlöletvezérelte bűncselekményekhez szorosan kapcsolódnak más, hasonló tartalmú jelenségek és bűncselekmények, amelyeket már a dolgozat első fejezetében kizárok a vizsgálat köréből. Másrészt ezek kétségtelenül egymástól nehezen elválasztható kategóriák, így elkerülhetetlen, hogy egyes fejezetekben legalább említés szintjén megjelenjenek.

⁹ Lásd például: Ralf Michaels: „The Functional Method of Comparative Law” in Mathias Reimann–Reinhard Zimmermann (szerk.): *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford: Oxford University Press, 2006. 339-382.

¹⁰ Lásd Fekete Balázs: *A modern jogösszehasonlítás paradigmái. Kísérlet a jogösszehasonlítás történetének új értelmezésére*. Budapest: Gondolat Kiadó, 2011, 131.

A gyűlölet-bűncselekményeket első sorban meg kell különböztetni a gyűlölet-incidensektől. A nemzetközi útmutatók¹¹ gyűlöletvezérelte incidensnek tekintenek minden olyan cselekményt, amely ugyan előítéletet motiválta, de nem bűncselekmény.

Emellett léteznek olyan bűncselekmények, amelyek ugyan magukon viselik az gyűlöletvezérelte bűncselekmények ismertető jegyeit, de egy-egy jellemzőjük megkülönbözteti azokat a dolgozatban tárgyalt gyűlölet-bűncselekmény fogalomtól. Vannak olyan bűncselekmények, amelyek önmagában a gyűlölet kifejeződését büntetik, így azokat legfeljebb a gyűlölet-bűncselekmények speciális típusának tekinthetjük, így nem is képezik a kutatás fókuszát. Ide tartozik például a gyűlöletbeszéd (uszítás, izgatás),¹² tehát azon megnyilvánulások, amelyekkel valaki – általában előítélettől, vagy gyűlölettől vezérelve – a társadalom csoportjairól vagy azok egyes tagjairól (a csoporthoz tartozásukra tekintettel) szóban vagy írásban olyan állításokat közöl, amelyek sértheti a csoport tagjait, és gyűlöletet kelthetnek a társadalomban a csoporttal szemben.¹³

A gyűlölet-bűncselekmények kapcsán szintén sokszor felmerül a népirtás és az apartheid bűncselekménye is, de ezek sem képezik jelen dolgozat fókuszát. Ugyan szintén a közösségek védelmét hivatottak szolgálni, de olyan speciális jellemzőkkel bírnak, amelyek jelentős mértékben megkülönböztetik azokat a Btk.-ban szabályozott más bűncselekményektől.

A vizsgálat módszere

Az értekezés megírása során törekedtem a fellelhető magyar szakirodalmat a lehető legteljesebb körben felhasználni, valamint a téma szempontjából vizsgálom és elemezem a Bírósági Határozatokban, a Büntetőjogi Döntvénytárban közzétett vonatkozó eseti döntéseket, valamint civil szervezetek (Háttér Társaság, Társaság a Szabadságjogokért) által mintegy 25 különböző ügyben rendelkezésemre bocsátott, 2010-2012 közötti nyomozások során keletkezett iratokat.

¹¹ Ld. pl. EBESZ/DIEJH: *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses. Annual Report for 2012.* Varsó, 2013. 13. http://tandis.odhr.pl/hcr2012/pdf/Hate_Crime_Report_full_version.pdf (2014. szeptember 20.) ill. Association of Chief Police Officers (ACPO): *Hate Crime Operational Guidance.* 2014, 3. <http://www.acpo.police.uk/documents/edhr/2014/140509%20Hate%20Crime%20Op%20Guidance.pdf> (2014. szeptember 20.)

¹² A magyar Btk. közösség elleni uszításként szabályozza (Btk. 332. §).

¹³ Lásd Halmai Gábor: *Kommunikációs jogok.* Budapest: Új Mandátum, 2002. 114.

A nemzetközi szakirodalmat illetően angol nyelvű munkákat használtam fel, tekintettel arra, hogy a kutatásaim egy részét egy éves kanadai doktori ösztöndíjam ideje alatt végeztem az Albertai Egyetemen. A doktori ösztöndíj keretében az elmélet tanulmányozása mellett a gyakorlat részletes vizsgálatára is lehetőségem nyílt a gyűlölet-bűncselekmények elleni egységnél végzett kutatások, interjúk és a rendőrség *Ride-Along* programjában¹⁴ való részvételem útján.

A szabályozástörténeti kérdésekben nagy jelentőséget tulajdonítok a kodifikációs anyagok és a miniszteri indokolások hasznosításának. A jogalkotási kérdésekkel szoros kapcsolatban az Alkotmánybíróság releváns határozatait is figyelembe vettem, egy-egy rész kérdés kapcsán pedig részletesebben elemzem az Alkotmánybíróság álláspontját.

A jogösszehasonlításba bevont angol, dán, kanadai és német büntetőjog esetén szintén a szakirodalom, illetve szekunder irodalom széles körét veszem figyelembe. Néhány esetben az adott ország legfelsőbb bíróságának publikált döntéseit is közvetlenül bevontam a vizsgálatba. Emellett Kanada esetében felhasználtam a kutatásom alatt gyűlölet-bűncselekmény nyomozócsoport tagjával készített interjúkat és a terepmunkán tapasztaltakat. A jogösszehasonlítás az értekezésnek elsősorban nem a tárgya, hanem – szándékom szerint – sokkal inkább a módszere. A dolgozatban ugyan igyekeztem az adott ország szabályozásának minél részletesebb és átfogóbb bemutatására, de az elsődleges cél a magyar helyzettel való összehasonlítás a konkrét kérdés továbbgondolása érdekében.

Amint korábban említettem az értekezés fő célkitűzése a gyűlölet-bűncselekmények mint jelenség és az azzal kapcsolatos szabályozás és joggyakorlat vizsgálata. Ebből eredően a dolgozatnak egyaránt vannak alapjogi és büntetőjogi vonásai. A dolgozat interdiszciplináris jellegét tovább erősítik a széles körben felhasznált kriminálstatisztikai adatok.

Mindemellett az értekezés nagyban támaszkodik a nemzetközi szervezetek és hazai civil szervezetek állásfoglalásaira, útmutatóira és egyéb dokumentumaira. A magyar szabályozás és joggyakorlat esetében pedig széles körben használtam fel azokat a dokumentumokat, statisztikákat, amelyek a Gyűlölet-bűncselekmények Elleni

¹⁴Az edmontoni rendőrség délnyugati részlegének két tagját kísértem egy teljes éjszakai műszakban, amelynek során a munkájuk megfigyelése mellett a részleg számos tagjával készítettem interjút. *Ride-Along* programra lásd bővebben <http://www.fyrefly.ualberta.ca/Auction2013Item52> (2015. április 29.)

Munkacsoport egyéni szakértő tagjaként – főként közérdekű adatigénylések és a rendvédelmi szervekkel folytatott megbeszélések keretében – jutottak birtokomba.

I. Gyűlölet-bűncselekmények fogalma

1. A fogalom, gyűlölet v. előítélet

A gyűlölet-bűncselekmények olyan bűncselekmények, amelyeket részben vagy egészben egy csoporttal szembeni előítélet motivál. A szakirodalom illetve a nemzetközi dokumentumok¹⁵ egy része sokszor használja az „előítélet-bűncselekmény” kifejezést („*bias crime*”) a gyűlölet motiválta bűncselekmény („*hate crime*”) helyett, mivel egy társadalmi csoporttal szemben érzett előítélet a bűncselekmény mozgatórugója. Egyes nézetek szerint valamilyen szintű ellenséges érzülettel mindig rendelkezik az elkövető, viszont nem szükséges, hogy az érzelmi állapota elérje a gyűlölet szintjét.¹⁶ Más nézetek szerint elegendő, hogy a bűncselekmény mozgatórugója az előítélet, amely nem feltétlenül az elkövető által érzett előítéletben nyilvánul meg, hanem a társadalomban meglévő előítéletekre alapoz. Így például az elkövető azért választ rablás célpontjának meleg áldozatot, aki szexuális orientációját titkolja, mert feltételezi, hogy az áldozat nem mer majd feljelentést tenni, mert akkor bizonyos körülmények – mondjuk, ha a bűncselekmény helyszíne egy melegbár volt – leleplezhetnék. Tehát elkövető a társadalomban élő előítéletekre, illetve azok hatására alapozza a stratégiáját, és ebben az esetben indifferens, hogy ő maga előítéletes-e.

Ez a fajta megkülönböztetés az alapja a prototipikus és opportunista gyűlöletvezérelte bűncselekmények (‘*prototypical/opportunistic hate crime*’) elkülönítésének:¹⁷ a prototipikus gyűlölet-bűncselekmény során az elkövetőt a csoport iránti ellenséges érzések motiválják, míg opportunista gyűlölet-bűncselekmény esetében a társadalomban meglévő előítéletek jelentik a motiváció bázisát. Ha egy elkövető például, hogy férfiasságát bizonyítsa barátai előtt, egy amish vallású férfit inzultál, mert úgy gondolja, hogy az kiszemelt áldozat nem fog erőszakosan reagálni a konfliktus során, pacifista vallási meggyőződése miatt.

¹⁵ Lásd például az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ/OSCE – Organization for Security and Co-operation in Europe) 2009. december 2-án elfogadott 9/09. számú Miniszter Tanácsi határozatát.

¹⁶ Balogh Lídia–Pap András László: „A homofób és transzfób indíttatású gyűlölet-bűncselekmények előfordulása, valamint a jogi fellépés keretei Magyarországon” in Takács Judit (szerk.): *Homofóbia Magyarországon*. Budapest: L’Harmattan, 2011. 129.

¹⁷ Jordan Blair Woods: „Taking the »Hate« Out of Hate Crimes: Applying Unfair Advantage Theory to Justify the Enhanced Punishment of Opportunistic Bias Crimes”, *UCLA Law Review*, 2008/2. 491.

A differenciálás egy másik fajtája, a „rasszista indíttatású” (‘racial animus’) és diszkriminációs szelekción alapuló (‘discriminatory selection’) gyűlöletmotiválta bűncselekmények.¹⁸ Az előbbi kategória esetében az elkövető olyan ellenséges érzelem által motiválva követi el a cselekményt, amelyet az áldozat csoportja, illetve az áldozat iránt érez annak csoporttagsága miatt, akárcsak a prototipikus gyűlöletvezérelte bűncselekmények esetében. A második esetkörbe pedig azok az esetek tartoznak, amikor az áldozat kiválasztását a társadalomban egy adott csoporttal szemben meglévő előítéletekre alapozza az elkövető. Azonban a rasszista indíttatású bűncselekmények esetében sem arról van szó, hogy az adott ellenérzésnek el kell érnie a gyűlölet szintjét; elegendő, ha az elkövető ellenséges érzelmeket táplál az áldozat és csoportja iránt. Ha a gyűlöletvezérelte bűncselekmények esetében kizárólag a gyűlölet általános jelentésére szorítkoznánk – heves ellenszenv, nagyfokú ellenséges indulat,¹⁹ illetve tartós, agresszív impulzusok –, akkor az elkövetők köre leszűkülne a legextrémebb gyűlölet-indíttatású cselekményekre. Éppen ezért a gyűlölet-bűncselekmény kifejezést ebben a tágabb értelemben használom; nem leszűkítve a gyűlöletre mint szélsőséges érzelemre, inkább szinonimaként az előítélet-vezérelte bűncselekményekre.

A harmadik megkülönböztetés szerint elkülöníthetők az ún. szimbolikus (‘symbolical’) és az aktuárius (‘actuarial’) gyűlölet-bűncselekmények.²⁰ Ezen két elnevezés is kitűnően szemlélteti az elkövető motivációjának alapjait. Hiszen, míg a szimbolikus gyűlölet-bűncselekmények esetén az áldozat egyértelműen jelképezi az elkövető számára mindazt, amire az ellenérzései irányulnak, addig a második kategória esetében az elkövető társadalmi sztereotípiákra építve követi el a bűncselekményt, leginkább annak érdekében, hogy nagyobb és/vagy könnyebb „haszonhoz” jusson.²¹ A két kategória közötti különbség felvázolja a lehetséges határokat a gyűlöletvezérelte és egyéb bűncselekmények között. A szimbolikus bűncselekmények szinte minden ésszerű megközelítés alapján gyűlöletmotiválta cselekményeknek tekinthetők, míg az aktuárius cselekményeket sok esetben érdemes más kategóriába sorolni: ugyanis a gyűlölet-bűncselekmények fogalma alapjában véve az elkövető motivációjára épül, az aktuárius

¹⁸ Frederick M. Lawrence: *Punishing Hate: Bias Crimes Under American Law*, Cambridge, Ma: Harvard University Press, 1999, 30.

¹⁹ *Magyar Értelmező Kéziszótár*, Budapest: Akadémia Kiadó, 1992. 491.

²⁰ Sara Steen–Mark A. Cohen: “Assessing the Public’s Demand for Hate Crime Penalties”, *Justice Quarterly*, 2004/1. 94.

²¹ Például: egy zsebtolvaj csupán nőktől lop, mert úgy gondolja, hogy női táskából könnyebb kivenni egy pénztárcát, mint egy férfi nadrágzsebéből.

cselekmények esetén viszont az elkövetők a társadalmi előítéleteket nem szimbolikus cél eléréséhez „használják”. Természetesen a gyakorlatban közel sem ilyen egyszerű különbséget tenni a kategóriák között;²² illetve szinte lehetetlen olyan definíciót alkotni, amely teljes egészében lefedné a gyűlölet-bűncselekmények összes típusát. A fogalom függ a társadalmi és történelmi kontextustól, a jelenség pedig kontextusonként is dinamikusan változónak tekinthető.²³

A gyűlölet-bűncselekmény megvalósulásához két együttes feltétel fennállására van szükség: egy „alapbűncselekmény” megvalósulására (amely lehet személy vagy dolog elleni erőszak is, így pl. emberölés, testi sértés, rongálás, garázdaság), másrészt az ezen cselekményt motiváló előítéletre. Ezáltal a gyűlölet-bűncselekmény inkább a motiváció, és nem a tett által meghatározott cselekmény.

A gyűlölet-bűncselekmény áldozatait az elkövető az áldozat egy vagy több vélt vagy valós tulajdonsága – például vallása, etnikai hovatartozása, szexuális orientációja, fogyatéka – alapján választja ki. Így nem szükséges, hogy az áldozat valóban az adott csoporthoz tartozzék, akkor is megilleti a védelem, ha valójában nem is tartozik az adott csoporthoz, csupán az elkövető percepciója alapján sorolódott a csoporthoz. Így például Németországban a 16 éves Marinus Schoberl gyilkosság áldozatává vált vélt zsidó származása miatt. Csehországban egy török férfi vált szkinhedtámadás áldozatává vélt roma származása miatt.²⁴ Ugyancsak gyűlölet-bűncselekménynek tekinthető a dolog elleni erőszak, amikor a bűncselekményt a védett csoportokhoz vagy ilyen csoportok tagjához tartozó vagy ezekkel azonosított vagyontárgyak, ingatlanok, azaz a társadalmi csoporttal összefüggésbe hozható dolog sérelmére követik el.

A gyűlöletvezérelte bűncselekmények fogalmának kialakítását az indokolja, hogy az emberek egyes tulajdonságai – például a bőrszín, a vallás, a szexuális orientáció – a személyiség olyan lényeges elemének tekinthetőek, amelyek a kiemelt, speciális védelem igényét is hordozzák. Ezek az úgynevezett védett tulajdonságok, amelyek alapján az egyébként összehasonlítható helyzetben lévő személyek között tilos különbséget tenni – néhány kivételtől eltekintve, amikor a különbségtétel kifejezetten

²² Richard A. Berk–Elizabeth A. Boyd–Karl M. Hamner: „Thinking More Clearly About Hate-Motivated Crimes” in Barbara Perry (szerk.): *Hate and Bias Crime, A Reader*. New York: Routledge, 2003, 52.

²³ Ld. Barbara Perry (szerk.): *Hate and Bias Crime, A Reader*, New York: Routledge, 2003, 4. (Introduction).

²⁴ Lásd.: OSCE – Office for Democratic Institutions and Human Rights (ODIHR/DIEJH): *Hate Crime Laws. A Practical Guide*. 2009, 50. <http://www.osce.org/odihr/36426> (2013. december 3.)

megjelölt társadalmi csoport tárgyilagos értékelésen alapuló esélyegyenlőtlenségének felszámolására irányul. Az, hogy mi számít a védett tulajdonságnak, térben és időben, társadalmi és politikai körülmények függvényében változhat.²⁵

Álláspontom szerint az egyik legkomplexebb fogalmat az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (továbbiakban: EBESZ)²⁶ Miniszteri Tanácsának a gyűlölet-bűncselekmények elleni küzdelemről szóló határozatában²⁷ találhatjuk, mely szerint előítéletes bűncselekmény:

„A) minden olyan bűncselekmény, ideértve a személy vagy vagyon elleni bűncselekményeket, ahol a bűncselekmény áldozatának, helyszínének vagy tárgyának kiválasztása mögött ezen áldozatok, helyszínek vagy tárgyak B pontban meghatározott csoporthoz való vélt vagy valós tartozása, e csoporthoz fűződő kapcsolata, vagy e csoport számára nyújtott támogatása áll;

B) egy csoport bármely olyan tulajdonságon alapulhat, amelyben a csoport tagjai osztoznak, így például a tagok vélt vagy valós faji hovatartozása, nemzeti vagy etnikai származása, nyelve, bőrszíne, vallása, neme, kora, értelmi vagy testi fogyatékosága, szexuális irányultsága vagy más hasonló tulajdonsága.”²⁸

2. Elhatárolás más előítélet vezérelte cselekményektől

A) Gyűlölet-incidens

²⁵ Ezek többnyire olyan tulajdonságokhoz kötődnek, amelyeket illetően az egyénnek nincs döntése. Ettől függetlenül a védelem jogosultsága nem kérdőjeleződik meg például a vallási hovatartozás esetén sem, noha az érintettek dönthetnének úgy is, hogy más vallás követőivé válnak – ez azonban olyan „magas költséggel” (a személyiségük lényegéhez tartozó meggyőződésük, az identitásuk feladásával) járna, amelynek viselése nem várható el az egyéntől. Ugyanígy, a bőrszín alapú diszkrimináció attól még nem válna megengedetté, ha egy biotechnológiai eljárásnak köszönhetően valamennyi fekete bőrpigmentációja megváltoztathatóvá válna. Ld. Balogh – Pap, i.m. 129. ill. Pap András László: „Overruling Murphy’s law on the free choice of identity and the racial-ethnic-national terminology-triad: Notes on how the legal and political conceptualization of minority communities and membership boundaries is induced by the groups’ claims” in Kristin Henrard (szerk.): *The interrelation between the right to identity of Minorities and their Socio-economic Participation*, Leiden – Boston: Brill, 2013. 115–155.

²⁶ Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE. <http://www.osce.org>

²⁷ EBESZ 9/09. számú Miniszter Tanácsi határozat.

²⁸ A fogalom fordítását ld.: Dombos Tamás „Gyűlölet-bűncselekmények Magyarországon: Jogi szabályozás, statisztikai adatok, sértetti csoportok” c. előadása, elhangzott: Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály Állam- és Jogtudományi Bizottság Rendszeti Albizottsága, 2013. március 8. A gyűlölet-bűncselekmények – dogmatika és joggyakorlat című tudományos ülés; ill. ld. Dinók Henriett: „A gyűlölet-bűncselekmények: dogmatika és joggyakorlat” *Belügyi Szemle*, 2013/12. 52–67.

A gyűlölet-bűncselekményeket meg kell különböztetni a gyűlölet-incidensektől. A nemzetközi útmutatók²⁹ gyűlöletvezérelte incidensnek tekintenek minden olyan incidens, cselekményt, amely ugyan előítélet motiválta, de nem bűncselekmény. Nem bűncselekmény azért például, mert a cselekmény nem bűncselekmény a hatályos jogszabályok.

B) Gyűlöletbeszéd

Léteznek olyan bűncselekmények, amelyek ugyan magukon viselik az előítélet-vezérelte bűncselekmények ismertető jegyeit, de egy-egy jellemzőjük megkülönbözteti azokat a dolgozatban tárgyalt gyűlölet-bűncselekmény fogalomtól. Vannak olyan bűncselekmények, amelyek önmagában a gyűlölet kifejeződését büntetik, így azokat legfeljebb a gyűlölet-bűncselekmények speciális típusának tekinthetjük, így nem is képezik a kutatás fókuszát. Ide tartozik például a gyűlöletbeszéd (uszítás, izgatás),³⁰ tehát azon megnyilvánulások, amelyekkel valaki – általában előítélettől, vagy gyűlölettől vezérelve – a társadalom csoportjairól vagy azok egyes tagjairól (a csoporthoz tartozásukra tekintettel) szóban vagy írásban olyan állításokat közöl, amelyek sértheti a csoport tagjait, és gyűlöletet kelthetnek a társadalomban a csoporttal szemben.³¹ Noha a legtöbb jogrendszerekben, így a magyarban is a gyűlöletbeszéd bűncselekménynek számítanak, azonban ezek esetében hiányzik a gyűlölet-bűncselekmény fogalmának egyik lényegi eleme, az alapbűncselekmény (például testi sértés, garázdaság, rongálás stb.). Ehelyett a gyűlölet kinyilatkoztatásának formáját rendelik büntetni.³²

C) Népiirtás és apartheid bűncselekménye

A fogalomnak a népiirtás és az apartheid bűncselekménye is megfelel, de ezek sem képezik jelen dolgozat fókuszát. Ugyan szintén a közösségek védelmét hivatottak

²⁹ Ld. pl. EBESZ/DIEJH: *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses. Annual Report for 2012*. Varsó, 2013. 13. http://tandis.odhr.pl/hcr2012/pdf/Hate_Crime_Report_full_version.pdf (2014. szeptember 20.) ill. Association of Chief Police Officers (ACPO): *Hate Crime Operational Guidance*. 2014, 3. <http://www.acpo.police.uk/documents/edhr/2014/140509%20Hate%20Crime%20Op%20Guidance.pdf> (2014. szeptember 20.)

³⁰ A magyar Btk. közösség elleni uszításként szabályozza (Btk. 332. §).

³¹ Halmai Gábor fogalom meghatározása alapján. Ld. Halmai Gábor: *Kommunikációs jogok*. Budapest: Új Mandátum, 2002. 114.

³² Gyűlöletbeszédre lásd bővebben Koltay András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon*, Budapest: CompLex Kiadó, 2013.

szolgálni, de olyan speciális jellemzőkkel bírnak, amelyek jelentős mértékben megkülönböztetik azokat a Btk.-ban szabályozott más bűncselekményektől. Ezen cselekmények az adott csoport teljes vagy részleges megsemmisítésére, elnyomására irányulnak, volumenükben teljesen eltérnek más bűncselekményektől. A magyar szabályozásban az emberiség elleni bűncselekmények között szerepelnek, jogi tárgyuk az emberiség legalapvetőbb morális értékei, adott esetben az emberiség békéje és biztonsága.³³ Mindebből kifolyólag pedig egészen más jogalkotási és eljárásjogi szempontok érvényesülnek e cselekményekre vonatkozóan, mint például a közösség tagja elleni erőszakra.

3. Az egyénre, közösségre és társadalomra gyakorolt hatás

Számos szempont létezik, amelyek alapján gyűlöletvezérelte bűncselekmények megkülönböztetőek más bűncselekményektől. A gyűlölet-bűncselekmények hatásai három különböző szinten ragadhatók meg: az egyén, azaz a sértett; a közösség, azaz a védett csoport; valamint a társadalom szintjén.

3.1. Gyűlölet-bűncselekmények az egyéni áldozat szintjén

Az egyénre gyakorolt hatások tekintetében a kutatások azt mutatják, hogy az áldozatra gyakorolt pszichikai hatás súlyosabb, mint más bűncselekmények esetében.³⁴ A British Crime Survey³⁵ eredményei szerint a rasszista motivációból elkövetett bűncselekmények áldozatainál magas szintű érzelmi reakciók figyelhetők meg a bűncselekményt követően, így többek között félelemérzet, sokk, depresszió, illetve alvási nehézségek.³⁶ A gyűlöletvezérelte bűncselekmények áldozatainak nagyobb része számolt be – összehasonlítva a nem rasszista bűncselekmények áldozataival – arról, hogy aggódik, illetve nagyon aggódik amiatt, hogy ismét áldozattá válhat. Az egyetlen

³³ Lásd Görgényi Ilona [et al.]: *Magyar Büntetőjog – Különös rész*. Budapest: Complex Kiadó, 2013. XIII. fejezet, Az emberiség elleni bűncselekmények.

³⁴ Lásd pl. Paul Iganski–Sporidoula Lagou: "How Hate Crimes Hurt More: Evidence from the British Crime Survey" in Barbara Perry and Paul Iganski (szerk.): *Hate Crimes: The Consequences of Hate Crime, Vol 2*. Westport: Praeger, 2009. 1–13. ill. Jack McDewitt [et al.]: „Consequences for Victims. A Comparison of Bias- and Non-Bias-Motivated Assaults” *American Behavioral Scientist*, 2001/4. 139–151.

³⁵ 1982 óta folytatott, bűnözéssel kapcsolatos felmérés, amely Angliára és Walesre terjed ki, és amelynek során arról kérdezik a lakosság tagjait, hogy az elmúlt egy évben bűncselekmény áldozataivá váltak-e; az egyes bűncselekménytípusok elterjedtségének és természetének vizsgálata érdekében. 2012 és 2013-as év során 50.000 háztartás vett részt a felmérésben, amely a fel nem jelentett esetekre is kiterjed. Ld. <http://www.crimesurvey.co.uk>

³⁶ EBESZ/DIEJH: *Prosecuting Hate Crimes: A Practical Guide*. 2014. <http://www.osce.org/odihr/prosecutorsguide?download=true>

kivételt ez alól a szexuális erőszak áldozatai jelentették, akik a rasszista erőszak áldozataival azonos arányban tartottak az ellenük elkövetett bűncselekmény megismétlődésének veszélyétől.³⁷

Iganski és Lagou tanulmányukban a British Crime Survey 2002–2005-es adatait vizsgálták. Az említett időszakban angol és walesi háztartások 16 év feletti tagjait kérdezték arról, hogy a felmérést megelőző tizenkét hónapon belül bűncselekmény áldozataivá váltak-e ők maguk vagy a velük egy háztartásban élők, és ha igen, akkor hány alkalommal. A felmérés során, sajnos, csak a rasszista motivációra kérdeztek rá a gyűlölet vezérelte bűncselekmények körében, egyéb (például antiszemita vagy homofób) motivációra nem. A gyűlölet-bűncselekmények áldozatainak többsége egyszeri incidenst jelentett, de jó néhány esetben ismétlődő viktimizációról volt szó. A felmérés módszertanát illetően megjegyzendő, hogy ha tizenkét hónapon belül több mint hat különböző incidens történt a válaszadóval, akkor csak az első hat jelent meg az eredmények között; illetve, ha egy bizonyos bűncselekmény többször fordult elő, akkor sorozatos cselekményként tüntették fel.

A felmérés kitért arra is, hogy milyen változásokat eredményezett a családok életében a bűncselekmény megtörténte, különösen a védelmi intézkedések terén.³⁸ A kutatási eredményekből kiderül, hogy a súlyosabb következmények különösen a pszichés, érzelmi hatások terén jelentkeztek. Vegyünk például egy családot, amely folyamatosan rasszista zaklatásoknak van kitéve: a zaklatások eredményeként a család mentális és pszichikai egészsége egyaránt sérülhet; illetve, a gyerekek mentális, fizikai egészsége és szocializációja egyaránt veszélyeztetett, mert a szülők nem merik elengedni őket otthonról játszani, alulteljesítenek az iskolában az otthoni stressz hatására, szélsőséges esetben a szülők a félelem hatására teljesen bezárkóznak, és még iskolába sem engedik a gyerekeket. Az ilyen családoknak közösségi támogatásra is szüksége van – a lakóközösségtől, a rendőroktól, az iskolai személyzettől és egyéb intézményektől – a félelem feloldása érdekében.³⁹ Kitűnő példa a közösségi kezdeményezésekre a gyűlölet-bűncselekmények megelőzése terén a „Not In Our Town” elnevezésű kezdeményezés, amely az amerikai egyesült államokbeli Billingsből (Montana) indult, egy olyan eset kapcsán, amikor szkinhedek megfélemlítettek egy afroamerikaiból álló vallási

³⁷ Iganski – Lagou 2009, 9.

³⁸ Iganski–Lagou 2009, 3.

³⁹ Iganski–Lagou 2009, 6.

közösséget: a billingsi lakosok közösen kezdték őrizni a gyülekezet tagjait. Később, mikor egy őslakos család házának falára fújtak rasszista graffitit, a városbeliek újrifestették a házat, majd amikor egy hatéves zsidó gyermek szobájának ablakát követ dobta be, tízezer ember helyezett el menórát⁴⁰ az ablakában, hogy így tiltakozzanak a tett ellen, és így biztosítsák a megtámadott családot a támogatásukról. A kezdeményezés – amely mára már mozgalommá nőtte ki magát Észak-Amerikában – célja, hogy a helyi közösségek tagjainak bevonásával felderítsen minden gyűlöleten alapuló tevékenységet, biztosítsa az áldozatokat a közösség támogatásáról, valamint például közösségi akcióterveket alakítson ki, szem előtt tartva a közösségek sokszínűségét mint kiemelt értéket.⁴¹

Az egyénre és családra gyakorolt hatások kapcsán érdemes megemlíteni, hogy a mindennapi diskurzusban sokszor felmerülő érv a gyűlölet-bűncselekményeknek kapcsán, hogy elkövetésüket gyakran különös kegyetlenség jellemzi. Valójában inkább az jellemző, hogy a kegyetlenebb esetek kapnak nagyobb figyelmet éppen e jellegükből kifolyólag, míg a nagyobb számban megjelenő például rongálási, garázdasági esetek kevésbé. Azonban pont ezek a kisebb súlyú cselekmények, amelyek legtöbbször befolyásolhatják az áldozat és a család mindennapjait.

Herek, Gillis és Cogan⁴² összehasonlító kutatásokat végeztek, amelynek keretében meleg férfiakat és leszbikus nőket kérdeztek arról, hogy követtek-e el ellenük homofób bűncselekményeket az utóbbi öt évben. A kutatás eredményeként megállapították, hogy az áldozatoknál sokkal nagyobb arányban jelent meg depresszió, düh és poszttraumás stressz-zavar.

A legátfogóbb kutatást a pszichológiai hatások tekintetében McDevitt, Balboni, Garcia és Gu⁴³ készítették, 1991 és 1997 közötti bostoni eseteket vizsgálva. A kutatásban gyűlölet-bűncselekmények és más bűncselekmények áldozatai egyaránt részt vettek. A kérdőívek kifejezetten a pszichológiai hatások mérésére készültek. A tizenkilencből hat tétel szignifikáns eltérést mutatott a gyűlölet-bűncselekmények és párhuzamos

⁴⁰ Hétágú gyertyatartó; zsidó vallási szimbólum.

⁴¹ Bővebben ld. <http://www.niotbillings.org/>; vagy About Not In Our Town <http://www.youtube.com/watch?v=IQ4fLMZnFfA> (2013. december 2.); vagy <https://www.niot.org/front> (2015. január 12.)

⁴² Herek [et al]: Victim Experiences in Hate Crimes Based on Sexual Orientation, *Journal of Social Issues*, 2002/2. 243–259.

⁴³ Lásd Jack McDevitt [et al.] 2001, 139–151.

bűncselekmények áldozatai között (depresszió, idegesség, koncentrációs problémák, az esetről való önkéntelen gondolkodás, jelentéktelenségérzet stb.).

3.2. Gyűlölet-bűncselekmények második szintje, a védett csoport. Gyűlölet-bűncselekmények, mint üzenet-bűncselekmények

Az egyénre gyakorolt hatások mellett a gyűlölet-bűncselekmények sajátossága, hogy nem csupán az individuum ellen irányul a támadás, hanem a közösség valamennyi tagja veszélyeztetve érezheti magát. Hasonló a megközelítés a szexuális erőszak esetében is (ha egy nő szexuális erőszak áldozatává válik, a többi nőben is a felmerülhet, hogy akár ő is lehetett volna az áldozat).⁴⁴ Az egyéni és közösségi hatásokhoz is egyaránt köthető, sokszor emlegetett jellemzője a gyűlölet-bűncselekményeknek, hogy „üzenet-bűncselekmény”-eknek tarthatóak,⁴⁵ mert az áldozatok nem egyénként válnak célponttá, hanem mint szimbólumok, a közösség megtestesítői – így a bűncselekmény egy üzenetnek tekinthető a teljes közösség felé. Emiatt a gyűlölet-bűncselekmények velejárója a félelem átvetülése a csoportra. Weinstein⁴⁶ *in terrorem*-hatásnak nevezi ezt a jelenséget, amikor egy csoport megfélemlítése egy vagy több tag viktimizációján keresztül történik.

Mivel áldozat – feltételezett hovatartozása miatt – szimbolikus jelentőséggel bír a tettes számára, ezért az áldozattal nem mint személlyel foglalkozik, hanem annak személyiségét néhány valós vagy vélt tulajdonságára redukálja.⁴⁷ Ezt a megközelítést támasztja alá egy 2012-es magyar homofób gyűlölet-bűncselekmény, amely különös kegyetlensége ellenére csak szűk körben vált ismertté. Az ítéletben foglalt tényállás szerint: az elkövető

„[a] bűncselekmény elkövetését megelőzően kb. egy évvel korábban olvasott újságban, illetve a teletexten sok olyan hirdetést, amelyben férfi keresett férfi partnert magának, ezért ez a gyűlölet erősödött benne olyan szinten, hogy szeretett volna többet is »kinyírni«,

⁴⁴ Iganski–Lagou 2009, 2.

⁴⁵ Lásd pl. Barbara Perry: *In the Name of Hate. Understanding Hate Crimes*. New York – London: Routledge 2001. ill. Barbara Perry–Shahid Alvi: 'We are vulnerable': The in terrorem effects of hate crimes, *International Review of Victimology*, 2011/18. 57–71. ill. Danka Anita: „Rossz helyen lenni rossz időben, avagy mit üzennek a gyűlölet-bűncselekmények?”, *Föld-rész*, 2009 /3–4. 92–96.

⁴⁶ James Weinstein: „First Amendment challenges to hate crime legislation: Where's the speech?” *Criminal*

Justice Ethics, 1993/ 2. 12–13.

⁴⁷ Utasi Judit: „A gyűlöletbűnözés háttere”, *Kriminológiai Tanulmányok*, 48. kötet, 2011. 115–126.

még hozzá úgy, hogy fegyvert vesz magának. Végül is erről letett, mert nem volt pénze fegyverre, nem is tudta, hogy hogyan szerezzen. Ezek után a vádlott úgy döntött, hogy nem egyszerre többet, hanem csak egyszerre egyet próbál megölni, azért, hogy fogyjanak. (...) A vádlott (...) felkelt, és reggeli után eszébe jutott homoszexuális személyekkel szemben érzett gyűlölete. Majd eltervezte, »a mai nap tökéletes hogy egyet végre megöl belőlük«. Bekapcsolta a televíziót ahol a ... Teletext ... oldalán véletlenül rátalált a sértett a 06/...-as telefonszámára. A vádlottban tudatosult, hogy ő lesz a mai »áldozata«. Azt is eltervezte, hogy hogyan fogja megölni.»⁴⁸

Ahogy az eset is mutatja az elkövető véletlenszerűen választotta ki áldozatát annak csoporttagsága alapján, az áldozatra nem mint egyénre, hanem a csoport megtestesítőjére tekintett.

Az egy-egy társadalmi csoporttal szembeni előítélet nemcsak motivációt jelenthet, de az elkövetők számára igazolásul is szolgálhat a tette. A kiválasztott áldozatok az elkövetők szemében egymással „helyettesíthetők” (és ebben is gyökereznek a közösséget is érintő hatások); az ilyen bűncselekmények jelentős részét az áldozatok számára ismeretlenek követik el, és az áldozatok sokszor érznek frusztrációt amiatt, hogy nem tehetnek semmit egy újabb bűncselekmény elkerülése érdekében, hiszen csak „rossz helyen voltak rossz időben”.⁴⁹

Helen Ah Lim⁵⁰ a gyűlölet-bűncselekmények hatásai körében abból indul ki, hogy a gyűlölet-bűncselekmények esetében a felsőbbrendűség érzete vezérli az elkövetőt, az erőszakot és egyenlőtlenséget egyfajta „mi és ők” gondolkodásmóddal igazolja. Az elkövetők úgy gondolják, hogy kívülállók ellen harcolnak, akik nem osztják az értékeiket, akik a szabadságukat és a jogaikat fenyegetik. Ezért úgy érzik, hogy üzenetet kell küldeniük a teljes csoport felé. A szerző 2002–2003 során mélyinterjúkat készített negyvenöt ázsiai-amerikai személlyel: a válaszadók értelmezésében a gyűlölet-bűncselekmények kívülállók elleni bűncselekményekként jelentek meg, amelyek azt közvetítik, hogy a megcélzottak „mások”, „nem egyenlők”. A gyűlölet vezérelte

⁴⁸ A Háttér Társaság által kutatási célból átadott ügyek. Debreceni Törvényszék, 25.B.48/2013/23. sz.

⁴⁹ Dankó 2009, 95.

⁵⁰ Helen Ahm Lim: „Beyond the Immediate Victim: Understanding Hate Crimes as Message Crimes”, in Barbara Perry and Paul Iganski (szerk.): *Hate Crimes: The Consequences of Hate Crime*, Vol 2, Westport: Praeger, 2009. 107–122.

bűncselekmény a csoporthoz tartozás miatt célozza az áldozatát; illetve egy olyan csoporthovatartozás miatt, amely az elkövető percepcióján alapszik.⁵¹

A gyűlölet-bűncselekmények esetében az első két dimenzió, az egyénre valamint a közösségre gyakorolt hatások közül többnyire csak az első – az áldozatra gyakorolt pszichikai hatás – kap figyelmet, és az sem a szükséges mértékben. Hogy megértsük a kollektív és kumulatív hatásait a cselekménynek; azt, hogy hogyan hat az erőszak az etnikai, vallási és egyéb védett tulajdonságok alapján meghatározott társadalmi csoportok közötti kapcsolatokra, az első lépés, hogy képet kapjunk a viktimizáció hatásairól a közvetlen érintettek tekintetében. Nem véletlenül hangzik el sokszor az az értelmezés, amelyet az egyéni beszámolók is megerősítenek, hogy a gyűlölet-bűncselekmények üzenet-bűncselekmények,⁵² amelyek jelzésértékűek az érintett csoport számára; azt üzenik a csoport közvetlenül nem érintett tagjainak, hogy „te is ott feküdhetnél volna a földön, megalázva, vérbe fagyva”.

3.3. A gyűlölet-bűncselekmények hatásainak harmadik dimenziója, a társadalmi hatások

Az első két dimenzióval párhuzamosan jelenik meg a gyűlöletvezérelte bűncselekmények hatásainak harmadik területe, a társadalmi hatások. Az előítélet-vezérelte bűncselekményekkel kapcsolatos tapasztalatok azt mutatják, hogy az aggodalom és a félelem adott esetben kiválthatja a megtámadott csoportban a megtorlás iránti vágyat, végső soron társadalmi csoportok közötti feszültséghez, agresszióhoz vagy akár összecsapásokhoz vezethet.

Az Egyesült Államokban a *Wisconsin kontra Mitchell* (1993) ügyben⁵³ Rehnquist főbíró rámutatott arra, hogy a gyűlölet-bűncselekményeknek szentelt kiemelt figyelem azért is fontos, mert az ilyen bűncselekmények további erőszakhoz vezethetnek. A nevezett ügy rövid tényállása szerint: 1989. október 7-én éjjel fiatal fekete férfiak és fiúk egy lakásban gyűltek össze Kenoshaban (Wisconsin), és a *Lángoló Mississippi* című film egy megrázó jelenetéről társalogtak, amelyben egy fehér férfi egy fekete fiút ütlegel imádkozás közben. Végül a beszélgetés hatására az utcára mentek, és megtámadták az első feléjük sétáló fehér fiút. Ezt a hatást illusztrálják az alábbi példák is: 1989-ban New

⁵¹ Lim 2009, 107.

⁵² Lásd Lim 2009, ill. pl. James B. Jacobs: “The Emergence and Implications of American Hate Crime Jurisprudence”, In. Barbara Perry (ed.): *Hate and Bias Crime, A Reader*, New York: Routledge, 2003. 409–426.

⁵³ Bővebben lásd: <http://www.law.cornell.edu/supct/html/92-515.ZO.html> (2013. december 7.)

York városában egy fiatal afroamerikai meggyilkolását követően faji összetűzésekre került sor; Carson Cityben (Nevada) pedig 2002-ben tizenkét őslakos férfi támadott meg két hispán férfit, mert úgy vélték, hogy részük volt egy korábbi támadásban, amely őslakos ellen irányult. Ez a két eset kifejezetten arra példa, amikor a megtorlási vágy eluralkodik a megtámadott csoportok tagjain és végül egy másik csoporttal szembeni erőszakban csúcsosodik ki.

Egyes nézetek szerint az ilyen jellegű megtorló motiváció is a gyűlölet-bűncselekmények körébe vonható; egy kutatás például kimutatta, hogy a feljelentett ügyek egy része korábbi támadásokra adott válasz volt.⁵⁴ Ha a megtámadott csoport nem is fordul közvetlenül az elkövető csoportja ellen, a gyűlölet vezérelte bűncselekmények akkor is egyértelműen ártalmasak a közösségek közötti kapcsolatokra nézve.

A közelmúltból pedig egy igen komplex példa Michael Brown esete mutatja, hogy a gyűlölet-bűncselekmény gyanúja is kiválthat társadalmon belüli feszültségeket. Michael Brownt, 18 éves, fegyvertelen, afroamerikai fiút 2014. augusztus 9-én, Ferguson városában (Missouri) Darren Wilson, fehér rendőr intézkedés közben – vitatott körülmények között – lőtt le, a fiú belehalt a sérülésekbe. Az esetet hatalmas köz- és média érdeklődés kísérte. Az eset kapcsán indult eljárásban úgy döntöttek, hogy nem emelnek vádat Wilson rendőrrel szemben. A Fergusonban megindult demonstráció sorozatban a javarészt afroamerikai tüntetők álltak szemben a többnyire fehér rendőrökkel (53 fős állomány, 4 fő afroamerikai). Az eset országos szinten társadalmi csoportok közötti feszültségeket is eredményezett.⁵⁵

Az irodalom és a filmművészet bőséges és szemléletes példával szolgálhat mind társadalmi, mind jogi kérdésekre. A társadalmi csoportok közötti konfliktusok és a gyűlölet, illetve a bosszú motívumának megjelenítésére remek példákat találhatunk Quentin Tarantino munkáiban: a *Becstelen brigantyk* (2009) című filmjében például a második világháború idején amerikai zsidók egy csoportja náci katonákat kínoz meg és végez ki könyörtelenül. A zsidó csoport tagjai ügynökként vadásznak a nácikra, akiket megölnek és megskalpolnak a zsidóság elleni tetteik megtorlásaként. Az erőszak

⁵⁴ Perry – Olsson 2009, 179.

⁵⁵ Bővebben lásd pl. What happened in Ferguson? *New York Times*, 2014. november. http://www.nytimes.com/interactive/2014/08/13/us/ferguson-missouri-town-under-siege-after-police-shooting.html?_r=0 (2015. január 14.)

ilyesfajta fordított megjelenítése egyébként nem jellemző az ismertebb holokauszt-filmekben: ugyanis azt a helyzetet láthatjuk, amikor a megtámadott csoport tagjai a megfélemlítés, erőszak és kegyetlenség hatására kialakult bosszúvágytól vezérelve elkövetőkké válnak, és áldozataikon a csoporthoz tartozásuk alapján, válogatás nélkül állnak bosszút. Megjegyzem, hogy mindezt úgy jeleníti meg a rendező, hogy a néző szemében a nácik továbbra is megmaradnak kegyetlen elkövetőknek, akikre lehetetlen áldozatként tekinteni.

Emellett bizonyos szempontból ide sorolom (nem kifejezetten a megtorló erőszak megnyilvánulásaként, hanem az megtámadott csoportra gyakorolt hatások, illetve a társadalmi csoportok közötti konfliktusok példájaként) a romák elleni 2008–2009-es támadássorozathoz⁵⁶ kapcsolódó azon eseteket, amelyek kapcsán a bíróság roma embereket ítélte el közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye, azaz gyűlölet-bűncselekmény miatt.⁵⁷ A legismertebb eset 2009 márciusában történt. A Miskolcon olyan hírek terjedtek el, hogy cigányellenes támadások várhatók, a helyi roma közösség ezen félelmét csak tovább erősítette a fokozott rendőri készség. Többségében romák lakta városrészen a családjaik védelmére készülődő férfiak egy autó utasaira támadtak. Az autó utasai közül – akik nyolc napon belül gyógyuló sérüléseket szenvedtek – egynek bizonyítottan szkinhed-kötődése volt. Állításuk szerint azért jártak autójukkal hajnali fél kettőkor a főként romák lakta területet, egy több liter gázolajat tartalmazó kannával, mert éjjel-nappali boltot kerestek. A Miskolci Városi Bíróság összesen harmincnégy év szabadságvesztést szabott ki a roma vádlottakra közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye miatt. A bíróság indokolása szerint a magyarok elleni előítéletes indítékot két bizonyíték támasztotta alá: egy „*halál a magyarokra*” feliratú bot, továbbá az egyik vádlott vallomása, aki a támadáskor (egyedülként) magyarellenesszidalmakat kiabált. Ezt a vallomást – amelyet állítása szerint rendőri kényszerítés hatására tett – a vádlott a bíróságon visszavonta. A 2010 őszén az ügyben hozott elsőfokú ítéletet a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság iratellenesség, indokolási kötelezettség megsértése és megalapozatlanság miatt hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróságot új eljárás lefolytatására utasította. Az újabb elsőfokú ítélet valamennyi, közösség tagja elleni erőszakkal vádolt személyre végrehajtandó

⁵⁶ 2008. július 21-re virradó éjszaka lövéseket adtak le három, romák által lakott házra a Pest megyei Galgagyörkön, a támadásban senki nem sérült meg. 2008. augusztus 8-án a Szabolcs megyei Píricsén több Molotov-koktélt dobtak két, egymás mellett álló házra, majd lábon lőttek egy, a házból kilépő nőt. Szeptember 5-én Nyíradonyban lövéseket adtak le egy házra, amelyben romák aludtak, de nem sérült meg senki. Szeptember 29-én a Heves megyei Tarnabodon ismét Molotov-koktélokot dobtak és rálöttek romák házaira. 2008. november 3-án a Borsod megyei Nagycsécseken egy negyvenhárom éves férfi és egy negyven éves nő halt meg, amikor előbb benzines palackokat dobta a házukra, majd több lövést adott le rá. Egy tizenkilenc éves fiatalember életveszélyesen megsérült, amikor 2008. december 15-én Alsózsoltán favágás közben rálöttek a saját háza udvarán. 2009. február 23-án, a Pest megyei Tatárszentgyörgyön egy férfit és ötéves kisfiát lőtték agyon, akik megpróbáltak kimenekülni felgyújtott házukból, két másik gyerek is megsérült. 2009. április 22-én este a Szabolcs megyei Tiszalökön agyonlőtték egy cigány férfit, aki éppen kilépett a saját háza ajtaján, hogy munkába menjen. 2009. augusztus 3-án a Szabolcs megyei Kislétán egy asszonyt megöltek, tizenhárom éves kislányát pedig életveszélyesen megsebesítették - sörétes puskával arcon lőtték - a támadók. Lásd például Tábori Zoltán: *Cigány rulet*, Budapest: Európa Könyvkiadó, 2014.

⁵⁷ Alláspontom szerint a minősítés téves volt, tekintettel arra, hogy a közösség tagja elleni erőszak megállapításának feltétele, hogy a bűncselekményt egy csoport elleni előítélet motiválja. Jelen esetben azonban az elkövetőket nem előítélet, hanem félelem, önvédelem motiválta.

szabadságvesztés büntetést szabott ki.⁵⁸ Ezzel a bíróság egy kisebbségeket védő szabályt a többséget védő szabállyá „alakított” és ekképp alkalmazott.

2013 októberében a Miskolci Törvényszék megváltoztatta az elsőfokú ítéletet,⁵⁹ és kimondta: „*nem bizonyítható, hogy a vádlottakat a cselekmény elkövetésében magyarellenos érzület motiválta, ezért őket elsősorban garázdaság miatt terheli felelősség, és ennek megfelelően a kiszabott büntetéseket enyhítette.*”⁶⁰ A jogalkalmazás szempontjából előremutató, hogy a bíróság fontosnak tartotta, hogy a cselekmény motivációját egyenként vizsgálják a vádlottaknál. A bíróság megállapította, hogy nem bizonyítható az, hogy a „*halál a magyarokra*” feliratú botot a vádlottak valamelyike készítette volna, és az sem, hogy azt a támadás során bármelyikük használta volna. Az sem volt bizonyítható, hogy az állítólagos magyarellenos fenyegetés a vádlottak valamelyikének szájából hangzott volna el, hiszen ismeretlen elkövetők is voltak.

A bíróság sajnos nem mondta ki, hogy a vádlottakat cselekményükben egy rasszista támadástól való félelem, és nem előítélet motiválta, tehát emiatt sem lett volna megállapítható közösség tagja elleni erőszak, vagyis gyűlölet-bűncselekmény elkövetése.⁶¹ Jelen esetben figyelembe kellett volna venni azt a körülményt, hogy az eset csupán három héttel a tatárszentgyörgyi kettős cigánygyilkosság után történt, amikor a roma közösségekben rendkívüli feszült volt a légkör: országszerte esti járőrözéseket, egyéb önvédelmi akciókat szerveztek, újabb rasszista támadásoktól tartva. Jelen eset annyiban különbözik a fent ismertetett másik két esettől, hogy itt nem megtorlás iránti vágy vezetett a csoportok közötti konfliktushoz, hanem a gyűlölet-bűncselekmények miatti félelem által kiváltott önvédelmi reakciók jelentek meg – így ez az eset nem tekinthető gyűlölet-bűncselekménynek, mindazonáltal jól szemlélteti, hogy a gyűlölet-bűncselekmények magukban hordozzák annak veszélyét, hogy a

⁵⁸ Társaság a Szabadságjogokért (TASZ): *Miskolci ítélet: az ügyészség nem bizonyította a magyarellenos indítékot.* <http://tasz.hu/romaprogram/miskolci-itelet-az-ugyeszseg-nem-bizonyította-magyarellenos-inditekot> (2013. december 5.)

⁵⁹ Miskolci Járásbíróság (megismételt I. fok) 22. B.2418/2011, Miskolci Törvényszék (megismételt II. fok) 3. Bf. 2023/2012.

⁶⁰ Társaság a Szabadságjogokért (TASZ): *Miskolci ítélet: az ügyészség nem bizonyította a magyarellenos indítékot.*

⁶¹ Lásd uo. ill. Jovánovics Eszter–Pap András László: „Kollektív bűnösség a 21. század Magyarországon: magyarellenesség vádja cigányokkal szemben két emblemikus perben” *Fundamentum*, 2013/3. 154.

csoportok között ellenségeskedés, bizalmatlanság alakulhat ki, ami erőszakhoz is vezethet.⁶²

3.4. Gyűlölet-bűncselekmények az emberi jogok szintjén

A gyűlölet-bűncselekmények tehát jellegüknél fogva nem csupán az egyént, és a teljes közösséget, hanem, végső soron, a teljes társadalmat érintik, és mint ilyenek nem csupán büntetőjogi, de emberi jogi szempontból is megkülönböztött figyelmet érdemelnek, hiszen az egyenlőség elvének, valamint a diszkrimináció tilalma elvének súlyos sérelmével járnak⁶³

Az emberi jogok szempontjából közelít a gyűlöletvezérelte bűncselekményekhez Sandholtz,⁶⁴ aki „erőteljes és kitartó, kampányszerű emberijogsértési akciók”-ként („*massive and sustained campaigns of human rights violation*”) jellemzi a gyűlölet-bűncselekményeket. Ezen elmélet inkább a szisztematikus, szervezett erőszakra és elnyomásra – például a népirtás eseteire – vonatkozik. A marginalizált csoportokra – például vallási csoportokra, etnikai és nemzeti kisebbségekre, szexuális kisebbségekre, öslakos csoportokra – nehéz terhet ró az állandó félelem, folyamatos fenyegetettség, a stigmatizáltság, a mindennapos zaklatások.⁶⁵ Az ilyen típusú erőszakot – amikor egyes kisebbségi csoportok olyan rendszerességgel válnak verbális zaklatás, garázdaság vagy akár az életüket fenyegető támadások (pl. gyújtogatás) célpontjaivá, hogy nem látnak más esélyt, mint elhagyni a többségi, „fehér” közösséget – „előző erőszak”-nak („*move-in violence*”) tekinthetjük. Az ilyen kontextusokban a sorozatos gyűlölet-bűncselekmények hasonló megközelítésen és szándékon alapulnak, mint a genocídiumok: az elkövetők tudatosan és szisztematikusan választják ki az áldozatokat (azok feltételezett csoport-hovatartozása alapján)⁶⁶ – a megfélemlítés céljával.

⁶² Dinók 2013, 67.

⁶³ Barbara Perry–Patrik Olsson: “Hate Crime as a Human Rights Violation”, in Barbara Perry and Paul Iganski (szerk.): *Hate Crimes: The Consequences of Hate Crime, Vol 2*, Westport: Praeger, 2009. 175.

⁶⁴ Wayne Sandholtz: „Humanitarian Intervention: Global Enforcement of Human Rights?” in Alison Brysk (szerk.): *Globalization and Human Rights*., Berkeley: University of California Press, 2002. 201–225.

⁶⁵ Perry–Olsson 2009, 180.

⁶⁶ Perry–Olsson 2009, 181.

Stanko a „*célzott erőszak*”-ra („*targeted violence*”) vonatkozó elméletét arra használja,⁶⁷ hogy megragadja a csoport tagjainak sebezhetőségét, amely a támadóhoz viszonyított hátrányos helyzetükből fakad. Ez a fogalom egyértelművé teszi, hogy az ilyen jellegű erőszakos cselekmények a hatalmi viszonyok rendszerében gyökereznek. Az efféle konfrontációk szükségképpen tükrözik a tágabb kulturális és politikai berendezkedésről, a jogokról, privilégiumokról.

Young a „*rendszerszerű erőszak*” („*systematic violence*”) kifejezést használja, amely olyan – személy vagy dolog elleni – támadásokat takar, amelyeknek nincs más célja, mint a pusztítás, megalázás, rombolás.⁶⁸ Ez a fogalom is rávilágít a gyűlölet-bűncselekmények és az emberi jogok közötti kapcsolatra. Mindkettőt azzal a szándékkal követik el, hogy terrorizálják és ellehetetlenítsék az áldozatokat; azáltal, hogy megkérdőjelezzik „értéküket”. A gyűlölet vezérelte erőszak több mint néhány, adott esetben rasszista egyén megnyilvánulása: normarendszereket, társadalmi feltételezéseket, magatartásokat, elveket jelképez, amelyek a faji és nemi egyenlőtlenségek újratermelésére, hierarchikus viszonyok fenntartására irányulnak. Az elkövetők az elnyomó erőszakot alkalmazzák saját megerősítésükre, annak érdekében, hogy nekik kedvező rendet alakítsanak ki. Az erőszak a hatalom iránti vágy megnyilvánulási formája, amely megfosztja az elnyomottat szabadságától és méltóságától,⁶⁹ azaz megfosztja emberi jogaitól – adott esetekben pedig az életétől is.⁷⁰

A kisebbségi csoportokkal szembeni gyűlölet-bűncselekmények és diszkrimináció minden társadalomban megtalálhatóak, csak a társadalmi válaszok eltérők. Ebből a szempontból kétféle társadalmat különböztethetünk meg: vannak a gyűlölet iránt nyitottabb, illetve a gyűlölettel szemben zártabb társadalmak. A gyűlölettől elhatárolódó társadalmak problémaként kezelik a gyűlölet motiválta cselekményeket, így egy ilyen társadalomban a rasszizmus legenyhébb megnyilvánulása is a munkahelyébe kerülhet valakinek. Az ilyen társadalmakban a rasszizmusra adott válasz nem feltétlenül csupán

⁶⁷ Lásd Elizabeth A. Stanko: „Re-conceptualising the Policing of Hatred: Confessions and Worrying Dilemmas of a Consultant” *Law and Critique*, 2001/13. 309–329.

⁶⁸ Iris Marion Young: „Five Faces of Oppression” in Dean Harris (szerk.): *Multiculturalism from the margins*, Westport: Bergin and Garvey, 1995. 65-86.

⁶⁹ Perry–Olsson 2009, 181.

⁷⁰ A fenti elméleteknek a gyűlölet-bűncselekmények jogi szabályozása kapcsán is kiemelt jelentősége van. Amikor a jogalkotó a védett csoportok kialakítását illetően dönt, akkor mindenképp érdemes figyelembe venni, hogy az adott társadalomban melyek azok csoportok, amelyek ilyen rendszerszerű erőszaknak áldozataivá válhatnak. Erre lásd a dolgozat *A hazai szabályozásról és jogalkalmazásról* szóló fejezetet.

jogi, hanem alapvetően kulturális kérdés is. Mindeközben a gyűlöletre nyitott társadalmakban a polgári társadalmak alapvető értékei – például az egyenlőség – korlátozottan vannak jelen, így ezen értékek megsértése esetén nem történik számonkérés a társadalom tagjai részéről. Nem meglepő, hogy e társadalmak esetében nehéz hatékony szabályozást kialakítani a gyűlölet-bűncselekményekkel szemben, hiszen a társadalom tagjai, így a jogalkotók sem értékelik alapvető jelentőségüként a szélsőségek és a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépést.⁷¹

Háborús időkben a gyűlölet-bűncselekmények rendkívül kegyetlen formában jelenhetnek meg. A boszniai etnikai tisztogatások idején például nők ezreit erőszakolták meg rendkívüli kegyetlenséggel és brutalitással szerb katonák, hogy megalázzák az áldozatokat, és – ahogy Neil Kressel szociálpszichológus rámutatott⁷² – így mutassák meg az ellensége csoporttal szembeni megvetésüket és undorukat. A gyűlölet-bűncselekmények többnyire aktuális társadalmi konfliktusokhoz kapcsolódnak, és az elkövetők célja az, megfosszák emberi méltóságuktól az áldozataikat. Ezen a ponton a gyűlölet-bűncselekményeket ismételten a szexuális erőszakkal kapcsolatos pszichológiai elméletekhez köthetjük, illetve ez a gondolatmenet visszavezet ahhoz, miszerint a gyűlölet-bűncselekmények a hatalmi viszonyok rendszerében gyökeredzik és egyfajta alá-fölérendeltségi helyzetet vázol. Hiszen a szexuális erőszak esetében gyakran hangoztatott érv,⁷³ hogy a szexuális erőszak nem más, mint a hatalom gyakorlás eszköze. Ennek egyik legszemléltetőbb példája a férfi büntetés-végrehajtási intézeteken belüli szexuális erőszak, amely nem más, mint férfiak közötti hatalmi szerepek megtestesülése egy tekintélyelvű környezetben, ahol a fiatalabb, gyengébb elítélt arra kényszerül a külvilágban nőkre „osztott” szerepet töltsön be az elnyomás rendszerében.

Az állam nem minden esetben tesz megfelelő lépéseket a gyűlölet-bűncselekmények megelőzése és felszámolása érdekében, és a „hanyagság” révén mintegy megtűri az erőszakot. Szemléletes példája az erőszak állam általi megtűrésének a latin-amerikai utcagyerekekkel – a társadalom által kitaszított, az utcán élő, alvó, dolgozó gyerekekkel

⁷¹ Krémer Ferenc hozzászólása, Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály Állam- és Jogtudományi Bizottság Rendészeti Albizottsága, 2013. március 8. A gyűlölet-bűncselekmények – dogmatika és joggyakorlat című tudományos ülésen, ld. Dinók 2013, 52–67.

⁷² Neil Kressel: *Mass Hate: The Global Rise of Genocide and Terror*, Cambridge: Westview Press, 2002. 13-45.

⁷³ Lásd: Susan Brownmiller: *Against Our Will. Men, Women and Rape*. New York: Simon and Schuster, 1975. 256-282.

– szembeni erőszakhullám.⁷⁴ Ezen gyerekek nagy része a családon belüli erőszak legkülönbözőbb formái elől menekült el; elhanyagolás, mentális, fizikai és szexuális erőszak elől. Bogota, Rio de Janeiroé São Paulo bőséges példát szolgáltatnak a gyűlölet-bűncselekményekre, amelyet spanyolul „*limpieza social*”, angolul pedig „*social cleansing*”-nek, azaz társadalmi tisztogatásnak is neveznek. Amint a gyűlölet-bűncselekmények minden formája, a társadalmi tisztogatás is a társadalom legsebezhetőbb csoportjai ellen irányul, olyanok ellen, akik már eleve kirekesztettek, diszkrimináltak és nem kívánatosak a társadalom számára szocioökonomiai státuszokból kifolyólag. A utcagyerekek folyamatosan rettegésben élnek, a felfegyverzett polgárőrök és rendőrök által megfélemlítve. Az ellenük elkövetett emberi jogi jogsértéseket és gyűlölet-bűncselekményeket rendkívül nehéz nyomon követni; sok esetben nem tesznek feljelentést az áldozatok, nincsenek szemtanúk sem, illetve, ezek az anonimitásba burkolózott gyerekek a társadalom peremén élnek, nincs semmilyen információjuk még arról sem, hogy hogyan tölthetnének ki egy formanyomtatványt vagy kérhetnének jogi segítséget. A „halálosztag”-okba („*death squad*”) szerveződött elkövetők sokszor szolgálaton kívüli rendőrök, akiket helyi vállalkozások bérelnek fel (mert üzletmenetüket zavarja az utcagyerekek jelenléte), hogy „gondoskodjanak” a gyerekekről. A „társadalmi tisztogatás” lényegében az utcagyerekek és a prostituáltak megsemmisítésére irányul. A társadalom problémaként, zavaró körülményként tekint az utcagyerekekre, akik számára nincs kiépítve megfelelő támogató rendszer, amely biztosítaná számukra az emberhez méltó életet, életkörülményeket.

A gyűlölet-bűncselekmények kétségkívül tovább erősítik a kiegyensúlyozatlan erőviszonyokat a társadalom tagjai közötti. A gyarmatosító múltú nyugati kultúrák – mint az Egyesült Államok, Nagy-Britannia, Kanada – példaként szolgáltatnak a mélyen beágyazott különbségeken, alá-fölérendeltségi viszonyokon alapuló társadalmi berendezkedésre, amely a kirekesztés és marginalizáció megerősödéséhez vezet illetve a társadalmi csoportok egymással való szembenállásához. Az ilyen társadalmakban – ahogyan azt például Orwell leírja,⁷⁵ a „kevésbé értékes” csoporthoz tartozókkal szemben

⁷⁴ Perry – Olsson 2009, 182.

⁷⁵ Lsd. például George Orwell: *Burmai napok* (ford. Máthé Elek), Budapest: Terebess Kiadó, 1998. 24–25. „„Istenemre mondom, azt vártam volna, hogy amikor ilyen fontos kérdésről van szó, mindnyájan gondolkodás nélkül mellém álltok. Elképzelhetetlenül szörnyű dolognak tartanám, ha ezeket a piszkos színészeket beengednék magunk közé. Téged külön is kérlek, Flory, hogy ne sunyíts. Igenis, szídom a feketét, mégha a te drágalátos doktor kebelbarátodról van is szó. Semmi közöm sincs ahhoz, hogy kivel

megengedett a rendszerszerű erőszak. A „*különbözők rendszeré*”-ben a felek szükségképpen besorolódnak a „*jók*” és a „*rosszak*” kategóriájába. Ennek eredményeként a „*másik*” már nemcsak különböző, hanem a normáktól eltérő – abnormalis –, alárendelt. Az elnyomó rendszerek a dualizmus talaján működnek: jó-gonosz, alá-fölrendelt, erős-gyenge stb. – és az egyik fél mindig az másikhoz viszonyítva létezik.⁷⁶ Az alárendelt csoport tagjai a „*másik*” státuszukból fakadóan potenciális áldozattá válnak. Az alárendelt csoporthoz tartozók esetében teljesen mindegy, hogy mit tesznek vagy nem tesznek, megfelelnek-e az „*elvárásoknak*” – így is, úgy is értéktelenek. Az erőszakos kölcsönhatások az alárendelt és domináns csoportok között olyan helyzetet eredményeznek, amelyben mindkét fél versenyez az előjogért, hogy a különbséget úgy definiálhassa, hogy azáltal állandósítsa a társadalmi erők hierarchiáját. Ebben a helyzetben a támadók igyekeznek megerősíteni a domináns szerepüket és előjogaikat a forrásokhoz való hozzáférésben, valamint korlátozni a „*másik*” csoport lehetőségeit a szükségletek kielégítése tekintetében. A gyűlölet vezérelte erőszak megerősíti a fennálló alá-fölérendeltségi viszonyokat, korlátozza a „*kevésbé értékesek*” mobilitását, bizonytalanságban és félelemben tartja őket. Ez pedig az emberi jogok korlátozódásához vezet: ahogy Ashworth rámutat,⁷⁷ a személyi szabadság és az emberi méltóság korlátozásának szélsőséges formája a megfélemlítés és az erőszak. A gyűlölet vezérelte erőszak korlátozza és kényszeríti az áldozatot: a bántalmazó hatalmába kerül, gyakran fizikailag is képtelen a védekezésre vagy szökésre. A gyűlölet-bűncselekmények elkövetésének leggyakoribb forgatókönyve szerint általában több támadó áll szemben egy vagy két áldozattal – és valahogyan, valahonnan mindig előkerül egy újabb kéz, amely az áldozatot a földön tarthatja.

Szintén fontos szempont, hogy a gyűlölet-bűncselekmények az áldozat személyes szabadságát és mozgási szabadságát is korlátozzák. Ami az érzelmi következményeket

barátkozol a klubon kívül. Ez egyedül a te dolgod. Mit bánom én, ha mindennap elmégy is Veraswami házába és együtt isztok whiskyt fekete kebelbaráttal. De az egészen más dolog, ha azt akarnád, hogy az orvost ide hozd be közénk a klubba. Mondtam már és el fogom százszor is mondani, hogy lehetetlen magunk közé beengedni ezeket a pókhasú és fokhagymaszagú feketéket. Ha mégis ide mered közénk hozni, én leszek az első, aki szó nélkül kirúgom a klubból, hogy csak úgy repül.» Ellis hangos dührohama percek alatt tartott. Gyűlölete az ázsiaiak ellen őszinte és szenvedélyes volt. Mint fakitermelő vállalat alkalmazottjának, állandóan közvetlen összeköttetésben kellett állnia a burmaiakkal. De ez nem használt semmit és gyűlölete a színesek ellen változatlanul vak szenvedélyként élt benne. Egyébként nagyon értelmes ember volt és munkáját tehetséggel végezte, de ő is azok közül az angolok közül való volt — sajnos, ez a típus nagyon gyakori —, akiket soha nem szabadna kiengedni Anglia távolkeleti birtokaira.”

⁷⁶ Perry–Olsson 2009, 184.

⁷⁷ Lásd Georgina Ashworth: *Of Violence and Violation Women and Human Rights*, London: Change, 1986.

illeti, az áldozatot sok esetben gyakorlatilag megbénítja a további bántalmazástól való félelem; ami attól is visszatarthatja, hogy a többségi társadalom tagjaival bármiféle kapcsolatot létesítsen. Az erőszak, illetve a fenyegetettség korlátozza az áldozat mozgásterét: úgy érezheti, hogy lehetőségei beszűkültek, hogy kiszorul a társadalomból. A többségi társadalom előítéleti által sújtott amerikai őslakosok arról számolnak be, hogy félnek elköltözni a rezervátumból, vagy akár csak elhagyni a rezervátum. Állításuk szerint a rezervátumban élők azért nem keresnek kinn állást, mert közvetlen tapasztalataik, illetve családtagjaik, barátaik beszámolóí alapján úgy ítélik meg, hogy túl sok kockázatot rejt számukra a külvilág.⁷⁸

Tehát, a gyűlölet-bűncselekmények szándékolt eredménye az áldozat szegregálása és marginalizálása. A gettók kialakulásának történelmi gyökerei arra vezethetők vissza, hogy az embereket „biztonságos”, izolált zónákban tartsák, és az elkövetett erőszakos cselekmények hatására a csoport tagjai inkább az elszigetelt közösségi életet „válasszák”. Napjainkban a rasszista erőszak továbbra is ezt a szerepet tölti be, tekintve, hogy az erőszakos cselekmények jelentős része olyan kisebbségi egyének ellen irányul, akik meg merik tenni azt a lépést, hogy – átlépve a társadalmi határokat – beköltöznek egy „fehérek” által lakott szomszédságba.⁷⁹ A lakhatási szegregáció veszélye, hogy megteremtheti, illetve megerősítheti a társadalomban a szegregáció és a marginalizáció mintázatait. A lakhatási szegregáció akadályát képezi a társadalmi mobilitásnak,⁸⁰ mivel a lakóhely determinálja a további lehetőségeket: elzárhatja a gyerekeket a minőségi oktatástól, a bűncselekmények számának növekedéséhez vezethet, korlátozhatja a közszolgáltatások való hozzáférést, végső soron generációkra előre meghatározhatja a szegregátumokban lakó emberek sorsát. A fizikai marginalizációnak egyenes következménye a társadalmi marginalizáció: olyan társadalmi határokat hoz létre, amelyeket az emberek nem mernek, és nem tudnak átlépni. Az ellenséges légkör, a zaklatás és az erőszak a Wachtel⁸¹ által felvázolt „önkéntes szegregáció” („*voluntary segregation*”) jelenségéhez vezet: a diszkrimináció és erőszak célpontjai inkább úgy döntenek, hogy nem hagyják el a viszonylagos biztonságot nyújtó közeget, ami pedig a gettósodás folyamatát eredményezi.

⁷⁸ Perry–Olsson 2009, 186.

⁷⁹ Perry–Olsson 2009, 186.

⁸⁰ Perry–Olsson 2009, 185.

⁸¹ Paul L. Wachtel: *Race in the Mind of America: Breaking the Vicious Circle Between Blacks and Whites*. New York: Routledge. 1999. 221–222.

Chapman megállapítása⁸² a nők elleni erőszakról – hogy globálisan elterjedt és sok esetben tolerált jelenségről, egyúttal súlyos emberi jogi jogsérelmekről van szó – a gyűlölet-bűncselekményekre is alkalmazható. A gyűlölet-bűncselekmények sértik az Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozatában lefektetett alapvető elveket. A gyűlölet-bűncselekmények az áldozat biztonsága és integritása ellen irányulnak; illetve arra, hogy fenntartsák a strukturális egyenlőtlenségeket a társadalom csoportjai között.

Ha a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos diskurzust az emberi jogok szintjére emeljük, ezáltal elismerjük a fenyegetés komolyságát, amelyet a gyűlölet-bűncselekmények jelentenek. Ez a fajta erőszak nem csupán az egyén elleni erőszak, illetve és egyéni támadók szintjén létezik, hanem a társadalmi struktúrákban, hierarchizált viszonyokban gyökerezik. Ezért be kell látni, hogy a jogi mechanizmusok – még a legdemokratikusabb államok esetében is – önmagukban csupán korlátozott védelmet nyújthatnak az áldozatok számára, ám szimbolikus jelentőségük mindenképpen lehet. Noha a jog a védett csoportok számára akkor működhet igazán, ha az érintettek rendelkeznek erőforrásokkal, befolyással és ismeretekkel, mindazonáltal tagadhatatlanul szerepe lehet a jognak a védelem kiterjesztése területén. Hasznos kiindulópont lehet a kirekesztés megnyilvánulási formái ellen irányuló jogalkotás annak érdekében, hogy az érintett közösségek ne stigmatizált, sebezhető csoportnak lássák önmagukat. A nyugati társadalmakban hagyománya van annak, hogy a kialakult helyzetet, a sürgető társadalmi problémákat jogszabállyal kíséreljék meg rendezni. A gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó jogalkotás üzenetet küld a társadalom számára, hogy mi a megengedhető és mi nem. Rendkívül komplex, a további fejezetekben részletezett kérdés, hogy a gyűlölet-bűncselekmények szankcionálása és a diszkrimináció állami tiltása, illetve az ezek elleni hatékony állami fellépés mennyiben jelent egyben társadalmi elutasítást is.

3.5. A megkülönböztetett figyelem indokai

Az előítélet-vezérelte bűncselekményeket hatásaik mellett éppen a fogalom lényegi eleme, a motiváció különbözteti meg más bűncselekményektől, és ennek főként jogalkalmazási szempontból van jelentősége. Sok esetben a gyűlöletvezérelte bűncselekmény, így például a magyar közösség tagja elleni erőszak, a bizonyítás

⁸² Jane Roberts Chapman: "Violence Against Women as a Violation of Human Rights" *Social Justice*, 1990/2. 54.

szempontjából különlegesnek számít, mert – a legtöbb bűncselekménytől eltérően – a tényállás tisztázásához hozzátartozik az elkövető indítékának, motivációjának a bizonyítása is. A motiváció alapvetően az elkövető szubjektív tudati állapotához kapcsolódik, ebből fakadóan a büntetőeljárás során a motiváció bizonyítása számos nehézséget vethet fel. Miután a tudati állapot tartalmára vonatkozóan közvetlen bizonyítékot gyakran nem lehetséges találni, ezért az indíték feltárásánál az átlagosnál is fontosabb a bűncselekmény személyi és tárgyi oldali ismérveinek vizsgálata: ezek ugyanis azok „*a körülmények, amelyek objektívan megítélhetők, a külső szemlélő által is érzékelhetők és értékelhetők*”.⁸³ A sértett védett csoporthoz való tartozása és az elkövető cselekménye közötti okozati összefüggés fennálltának, az előítéletes indítéknak vizsgálata során különlegesen fontos lehet az elkövető, illetve a sértett személye és az elkövetés körülményei.⁸⁴ Nemzetközi útmutatók⁸⁵ alapján ilyen alapvető jelentőségű faktor például: az áldozat és a szemtanúk beszámolója a bűncselekményről; a feltételezett elkövető megjegyzései, gesztusai, amelyek előítéletre utalhatnak; egybeesett-e a bűncselekmény az érintett csoport/közösség valamilyen ünnepével vagy más kiemelt fontosságú eseményével; valamely szervezett gyűlöletcsoport tagjainak a feltételezhető közreműködése vagy más motiváció – mint például nyereségvágy – hiánya.

Összefoglalva a gyűlölet-bűncselekmények más bűncselekményekhez való különbségeit megállapítható, hogy:

- a gyűlölet-bűncselekmények súlyosabb hatásokkal jár mind az egyénre, mind a közösségre nézve pszichés-érzelmi, emberi jogi, társadalmi, gazdasági szempontból és üzenet-bűncselekmény jellegükből fakadóan nem csupán az áldozatra és az érintett csoportra nézve fejtik ki hatásukat.
- a gyűlölet-bűncselekmények az egész társadalomra nézve komoly következményekkel járhatnak: magukban hordozzák annak veszélyét, hogy a csoportok között ellenségeskedés alakulhat ki, aminek következtében elszabadulhatnak az indulatok;

⁸³ Átol Dorottya [et al.]: „Közösség tagja elleni erőszak. Alternatív kommentár”, *Fundamentum*, 2013/3. 89.

⁸⁴ Átol [et al.] 2013, 89.

⁸⁵ International Association of Chiefs of Police (IACP): *Responding to Hate Crimes: A Police Officer's Guide to Investigation and Prevention*. <http://www.theiacp.org/HateCrimesOfficerGuide> (2015. február 5.)

végző soron és mindezek következtében az ilyen jellegű bűncselekmények súlyos közbiztonsági kockázatot jelentenek;

- a gyűlölet-bűncselekmények iránti kiemelt figyelem indoka többek között az is, hogy a motiváció mint lényegi elem kapcsán jelentős bizonyítási nehézségek merülhetnek fel, amelyet csak megfelelően képzett szakemberek képesek felismerni és kezelni. Emellett a motiváció alapján azért is sajátos bűncselekmények, mert a szubjektív elem valamiképp objektivizálódik az áldozatok kiválasztása és az elkövető által reprezentált hatalmi dominancia révén.

II. A gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának általános kérdései – érvek a kiemelt büntetőjogi figyelem mellett és ellen

A gyűlölet-bűncselekmények fogalma az elmúlt két évtized során a világ számos részén tűnt fel és eresztett gyökeret a politikai és jogi szintén. Mára számos országban teremtették meg a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozás alapjait, azonban még mindig heves viták zajlanak a szabályozás megfelelő módjairól, e módok alkotmányosságának kérdéseiről; illetve eleve a gyűlölet-bűncselekmények fogalmáról. Jelen fejezet azt próbálja meg bemutatni, hogy a jogalkotónak mely kérdésekben kell állást foglalni a gyűlölet vezérelte bűncselekményekre vonatkozó szabályozás kialakítása során, elsősorban az egyes szabályozási modellek és védett csoportok kapcsán. Ehhez kapcsolódóan pedig igyekszik rámutatni az egyes szabályozási modellek előnyeire és hátrányaira, valamint ismertetni a kiemelt büntetőjogi figyelemre vonatkozó különböző pro és kontra nézeteket.

1. Egy társadalmi probléma visszaszorítása büntetőjogi eszközökkel

A szabályozás megalkotásának nem csupán a gyűlölet-bűncselekmények visszaszorítása lehet a célja, hanem egy toleránsabb társadalmi közeg megteremtése is: azáltal, hogy a különböző csoportok közötti erőszakot társadalmi problémaként kezelik, és ezzel egyfajta üzenetet küldenek az áldozat, az áldozati csoport, az elkövető és a társadalom számára.⁸⁶ Így a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozást a rasszizmussal, a homofóbiával, az antiszemitizmussal és hasonló jelenségekkel szembeni eszközként használják, azaz nem csupán a konkrét, erőszakos cselekményekben manifesztálódott intolerancia szankcionálására, hanem magának az intoleráns társadalmi közegnek a „kezelésére” is. Tagadhatatlan, hogy a gyűlölet-bűncselekmények az intolerancia erőszakos megnyilvánulási formái, és erre tekintettel elfogadhatónak tűnik az az állítás, hogy hatásai nem csupán az egyéni áldozatot tekintve jelentősek, hanem a védett csoport és a teljes társadalom is érintetté válik, és így hatással lehetnek mind a közösségek közötti kapcsolatokra, mind a társadalmi stabilitásra.

⁸⁶ Lásd pl. Jacobs 2003, 409--426.

Az előítélet állam általi elítélése fontos üzenetet közvetíthet az elkövető, a társadalom és áldozat, illetve a védett csoport tagjai felé: azt, hogy az ilyen cselekmények nem megtűrtek egy demokratikus társadalom keretei között.⁸⁷ Az egyéni áldozatot ért sérelem elismerésével pedig az közvetíthető, hogy a bünygyi szervek védelmet biztosítanak, mind az áldozat, mind a csoport tagjai számára. Ha pedig elfogadjuk azt a nézetet, hogy a jog – különösen a büntetőjog – kifejezi a társadalmi értékeket, akkor a gyűlölet-bűncselekmények szabályozása egyaránt jelzi az egyenlőség társadalmi értékének felismerését, támogatását és az előmozdítása iránti szándékot.⁸⁸

A kontinentális jogokban a büntetőjog közvetíti a minimum morált.⁸⁹ Ebből következően a büntetőjog értékvédő, értékteremtő és értékhordozó is.⁹⁰ Ehhez az értékhordozó szerephez pedig azáltal jutott, hogy mindig függött az adott kor közjogi-alkotmányjogi rendszerétől. Éppen ezért és emiatt alakultak ki garanciális szabályai. A modern büntetőjog közjogi és alkotmányjogi függése mellett legitimitását azáltal is megalapozta, hogy a kor kultúrájának szellemét hordozta: a felvilágosodás eszméit, a humanizmust, a liberális toleranciát és a szabadságeszményeket. Korunkban, az alkotmányos jogállamok, a jogállami demokráciák korában, az emberi jogi és az alkotmányos alapjogok, amelyek védelme és amelyek követelményrendszerének beteljesítése a büntetőjog alapvető funkciója.⁹¹ Mindebből kifolyólag pedig érdemes a büntetőjogra nem csak, mint az elrettentés-megtorlás területére, hanem a társadalmi értékek kinyilvánításának tartományára tekinteni.

A gyűlölet-bűncselekmények esetében tehát adott egy társadalmi jelenség, amelyre a normatív rendszer reagál valamiképp. Amikor a társadalmi kohézió nem működik, illetve – a gyűlöletvezérelte bűncselekmények esetében – a legkevésbé működik, a büntetőjog végső eszközként, értékvédőként és értékőrzőként vállalja magára az indulatok csatornába terelését.

A gyűlölködő kifejezésekkel szembeni állami és társadalmi fellépés szükségességéről a magyar Alkotmánybíróság is kifejtette álláspontját az egyik gyűlöletbeszéddel

⁸⁷ Lásd pl. Barbara Perry: „Counting – and Countering – Hate Crime in Europe” *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 2010/4. 349–367.

⁸⁸ EBESZ/DIEJH 2009, 11.

⁸⁹ Belovics [et al.]: *Büntetőjog I.* - A 2012. évi C. törvény alapján. Budapest: HVG Orac Kiado, 2012.

⁹⁰ Bővebben lásd Németh Imre 2013, 361-368.

⁹¹ Szabó András: *Recepció és kreativitás a büntetőjogban.* <http://www.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/704.htm> (2015. május 5.)

kapcsolatos polgári jogi tárgyú határozatában.⁹² Álláspontom szerint a határozatban foglaltak a gyűlöletmotiválta cselekményeket tekintve is helytállóak. A határozatban foglaltak szerint a szabályozás célja, hogy védelmet biztosítson bizonyos közösségekhez tartozó egyének számára az adott közösséget sértő megnyilvánulásokkal szemben. Az ilyen megnyilvánulások

„totalitárius ideológiák elemeit idézik, mivel egy adott közösség és az ahhoz tartozó egyének ellen irányulnak, a közösség és az ahhoz tartozó személyek identitását alapvetően meghatározó tulajdonság becsmérlésével arra törekednek, hogy e közösséget és az ahhoz tartozó személyeket negatív színben tüntessék fel a társadalom előtt. Ezzel pedig tudatosan és folyamatosan megkérdőjelezzék ahhoz való jogukat, hogy őket egyenlő méltóságúnak tekintsék, és ekként kezeljék. A tendenciózus magatartásokból összeálló folyamat szélsőséges körülmények között az adott közösség teljes kiszolgáltatottságához vezethet. Az ilyen megnyilvánulások elleni védekezés a társadalom közügye. Az ilyen megnyilvánulások ugyanis ellentétesek a demokratikus jogállamok értékrendjével”.⁹³

Az Alkotmánybíróság tehát általánosságban véve a kirekesztő szóbeli megnyilvánulások szabályozása kapcsán fejtette ki véleményét, így ha a gondolatok és szóbeli megnyilvánulásaik kapcsán elmondható, hogy a társadalom közügye, akkor ezen kirekesztő nézetek erőszakos cselekményekben való megnyilvánulása esetén még fokozottabban indokolt a fellépés és a jogi szabályozás megalkotásának szükségessége az adott közösség védelme érdekében.

2. A szabályozás modelljei

2.1. A szabályozási modellek büntetőjog-tudományi csoportosítása

A gyűlöletvezérelte bűncselekmények szabályozása kapcsán elsőként az a kérdés tisztázandó, hogy van-e külön szabályozás az adott jogrendszerben. Ha nincs is külön gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozás, a jogalkalmazó akkor is súlyosító körülményként veszi figyelembe az előítélet motivációt. A gyűlöletvezérelte bűncselekmények szabályozását tekintve eltérő modellek terjedtek el, amelyek a büntetőjog-tudomány által ismert fogalmak szerint két nagyobb egységre bonthatók: a

⁹² 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008. 816–837.

⁹³ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, 819.

büntetési tételt érintő és nem érintő szabályozási típusok. Ennek megfelelően a jogalkotó az alábbi lehetőségek közül választhat:

- A) Büntetési tételt érintő szabályozási megoldások
 - i. *sui generis* tényállás;
 - ii. minősítő körülmény és
 - iii. (általános részi) büntetési tételt megemelő rendelkezés.
- B) Büntetési tételt nem érintő súlyosító körülményként való szabályozás.

A különféle szabályozási modellek megértéséhez először a büntetőjog-tudományban használt fenti kategóriák tisztázása szükséges.

A) Büntetési tételt érintő szabályozási megoldások

i) *Sui generis* bűncselekmény, amely egy másik bűncselekményhez hasonló képet mutat, de önálló bűncselekményt képez. A gyűlölet-bűncselekmények esetében a jogalkotó alapul vesz egy már létező tényállást (leggyakrabban: garázdaság, testi sértés, rongálás stb.), és lényegében újrafogalmazza az előítélet motiváció beillesztésével.

ii) Emellett számos bűncselekménynek nemcsak az alapesetét határozza meg a törvény, hanem a minősített (súlyosabban minősülő) alakzatait is szabályozza. A jogalkotó úgyis dönthet, hogy egy bűncselekmény különböző eseteihez eltérő büntetési tétel alkalmazását rendeli. A minősítő körülmények dogmatikai szempontból a tényállási elemek körébe tartoznak.⁹⁴ A minősített esetek törvényi meghatározása a bűncselekmény tárgyára, az elkövetési módra, az elkövető személyét jellemző körülményekre, vagy a passzív alany sajátosságára tekintettel, valamint az alanyi oldalon jelentkező motívumok és célzat alapján történhet.⁹⁵

iii) A határozott tartamú szabadságvesztés különös részben szereplő büntetési tételét a büntető törvénykönyvek általános (kevésbé gyakrabban különös) részének számos rendelkezése módosíthatja.⁹⁶ A büntetési tételkeretet emelő rendelkezések mellett megkülönböztetjük az azt csökkentő rendelkezéseket is, amelyeknek a gyűlölet-

⁹⁴ Lásd Kis Norbert–Hollán Miklós: *Büntetőjog I., Az anyagi büntetőjog általános része – Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára*. 2. átdolgozott kiadás, Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2013. 107.

⁹⁵ 3/2013. számú BJE határozat

⁹⁶ Lásd Kis–Hollán 2013, 267.

bűncselekmények súlyosabb büntetésének kérdéskörében nincs jelentőségük. A magyar Btk. alapján a szabadságvesztés büntetési tételének felső határát megemelő rendelkezések például: halmazati büntetés (Btk. 81. §), különös, többszörös, illetve erőszakos többszörös visszaesőkre vonatkozó szabályok (Btk. 89–90. §), illetve bűnszervezetben történő elkövetésnél alkalmazott szabályok (Btk. 91. §).⁹⁷ A magyar Btk.-ban például a különös és a többszörös visszaesővel szemben az újabb bűncselekmény büntetési tételének felső határa szabadságvesztés esetén a felével emelkedik (de nem haladhatja meg a huszonöt évet).⁹⁸

B) Büntetési tételt nem érintő súlyosító körülményként való szabályozás

A büntetés kiszabás elsődlegesen a súlyosító és enyhítő körülmények figyelembevétele alapján történik. A súlyosító és enyhítő körülményeket együttesen szokták büntetést befolyásoló, illetve büntetéskiszabási körülményeknek nevezni.⁹⁹ Az enyhítő és súlyosító körülmények a különös részben meghatározott tételkereten belüli „elmozdulásra” vannak hatással, az enyhítő körülmények az alkalmazásra kerülő mértéke lefelé befolyásolják, a súlyosítók pedig felfelé.¹⁰⁰ A bíróság által megállapított minősítéshez kapcsolódó büntetési keret – figyelembe véve az általános rész rendelkezéseit is – jelöli ki azokat a határokat, amelyek között a súlyosító és enyhítő – azaz a büntetést befolyásoló – körülmények a büntetést alakíthatják.¹⁰¹ A büntetést befolyásoló tényezőkről taxatív listát összeállítani szinte lehetetlen vállalkozás, mivel ugyanazon tény egy-egy cselekmény vagy elkövető kapcsán akár ellenkező hatású is lehet. A magyar Btk. még példálózó jelleggel sem határozza meg ezeket a körülményeket, azonban a Kúria Büntető Kollégiuma általános iránymutatást adott 56. BK véleményében, felsorakoztatva mindazt, aminek felderítését és értékelését a bíróságoktól indokoltnak tartja. Ehhez képest vannak olyan büntető kódexek, amelyek kifejezetten rendelkeznek a gyűlölet motivációról mint súlyosító körülményről, ezzel orientálva a jogalkalmazót. Az előítélet motiváció mint súlyosító körülmény jogszabályban való tételes megjelölése képezi a negyedik szabályozási megoldást.

⁹⁷ Részletesebben lásd Kis–Hollán 2013. 247–248.

⁹⁸ Btk. 97. § (1) bek.

⁹⁹ Kis–Hollán 2013, 251.

¹⁰⁰ Lásd bővebben: Molnár Sándor: „A büntetés kiszabása során figyelembe vehető körülmények” *Jogi Fórum*, 2011. 1. http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/molnar_sandor_bunteteskiszabas%5Bjogi_forum%5D.pdf (2015. február 18.)

¹⁰¹ 56. BK vélemény a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről

A két csoport elemei az alapján is csoportosíthatók, hogy a büntetőjogi felelősséget vagy jogkövetkezmények tanát érintőek-e. A büntetőjogi felelősség (a bűncselekmény és a büntethetőség)¹⁰² körébe tartoznak általában a tényállási elemek, így a minősítő körülmények. Míg a büntetőjogi jogkövetkezmények tanába tartoznak az általános részben szereplő a büntetési tétel megemelő rendelkezések, illetve a súlyosító körülmények.¹⁰³ Mindazonáltal a büntetőjogi felelősség és a büntetőjogi jogkövetkezmények kérdéskörei között szoros összefüggés mutatkozik. Amint arra Hollán Miklós is rámutatott „*a két téma elhatárolása amúgy is (...) viszonylagos, hiszen a minősítő körülmények (...) megvalósulása végső soron – az általános részben szereplő a büntetési tétel megemelő rendelkezésekhez egyébként hasonlóan – nem a büntethetőséget, hanem csak a szankció mértékét befolyásolja*”.¹⁰⁴

A magyar Legfelsőbb Bíróság gyakorlata alapján például az üzletszerűség a felbujtó vonatkozásában lehet büntetési tételt érintő (minősítő körülmény) vagy nem érintő (súlyosító) körülmény a tettesi cselekménytől függően. A Legfelsőbb Bíróság szerint „[a]mennyiben a felbujtó rendszeres haszonszerzésére törekedve több tettest bír rá [...] egy-egy olyan bűncselekmény elkövetésére, amelynek az üzletszerű elkövetés a minősítő körülménye, e minősített esetért felelősséggel csak akkor tartozik, ha az üzletszerűség a tettesi bűncselekmény tekintetében is megállapítható. Egyébként a felbujtó ilyen magatartása kizárólag a büntetés kiszabása körében értékelendő. [...]”¹⁰⁵ A részesség járulékoságából adódóan a részes cselekményének a jogi minősítése a tettes cselekményéhez igazodik, vagyis a tettes és a részes cselekménye ugyanannak a törvényi tényállásnak a keretei között minősül.¹⁰⁶ Amint ezt a Legfelsőbb Bíróság többször kihangsúlyozta a bűnrészesség - a felbujtás és a bűnsegély is - mint járulékos jellegű közreműködés, a bűncselekményben való tettesi alapcselekményt tételez fel, és csakis azzal összefüggésben valósulhat meg.¹⁰⁷ A felbujtói cselekmények üzletszerűsége nem alapozza meg a Különös Részben üzletszerűen elkövetettként minősített eset megállapítását. Ugyanis a fentiekből eredően a felbujtó tényállási elemet nem valósíthat meg, márpedig az üzletszerűség mint minősítő körülmény a törvényi

¹⁰² Ezek viszonya vonatkozásában lásd Kis-Hollán 2013, 71.

¹⁰³ Hollán Miklós: „A személyes tulajdonságok és körülmények tana” in Hajdó József (szerk.): *90 éves a szegedi jogászképzés*, Szeged, 2013. 61–82.

¹⁰⁴ Hollán „A személyes tulajdonságok...” 2013, 63.

¹⁰⁵ BJE 3/2011. II. pont

¹⁰⁶ BH 2000/186

¹⁰⁷ BH 1999/53., 2000/185.

tényállás része. A felbújtó a minősítő körülményért felelősséggel csak akkor tartozik, ha az üzletszerűség a tettesi bűncselekmény tekintetében is megállapítható. Ennek hiányában az üzletszerűség értékelésére csak a büntetés kiszabására vonatkozó parafikációs rendelkezés keretei között van mód, a felbújtás üzletszerűségét súlyosító körülményként értékelve.¹⁰⁸

2.2. A szabályozási modellek elterjedtsége, tartalma, valamint az egyes modellek előnyei és hátrányai

A legritkább megoldás szerint az előítélet motiválta cselekmény a többi bűncselekménytől elkülönült, *sui generis* tényállást képez. Erre a megoldásra találhatunk példákat Angliában¹⁰⁹, Csehországban¹¹⁰ és Magyarországon¹¹¹. A külön tényállás megalkotásának előnye, hogy „gyűlölet-bűncselekmény”-ként (a magyar szabályozás például „közösség tagja elleni erőszak”-ként) nevezi meg az ilyen jellegű magatartásokat, és eleget tesz az oly sokszor hangsúlyozott szimbolikus funkciónak. A jogalkotó határozottabban fejez ki egy negatív értékítéletet, ha nem kizárólag a jogalkalmazásra bízta a motívum értékelését, hanem kifejezetten nevesíti azt. Ehhez képest pedig fokozottabban jelképes az állami elutasítás *sui generis* tényállásban szabályozott. A külön tényállás a megvetés szimbolikus kifejezésének leghangsúlyosabb formája, akár a társadalomnevelő-felvilágosító funkcióról (valamennyi állampolgár és az elkövető vonatkozásában egyaránt), akár az állami szolidaritás sértett irányába történő kifejezéséről szól. Végül az állam szimbolikusan azt is elismeri, hogy a társadalmi feszültségeket nem volt képes feloldani és ezeknek pusztán egy nem megválasztható tulajdonsága miatti csoport-hovatartozása miatt bárki áldozatává válhat.¹¹²

¹⁰⁸ BJE 3/2011. II. pont B) alpont

¹⁰⁹ Lásd *Crime and Disorder Act 1998*, 29-32. szakasz. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/part/II> (2014. június 15.)

¹¹⁰ Btk. 352. §-a szabályozza egy csoport vagy annak tagja elleni erőszakot és fenyegetést

¹¹¹ Btk. 216. § Közösség tagja elleni erőszak

¹¹² Bárd Petra: „A gyűlölet-bűncselekmények hatékony üldözésének társadalmi feltételrendszere” in Borbíró Andrea [et al.] (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2014. 29-30. http://www.eltereader.hu/media/2014/05/GonczoL_READER.pdf (2015. március 5.)

A külön tényállásban nevesítés megkönnyíti a statisztikai adatgyűjtést, valamint a külön hatásköri szabályok megalkotását is.¹¹³ Ezzel a típusú jogalkotással kapcsolatban azonban nehézségek is felmerülhetnek, hiszen az elkövetési magatartások rendkívül széles körét kell felölelniük a külön tényállásoknak, ideértve a személy és vagyon elleni bűncselekményeket egyaránt.¹¹⁴ Emellett a motiváció kapcsán felmerülő bizonyítási nehézségek adott esetben „elriaszthatják” az ügyészséget a tényállás alkalmazásától. A legtöbb jogrendszerben a vádhoz kötöttségből kifolyólag a bíróság csak annak a személynek és csak azokért a cselekményekért való büntetőjogi felelősségéről dönthet, melyet a vádló a vádban indítványoz.¹¹⁵ Ez pedig egyes jogrendszerekben annyira szűken értelmezett, hogy az adott esetben a bíróság kizárólag a vádban szereplő bűncselekmény tekintetében állapíthatja meg a felelősséget, így ha a vádemelés a *sui generis* bűncselekmény miatt történik, de a motiváció bizonyítása sikertelen, akkor a bíróság nem állapíthatja meg a felelősséget az alaphűncselekmény tekintetében. Éppen a motiváció bizonyítási nehézségeiből fakadóan az ügyészség végső soron elkerüli a gyűlölet-bűncselekmény tényállás alkalmazását és – az elkövető által többnyire beismert – alaphűncselekményt teszi a vád tárgyává.¹¹⁶

A második és egyben leggyakoribb szabályozási módszer¹¹⁷ valójában a három különböző megoldást tartalmazhat: minősítő körülményként; általános részi büntetési tételt emelő rendelkezésként; vagy súlyosító körülményként szabályozhatja a jogalkotó az előítélet motivációt. Minősítő körülmény esetében az előítélet motiváció a tényállás elemeként szerepel meghatározott különös részi tényállások keretében. Ezt a megoldást alkalmazza például részben a belga¹¹⁸, valamint a bosnyák büntetőkódex¹¹⁹. A büntetési

¹¹³ Pl. a magyar szabályozásban a 25/2013 (VI. 24.) BM rendelet 1. mellékletének 13.1. pontja alapján megyei (fővárosi) rendőrkapitányságok hatáskörébe tartozik a közösség tagja elleni erőszakkal kapcsolatos eljárások lefolytatása.

¹¹⁴ Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (GYEM): *Az új Büntető Törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseinek kialakítása során figyelembe veendő szempontok*, 2012, 11. gyulotellen.hu/sites/default/files/hatteranyag_2012-02-22.pdf

¹¹⁵ Bővebben lásd: Belovics Ervin–Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog*. Budapest: HVG–ORAC, 2013. 244–246.

¹¹⁶ Bővebben lásd Elizabeth Burney–Gerry Rose: “Racist offences – how is the law working? Implementation of the legislation on racially aggravated offences in the Crime and Disorder Act 1998”, *Home Office Research Study* 244, July 2002. <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/hors244.pdf> (2015. február 24.)

¹¹⁷ Lásd például EBESZ/DIEJH *Hate Crime Laws...* 2009, 33.

¹¹⁸ A belga büntetőkódex több tényállás esetében – többek között testi sértés, szexuális erőszak, emberölés – minősítő körülményként szabályozza az előítélet motivációt a szabadságvesztés büntetés kiszabása tekintetében. Emellett büntetési tételt emelő rendelkezéseket tartalmaz az intézkedések

tételt emelő rendelkezést többnyire az általános részi rendelkezések között helyez el a jogalkotó, de előfordulhat a különös rész rendelkezései között is. Utóbbit alkalmazza például a belga büntető törvénykönyv, előírva, hogy bizonyos bűncselekményeknél előítélet motiváció esetén kétszeresére emelt intézkedési tételt alkalmazhat a bíróság. Végül súlyosító körülményként számos európai büntető törvénykönyv rendelkezik az előítélet motivációról, így többek között a brit, spanyol és svéd kódex.

A súlyosító körülményként történő általános meghatározás előnye, hogy nem igényel átfogó kodifikációs tevékenységet, hiszen az előítélet motivációt csak egyszer, általános érvénnyel kell elhelyezni a büntető jogszabályokban. Hátránya, hogy a szabályozás a fent említett szimbolikus funkcióját kevésbé tölti be, és jelentősen megnehezíti a statisztikai adatgyűjtést, mert nem csupán egy tényállásnál kell nyomon követni az előítéletes motivációt, hanem valamennyi szóba jöhető tényállás esetében. Ugyanezen hátrányok, ugyan kevésbé fokozottan, de a büntetési tételt megemelő rendelkezések vonatkozásában is elmondhatók. Minősítő körülményként szabályozás estében a szimbolikus funkció erőteljesebben érvényesül, mindazonáltal nehézségként merülhet fel annak eldöntése, hogy mely bűncselekmények esetében indokolt a minősítő körülmény beillesztése.¹²⁰

A harmadik megközelítés alapján a jogalkotó egyáltalán nem alkot a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozást, hanem a meglévő jogszabályi keretek között veszi figyelembe az előítéletes motivációt a büntetés kiszabása során. Megjegyzendő, hogy ebben az esetben is előírható a jogalkalmazók számára a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó adatgyűjtés. E modell előnyeként legfeljebb azt mondhatjuk el, hogy nem igényel kodifikációs munkát, ezzel szemben megnehezíti a statisztikai adatgyűjtést, és kiaknázatlan marad a szabályozás szimbolikus jellege.¹²¹

A fent ismertetett modellek nem feltétlenül tisztán léteznek, a gyakorlatban inkább a vegyes rendszerek jellemzőek. Így például a gyűlölet-bűncselekmények terén rendkívül kiépült szabályozással, átgondolt rendészeti szervezetrendszerrel, egyre szélesebb körű adatgyűjtési rendszerrel és számos jó gyakorlattal rendelkező Egyesült Királyság a

kapcsán, ahol többnyire kétszeresítést ír elő. Lásd http://www.wipo.int/wipolex/en/text.jsp?file_id=262695 (2015. február 23.)

¹¹⁹ Lásd EBESZ/DIEJH *Hate Crime Laws...* 2009, 33.

¹²⁰ GYEM *Az új Büntető Törvénykönyv...* 2012, 11.

¹²¹ EBESZ/DIEJH 2009, 31–37 és GYEM *Az új Büntető Törvénykönyv...* 2012, 11–12.

vegyes modellt követi. A jogi szabályozás három pilléren nyugszik az angol jogrendszerben: a rasszista és vallási előítélet tanúsításával, illetve ilyen motivációból elkövetett testi sértés, rongálás, garázdaság és zaklatás *sui generis* tényállást képeznek; a rasszizmuson, vallási előítéleten, szexuális irányultságon, fogyatékoságon, nemi identitáson alapuló ellenérzések súlyosító körülményt képeznek; továbbá arra az esetre, ha olyan védett csoport tagja a sértett, amelyet a jogszabály nem sorol fel, akkor külön rendelkezés tartalmaz iránymutatást a bíróságok számára súlyosító körülményként történő figyelembevételre.

Szintén vegyes és a magyar szabályozáshoz hasonló rendelkezéseket tartalmaz a cseh büntető törvénykönyv. A Btk. 352. §-ában *sui generis* tényállás keretében szabályozzák a fenyegetéssel és erőszakkal megvalósított gyűlölet-bűncselekményeket; minősítő körülményként szerepel az előítélet motiváció például az emberölés (140. §) és testi sértés (145. §) tényállásában; végül súlyosító körülményként is megjelenik a 42. § b) pontjában a büntetés kiszabás elvei között.

3. A szabályozás kritikája

A gyűlöletvezérelte cselekmények más bűncselekményekhez viszonyított különbségei képezik a szabályozásbeli megkülönböztetést. Sokat hangoztatott érv,¹²² hogy a gyűlölet-bűncselekmények súlyosabb hatásokkal járnak mind az egyénre, mind a közösségre nézve pszichés-érzelmi, emberi jogi, társadalmi, gazdasági szempontból. Emellett üzenet-bűncselekményjellegükből fakadóan nem csupán az áldozatra és az érintett csoportra nézve fejtik ki hatásukat, hanem az egész társadalomra nézve komoly következményekkel járhatnak: magukban hordozzák annak veszélyét, hogy a csoportok között ellenségeskedés alakulhat ki, aminek következtében elszabadulhatnak az indulatok; végső soron és mindezek következtében az ilyen jellegű bűncselekmények súlyos közbiztonsági kockázatot jelentenek.¹²³

De a súlyosabb büntetési tétel igazolására például már gazdasági elemzés keretében is találhatunk példát.¹²⁴ Az alapfeltevés, hogy a lehetséges elkövető „haszna” az áldozat csoportidentitásában gyökerezik, és feltételezi, hogy a potenciális áldozatnak lehetősége

¹²² Bővebben lásd Iganski–Lagou 2009, 1–14; Lim 2009, 107–122; Lawrence 1999, 11; Danko 2009, 92–96.

¹²³ Lásd pl. Perry–Olsson 2009, 175–192.

¹²⁴ Dhammika Dharmapala–Nuno Garoupa: „Penalty Enhancement for Hate Crimes: An Economic Analysis” *American Law and Economics Review*, 2004/1. 185–207.

van magára vállalni a társadalmi szempontból költséges, viktimizációt elkerülő tevékenységet. A vizsgálat eredménye alapján a gyűlölet-bűncselekmények aránytalan mértékben célozzák az adott csoportot és ezzel nagyobb károkat okoznak társadalmi szinten (még akkor is, ha elfogadjuk, hogy a gyűlölet-bűncselekmény áldozatát ért sérelem azonos a nem gyűlöletmotiválta bűncselekmény áldozatáéval).

A joggyakorlatot tekintve az Emberi Jogok Európai Bírósága Šečić Horvátország elleni ügyében¹²⁵ rámutatott az államot terhelő kötelezettségekre előítéletes motiváció gyanúja esetén, és kifejtette, hogy ha az államok a faji indokból elkövetett erőszakot és brutalitást a nem rasszista indítékú bűncselekményekkel azonos módon kezelnék, azzal szemet hunynának az alapvető jogok érvényesülésére különösen veszélyes cselekmények sajátos természete felett.

A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos jogszabályokra vonatkozóan számos kritika fogalmazódott meg. Ezek egy része eleve tagadja a megkülönböztetett figyelem szükségességét, illetve létjogosultságát, vagy éppen valamelyik szabályozási modell mellett/ellen érvelnek (külön tényállás vagy minősített eset), más részük a szabályozás alkotmányosságát vonja kétségbe vagy a súlyosabb büntetés indokoltságával száll szembe.

3.1. A gyűlölet-bűncselekmények és alapcselekmények egyénre, védett csoportra és társadalomra gyakorolt hatásával kapcsolatos érvek

A megkülönböztetett figyelem szükségességét tagadók körében¹²⁶ általános érv, hogy nem bizonyított, hogy a gyűlölet-bűncselekmények nagyobb sérelmet okoznának az áldozatnak, mint a „hétköznapi” bűncselekmények. Ezzel szemben egyrészt számos kutatás látott napvilágot, amely a sérelem fokozott súlyosságának feltételezését támasztja alá. Így például az említett British Crime Survey¹²⁷ eredményei szerint a rasszista motivációból elkövetett bűncselekmények áldozatainál intenzív érzelmi

¹²⁵ ECtHR, *Case of Šečić v. Croatia*, Judgement of 31 May 2007, No. 40116/02, § 67.

¹²⁶ Lásd pl. Heidi M. Hurd: „Why Liberals Should Hate »Hate Crime Legislation«” *Law and Philosophy*, 2001/2. 215–232. ill. Dan M. Kahan: „Two Liberal Fallacies in the Hate Crimes Debate” *Law and Philosophy*, 2001/2. 175–193.

¹²⁷ 1982 óta folytatott, bűnözéssel kapcsolatos felmérés, amely Angliára és Walesre terjed ki, és amelynek során arról kérdezik a lakosság tagjait, hogy az elmúlt egy évben bűncselekmény áldozataivá váltak-e; az egyes bűncselekménytípusok elterjedtségének és természetének vizsgálata érdekében. A 2012. és 2013-as év során 50.000 háztartás vett részt a felmérésben, amely a fel nem jelentett esetekre is kiterjed. Lásd www.crimesurvey.co.uk.

reakciók figyelhetők meg a bűncselekményt követően, így többek között félelemérzet, sokk, depresszió, illetve alvási nehézségek. Herek, Gillis és Cogan¹²⁸ összehasonlító kutatásokat végeztek meleg férfiak és leszbikus nők körében, és megállapították, hogy a homofób bűncselekmények áldozatainál sokkal nagyobb arányban jelent meg depresszió, düh és poszttraumás stressz-zavar, mint a nem homofób bűncselekmények meleg és leszbikus áldozatainál.

Emellett létezik olyan megközelítés, miszerint az előítéletvezérelte bűncselekmények speciális sérelmet okoznak,¹²⁹ és ez indokolja a megkülönböztetett figyelmet és a magasabb büntetési tételt kiszabását. Az elmélet arra épül, hogy a leginkább sérülékeny csoportokkal szembeni erőszak történelmileg bevett eszköze a hierarchikus társadalmi viszonyok fenntartásának. A történelem során elnyomott csoportok hosszú ideje küzdenek annak érdekében, hogy közel egyenlő helyzetbe kerüljenek a többségi társadalom tagjaival; a gyűlölet-bűncselekmények által okozott speciális sérelem pedig éppen abban rejlik, hogy ezt az eleve bizonytalan státuszt kérdőjelezi meg, a közérdek pedig azt követeli, hogy az állam ezekkel szemben fellépjen, és biztosítsa az emberi méltóság elvének érvényesülést, valamint a hátrányos megkülönböztetéstől mentes együttélés feltételeit.¹³⁰

A gyűlöletvezérelte bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozás támadható azon az alapon is, hogy „többet árt, mint használ a kisebbségek számára”.¹³¹ A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos jogszabályok által biztosított védelem sok esetben nem csupán a tradicionálisan elnyomott, hátrányos helyzetű, sérülékeny csoportokra terjed ki, hanem a többségi társadalom tagjaira is. A tradicionálisan elnyomott csoportok, amelyeket látszólag védeni hivatott a szabályozás, olykor aránytalanul felülreprezentáltak elkövetőként, és ezért talán több elnyomást, mint védelmet teremt a szabályozás.¹³² Azonban a tradicionálisan elnyomott csoportok tagjainak statisztikákban elkövetőként való felülreprezentáltsága számos körülményből fakadhat, így például a gyűlölet-bűncselekmények statisztikáját leginkább befolyásoló tényezőből, miszerint a

¹²⁸Iganski–Lagou 2009, 6.

¹²⁹Karen Franklin: „Good Intentions: The Enforcement of Hate Crime Penalty-Enhancement Statutes” *American Behavioral Scientist*. 2002/1. 154–172.

¹³⁰Franklin 2002, 166.

¹³¹ Lásd pl. Gregory R. Nearpass: „The Overlooked Constitutional Objection and Practical Concerns to Penalty-Enhancement Provisions of Hate Crime Legislation” *Albany Law Review*, 2003/2. 547–573. ill. Franklin 2002, 154–172.

¹³² Lásd Franklin 2002, 159–161.

tradicionálisan elnyomott csoportok tagjai körében alacsony a jelentési hajlandóság. Emellett ez az érv nem is feltétlenül a gyűlölet-bűncselekményeknek szentelt kiemelt büntetőjogi figyelem indokoltságát kérdőjelezi meg végső soron, hanem egy másik vitához vezet, nevezetesen indokolt-e a tradicionális elnyomott csoportok mellett más csoportokat is védelemben részesíteni.

Mindemellett a szabályozás hatékonytalanságának látszatát keltheti, hogy egyre több gyűlölet-bűncselekmény jelenik meg a statisztikákban.¹³³ Természetesen tagadhatatlan, hogy a statisztikák szerint minden országban történnek gyűlölet-bűncselekmények, és a regisztrált esetek száma többnyire emelkedő tendenciát mutat az elmúlt két évtizedben. Mindazonáltal azt is látni kell, hogy a hatékony adatgyűjtési rendszert alkalmazó államokban általában magasabb arányban jelennek meg a gyűlöletvezérelte bűncselekmények a statisztikákban, mint a kevésbé hatékony adatgyűjtést folytató államok esetében.

Az Európai Unió Alapjogi Ügynöksége (Fundamental Rights Agency -- FRA) három kategóriába sorolja az európai uniós tagállamokat a gyűlöletvezérelte bűncselekmények esetében érvényesülő hivatalos¹³⁴ adatgyűjtési mechanizmusok szempontjából: 1. átfogó adatgyűjtés, 2. jó színvonalú adatgyűjtés, 3. korlátozott adatgyűjtés. Az első kategóriába tartozó országok – mint az Egyesült Királyság, Finnország, Hollandia, Svédország – esetében széles körben állnak rendelkezésre adatok a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan (pl. motiváció, bűncselekmény típus, a bűncselekmény jellemzői), és ezeket az adatokat nyilvánosságra is hozzák. A második csoportot alkotó államok – mint például Ausztria, Belgium, Dánia, Lengyelország – többnyire nagy arányban rögzítenek adatot az előítéletes motivációról, és többnyire nyilvánosságra is hozzák. Az utolsó csoportba tartozó országok – mint például Írország, Magyarország, Spanyolország – csak szűk körben gyűjtött, korlátozott esetszámra vonatkozó statisztikával rendelkeznek, és többnyire nem is publikálják ezeket az adatokat.¹³⁵ A növekvő számok inkább utalhatnak az adatgyűjtési rendszerek egyre hatékonyabb működésére, mint a gyűlölet-bűncselekmények előfordulásának drasztikus növekedésére.

¹³³ Lásd Franklin 2002, 160.

¹³⁴ Hivatalos adat alatt a FRA azon adatokat érti, amelyeket valamely jogalkalmazási szerv gyűjt (rendőrség, ügyészség, bíróság), ill. egyéb államigazgatási szerv (pl. minisztériumok).

¹³⁵ FRA: *Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights*, 2012, 36. fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2012_hate-crime.pdf (2014. március 30.)

Azonban az egyre hatékonyabb adatgyűjtési rendszerek ellenére továbbra is rendkívül magas a gyűlölet-bűncselekmények látenciája.¹³⁶ A Magyar Tudományos Akadémia Szociológiai Kutatóintézetének az Egyenlő Bánásmód Hatóság megbízásából készített jogtudatvizsgálat eredményei¹³⁷ azt mutatják, hogy a sokoldalúan, rendkívül erőteljesen és differenciáltan előítéletes magyar társadalomban jelen van az előítéletes gondolkodás és a diszkriminatív magatartásra való hajlandóság. E magatartási formák minősített esetének, következő szintjének tekinthetjük a gyűlölet-bűncselekményeket is. A kutatás során a megkérdezettek tizenkét százaléka válaszolt igennel arra a kérdésre, hogy élete folyamán valaha érte már súlyos sérelem, erőszakos támadás vagy zaklatás valamilyen tulajdonsága miatt. A sérelmek leggyakoribb formája a szóbeli zaklatás volt, de a sérelem megnyilvánulásának formái között – a sérelmet elszenvedők arányának megfelelően – a tetteges bántalmazás és az erőszakkal fenyegetés is (azonos aránnyal) az ötödik helyen szerepelt. A válaszadók közül az erőszakos támadást, sérelmet elszenvedők alig tettek hivatalos panaszt. A panasztétel elmulasztását a következő okokkal magyarázták: senki sem tud rajtuk segíteni; nem tudják, pontosan kihez fordulhatnak; a történetet utólag bagatellizálták, sérelmüket az áldozatok később a valóságosnál kisebbként érzelték.¹³⁸

A gyűlölet-bűncselekmények látenciája mögött számos oka húzódik meg, amelyek közül a legjelentősebbek: az állampolgárok jogismeretének hiánya; szégyenérzet; félelem a védett tulajdonság kiderülésétől; hatóság előítéletes fellépésétől (másodlagos viktimizációtól) való félelem; a hatóságok munkájába vetett alacsony bizalom; illetve a különféle jogalkalmazói anomáliák (alulminősítés, rendőri intézkedések elmulasztása stb.).¹³⁹ A jogalkalmazói anomáliák mellett¹⁴⁰ a közintézmények, a közhatalom reprezentánsai iránti bizalom alacsony szintjének van jelentős hatása a látenciára. A magyar társadalom alapvetően bizalmatlan. Ez a magánszemélyek egymás közötti

¹³⁶ Lásd bővebben Jan van Dijk [et al.]: *The Burden of Crime in the EU. Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey (EU ICS) 2005*. http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/publications/EUICS_-_The_Burden_of_Crime_in_the_EU.pdf (2015. március 10.) ill. Dombos 2013.

¹³⁷ Neményi Mária [et al.]: *Az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos jogtudatosság növekedésének mértéke – fókuszban a nők, a romák, a fogyatékos és az LMBT emberek*. Kutatási zárójelentés. Budapest, 2011. április 30. http://www.egyenlobanasmod.hu/tamop/data/MTA_1hullam.pdf (2015. március 10.)

¹³⁸ Uszkiewicz Erik: „Mit (nem) mutatnak a számok?” *Belügyi szemle*, 2013/12. 84–85.

¹³⁹ Lásd például: Shea W. Cronin [et al.]: „Uncertainty, and Infrequency in Eight Police Departments Bias-Crime Reporting: Organizational Responses to Ambiguity” *American Behavioral Scientist*, Vol. 51. 2007. 213–231.

¹⁴⁰ A jogalkalmazási problémákkal a dolgozat *A hazai szabályozásról és jogalkalmazásról* c. fejezete foglalkozik részletesen.

viszonyaiban is kimutatható, de megnyilvánul a közintézményekre vonatkozóan, így a rendőrség esetében is. Egy 2010-es felmérés eredményei azt mutatják, hogy a bizalmatlanság apátiával, lemondással és az állami mechanizmusok elleni hatástalanság érzésével párosul. Az igazságszolgáltatás elfogadottságával kapcsolatos kérdésekre adott válaszok alapján alapvetően a következő attitűdök voltak meghatározóak: szkepticizmus, bizalmatlanság, negatív értékelés, az igazságosság iránti erős vágygal szemben álló jogszerűség, direkt befolyásoltság és az egyenlőség követelményének hiánya.¹⁴¹ Ezek a magyar társadalomnak az igazságszolgáltatással kapcsolatos meggyőződései, amelyek a gyűlölet-bűncselekmények esetében a fokozott sérülékenységgel és az említett hatások miatt még jelentősebben befolyásolhatja az áldozatok jelentési hajlandóságát.

3.2. Alkotmányellenesség, a szólásszabadság határa

Az előítéletvezérelte bűncselekmények súlyosabb büntetése megkérdőjelezhető abból a szempontból is, hogy vajon összeegyeztethető-e a szabályozás az alkotmányos mércékkel. Kérdésként vetődik fel, hogy a gyűlölet-bűncselekmények súlyosabb büntetéssel fenyegetése indokolatlanul korlátozza-e a szólásszabadságot. A korlátozó jelleg mellett érvelők¹⁴² párhuzamot vonnak a gyűlöletbeszéd és a gyűlölet-bűncselekmények között, és utóbbira is érvényesnek tekintik bizonyos mértékben a gyűlöletbeszéd esetében már részletesen kimunkált elveket. Természetesen az alapul szolgáló tényállás büntetésének szükségességét nem, csupán a büntetés súlyosításának lehetőségét vitatja ez a megközelítés, amely szerint a gyűlölet-bűncselekmények esetében az elkövető cselekményével lényegében véleményét, meggyőződését juttatja kifejezésre az előítélet formájában.

Az egyik legtöbbet hivatkozott ügy, ahol felmerült a gondolat büntetésének kérdésköre, az amerikai legfelső bíróság korábban hivatkozott *Wisconsin kontra Mitchell* ügye (Todd Mitchellt két év letöltendő börtönbüntetésre ítélték súlyos testi sértés miatt, és további két évre az előítéletes motiváció miatt). Az ügy során a vádlott védője kifejtette, hogy a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozás a – kormányzat által helytelenített – gondolatot bünteti. A védő álláspontja szerint a vádlott előítéletes

¹⁴¹ Uszkiewicz 2013, 88–90.

¹⁴² Lásd pl. Tim J. Berard: „Hate Crimes and Their Criminalization” *Research in Social Problems and Public Policy*, 2010/17. 24–27; Nearpass 2003, 554–558; Kahan 2001, 184–192.

nézetei durvák és visszataszítóak ugyan, de ha Mitchellt a nézetei miatt büntetik, akkor fel kell készülni arra, hogy bármely más nézeteket is büntetni fognak. A védő a gyűlöletvezérelte bűncselekmények büntetésére úgy tekint, mint a szólásszabadság korlátozására.

A védelem álláspontjára tekintettel a bíróság nem kerülhette el a gyűlölet-bűncselekmények büntetése és az Alkotmány szólásszabadságról szóló Első Kiegészítése kapcsolatának vizsgálatát. A bíróság e kapcsolatot tekintve két kérdésre is kitért: egyrészt arra, hogy a gyűlölet-bűncselekmény nem pusztán véleménynyilvánítás, másrészt arra, hogy alapvetően elfogadott, hogy a jogalkalmazó figyelembe vesz olyan látszólag szubjektív körülményeket is, mint a szándék, illetve motívum. A bíróság az első érv kapcsán idézte a *Roberts kontra United States Jaycees* (1984) precedensben kifejtetteket, miszerint az erőszak és más cselekmények, amelyek a kommunikációs hatástól elkülönülő speciális sérelmet okoznak, nem jogosultak az alkotmányos védelemre. Tehát, adott esetben egy bűncselekmény kifejezi ugyan az elkövetőnek egy másik személlyel szemben meglévő előítéleteit, de ugyanakkor a kommunikációs hatástól elkülönülő sérelmet is okoz, és ez az, ami a véleménynek biztosított alkotmányos védelmet megszünteti. A második érv kapcsán a bíróság kimondta, hogy az ítélező bíró minden esetben számos tényezőt értékel a bűnösség eldöntése körében, és e tényezők egyike a motívum. A bíróság megjegyezte, hogy az első alkotmánykiegészítés nem tiltja a beszéd felhasználását a szándék vagy motívum bizonyítása kapcsán.¹⁴³

Tehát az amerikai legfelső bíróság úgy foglalt állást, hogy ha el is fogadjuk a gyűlölet-bűncselekmények esetében, hogy az előítélet egyfajta vélemény, az nem jogosult az alkotmányos védelemre, ha a verbális véleménynyilvánítás erőszakos cselekménnyel párosul. A szólásszabadsággal való összeegyeztethetőséget az amerikai legfelső bíróság mondta ki, annak ellenére, hogy a társadalmi rendet megzavaró kifejezések korlátozhatóságát tekintve az Egyesült Államok jogrendszere igen sajátos megoldást alakított ki. E kifejezések ugyanis példátlanul széles védelmet élveznek az Egyesült Államokban; olyannyira széles védelmet, hogy az európai mércével idegenül is hathat, noha a megközelítés egyes elemei megjelentek az európai kontinensen.¹⁴⁴ Éppen a

¹⁴³Berard 2010, 25–26.

¹⁴⁴Koltay András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon*. Budapest: CompLex, 2013. 138.

példátlanul szűkre szabott amerikai korlátozási keretek miatt lenne nehéz úgy érvelni, hogy más országok jogrendszerében nem állja meg a helyét a szólásszabadsággal való alkotmányos összeegyeztethetőség a súlyosabb büntetéstilletően. Hiszen amennyire közkedvelt hivatkozási alap az amerikai „*clear and present danger*” („nyilvánvaló és közvetlen” vagy „világos és jelenvaló” veszély) mércéje¹⁴⁵ a szólásszabadság korlátozása esetén – mint legszigorúbb viszonyítási alap –, úgy a gyűlölet-bűncselekmények szólásszabadságot nem korlátozó jellege esetében is érdemes lehet figyelembe venni az amerikai ítéletben foglalt álláspontot.

3.3. Az elkövető „személyiségének” büntetése

Egy másik megközelítés szerint azért megengedhetetlen a magasabb büntetési tétel, mert azok a szankciók, amelyek egy személy nézeteit célozzák, egyben a természetét is célozzák, és igazságtalanul fókuszálnak egy személy olyan tulajdonságaira, amelyek felett nem rendelkezik ellenőrzéssel.¹⁴⁶ A szabályozás a tudati állapot mellett figyelembe veszi az elkövető bizonyos személyes tulajdonságait, és lényegében egy nemkívánatos tulajdonsága miatt bünteti. A kiindulópontot az jelenti jelen esetben, hogy a gyűlölet-bűncselekményhez kapcsolódó tudati állapot nem esetiként jellemezhető, hanem egy, az idők folyamán a személyiséggel együtt kialakuló állandó állapotról beszélhetünk. Noha valóban nehezen elképzelhető, hogy valaki csupán egyszeri alkalommal érez gyűlöletet egy adott csoport – és így a csoport tagja – iránt, de ez nem igazolja az álláspont megalapozottságát.

Az egyik legextrémebb megközelítés Heidi Hurdtól származik,¹⁴⁷ aki szerint a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozás az érzelmekre fókuszál, és az ilyen érzelem inkább állandó, a személyiségezh tartozó ismertetőjegy, mint aktuális tudati állapot. A szerző a gyávasághoz hasonlítja a gyűlöletet; annyiban, hogy a gyávaság például, arra készíti az embert, hogy bizonyos szituációkat elkerüljön, és ugyanúgy nem kontrollálható, akár a gyűlölködés. Mivel álláspontja szerint az ilyen tulajdonságok szorosan kötődnek az egyén jelleméhez, ezért a jogszabály a gyűlölet-bűncselekmény elkövetőjét „rossz tulajdonsága” miatt bünteti. Hurd azt hangsúlyozza, hogy a „rossz

¹⁴⁵ Magyar joggyakorlatban való megjelenésére lásd például Koltay András: „A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita: A »gyűlöletre uszítás« alkotmányos mércéjének azonosítása felé” *Állam- és Jogtudomány*, 2013/1–2. 91–123.

¹⁴⁶ Mohamed Al-Hakim: „Making Room for Hate Crime Legislation in Liberal Societies” *Criminal Law & Philosophy*, 2010/3. 341.

¹⁴⁷ Lásd Hurd 2001, 215–232.

tulajdonságainkat” nem tudjuk kontrollálni, mert elválaszthatatlanul kapcsolódnak a jellemünkhöz. Ebből fakadóan pedig az állam szükségszerűen „jó és rossz” értékek és gondolatok közötti döntést is hoz, mert egyben az elkövető által vallott értékeket is bünteti, és ezért végső soron a jogszabály ellentétben áll a politikai liberalizmus alapelveivel. Hiszen az állam nem csupán azt határozza meg, hogy mit tehetünk, hanem azt is, hogy kik lehetünk. A Rawls által felvázolt politikai liberalizmus¹⁴⁸ alapgondolatából indul ki, miszerint az állam a társadalmi együttélés kereteit szabhatja meg, de teret kell hagynia az állampolgárok számára az egyéni jóról vallott nézeteik kialakítására. Álláspontja szerint az, hogy valakit a „rossz tulajdonságaiért” büntet az állam, szükségszerűen együtt jár azzal, hogy a jóról vallott nézeteit bünteti, mert nem hagyja meg a teret számára arra, hogy szabadon vallhasson adott esetben rasszista nézeteket, és végső soron ez összeegyeztethetetlen a liberális eszmével.¹⁴⁹

A Hurd által képviselt álláspont kritikájának kiindulópontja, hogy az elmélet azért megalapozatlan, mert feltételezi, hogy a személyes tulajdonságaink és a jellemünk, illetve a jóról vallott nézeteink teljes egészében egybeesnek. Az ellenkező álláspontot képviselő Mohamed Al-Hakim¹⁵⁰ a kanadai Alberta állam fellebbviteli bíróságának *R. kontra Sandouga* ügyben hozott ítéletén keresztül mutatja be, hogy a két fogalom nem esik teljesen egybe. Yousef Ishag Sandouga gyűlölet által motiválva Molotov-koktélokkal gyújtott fel egy edmontoni zsinagógát, ezzel kívánva hangot adni a zsidó közösséggel szembeni dühének.¹⁵¹ A bíróság döntése nem az elkövető jóról vallott nézeteit vagy értékeit, hanem csupán a személyiségének azon részét érintette, amely a bűncselekmény elkövetésére készítette. A bíróság nem vette figyelembe ugyanis az elkövető muzulmán közösséghez való tartozását, világnézetét – amely vallási nézeteiből fakadt –, de végképp nem a jóról való nézeteit bírálta vagy mérlegelte (így például a családról, vallásról alkotott nézeteit vagy erkölcsi értékrendszerét), hanem a zsidó

¹⁴⁸ A politikai liberalizmusnak arra szabad törekednie, hogy az igazságos együttműködés feltételeit kereső egyének megegyezhessenek az elveiben. Rawls kifejezésével élve: „a politikai elmélet megvan az igazságra vonatkozó elképzelés nélkül.” Azaz a politikai liberalizmus szerint „az egyenlő bánásmód követelményéből egy kétágú semlegességi elv következik. Egyik ága az a norma, amely megtiltja az államnak, hogy polgárai közt meggyőződéseik és életfelfogásuk alapján tegyen különbséget. Másik ága azon a megfontoláson nyugszik, mely szerint az állami aktusok igazolásának közös alapokra kell épülnie: mivel az átfogó doktrínák nem szolgálhatnak közös alap gyanánt, ezért – így Rawls – vitáikban az igazolásnak semlegesnek kell lennie”. Lásd Kis János: „Az állam semlegessége. Újabb nekifutás” *Fundamentum*, 2011/3. 10.

¹⁴⁹ Lásd Hurd 2001, 222--229.

¹⁵⁰ Al-Hakim 2010, 350.

¹⁵¹ Bővebben lásd www2.albertacourts.ab.ca/jdb/1998-2003/ca/Criminal/2002/2002abca0196.pdf (2014. május 5.)

közösséggel szemben tanúsított magatartását értékelte.¹⁵² Ez a megközelítés természetesen nem a jóról vallott nézeteink és a jellemünk közötti kapcsolatot tagadja, csupán azt, hogy a kettő teljes egészében egybeesik.

A különbséget Al-Hakim két hipotetikus esettel szemlélteti.¹⁵³ Az egyik eset szereplője Sami, aki számára az elsődleges értéket a másoknak való segítségnyújtás jelenti, és emiatt tűzoltó szeretne lenni -- hogy vészhelyzetben lévő embereknek segíthessen. A terve egybeesik az általa vallott értékekkel, de van egy probléma: vészhelyzetben rendszerint megijed, és leblokkol. Ezt a hátráltató tulajdonságát felismerve mindent megtesz annak leküzdése érdekében; még hipnózisnak is aláveti magát. A másik képzeletbeli eset szereplője Omar, aki hithű muzulmán, és a vallási tanításokat tekinti az élete elsődleges értékeinek, így ezeknek megfelelően kíván békességben élni. Rájön viszont arra, hogy zsidók jelenlétében dühöt érez. Nem kedvelve e tulajdonságát, mindent megtesz annak érdekében, hogy a vallásról – és annak fényében a békességről – vallott nézeteinek megfelelően éljen, és igyekszik úrrá lenni a zsidókkal szembeni ellenérzésein.¹⁵⁴

A két eset szemlélteti, hogy a jóról vallott nézetek inkább az elvek, értékek területén mozognak, míg a tulajdonságaink bizonyos magatartásra, cselekményekre készítetnek. Mindkét képzeletbeli személy észlel magában egy nemkívánatos tulajdonságot, amelyek összeegyeztethetetlenek a jóról vallott nézeteikkel. Ezzel mutat rá a szerző arra, hogy az értékrendszer és a tulajdonságok kölcsönösen befolyásolják egymást, de korántsem azonosak; és ez alapján vonja kétségbe, hogy a „rossz tulajdonságok” büntetése az értékrendszer büntetését, illetve a liberális eszmék megsértését jelentené.

Emellett a szerző arra is rámutat, hogy a Hurd által képviselt nézet filozófiai és jogi abszurdumhoz vezet: azt feltételezni ugyanis, hogy a tulajdonságaink olyan mértékben meghatározzák cselekedeteinket, hogy azok felett lényegében ellenőrzéssel sem rendelkezünk, már-már azt sugallja, hogy még talán enyhébben is kellene büntetni a gyűlöletvezérelte bűncselekményeket. Tehát például egy antiszemita személy, aki gyűlölettől vezérelve bántalmaz egy zsidót, lényegében nem rendelkezik választási lehetőséggel, azaz erkölcsileg nem tekinthető felelősnek. Egy homofób bűncselekmény

¹⁵²Al-Hakim 2010, 350.

¹⁵³ Lásd Al-Hakim 2010, 350--351.

¹⁵⁴ Lásd Al-Hakim 2010, 351.

elkövetője pedig érvelhetne azzal, hogy homofób környezetben nőtt fel, mindvégig arra tanították, hogy a homoszexualitás rossz, erkölcstelen, és emiatt vált homofóbbá: a környezetét nem maga választotta, hanem beleszületett, és erre tekintettel enyhébb büntetést érdemelne.¹⁵⁵

Ez pedig továbbgondolva akár a büntetőjog felelősségi rendszerének alapjaiban való megkérdőjelezését jelentené: hiszen annak a feltételezése, hogy bizonyos tulajdonságaink felett annyira nincs ellenőrzésünk, hogy a bűncselekmény elkövetésétől való tartózkodás sem várható el az érintettektől, azt sugallná, hogy a személyiségjegyek bűnösséget kizáró oknak számíthatnak. Ha a jogalkotó a tényállásszerű és jogellenes cselekmény elkövetőjét nem kívánja büntetőjogi jogkövetkezményekkel sújtani, akkor ezekre a kivételes szituációkra bűnösséget kizáró okot alkot. Amint erre a magyar büntetőjog általános részi tankönyvek rámutatnak, ezek „a bűnösséget kizáró okok alapvetően olyan pszichés állapotot írnak le, amely miatt a tényállásszerű és jogellenes cselekménytől való tartózkodás az elkövetőtől nem várható el”, „más esetekben a bűnösséget kizáró okok olyan objektív szituációkat szabályoznak, amelyeknél a jogalkotó a tényállásszerű és jogellenes cselekménytől való tartózkodást nem tartja elvárhatónak”.¹⁵⁶ Ilyen például a magyar jogban, amikor valaki elmebetegségére tekintettel képtelen cselekménye következményeit számításba venni, más esetekben a bűnösséget kizáró okok olyan objektív szituációkat szabályoznak, amelyeknél a jogalkotó a tényállásszerű és jogellenes cselekménytől való tartózkodást nem tartja elvárhatónak. Ilyen esetekben a bűnösség akkor is kizárt, ha az elkövető *in concreto* olyan pszichés állapotban van, amely alapján elvárható lenne tőle a jogszerű magatartás. Így például a tizenkettedik vagy tizennegyedik életévét be nem töltött gyermek nem büntethető, akkor sem, ha belátja cselekménye jogellenes (tiltott) jellegét -- például egy tíz éves elkövető a rablását. Azonban a magyar jogrendszerben ismert bűnösséget kizáró okok¹⁵⁷ egyike sem fedi le a személyiség feletti kontroll hiányát. Abszurd maga a felvetés is, hogy például egy féltékenységre hajlamos személytől nem várható el a féltékenység kontrollálása, és amennyiben féltékenység által vezérelve lelövi vetélytársa

¹⁵⁵ Lásd Al-Hakim 2010, 352.

¹⁵⁶ Lásd pl. Hollán Miklós–Kis Norbert: *Büntetőjog I. -- Az anyagi büntetőjog általános része, Büntetőjogi ismeretek a közszolgálati szakemberképzés számára*. Budapest: Dialóg Campus, 2008. 154–156.

¹⁵⁷ Gyermekkor, kóros elmeállapot, kényszer és fenyegetés, jogellenesség hiányában való tévedés, az elhárítás szükséges mértékének túllépése jogos védelemnél, a mentési (menekülési) cselekmény arányosságának túllépése, ill. a különös részben szabályozott bűnösséget kizáró okok. Lásd Hollán–Kis 2008, 154–156.

gyermekait, az aljas indokot nem minősített esetként szabályozná a jogalkotó, hanem egyenesen büntethetőséget kizáró okként -- ami persze képtelenség lenne; erre utal Al-Hakim is azzal, hogy a Hurd által felvázoltak filozófiai és jogi abszurdumhoz vezethetnek.

Mindezek alapján szükséges látni azt, hogy a gyűlöletvezérelte bűncselekmények esetében sem a gyűlölködő gondolatot vagy a gyűlölködő, „rossz személyiséget” rendeli büntetni a jogalkotó, hanem azt, hogy valaki gyűlölettől vezérelve követi el a bűncselekményt.

4. A vegyes motívum kérdésköre

A szabályozási modellek kérdéskörétől elválaszthatatlan az előítéletvezérelte bűncselekményeket az „alapbűncselekményektől” megkülönböztető tényállási elem, a motívum kérdése. A motívum értékelése ugyan javarészt jogalkalmazói kérdés, és nem is jellemző, hogy a büntető törvénykönyv definiálja a gyűlölet- vagy előítélet-motivációt, de a gyűlölet-bűncselekmények tényállásának alapvető elemét képezi az alapcselekmény mellett.

A bírák nem csupán az elkövető tudatától független objektív elemeket (például elkövetési magatartás, elkövetési tárgy, passzív alany, eredmény stb.) vizsgálják, hanem az elkövető tudatát körülíró szubjektív ismérveket is (például szándék és gondatlanság, illetve célzat és motívum). Amint erre a magyar büntetőjog általános részét feldolgozó tankönyvek is rámutatnak,¹⁵⁸ a motívum olyan indok, amelyet a törvényi tényállás értékel, így például a sértett valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz tartozása. A motívum és tévedés kapcsán ebben a körben érdemes rámutatni, hogy a motívum alapjául szolgáló tényekben való tévedés irreleváns. Éppen ezért a sértettnek nem kell az adott védett csoporthoz tartoznia; elég, ha az elkövető az adott csoporthoz tartozónak véli. Ugyanígy például egy emberölés esetén, ha az elkövető bosszúból lelövi szerelmi vetélytársa gyermekeit, de később kiderül, hogy féltékenysége alaptalan volt, attól még ugyanúgy aljas indokból elkövetett emberölés büntettéért felel, mintha a féltékenység alapos lett volna.¹⁵⁹

¹⁵⁸ Lásd Hollán–Kis 2008, 154–156.

¹⁵⁹ BH. 1982. 74.

Közelebbről megvizsgálva a motívum fogalmát, a magyar Legfelsőbb Bíróság rámutatott, hogy az indíték vagy motívum az a „*belső buzdítás, hajtóerő, amely a személyt a cselekménynél irányítja, az az érzelmi vagy értelmi mozzanat, amely a konkrét cselekmény elkövetésére készíti. Az indítóok valójában a bűnös szándékot kialakító ok*”. Ennek megfelelően a magyar joggyakorlat konzekvensen amellet foglalt állást, hogy például emberölés esetén az előítélet-motívum aljas indokból elkövetést képez.

Az aljas indokból elkövetés kapcsán pedig a magyar Legfelsőbb Bíróság rámutatott, hogy az

*„aljas indokból vagy célból elkövetett emberölésen az erkölcsileg elvetendő motívumból fakadó, valamint ilyen célból megvalósított cselekményeket kell érteni. [...] Amennyiben az aljas cél megállapítható, az magában foglalja az indok aljasságát is, ennél fogva a minősítés kapcsán csupán az előbbi körülményre kell hivatkozni”.*¹⁶⁰

Erre tekintettel hozta meg döntését a Debreceni Törvényszék is, amelyben kétséget kizáróan megállapította, hogy a vádlott cselekménye aljas indokból, célból történt, tekintettel arra, hogy az ölési cselekményt a homoszexuális személyek iránti gyűlölete motiválta, melyet az ölési cselekmény során általa tett nyilatkozat alátámaszt.¹⁶¹

A motívum bizonyítása korántsem egyszerű feladat, hiszen az elkövető tudattartalmára vonatkozó információkat kell feltárni. Mindazonáltal az előítélet motívum sokszor a „külvilágban” is megjelenik, mert az elkövető előítélete jellemzően tartósan van jelen az életében. Így például olyan faktorok, mint szélsőséges csoporttagság, ilyen csoportok rendezvényei keretében elkövetés, különböző rasszista szimbólumok viselése stb. az eset összes körülményeivel egybevetve bizonyíthatják az előítélet motívumot.¹⁶² Amint arra a Miskolci Törvényszék is rámutatott ítéletében a motívum nem eseti jelleggel, „*azaz csak a konkrét cselekvéskor, hanem állandó jelleggel van jelen az elkövető tudatában, annak nézetrendszerében gyökerezik. Mindezek következtében a motívum feltárásakor nem mellőzhető az elkövető általános gondolkodásmódjának, mindennapi*

¹⁶⁰ 3/2013. BJE határozat. www.kuria-birosag.hu/hu/joghat/32013-szamu-bje-hatarozat (2014. május 4.)

¹⁶¹ A Háttér Társaság által kutatási célból átadott ügyek. Debreceni Törvényszék, 25.B.48/2013/23. sz.

¹⁶² Bővebben lásd IACP: Responding to Hate Crimes...

*életben tanúsított magatartásának, előzetes kijelentéseinek, illetve a cselekménnyel érintett csoport egyéb tagjaihoz való viszonyulásának vizsgálata.”*¹⁶³

Sok esetben találkozhatunk több, egymás mellett megjelenő motívummal egy-egy bűncselekmény esetében. A vegyes motiváció kapcsán kérdésként merül fel, hogy több motivációs faktor esetében is lehetőség van-e a gyűlölet-bűncselekmény megállapítására. A joggyakorlat mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban azt mutatja, hogy az előítéletes motivációnak lényegesnek, avagy elsődlegesnek kell lennie az ilyen típusú bűncselekmény megállapításához. Az előítéletes motiváció akkor tekinthető lényegesnek, ha arra a kérdésre, hogy a bűncselekmény elkövetésére az áldozat adott csoporthoz tartozása hiányában is sor került volna, a válasz nemleges.

Az amerikai joggyakorlatból példa egy nagy sajtónyilvánosságot kapott eset, amely 1991-ben Atlantic Beach városában (New York államban) történt. A híradások szerint¹⁶⁴ a történet egyértelműen gyűlöletvezérelte bűncselekmény látszatát keltette. Eszerint egy fehér középiskolásban, Shannon Siegelben hirtelen indulatok támadtak, amikor meglátta, hogy egy afroamerikai fiú flörtöl egy fehér nővel egy évfáradó buli alkalmával. Rasszista sértéseket követően Siegel rátámadt a sértette, verekedni kezdtek, amíg a jelenlévők le nem állították őket. Később ugyanazon az estén az elkövető négy barátjával baseballütőkkel támadt az afroamerikai fiúra. A bíróság előtt a motiváció nem volt teljesen egyértelmű. Kiderült, hogy az ügyben szereplő lány az elkövető volt barátnője, az elkövető és a sértett pedig barátok voltak. Az elkövető apja azt vallotta, hogy a fia barátainak háromnegyede fekete, akikkel baráti viccelődésként rendszeresen rasszista sértéseket mondtak egymásnak. Az esküdtek elutasították az előítéletes motivációt, mert álláspontjuk szerint a bűncselekmény egyébként is megtörtént volna, tekintettel a féltékenységre és megsértett büszkeségre.¹⁶⁵

A Miskolci Törvényszék¹⁶⁶ egy 2014-es ítéletében részletesen kitért a vegyes motiváció kérdéskörére, és rámutatott, hogy az előítéletes motiváció akkor állapítható meg, *„ha az elkövetőt a csoporthoz tartozó személy ellen tanúsított erőszakos magatartására nem a konkrét személlyel szembeni sérelme, hanem e személynek az adott csoporthoz való*

¹⁶³ Fkf.1099/2013/10.

¹⁶⁴ Erről lásd pl. „A Better Response to Hate Crimes” *The New York Times* June 8, 1991. www.nytimes.com/1991/06/08/opinion/a-better-response-to-hate-crimes.html (2014. október 2.)

¹⁶⁵ Franklin 2002, 5.

¹⁶⁶ A Társaság a Szabadságjogokért által rendelkezésemre bocsátott ügyek egyike. Miskolci Törvényszék, 14.Fkf.1099/2013/10. sz.

tartozása miatti ellenséges érzület indította”. A bíróság kimondta, hogy a motívum lehet vagylagos is, azaz az ellenséges érzület mellett más körülmény is megjelenhet motivációként, de a cselekmény „*elsődleges vezérlő motívumának a közösséghez való tartozás miatti ellenséges érzületnek kell lennie. Ez a motívum pedig nem eseti jelleggel, hanem állandó jelleggel van jelen az elkövető tudatában, annak nézetrendszerében gyökerezik*”. A bíróság a bizonyítás kapcsán arra is rámutatott, hogy -- éppen a nézetrendszerben gyökerező ellenséges érzület miatt -- a motívum feltárása érdekében elengedhetetlen „*az elkövető általános gondolkodásmódjának, mindennapi életben tanúsított magatartásának, előzetes kijelentéseinek, illetve a cselekménnyel érintett csoport egyéb tagjaihoz való viszonyulásának vizsgálata*”. Ahogyan ezt tette a bíróság a fenti amerikai esetben is, hiszen az eljárás során részletesen feltárták az elkövető kapcsolatrendszerét, mindennapi életben tanúsított magatartását, és arra jutottak, hogy a baráti köre és nézetrendszere --valamint a bűncselekmény elkövetésének egyéb körülményei -- alapján nem állapítható meg a rasszista motiváció elsődleges motivációként. Amint annak a Miskolci Törvényszék is hangot adott, több lehetséges motívum fennállása esetén kizárólag az elkövető személyiségének megismerését követően lehet megalapozottan állást foglalni azt illetően, hogy az elkövető erőszakos cselekményét „*másnak valamely csoporthoz való tartozása miatti ellenséges érzülete vagy egy konkrét sérelem indította*”.¹⁶⁷ Ha az erőszakos fellépés motívuma elsősorban egy konkrét sérelem (mint például a fenti esetben, ahol az elkövető szubjektíve sérelemnek élte meg, hogy a volt barátnőjét egy másik férfi társaságában találta), és a sértett adott csoporthoz való tartozásához kapcsolódóan elhangzott szidalmazás mintegy az indulat levezetésének tekinthető, úgy gyűlöletvezérelte bűncselekményről – a magyarországi szabályozás alapján „*közösség tagja elleni erőszak*”-ról¹⁶⁸ – álláspontom szerint nem beszélhetünk.

Hasonló következtetésre jutott az ügyészség egy 2012-es nyomozás felfüggesztése ellen bejelentett panasz elutasításáról szóló határozatában.¹⁶⁹ Az ügyben két férfi a trolin hangoskodott, majd amikor a sértett többször is rájuk nézett, szidalmazni kezdték. A sértettel együtt a két ismeretlen személy is leszállt a járműről, majd a sértettet többször ököllel arcon ütötték, valamint rugdosták, miközben káromkodtak, és a sértett szexuális

¹⁶⁷ Fkf.1099/2013/10.

¹⁶⁸ Btk. 216. §.

¹⁶⁹ A Háttér Társaság a Melegekért által rendelkezésemre bocsátott ügyek egyike. Budapesti VI. és VII. kerületi Ügyészség, B. VI--VII. 3541/2012/2.

irányultságára utaló kifejezéseket használtak. Az ügyészség határozatában rámutatott, hogy az „*elkövetők által használt trágár kifejezések az ittas állapotban elkövetett, garázda jellegű, gátlástalan támadások során sajnálatos módon igen széles teret nyertek, elszaporodtak, azt agresszívan, kötekedően fellépő elkövetők válogatás nélkül használják*”. Azaz a homofób sértéseket a mindennapi káromkodás körébe tartozónak tekintette az ügyészség az ügy körülményeire tekintettel, illetve, a támadás elsődleges motivációjaként nem a sértett szexuális irányultságát azonosította.

5. A védett csoportok köre

A jogalkotónak amellet, hogy milyen formában szabályozza a gyűlöletvezérelte bűncselekményeket (*sui generis* tényállás, minősítő körülmény vagy büntetéskiszabási elvek körében), a védett csoportok köréről is döntést kell hoznia.

A védett csoportok meghatározása közel sem egyszerű kérdés, és az előítéletvezérelte bűncselekmények természetének, valamint az adott állam történelmi hagyományainak mélyebb vizsgálata nélkül nehezen eldönthető. Az előítélet sok esetben társadalmi kontextusban is létezik, és nem feltétlenül az elkövető saját tapasztalatai és nézetei képezik az alapokat, hanem társadalmi szinten létező szemléletmód határozza meg az elkövetőnek a cselekménnyel érintett csoport tagjaival kapcsolatos nézetrendszerét. Így például, előfordulhat, hogy A már egy találkozás előtt nem kedveli B-t zsidó származása miatt, mert A úgy gondolja, hogy a zsidók megbízhatatlanok, így B-ben sem lehet megbízni. Tehát, a feltételezés egy vallási csoporttal kapcsolatos, a társadalomban elterjedt sztereotípiára épül.¹⁷⁰

5.1. A szabályozás kisebbség- vagy identitásvédő intézkedés jellege

A sértetti kör szabályozása kapcsán elsősorban arról kell dönteni, hogy mely tulajdonságokat kell egyáltalán fontolóra venni, illetve melyeket foglalja jogszabályba a jogalkotó. Alapvetően kétféle álláspont létezik a védett tulajdonságok meghatározására vonatkozóan. Az egyik nézet szerint a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozás, úgymond, „kisebbségvédő intézkedés”, vagyis kifejezetten egy adott társadalomban hátrányos helyzetű, diszkriminált, nagyfokú előítéletességgel sújtott, avagy tradicionálisan elnyomott csoportokat véd, éppen e helyzet ellensúlyozása

¹⁷⁰ Lawrence 1999. 29–44.

érdekében.¹⁷¹ Tehát a szabályozás a kiszolgáltatottságot igyekszik ellensúlyozni a speciális védelemmel.

Mindeközben, a másik álláspont szerint a fokozott büntetőjogi fellépés indoka kizárólag az előítéletes motiváció, függetlenül attól, hogy a bűncselekmény sérülékeny csoport ellen irányul vagy sem. Tehát a szabályozás egyfajta „identitásvédő” funkciót tölt be ez esetben.¹⁷² Az amerikai és magyar joggyakorlat is egyaránt ebbe az irányba mozdult el, ahogyan ezt például az amerikai legfelső bíróság *Wisconsin kontra Mitchell* ügye¹⁷³ vagy a magyar *Tavaszmező utcai ügy* néven elhíresült -- és jogvédő szervezetek által sokat kritizált -- eset¹⁷⁴ szemlélteti.

A magyar Alkotmánybíróság egy a gyűlöletbeszéddel kapcsolatos határozatában¹⁷⁵ is rámutatott, hogy ha a jogalkotó csak a kisebbségekhez tartozó személyeket védi a gyűlöletbeszéddel szemben, az sérti a megkülönböztetés tilalmát. Az Alkotmánybíróság gyakorlata alapján a megkülönböztetés tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként, egyenlő méltóságú személyként kell kezelnie. Alanyi jogok esetén a szabályozás a megkülönböztetés tilalmába ütközik, ha az adott szabályozási koncepción belül a homogén csoportba tartozókra vonatkozóan -- tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű indok nélkül, azaz önkényesen -- eltérő szabályozást tartalmaz. Az ilyen szabályozás végső soron sérti az emberi méltósághoz fűződő alapjogot, mert a jogalkotó nem kezeli az érintetteket azonos méltóságú személyként.

A 2008-as határozattal megvizsgált szabályozás alapját azt képezte volna, hogy elismerhetők-e olyan, a személyiségbe beépült tulajdonságok, amelyek egyben közösségteremtő funkcióval is rendelkeznek, azonban a szabályozás ez alapján a védelem körét leszűkítette volna a kisebbséghez tartozó személyekre. A törvényjavaslat pontos szövege szerint:

¹⁷¹ Átol Dorottya [et al.] 2013, 83.

¹⁷² Átol [et al.] 2013, 83.

¹⁷³ 1989. október 7-én éjjel fiatal fekete férfiak és fiúk egy lakásban gyűltek össze Kenosha-ban (Wisconsin) és a Lángoló Mississippi című film egy megrázó jelenetéről társalogtak, amelyben egy fehér férfi egy fekete fiút ütleget imádkozás közben. Végül a beszélgetés hatására az utcára mentek, és megtámadták az első feléjük sétáló fehér fiút. Bővebben lásd www.law.cornell.edu/supct/html/92-515.ZO.html (2014. május 7.)

¹⁷⁴ Egy nem roma fiatalembert a Budapest VIII. kerületi jórészt romák által lakott utcában romák támadtak meg, az ítéleti tényállás szerint káromkodó „magyarozás” közepette. „A Kúria valamennyi vádlottat magyarellen es erőszakért vont felelősségre.” Lásd Jovánovics–Pap 2013, 155.

¹⁷⁵ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 831–832.

„a személyhez fűződő jog sérelmét jelenti különösen az a sértő megnyilvánulás, amely faji hovatartozásra, nemzeti vagy etnikai kisebbséghez való tartozásra, vallási vagy világnézeti meggyőződésre, szexuális irányultságra, nemi identitásra vagy a személyiség más lényegi vonására irányul, és személyek e vonással rendelkező, a társadalmon belül kisebbségben lévő körére vonatkozik.”¹⁷⁶

Az indokolásban hangsúlyozták, hogy a törvényjavaslat nyílt végű taxációval határozza meg a védett tulajdonságokat, lehetőséget adva arra, hogy a bíróságok további tulajdonságokat is a személyiség lényegi vonásának minősítsenek.

Az Alkotmánybíróság álláspontja szerint viszont a fenti esetben nincs meg az ésszerű indoka annak, hogy a csoportképző tulajdonságok csak kisebbségi helyzetű személyösszességet jellemezhetnek. Ha a védelem tárgya olyan közösséget jellemző tulajdonság, amely a társadalom egészéhez viszonyított többséget jellemzi, a magukat a közösséghez tartozónak tekintő személyek -- csupán számbeli többségükre tekintettel -- védelem nélkül maradnának. Ez pedig azt jelentené, hogy *„a szabályozás nem kezeli az érintetteket egyenlő méltóságú személyként, ugyanakkor az eltérő kezelésnek nincs a tárgyalagos mérlegelés szerint ésszerű indoka”*.¹⁷⁷

Kérdéses, hogy az Alkotmánybíróság fenti döntése helytálló-e a gyűlölet-bűncselekmények kapcsán is. Azaz a testület döntése irányadó-e, amikor arról kell dönteni, hogy például beszélhetünk-e „magyarellenes” bűncselekményekről Magyarországon, amely kérdés például a Tavaszmező utcai és a Miskolci ítélet kapcsán is felmerült.

Az Alkotmánybíróság álláspontom szerint lényegében csupán a többség-kisebbség mint szűkítő feltétel alkalmazásának tárgyalagos mérlegelés szerinti ésszerű indokot nélkülöző voltára mutatott rá: arra, hogy a „kisebbségben lévők köre” mint számszerű szűkítés nélkülözi az ésszerű indokokat. A törvényjavaslat szövege egyértelműen felsorolja azon védett csoportokat, amelyekkel kapcsolatban az Alkotmánybíróság korábbi gyakorlata során már megállapította, hogy a vallási és más világnézeti meggyőződést, illetve a nemzeti vagy etnikai hovatartozást a személyiség lényegi

¹⁷⁶ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 818–819.

¹⁷⁷ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 832.

vonásának tekinti, a Legfelsőbb Bíróság pedig az EBH 2005. 1216. számú határozatában a szexuális irányultságot is e körbe tartozónak minősítette. Az Alkotmánybíróság a fenti döntésében nem utal arra, hogy magát a személyiség lényegi vonása alapján történő csoportképzést tekintene alkotmányellenesnek, hanem csak az utolsó fordulatról, azaz „a társadalmon belül kisebbségben lévők körére” szűkítésről szólt, amely a társadalmon belüli számbeli arányokat tekintve utal a kisebbségekre. Az Alkotmánybíróság megállapítása ilyen formában pedig határozottan ésszerűnek tűnik, hiszen a múlt eseményei bebizonyították már, hogy egy számbeli kisebbség is megszerezheti a hatalmat, és veszélyt jelenthet a többség számára, ahogyan ez Dél-Afrikában is történt.¹⁷⁸

Trócsányi László alkotmánybíró maga is rámutatott párhuzamos indokolásában, hogy az Alkotmánybíróság korábban két olyan tulajdonságot nevezett meg, amelyek egyrészt a teljes személyiséget meghatározzák, másrészt csoportképző tulajdonságok. Ez a két tulajdonság a vallási meggyőződés és a nemzeti vagy etnikai kisebbséghez tartozás. Érvelése szerint ezek mellett természetesen létezhetnek más releváns csoportképző tulajdonságok is.

„Ha a csoport éppen abból képződik, hogy tagjainak valamilyen objektív, netán külsőleg is megnyilvánuló, vagy természetadta, levetkőzhetetlen, de legalábbis semmiképpen sem társadalmi funkcióját, szociális szerepét érintő olyan tulajdonsága van, amely másoktól megkülönbözteti; továbbá a sértés éppen ezt a csoportképző tulajdonságot veszi célba, akkor föltehetjük, hogy a csoportot ért sértés eleve az alacsonyabb rendűséget fejezheti ki csak, vagy az önazonosság megkérdőjelezésére irányul. [...] A bíróságok és végső soron a Legfelsőbb Bíróság feladata, hogy a kollektív defamáció jogvédelmi tesztjét/az átsugárzás intenzitásával kapcsolatos szempontokat az esetjog kialakítása során meghatározzák. Ennek keretében a joggyakorlat meghatározhat olyan szempontokat, mint pl. a) a konkrét jogsértésnek az egyén élethelyzetét alapvetően meghatározó közösséget kell érnie, amely közösséghez tartozásnak a megszüntetése a közösség tagja számára nem lehetséges, vagy az emberi méltóságának feladásával (önfeladással),

¹⁷⁸A dél-afrikai apartheidre lásd pl. gepeskonyv.btk.elte.hu/adatok/Tortenelem/AfrikanisztikaMA/b%FArg%E1bor/21.b%FAr.Apartheid.pdf (2014. május 14.)

illetőleg jelentős sérelmével járna; b) a társadalom értékítélete szerint a konkrét sérelem alkalmas-e arra, hogy a sérelemmel célzott közösség tagjaiban a jogsérelem ismételt bekövetkezése miatti félelmet keltsen.”¹⁷⁹

A hivatkozott párhuzamos indokolás is azt a szemléletmódot tükrözi, amely szerint egy csoport megsértése elnyomó hatású lehet, az alacsonyabbrendűség érzékeltetésére szolgálhat, illetve a csoport tagjait identitásérzetükben sértheti -- ami újra visszavezet az eredeti dilemmához: azaz, hogy 'kisebbségvédő' vagy 'identitásvédő' szabályozásként tekinthetünk a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos jogszabályokra. Figyelembe véve az Alkotmánybíróságnak a pozitív diszkrimináció területén kialakult gyakorlatát, amely szerint „a diszkrimináció tilalma nem jelenti azt, hogy minden, még a végső soron nagyobb társadalmi egyenlőséget célzó megkülönböztetés is tilos”,¹⁸⁰ felveti annak kérdését, hogy az Alkotmánybíróság vajon a 'kisebbségvédő' vagy 'identitásvédő' funkció mellett foglalna-e állást.

„A megkülönböztetés tilalma arra vonatkozik, hogy a jognak mindenkit egyenlőként (egyenlő méltóságú személyként) kell kezelnie, azaz az emberi méltóság alapjogán nem eshet csorba, azonos tisztelettel és körültekintéssel, az egyéni szempontok azonos mértékű figyelembevételével kell a jogosultságok és a kedvezmények elosztásának szempontjait meghatározni.”¹⁸¹

Az Alkotmánybíróság emellett megállapította, hogy:

„az azonos személyi méltóság jogából esetenként következhet olyan jog is, hogy a javakat és esélyeket mindenki számára (mennyiségileg is) egyenlően osszák el. De ha valamely -- az Alkotmányba nem ütköző -- társadalmi cél, vagy valamely alkotmányos jog csakis úgy érvényesíthető, hogy e szűkebb értelemben vett egyenlőség nem valósítható meg, akkor az ilyen pozitív diszkriminációt nem lehet alkotmányellenesnek minősíteni. A pozitív diszkrimináció korlátjának a tágabb értelemben leírt, tehát az egyenlő méltóságra vonatkozó megkülönböztetés tilalma, illetve az Alkotmányban pozitívan megfogalmazott alapjogok tekintendők. Bár a társadalmi

¹⁷⁹ 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 836–837.

¹⁸⁰ 9/1990. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1990, 48.

¹⁸¹ 9/1990. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1990, 46, 48.

egyenlőség mint cél, mint társadalmi érdek, megelőzhet egyéni érdekeket, de nem kerülhet az egyén alkotmányos jogai elé.”¹⁸²

Kérdés tehát, hogy jelen esetben vajon tárgyilagos mérlegelés szerinti ésszerű indokot képezhetne-e, ha a kisebbségekre szűkítené le a jogalkotó a gyűlölet-bűncselekmények szabályozását; de nem a számszerű kisebbség értelmében, hanem a sérülékenységgel, a hátrányos helyzet, a történelmi tapasztalatok, a stigmatizáltság, a jelenkori társadalom előítéletessége, valamint a rendszerszintű diszkrimináció fogalmi síkjain értelmezve. Egy ilyen álláspont esetén pedig a nemzeti többséghez, a magyar nemzethez való tartozást Magyarországon nem lehetne a személyiség olyan elemének tekinteni, amely stigmatizáltságot, kiszolgáltatottságot, fenyegetettséget hordozna, és ezáltal a kiemelt büntetőjogi védelemre igényt tarthatna.¹⁸³

Álláspontom szerint azáltal, hogy az Alkotmánybíróság a számszerűséget tekintve alkotmányellenesnek nyilvánította a szűkítést, nem foglalt egyben állást a fenti érvek alapján történő szűkítés alkotmányellenessége mellett is. Emellett a testület a gyűlöletbeszéd vonatkozásában hozott döntést, és nem a közösség tagja elleni erőszak (gyűlölet-bűncselekmény) vonatkozásában, amelynek alapcselekménye mindenkor bűncselekmény.

5.2. A védett csoportok szabályozásának módszerei – Nyílt vagy zárt végű lista

Ami a sértetti kör szabályozásának módszerét illeti, a jogalkotó számára két lehetőség kínálkozik, nevezetesen dönthet a nyílt vagy a zárt végű lista alkalmazása mellett. Nyílt listát alkalmaz a jogalkotó, amikor nem (csupán) taxatív listát ad a védett tulajdonságokról, hanem az általában leggyakoribb tulajdonságok mellé beiktat egy általános kategóriát, amelynek tartalommal megtöltését a jogalkalmazóra bízta. Ilyen például a magyar szabályozás, amely a nemzeti, etnikai, faji és vallási csoportok mellett a „lakosság egyes csoportjaihoz tartozás” kitételt tartalmazza, amelyet tovább részletez azzal, hogy ilyen különösen a fogyatékos, a nemi identitás és a szexuális irányultság.¹⁸⁴ Nyílt listát tartalmaz például a finn büntető törvénykönyv is, amely a büntetés kiszabásáról szóló rendelkezések között általános minősítő körülményként szabályozza az előítéletes motivációt, és a faj, bőrszín, születési helyzet, nemzeti vagy

¹⁸² 9/1990. (IV.25.) AB határozat, ABH 1991, 47–48.

¹⁸³ Ez az álláspont jelenik meg a védendő csoportokkal kapcsolatban pl. Jovánovics–Pap 2013, 156.

¹⁸⁴ Btk. 216. §.

etnikai hovatartozás, vallás vagy meggyőződés, szexuális irányultság és fogyatékoság mellett nyitva hagyja a jogalkalmazó számára a védett tulajdonságok körét a más hasonló ok kitételével.¹⁸⁵

A nyílt végű lista azonban túl tágra szabja a védett csoportok körét, és olyan csoportok is védelmet kaphatnak, amelyek nem érdemelnék speciális védelmet, azaz túl tág jogértelmezésre ad lehetőséget, és jogbizonytalanságot okoz, ezzel nehezítve a hatékony jogalkalmazást.¹⁸⁶ Ezáltal pedig lényegében kiüresítik a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozást, mivel az elveszti eredeti szimbolikus funkcióját.

Ez a káros hatás kiküszöbölhető a védett tulajdonságok körének pontos meghatározásával, azaz a zárt végű lista alkalmazásával. A védett csoportok zárt végű listájának alkalmazását ajánlja az EBESZ is, arra hivatkozva, hogy a nyílt végű lista jogalkalmazási bizonytalanságot teremthet, amellyel végeredményben szubjektív értékelésre és önkényes döntésre bízza a jogalkotó, hogy mely csoportokat illeti meg a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni speciális védelem. Ezzel szemben, ha túl szűk listát hoz létre a jogalkotó, akkor növeli a kockázatát, hogy olyan csoportokat rekeszt ki, amelyek gyakran válnak gyűlöletvezérelt bűncselekmény áldozatává.¹⁸⁷

Tehát a jogalkotónak gondosan mérlegelnie kell, hogy mely csoportokat részesít védelemben.¹⁸⁸ A különböző történelmi tapasztalatok, az adott állam társadalmi berendezkedésének sajátosságai eltérő listák megalkotásához vezetnek, de vannak klasszikus kategóriák: faj, bőrszín, nemzeti vagy etnikai hovatartozás, vallás, szexuális irányultság, nem, fogyatékoság. Az amerikai tapasztalatok a rabszolgaság és az afroamerikai csoportok elnyomása kapcsán értelemszerűen indokolták a faj mint védett kategória beiktatását -- míg Európában a romák üldöztetése, valamint napjainkban a muzulmánokkal és bevándorlókkal szembeni támadások megnövekedett száma egyértelműen indokolja e csoportok védelemben részesítését.¹⁸⁹ Az EBESZ negyvenhárom tagállama által biztosított adatok alapján az alábbiak szerint alakulnak a védett csoportok: az etnikai vagy nemzeti hovatartozás harmincöt; a vallás harmincöt;

¹⁸⁵ Lásd The Criminal Code of Finland. www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf.

¹⁸⁶ Lásd bővebben Bárd Petra: „Gyűlölt csoportok” <http://szuveren.hu/jog/gyulolt-csoportok> (2014. május 10.), ill. GYEM: *Javaslatok az új Büntető Törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozására*, 2012, 3.

¹⁸⁷ EBESZ/DIEJH 2009, 39.

¹⁸⁸ Lásd Pap 2013, 115–155.

¹⁸⁹ Lásd Pap 2013, 140.

faj, illetve bőrszín harmincnégy; szexuális irányultság húsz; állampolgárság tizenhármas; nem tizenöt; nyelv tizenhárom; fogyatékoság tizenhárom; nemi identitás kilenc; egyéb kategória tizenöt tagállam szabályozásában szerepel.¹⁹⁰

5.3. A „faj” mint védett kategória

A faj mint védett kategória kapcsán le kell szögezni, hogy a faj fogalma a nemzetközi és nemzeti dokumentumokban kizárólag társadalmi konstrukcióként jelenik meg, mivel a különböző emberi „fajok” léteire alapozott, biologizáló elméletek egyértelműen elutasítandók. A faj fogalmát leginkább azért használja számos dokumentum a mai napig, hogy azok a személyek, akiket „egy másik fajhoz” tartozónak tekintenek, a jogszabályok által biztosított védelemből semmiképp ne legyenek kizárva. Az UNESCO¹⁹¹ állásfoglalása¹⁹² alapján az emberi faj esetében kerülendő lenne a „faj” terminus használata, és inkább az etnikai csoport megnevezés lenne javasolt. Mindazonáltal tagadhatatlan, hogy az angol „faj” kifejezéshez (*'race'*) szorosan kapcsolódó fogalmak, mint a rasszizmus (*'racism'*) és rasszista/faji diszkrimináció (*'racial discrimination'*) aligha helyettesíthetők olyan más kifejezéssel, amely ilyen átfogóan egyesítené az etnikai diszkrimináció valamennyi megnyilvánulási formáját. A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény¹⁹³ 1. cikke által meghatározott fogalom jól szemlélteti a faji megkülönböztetés fent említett komplexitását. Az egyezmény szerint faji megkülönböztetés minden olyan

„különbségtételt, kizárást, megszorítást vagy előnyben részesítést jelent, amelynek alapja a faj, a szín, a leszármazás, a nemzetiségi vagy etnikai származás, és amelynek célja vagy eredménye politikai, gazdasági, társadalmi, kulturális téren vagy a közélet bármely más terén az emberi jogok és alapvető szabadságjogok elismerésének, egyenrangú élvezetének vagy gyakorlásának megsemmisítése vagy csorbítása”.

¹⁹⁰ EBESZ/DIEJH: *Hate Crimes in the OSCE Region – Incidents and Responses, Annual Report for 2010*, 2010, 18. tandis.odhr.pl/hcr2010/pdf/Hate_Crime_Report_full_version.pdf (2014. március 7.)

¹⁹¹ United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, UNESCO. en.unesco.org.

¹⁹² UNESCO: *Four Statements on the Race Questions*, 1969. unesdoc.unesco.org/images/0012/001229/122962eo.pdf (2014. szeptember 3.)

¹⁹³ Nemzetközi egyezmény a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről. Kihirdette az 1969. évi 8. törvényerejű rendelet a faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről New Yorkban 1965. december 21-én elfogadott nemzetközi egyezmény kihirdetéséről.

Az Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia elleni Bizottságának¹⁹⁴ 7. számú ajánlása¹⁹⁵ által meghatározott rasszizmus azt a

„meggyőződést jelenti, amely szerint a faj, a bőrszín, a nyelv, a vallás, az állampolgárság vagy a nemzeti vagy etnikai származás igazolja valamely személynek vagy személyek valamely csoportjának a lealacsonyítását, vagy valamely személynek vagy személyek valamely csoportjának a felsőbbrendűségét”.

Ez utóbbi meghatározás is magában foglalja a gyűlölet-bűncselekmények szabályozásában leggyakrabban megjelenő védett csoportokat; jelen írás a rasszizmus terminust ebben az átfogó jelentéstartalmában használja.

5.4. A nemzeti vagy etnikai származás/etnicitás

A nemzeti vagy etnikai származás/etnicitás fogalmak jelentéstartalma szintén függ az adott társadalmi környezettől, és sokszor egymást átfedő kategóriákról beszélhetünk.¹⁹⁶ Az „etnikai csoport” fogalmának nincs pontos, általánosan elfogadott szociológiai meghatározása. Az egyes definíciók közös és meghatározó eleme a közös eredet, hagyományok, múlt, illetve a kultúra, valamint a csoportidentitást olyan meghatározó szimbolikus elemeire fókuszálnak, mint a származás, vallás, nyelv, származási ország, külső megjelenés.¹⁹⁷ A nemzetfogalom kapcsán az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1735. (2006.) számú ajánlásában¹⁹⁸ -- harmincöt ország parlamenti delegációja által kitöltött kérdőív adatain, valamint jog- és politikatudományi szakértők véleményei alapján -- megállapította, hogy csaknem lehetetlen a nemzet fogalmának általános definícióját kialakítani. A nemzet kifejezés mélyen a népek kultúrájában és történelmében gyökerezik. Egyaránt jelölhet állampolgárságot vagy olyan szerves

¹⁹⁴ European Commission against Racism and Intolerance, ECRI. www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp.

¹⁹⁵ ECRI 7. sz. általános ajánlása: *A rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelem a nemzeti jogalkotásban* (ECRI General Policy Recommendation No. 7: National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination) CRI(2003) 08, 13 December 2002. www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_7.pdf (2014. február 19.)

¹⁹⁶ Lásd pl. Pap 2013, 130–155.

¹⁹⁷ ECRI: *„Ethnic” statistics and data protection in the Council of Europe countries*, Study Report by Patrick Simon, Strasbourg, 2007, 27. www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/themes/Ethnic_statistics_and_data_protection.pdf (2014. február 19.)

¹⁹⁸ Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1735 (2006) sz. ajánlása, *A nemzet fogalma*, 2. www.mtaki.hu/data/files/208.pdf (2014. április 29.)

közösséget, amely közös nyelvet beszél, közös kulturális hagyomány, közös múltértelmezés, illetve közös törekvések és jövőkép jellemzi. Az állampolgárság azonban megkülönböztetendő az etnikai hovatartozástól, hiszen mindig valamely magánszemély és valamely állam közötti jogi kapcsolatot jelent, amint azt az állampolgárságról szóló Európai Egyezmény is tartalmazza, az állampolgárság „*valamely személy és egy állam közötti jogi kötelék, és nem utal a személy etnikai származására*”.¹⁹⁹

5.5. A vallás mint a védelem alapja

A vallás mint védett kategória esetében a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos jogszabályok nem meghatározott vallásokat védenek, függetlenül attól, hogy jogilag elismert egyházhoz kötődik-e. Némely szabályozás az értelmező rendelkezések között meghatározza, hogy a „vallás” fogalma magában foglalja a vallási nézetek követésének hiányát is. Belgiumban például a vallás kifejezés a vallásos és filozófiai meggyőződés valamennyi formájára vonatkozik, amely egy isten/istenek létezéséhez vagy nemlétezéséhez kötődik; a máltai büntető törvénykönyv alapján pedig vallási csoportot megillető védelem jár a vallási meggyőződés megléte és a vallási meggyőződés hiánya esetén is.²⁰⁰

5.6. Fogytékosság mint védett tulajdonság

További gyakori védett tulajdonság még a fogytékosság, a szexuális irányultság és a nemi identitás. A fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezmény²⁰¹ 1. cikke alapján fogytékossággal élő személy „*minden olyan személy, aki hosszan tartó fizikai, értelmi, szellemi vagy érzékszervi károsodással él, amely számos egyéb akadállyal együtt korlátozhatja az adott személy teljes, hatékony és másokkal egyenlő társadalmi szerepvállalását*”.

¹⁹⁹Az Európa Tanács keretében, 1997. november 6-án kelt, az állampolgárságról szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről szóló 2002. évi III. törvény. www.complex.hu/kzldat/t0200003.htm/t0200003.htm (2014. május 8.)

²⁰⁰EBESZ/DIEJH 2009, 43.

²⁰¹A fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezmény. Kihirdette: a Fogytékossággal élő személyek jogairól szóló egyezmény és az ahhoz kapcsolódó Fakultatív Jegyzőkönyv kihirdetéséről szóló 2007. évi XCII. tv.

5.7. Szexuális irányultság és nemi identitás

A szexuális irányultság alatt az egyén azon képességét értjük, hogy azonos nemű vagy más nemű, vagy bármely nemű személyek iránt képes mély érzelmi és szexuális vonzalmat érezni, illetve velük intim és szexuális kapcsolatot kialakítani.²⁰² Ez alapján beszélhetünk homo-, hetero-, illetve biszexuális szexuális irányultságról. A nemi identitás alatt minden ember mélyen és egyedi módon megélt társadalmi nemét értjük, amely megegyezhet a személynek születéskor tulajdonított biológiai nemmel, vagy eltérhet attól, és amelybe beletartozik az egyén személyes testérzete (amelyhez kapcsolódhat a testi megjelenés vagy működés saját szándékából történő megváltoztatása orvosi-műtéti vagy egyéb úton) és a társadalmi nem egyéb kifejezési eszközei, mint például az öltözködés, a beszédstílus vagy a gesztusok.²⁰³ A biológiai nemüktől eltérő nemi azonosságtudattal rendelkező személyek átfogó megnevezésére a transznemű kifejezést használjuk. Azokra a személyekre, akik biológiai nemükkel ellentétes nemüként azonosulnak, és testüket ennek megfelelően kívánják átalakítani, a transzszexuális kifejezést használjuk. Arra a személyre, aki veleszületett biológiai adottságait tekintve férfi és női jellemzőkkel egyaránt rendelkezik, az interszexuális kifejezést használjuk.²⁰⁴

A jogalkotónak tehát két alapvető kérdésben kell döntenie a gyűlöletvezérelte bűncselekmények kapcsán, ha a szabályozás megalkotása mellett határoz. Először is azt kell meghatározni, hogy milyen formában szabályozza a gyűlölet-bűncselekményeket: külön tényállást hoz-e létre; minősítő körülményként; általános részi büntetési tételt emelő rendelkezésként; vagy súlyosító körülményként szabályozza az előítélet-motivációt. A második lényeges kérdés, hogy a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos jogszabályok kikre alkalmazandók, azaz a jogalkotó miként határozza meg a védett csoportokat, mely sértetti körre terjedjen ki a szabályozás.

A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés terén egészen eltérő megoldások alakultak ki a szabályozást illetően. A fent vázolt kritikák és bizonytalanságok ellenére számos ország úgy ítélte meg, hogy szükség van kiemelt figyelemre és súlyosabb

²⁰² Háttér Társaság, YogYakarta alapelvek: Alapelvek a nemzetközi emberi jogi szabályok alkalmazásáról a szexuális irányultsággal és a nemi identitással kapcsolatban, 2010. november 8. 8. ypinaction.org/files/03/30/yogyakarta_hungarian.pdf (2014. május 5.)

²⁰³ Lásd YogYakarta alapelvek, 8.

²⁰⁴ Átol [et al.] 2013, 85.

büntetésre a gyűlölet-bűncselekmények kapcsán, és meg is teremtették az ehhez szükséges szabályozás alapjait. A különböző jogalkotási modellek mindegyikére, illetve vegyes rendszerekre is találunk példákat. Így például az Egyesült Királyság a vegyes modellt követi; Németországban semmilyen szinten nincs külön gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozás, az előítéletes motivációt a bírák a büntetés kiszabása során veszik figyelembe.²⁰⁵

A magyar gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozásban külön tényállás szerepel az előítéletvezérelte bűncselekményekre nézve, amely a garázda jellegű magatartásokat és a testi sértést foglalja magában (Btk. 216. §, közösség tagja elleni erőszak). Ezen kívül a Btk. nem tartalmaz közvetlenül más rendelkezést a gyűlöletvezérelte bűncselekményekre vonatkozóan. Minősített körülményként az előítélet motiváció önmagában nem szerepel, de vannak olyan bűncselekmények, amelyek minősített körülményként tartalmazzák az aljas indokból elkövetést. Bizonyos szempontból a népirtás (Btk. 142. §) és az apartheid (Btk. 144. §) tényállását is a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos rendelkezések körébe sorolhatjuk, de ezek nem képezik jelen írás fókuszát.²⁰⁶ Végül vannak olyan bűncselekmények, amelyek önmagában a gyűlölet kifejeződését büntetik, így azokat legfeljebb a gyűlölet-bűncselekmények speciális típusának tekinthetjük, így nem is képezik jelen írás és a kutatás fókuszát. Ide tartozik például a gyűlöletbeszéd (közösség elleni uszítás), valamint a gyűlöletbeszéd ilyen jellegű sajátosságát osztó tényállások.²⁰⁷ közösség elleni uszítás (Btk. 332. §); a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszer bűneinek nyilvános tagadása (Btk. 333. §); nemzeti jelkép megsértése (Btk. 334. §); önkényuralmi jelkép használata (Btk. 335. §). Álláspontom szerint a vegyes rendszer alkalmazásával, például az Egyesült Királyság mintájára, megszüntethetőek lennének a jelenlegi jogszabályi hiányosságok és a részben azokból fakadó jogalkalmazási problémák.

²⁰⁵ Bővebben lásd Human Rights Watch: „The State Response to »Hate Crimes« in Germany” *Human Rights Watch Briefing Paper*, 2011. <http://www.hrw.org/news/2011/12/09/state-response-hate-crimes-germany> (2014. november 5.)

²⁰⁶ Ugyan szintén a közösségek védelmét hivatottak szolgálni, de olyan speciális jellemzőkkel bírnak, amelyek jelentős mértékben megkülönböztetik azokat a Btk.-ban szabályozott másbűncselekményektől.

²⁰⁷ A gyűlöletbeszédet ilyen szempontból szintén tágan értelmezi Koltay András, és a kategóriához tartozónak tartja a nemzeti és önkényuralmi jelképekkel, valamint a holokauszttagadással kapcsolatos kérdéseket. Lásd Koltay 2013, 17.

A védett csoportok kialakítását illetően kiemelten igaz az az állítás, hogy egy jogszabály akkor válhat a leghatékonyabbá és egyben kikényszeríthetővé, ha figyelemmel van az adott ország történelmi tapasztalataira, társadalmi berendezkedésére. Amint arra Koltay András is rámutat²⁰⁸ a gyűlöletbeszéd kapcsán, a szabályozás jelentős részben függ az adott ország társadalmi, kulturális állapotától és közelmúltbeli történelmétől. A gyűlölködés kérdésére adott jogalkotói válaszoknak igazodnia a társadalmi realitásokhoz, és az átültetett jogi szabályoknak beilleszthetőnek kell lenniük a jogrendszer egyéb szabályi közé. Ha a jogalkotó elmulasztja ezeket a körülményeket figyelembe venni, valamint adott esetben a jogalkalmazók is ezen az úton maradnak, és kiterjesztik a gyűlölet-bűncselekmények által biztosított védelmet társadalmi csoportok már-már korlátlan körére, akkor az a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozás teljes kiüresedéséhez vezethet, és az eredetileg biztosítani kívánt társadalomnevelő,-felvilágosító, állami és társadalmi szolidaritást kifejező, a társadalomban meglévő egyenlőtlenségeket mérséklő és társadalmi feszültséget csökkentő funkciói elenyésznek.

A szabályozási modell és a védett csoportok meghatározása mellett persze egyéb kérdéseket is jogszabályba fektethet a jogalkotó: így a gyűlöletvezéreltség mint motívum meghatározását; az elkövetői tévedés tényállásban értékelését; illetve a bizonyítottság szempontjainak meghatározását²⁰⁹ is – annak ellenére, hogy ezek nem szükségszerűen jogalkotási kérdések. A motívum értékelése javarészt jogalkalmazói kérdés és nem is jellemző, hogy a büntető törvénykönyv definiálja a gyűlölet- vagy előítélet-motivációt. A bizonyítottság kérdésköre komplexitásából és eljárásjogi jellegéből adódóan szintén inkább a jogalkalmazásra tartozó kérdéskör, így például nyomozati protokollokban emelendők ki azok a faktorok, amelyek a gyűlölet-bűncselekmény gyanúját támasztják alá. Így álláspontom szerint a fenti két kérdéskör képezi azt a minimumot, amelyben a jogalkotónak szükségszerűen állást kell foglalnia a szabályozás kialakítása során.

²⁰⁸ Koltay András: „A gyűlöletbeszéd korlátozásának elméleti szempontjai” *Iustum aequum salutare*, 2011/3. 111–124.

²⁰⁹ Novoszádek Nóra–Rác Dominika: „Gyűlöletvezérelt bűncselekmények európai szabályozási mintái” *Föld-rész*, 2009/3–4. 63–80.

III. Magyarország nemzetközi jogi és európai uniós kötelezettségei a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépésre vonatkozóan

Számos nemzetközi dokumentum tartalmaz általános szabályokat a diszkrimináció tilalma kapcsán, illetve foglalkozik a gyűlölet-bűncselekmények definiálásával, felszámolásával és egyéb kapcsolódó kérdéskörökkel, így a megkülönböztetett figyelem és a kiemelt büntetőjogi védelem bizonyos szempontok tekintetében a nemzetközi kötelezettségekből is fakad. Jelen fejezet a továbbiakban elsősorban azokkal a – Magyarország szempontjából jelentőséggel bíró – fontosabb nemzetközi emberi jogi dokumentumokkal és közösségi jogi szabályokkal foglalkozik, amelyek a diszkrimináció különböző formáinak tilalmához és gyűlölet-bűncselekményekhez kapcsolódnak. Így többek között az ENSZ és az Európa Tanács keretében elfogadott nemzetközi emberi jogi szerződéseket veszi sorra, amelyek, miután belső jogszabályokkal kihirdették őket, segítségül hívhatók, azaz hivatkozási alapul szolgálhatnak a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni küzdelemben, valamint azon elsődleges és másodlagos közösségi jogi forrásokat ismerteti, amelyek a diszkrimináció és gyűlölet motiválta cselekmények elleni küzdelem terén fontos kiindulópontot jelentenek.

1. Egyesült Nemzetek Szervezete

A Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmányának²¹⁰ részes államként – a 2. cikk 1. pont alapján – Magyarország kötelezi magát, hogy az Egyezségokmányban elismert jogokat minden megkülönböztetés, így különösen „*faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy más vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési, vagy egyéb helyzet szerinti különbségtétel nélkül*” biztosítja. Emellett a 26. cikk kimondja a diszkrimináció tilalmát, amely értelmében „*a törvény előtt minden személy egyenlő és minden megkülönböztetés nélkül joga van egyenlő törvényes védelemre*”, és „*erre tekintettel a törvénynek minden megkülönböztetést tiltania kell és minden személy számára egyenlő és hatékony védelmet kell biztosítania bármilyen megkülönböztetés ellen, mint amilyen például a faj, szín, nem, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb*

²¹⁰ Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (International Covenant on Civil and Political Rights) U.N.T.S. No. 14668, Vol. 999, 1966, 172. (Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet.)

vélemény, nemzeti vagy társadalmi származás, vagyoni, születési vagy más helyzet alapján történő megkülönböztetés”. A cikk ugyan nem említi például a szexuális irányultságot, nemi identitást, de – az egyezségokmány végrehajtásának ellenőrzését végző – Emberi Jogi Bizottság²¹¹ számos esetben kinyilvánította,²¹² hogy a szexuális irányultság is egy olyan tényező, amelyre kiterjed az Egyezségokmány által biztosított védelem. A Bizottság például Lengyelország jelentése kapcsán kiemelte, hogy az új alkotmányból a diszkrimináció tilalmát megfogalmazó rendelkezésből – a tervezettől eltérően – kimaradt a szexuális irányultság mint védett tulajdonság, és ez az Egyezségokmány 17. és 26. cikkének sérelmével járhat.²¹³ Emellett az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának az emberi jogokról, szexuális irányultságról és nemi identitásról szóló határozata²¹⁴ az első olyan ENSZ-határozat, amely külön a szexuális irányultsággal és nemi identitással foglalkozik. Ugyanezen évben az ENSZ Emberi Jogi Főbiztosa²¹⁵ jelentést készített az egyének szexuális irányultságán és nemi identitásán alapuló diszkriminatív törvényekről, gyakorlatokról és erőszakos cselekményekről,²¹⁶ amelyben rámutatott a gyűlölet-bűncselekmények egyes sajátosságaira, például a homofób bűncselekmények sokszor különös kegyetlenséggel történő megvalósítására; illetve az adatgyűjtési rendszerek hiányosságaira, valamint az alacsony jelentéstételi hajlandóság (azaz a látencia) problémájára.

²¹¹ Az ENSZ Emberi Jogi Bizottsága (UN Human Rights Committee) tevékenységét 62. ülészakának végeztével 2006. március 26-án fejezte be. <http://www.ohchr.org/en/hrbodies/ccpr/pages/ccprindex.aspx>. Munkáját az ENSZ Közgyűlés által (ENSZ Közgyűlésének az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának létrehozásáról szóló A/RES/60/251. számú határozatával) alapított Emberi Jogi Tanács (UN Human Rights Council) folytatja. <http://www.ohchr.org/en/hrbodies/hrc/pages/hrcindex.aspx> (2014. február 12.)

²¹² A Bizottság rámutatott, hogy mind a 2. cikk 1. pontja, mind a 26. cikk esetében, tekintettel a “nem” alapján történő diszkrimináció tilalmára, a védelem a szexuális irányultságra is kiterjed. Lásd: UN Human Rights Committee Communication No. 488/1992, *Toonen v. Australia*, 4 April 1994. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/d22a00bcd1320c9c80256724005e60d5> (2014. február 12.) valamint UN Human Rights Committee Communication No. 941/2000, *Young v. Australia*, 18 September 2003. <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/941-2000.html> (2014. február 12.)

²¹³ UN Human Rights Council, CCPR/C/79/Add.110 (sixty-sixth session, 1999) *Concluding Observations of the Human Rights Committee: Poland*, para 23. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/a61db0e519524575802567c200595e9c?Opendocument> (2014. február 12.)

²¹⁴ UN Human Rights Council, A/HRC/17/19 (seventeenth session, 2011) *Human rights, sexual orientation and gender identity*. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/148/76/PDF/G1114876.pdf?OpenElement> (2014. február 17.)

²¹⁵ UN High Commissioner for Human Rights. <http://www.ohchr.org/EN/Pages/WelcomePage.aspx>

²¹⁶ Report of the UN High Commissioner for Human Rights, A/HRC/19/41 (nineteenth session, 2011) *Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity*. http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/19session/A.HRC.19.41_English.pdf (2014. február 19.)

Az ENSZ Emberi Jogi Tanácsának 2008 óta működő, az emberi jogok betartásának ellenőrzését célzó, egyetemes időszakos felülvizsgálata²¹⁷ az első olyan ellenőrzési mechanizmus, amely az ENSZ valamennyi tagállamában ellenőrizni tudja az emberi jogok betartását. Az eljárás során minden ENSZ-tagállam ellenőrzés alá kerül minden negyedik évben.

Magyarország első jelentése 2011-ben készült el.²¹⁸ A javaslatok interaktív párbeszéd során fogalmazódtak meg, amelynek során például az Egyesült Államok azt javasolta, hogy Magyarország helyezzen nagyobb hangsúlyt a homofóbia által motivált bűncselekményekkel szembeni védelemre, és szervezzon az ilyen típusú erőszakkal kapcsolatban tudatosságnövelő kampányokat, a nyomozóhatóság munkatársainak bevonásával. A Koreai Köztársaság álláspontja szerint konkrét intézkedésekre van szükség az előítélet motiválta bűncselekmények megelőzése terén, különös tekintettel a romákkal szembeni rasszista cselekményekre. Indonézia javaslata szerint a rasszista és gyűlöletmotiválta bűncselekmények esetében biztosítani kell, hogy ezen cselekmények nyomozása hatékony és teljes körű legyen, és a magyar büntető törvénykönyvben meghatározott tényállásokat alkalmazni kell a vádemelés során. Emellett rámutatott a roma nemzetiségi önkormányzatokkal és civil szervezetekkel való együttműködés és az országos szintű adatgyűjtés jelentőségére. Ausztria javasolta, hogy Magyarország biztosítsa az áldozatok számára a jogi segítségnyújtáshoz és védelemhez való teljes körű hozzáférést. Kanada mint a gyűlölet-bűncselekmények elleni állami fellépés terén kiterjedt tapasztalatokkal rendelkező állam javasolta, hogy biztosítsanak képzést a rendőrségi, ügyészségi és bírósági szakemberek számára a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan, különös tekintettel a motiváció felismerésére.

2011-ben válasz is született Magyarország részéről a jelentésre és az abban foglalt javaslatokra vonatkozóan.²¹⁹ Azonban a válasza érdemi reakciókat lényegében nem

²¹⁷Universal Periodic Review, UPR. <http://www.ohchr.org/en/hrbodies/upr/pages/uprmain.aspx> (2014. február 12.)

²¹⁸UN Human Rights Council, A/HRC/18/17 (eighteenth session, 2011) *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review Hungary*. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/145/34/PDF/G1114534.pdf?OpenElement> (2014. március 3.)

²¹⁹ UN Human Rights Council, A/HRC/18/17/Add.1 (Eighteenth session) *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review. Hungary. Addendum. Views on conclusions and/or recommendations, voluntary commitments and replies presented by the State under review*. 14 September 2011. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/18session/A-HRC-18-17-Add1.pdf> (2014. március 3.)

tartalmaz a gyűlöletvezérelte bűncselekményekkel kapcsolatos felvetésekre vonatkozóan. Egy ponton említi a válasz a gyűlölet-bűncselekményeket: „a magyar bűnügyi nyilvántartási rendszer és a bűnügyi statisztikai rendszer már gyűjt adatokat a rasszista és gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan”.²²⁰ Kétségtelen, hogy már akkoriban is gyűjtöttek szűk körben²²¹ adatokat az előítélet-vezérelte bűncselekményekre vonatkozóan. De tekintettel arra, hogy az indonéz fél javaslata arra vonatkozott, hogy Magyarország hozzon létre és működtessen egy országos adatgyűjtési rendszert a rasszista incidensekre és gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan,²²² erős túlzás és már-már cinizmus az magyar állam részéről akként reagálni e javaslatra, hogy már van ilyen működő rendszer.

A faji megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény²²³ értelmében Magyarország kötelezi magát arra, hogy lépéseket tesz annak érdekében, hogy fajra, nemre, nyelvre vagy vallásra való különbség nélkül előmozdítsa és segítse az emberi jogok és alapvető szabadságjogok egyetemes tiszteletben tartását és biztosítását. A 4. cikk a) pontja értelmében az államok kötelesek a csoportoknak a faji vagy etnikai alapú gyűlölettel és erőszakkal szembeni védelmét célzó törvényhozási intézkedéseket elfogadni, így kötelezettséget vállalnak, hogy büntetendő cselekménnyé nyilvánítják *„bármely faj, illetve más színű vagy más etnikai származású személyek csoportja elleni irányuló minden erőszakos cselekedetet vagy arra való izgatását, továbbá fajgyűlölő tevékenység mindenféle támogatását, annak pénzelését is beleértve”*. Az egyezményben foglalt kötelezettségek ellenőrzésére a felek létrehozták a faji megkülönböztetés megszüntetéséért felelős bizottságot, a CERD-et,²²⁴ amely értékeli a tagállamok által benyújtott jelentéseket, valamint hatáskörébe tartozik az egyéni panaszok kivizsgálása is.²²⁵

²²⁰ UN Human Rights Council, A/HRC/18/17/Add.1. 2.

²²¹ Ezek az adatok közel sem adtak teljes képet a gyűlölet-bűncselekmények magyarországi valós kiterjedéséről. Erre lásd bővebben a dolgozat *A hazai szabályozásról és jogalkalmazásról* c. fejezetét.

²²² UN Human Rights Council, A/HRC/18/17. 95.19. para.

²²³ Nemzetközi egyezmény a faji alapú hátrányos megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination) U.N.T.S. No. 9464, Vol. 660, 1969, 212. (Magyarországon kihirdette az 1969. évi 8. törvényerejű rendelet.)

²²⁴ Committee on the Elimination of Racial Discrimination, CERD. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/> (2014. február 12.)

²²⁵ Majtényi Balázs: *Az ENSZ és a kisebbségek védelme*, Kisebbségkutatás, 12. évf., 2003/1. http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2003_01/cikk.php?id=489 (2014. február 11.)

A Bizottság rámutatott, hogy amennyiben az állam nem nyújt hatékony védelmet a rasszista támadásokkal szemben, illetve nem veszi figyelembe megfelelően a rasszista motivációt a nyomozás során, akkor ezzel megfosztja az adott személyt a hatékony védelemhez és jogorvoslathoz való jogától, amely pedig az egyezmény 6. és 2. cikk 1. pont d) alpont sérelmét jelenti.²²⁶ A CERD *L.K. Hollandia elleni* ügyében²²⁷ rámutatott, hogy nem csupán erőszak, hanem erőszakkal való fenyegetés esetében is terheli az államot a nyomozás gyors és kellő körültekintéssel történő lefolytatásának kötelezettsége. Megemlíthető ezen kívül a CERD azon ajánlása,²²⁸ amelyben arra hívja fel a részes államok figyelmét, hogy a faji megkülönböztetés bizonyos formái – például az erőszakos cselekmények – sok esetben eltérő módon, illetve eltérő mértékben sújtják a férfiakat és a nőket.²²⁹

A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló nemzetközi egyezmény²³⁰ létrehozta a nőkkel szemben alkalmazott megkülönböztetések kiküszöbölésének kérdéseivel foglalkozó bizottságot, a CEDAW-t,²³¹ amely 19. számú általános állásfoglalásában²³² rámutatott, hogy az egyezmény 1. cikkében meghatározott megkülönböztetés fogalmába beletartozik a nemen alapuló erőszak valamennyi formája, azaz amikor egy nő ellen irányuló erőszak a neme miatt éri az áldozatot. Az egyezmény 2. cikk e) pontja kimondja, hogy az államoknak minden szükséges intézkedést meg kell tenniük, hogy kiküszöböljék a nőkkel szembeni megkülönböztetést. Ezzel kapcsolatban a CEDAW rámutatott, hogy az általános érvényű nemzetközi jogi szabályok és emberi jogi egyezmények értelmében az államot a magánszemélyek, szervezetek és vállalatok

²²⁶UN CERD Communication No. 46/2009 (eightieth session, 2012), *Dawas and Shava v. Denmark*. http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/jurisprudence/CERD-C-80-D-46-2009_en.pdf (2014. február 12.)

²²⁷UN CERD, Communication No. 4/1991 (forty-second session, 1993), *L.K. v. The Netherlands*. <http://www1.umn.edu/humanrts/country/decisions/CERD-DLR.htm> (2014. február 17.)

²²⁸UN CERD General Recommendation No. 25 (fifty-sixth session, 2000) *Gender related dimensions of Racial discrimination*. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/76a293e49a88bd23802568bd00538d83?Opendocument> (2014. február 12.)

²²⁹Balogh Lídia [et al.]: *Antidiszkriminációs és esélyegyenlőségi alapismeretek*, L'Harmattan, Budapest, 2009, 31.

²³⁰*A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény* (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women), U.N.T.S. Vol. 1249, 1979, 13. (Magyarországon kihirdette az 1982. évi 10. törvényerejű rendelet.)

²³¹Committee on the Elimination of Discrimination against Women, CEDAW. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/committee.htm> (2014. február 12.)

²³²UN CEDAW General Recommendation No. 19 (eleventh session, 1992), *Violence against women*. <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm> (2014. február 19.)

cselekményei esetében is felelősség terhelheti, amennyiben elmulasztott kellő körültekintéssel eljárni az ilyen típusú megkülönböztetés, illetve erőszak megelőzése, felderítése, szankcionálása, illetve a kárenyhítés biztosítása során. Az állásfoglalás egy széles körben osztott nemzetközi aggodalmat is megfogalmazott: hogy a nők – nemük okán – továbbra is többszörös diszkrimináció áldozatai.

A kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetés vagy bánásmód elleni nemzetközi egyezmény²³³ létrehozta a kínzás elleni bizottságot, a CAT-ot,²³⁴ amely egyrészt figyelemmel kíséri az egyezmény betartását, másrészt kivizsgálja a kínzással kapcsolatos vádakot, az érintett államokkal együttműködve. A 2. cikk átültetése kapcsán született általános állásfoglalásában²³⁵ a Bizottság rendelkezik a diszkrimináció vagy marginalizáció által sújtott, sérülékeny egyének és csoportok védelméről. Az államok kötelezettsége, hogy az egyezményben foglalt jogokat minden személy számára; fajra, bőrszínre, etnikai származásra, korra, vallási hovatartozásra vagy meggyőződésre, nemzeti vagy társadalmi származásra, nemre, szexuális irányultságra, nemi identitásra, szellemi vagy más fogyatékosagra, egészségügyi állapotra, a fogva tartás indokaira – ideértve politikai bűncselekmények, terrorcselekmények elkövetőit is –, illetve más helyzetre tekintet nélkül biztosítsa; menedékkérők, menekültek vagy más nemzetközi védelem alatt állók számára is. Az államoknak azáltal is biztosítani kell a védelmet e csoportok tagjai számára, hogy minden erőszakos cselekményt teljes körűen kivizsgáljanak és megbüntetnek, valamint további intézkedéseket tesznek a megelőzés és védelem érdekében.

A 2008-ban elfogadott, fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény²³⁶ 16. cikke rendelkezik a kizsákmányolástól, erőszaktól és visszaéléstől való védelemről, figyelembe véve a nemi szempontokat is.

²³³ *Nemzetközi egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok ellen* (Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) U.N.T.S. No. 24841, Vol. 1465, 1987, 85. (Magyarországon kihirdette az 1988. évi 3. törvényerejű rendelet.)

²³⁴ Committee against Torture, CAT. <http://www.ohchr.org/en/hrbodies/cat/pages/catindex.aspx> (2014. február 12.)

²³⁵ UN CAT General Comment 2, U.N. Doc. CAT/C/GC/2/CRP. 1/Rev.4. (thirty-ninth session, 2007), *Implementation of article 2 by States Parties*. http://www1.umn.edu/humanrts/cat/general_comments/cat-gencom2.html (2014. február 17.)

²³⁶ *A fogyatékosággal élő személyek jogairól szóló egyezmény* (Convention on the Rights of Persons with Disabilities) A/61/611 (Magyarországon kihirdette a 2007. évi XCII. törvény.)

2. Európa Tanács

Az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságok Európai Egyezményének²³⁷ (Emberi Jogok Európai Egyezménye) 14. cikke kimondja, hogy az Egyezményben meghatározott jogokat „*minden megkülönböztetés, például nem, faj, szín, nyelv, vallás, politikai vagy egyéb vélemény, nemzeti vagy kisebbséghez tartozás, vagyoni helyzet, születés szerinti vagy egyéb helyzet alapján történő megkülönböztetés nélkül*” kell biztosítani.

Az Egyezmény értelmezésének jogával felruházott Emberi Jogok Európai Bírósága²³⁸ számos döntésében e cikk alapján mondta ki a fokozott büntetőjogi védelem kötelezettségét. A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos gyakorlat alapjait *Nachova és mások Bulgária elleni* ügyében²³⁹ teremtette meg a Bíróság, amelyben kimondta, hogy a bolgár hatóságok elmulasztották kellő körültekintéssel vizsgálni az ügy esetleges rasszista motívumait, ami megvalósította az élethez való jog és a hátrányos megkülönböztetés tilalma együttes sérelmét. Emellett rámutatott, hogy az erőszakos bűncselekmények – így különösen az élet elleni cselekmények – esetében, ha azt hivatalos személy követi el, az államot kiemelt kötelezettség terheli, hogy minden lehetséges lépést tegyen az esetleges rasszista motiváció feltárása és annak megállapítása érdekében, hogy a gyűlölet vagy előítélet szerepet játszott-e az ügyben.

Ugyanezen érvelést alkalmazta a Bíróság *Šečić Horvátország elleni* ügyében,²⁴⁰ ahol szintén rámutatott az államot terhelő kötelezettségekre előítélet-motiváció gyanúja esetén, valamint kifejtette, hogy ha az államok a faji indokból elkövetett erőszakot és brutalitást a nem rasszista indítékú bűncselekményekkel azonos módon kezelnék, azzal szemet hunynának az alapvető jogok érvényesülésére különösen veszélyes cselekmények sajátos természete felett.

²³⁷ *Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről* (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) E.T.S. No. 005. (Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény.)

²³⁸ European Court of Human Rights, ECtHR. <http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home> (2014. február 12.)

²³⁹ ECtHR, *Case of Nachova and Others v. Bulgaria*, Nos. 43577/98 and 43579/98, 6 July 2005. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69630#{\"itemid\":\[\"001-69630\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69630#{\) (2014. február 16.)

²⁴⁰ ECtHR, *Case of Šečić v. Croatia*, No. 40116/02, 31 August 2007. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80711#{\"itemid\":\[\"001-80711\"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80711#{\) (2014. február 15.)

A fent említett tételre hivatkozott a Bíróság *Milanović Szerbia elleni* ügyében²⁴¹ is, és elfogadhatatlannak ítélte, hogy a vallási gyűlöleten alapuló motiváció alapos gyanúja ellenére az ügyben éveken keresztül nem történt meg az elkövetők azonosítása és vád alá helyezése. A Bíróság több ponton rámutatott a nyomozó szervek mulasztásaira, tekintettel arra, hogy a sértettet számos támadás érte 2001 és 2007 között, és annak ellenére, hogy nyilvánvaló volt a vallási hovatartozással kapcsolatos indíték, például az, hogy a támadások többnyire június-július hónapban történtek – egyidőben vagy nem sokkal egy fő vallási ünnepet követően –, a hatóságok nem tettek semmit a megelőzés érdekében: nem helyeztek ki megfigyelő kamerát, nem alkalmaztak járőröket, illetve nem vezettek be semmilyen speciális védelmi intézkedést, amellyel megakadályozhatták volna a későbbi támadásokat.

Vejdeland és mások Svédország elleni ügyében²⁴² a Bíróság rámutatott, hogy a szexuális irányultság ugyanúgy a személyiség lényeges elemének tekintendő, és a faji, etnikai vagy vallási hovatartozással azonos elbírálás alá esik.

A Bíróság több más ügy mellett *Smith és Grady Egyesült Királyság elleni* ügyében²⁴³ is megállapította a 14. cikk sérelmét a kérelmezőket szexuális irányultságuk alapján ért diszkrimináció okán, és döntésében ismételten arra az álláspontra helyezkedett, hogy a szexuális irányultság azonos elbírálás alá esik más védett tulajdonságokkal.

Az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezményének²⁴⁴ 6. cikkében a felek kötelezettséget vállalnak, hogy „megfelelő intézkedéseket hoznak az olyan személyek védelmében, akik hátrányosan megkülönböztetők, ellenséges vagy erőszakos fenyegetések és cselekedetek áldozatai lehetnek etnikai, kulturális, nyelvi vagy vallási identitásuk miatt”.

²⁴¹ ECtHR, *Case of Milanović v. Serbia*, No. 44614/07, 14 December 2010. <http://echr.ketse.com/doc/44614.07-en-20101214/view/> (2014. február 15.)

²⁴² ECtHR, *Case of Vejdeland and Others v. Sweden*, No. 1813/07, 9 August 2012. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109046#{"itemid":\["001-109046"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109046#{) (2014. február 14.)

²⁴³ ECtHR, *Case of Smith and Grady v. The United Kingdom*, Nos. 33985/96 and 33986/96, 27 September 1999. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58408#{"itemid":\["001-58408"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58408#{) (2014. február 14.)

²⁴⁴ *Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről* (Framework Convention for the Protection of National Minorities) ETS. No. 157, 1995. (Magyarországon kihirdette az 1999. évi XXXIV. törvény) <http://www.hungarian-human-rights.eu/Strasbourggi%20keretegyezmény%20a%20kisebbségek%20vedelmerol%201995.pdf> (2014. február 19.)

A Miniszteri Bizottság CM/Rec (2010) 5. számú ajánlása a szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről²⁴⁵ szóló, I. számú mellékletének A. pontja kifejezett ajánlásokat fogalmaz meg mind a jogalkotás, mind a jogalkalmazás számára a gyűlölet-bűncselekmények és egyéb gyűlölet által motivált incidensekre vonatkozóan. Így az ajánlás értelmében a tagállamoknak biztosítaniuk kell gyűlöletmotiváció gyanúja esetén a hatékony, gyors és pártatlan kivizsgálást, valamint – figyelemmel a Bíróság gyakorlatára – az ajánlás rámutat arra, hogy a kivizsgálást különös figyelemmel kell kísérni, ha a cselekményt a gyanú szerint rendvédelmi szervek munkatársai vagy más hivatalos személyek követték el. Az ajánlás utal a büntetés-végrehajtás során tapasztalható incidensekre, bűncselekményekre, és felhívja a tagállamokat a bebörtönzött vagy szabadságuktól más módon megfosztott személyek – beleértve leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű személyek – biztonságának és méltóságának biztosítására, illetve arra, hogy tegyenek óvintézkedéseket a többi fogvatartott és a személyzet által elkövetett fizikai bántalmazás, nemi erőszak, valamint szexuális visszaélés egyéb formái ellen, megfelelő védelmet biztosítva a transznemű személyek számára is. Az ajánlás kitér a jogalkalmazó szervek tagjainak speciális képzettsége, valamint a megfelelő adatgyűjtés jelentőségére.

Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése is több ajánlást, határozatot bocsátott ki a rasszizmus, idegengyűlölet, antiszemitizmus és intolerancia tárgyában,²⁴⁶ felhívva a Miniszteri Bizottságot és a tagállamokat e jelenségek megelőzését, illetve kezelését szolgáló intézkedések megtételére.

Az Európa Tanács Rasszizmus és Intolerancia elleni Bizottságának²⁴⁷ – 1993-ban való létrejötte óta – a rasszizmus, az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és az intolerancia

²⁴⁵A Miniszteri Bizottság CM/REC(2010)5. sz. ajánlása a tagállamok felé *a szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről* (Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity) 1081st meeting of the Ministers' Deputies, 2010. <http://www.kormany.hu/download/3/8d/80000/CM-Rec-2010-5-ajanlas.pdf> (2014. február 16.)

²⁴⁶Lásd pl. Parliamentary Assembly Recommendation 1222 (1993) *on the fight against racism, xenophobia and intolerance*. <http://www.assembly.coe.int/Main.asp?link=http://www.assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA93/EREC1222.HTM> (2014. március. 5.) ill. Parliamentary Assembly Recommendation 1275 (1995) *on the fight against racism, xenophobia, anti-Semitism and intolerance*. <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta95/EREC1275.htm> (2014. február 12.)

²⁴⁷European Commission against Racism and Intolerance, ECRI. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/default_en.asp (2014. február 12.)

elleni küzdelem a legfőbb feladata.²⁴⁸ Az évek során a Bizottság számos általános ajánlást és országjelentést bocsátott ki, amelyek általános érvényű ajánlásokat fogalmaznak meg a tagországok számára. Az 1. számú általános ajánlás²⁴⁹ hangsúlyozza, hogy a rasszizmus, intolerancia és antiszemitizmus jelenségének leküzdéséhez a jogi eszközök kiemelkedő jelentőségűek, és a hatályos jogszabályok végrehajtásának elmulasztása e jelenségek elleni fellépést hiteltelenné teszi. Felhívja a tagállamokat, hogy a rasszista és idegengyűlöletből fakadó cselekedeteket szigorúan büntessék, például önálló tényállások létrehozása révén, illetve az előítélet-motivációt vegyék figyelembe a büntetések kiszabása során. Az ajánlás szerint a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy az ilyen bűncselekmények kivizsgálása elsőbbséget élvezzen, az eljárást hatékonyan és következetesen folytassák le és, hogy pontos adatok és statisztikai kimutatások készüljenek és jelenjenek meg.

A 3. számú általános ajánlás²⁵⁰ kifejezetten a romákkal szembeni rasszizmus és intolerancia elleni küzdelem vonatkozásában hívja fel a tagállamokat, hogy a roma kisebbség tagjaival szemben elkövetett bűncselekmények ne maradjanak büntetlenül, és az ilyen esetek kapjanak publicitást. Az ajánlás rávilágít, hogy kiemelt figyelmet kell szentelni a roma nők helyzetére, akiket a hátrányos megkülönböztetés gyakran kétszeresen is sújt.

Az ECRI 4. számú általános ajánlása²⁵¹ javasolja a tagállamok kormányainak, hogy végezzenek országos felméréseket a potenciális áldozatok rasszizmussal és hátrányos megkülönböztetéssel kapcsolatos tapasztalatairól és benyomásairól.

²⁴⁸ Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa: *Beszámoló a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának tevékenységéről*, 1998. január 1.–1998. december 31. http://www.kisebbségiombudsman.hu/word/08-06-2008_13_55_16/beszámoló_2008.html (2014. február 19.)

²⁴⁹ ECRI 1. sz. általános ajánlása: *Küzdelem a rasszizmus, az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és az intolerancia ellen* (ECRI General Policy Recommendation No. 1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance) CRI(96)43 rev. 1996. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_1.pdf (2014. február 19.)

²⁵⁰ ECRI 3. sz. általános ajánlása: *Küzdelem a romákkal/cigányokkal szembeni rasszizmus és intolerancia ellen* (ECRI General Policy Recommendation No. 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies) CRI(98)29 rev. 1998. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_3.pdf (2014. február 19.)

²⁵¹ ECRI 4. sz. általános ajánlása: *A potenciális áldozatok hátrányos megkülönböztetéssel és rasszizmussal kapcsolatos tapasztalatairól és benyomásairól végzett országos felmérések* (ECRI General Policy Recommendation No. 4: National surveys on the experience and perception of discrimination and racism

Az 5. számú ajánlás²⁵² kifejezetten a muszlimokkal szembeni intolerancia és diszkrimináció elleni küzdelemről szól, míg a 7. számú ajánlás²⁵³ a rasszizmusra és a faji megkülönböztetésre vonatkozó nemzeti jogalkotásra tesz javaslatokat; többek között sürgeti a faj, bőrszín, nyelv, vallás, állampolgárság, nemzeti és etnikai származás miatti fenyegetés kriminalizálását.

A 9. számú általános ajánlás²⁵⁴ az antiszemitizmus elleni küzdelemről szól: felhívja a tagállamokat annak biztosítására, hogy a rasszizmussal kapcsolatban megalkotott büntető jogszabályok az antiszemitizmusra is terjedjenek ki, és a – súlyosító vagy minősítő körülményként meghatározott – rasszista indíték az antiszemita indítékot is foglalja magába. Az ajánlás megjelöl bizonyos cselekményeket, amelyek szándékos elkövetés és antiszemita motiváció esetén antiszemita bűncselekményt valósítanak meg; ebbe a körbe vonva a rágalmazást, becsületsértést, fenyegetést, holokauszttagadást, dolog elleni erőszakos cselekményeket (zsidó tulajdon, illetve műemlék antiszemita indítékú megszenteltetés, meggyalázása). Az ajánlás felszólítja a tagállamokat arra, hogy nyújtsanak megfelelő képzést a büntető igazságszolgáltatás területén dolgozók számára az antiszemita bűncselekményekről, illetve az azokkal szembeni fellépésről.

A 11. számú ajánlás²⁵⁵ a rendészet területére vonatkozóan fogalmaz meg javaslatokat; ennek során kitér a rendőrség szerepére a rasszista bűncselekményekkel szembeni küzdelemben és a rasszista incidensek monitorozásában. A nyomozás alaposságára, a bejelentések ösztönzésére és az adatgyűjtési rendszerre vonatkozó ajánlások mellett

from the point of view of potential victims) CRI(98)30, 1998. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_4.pdf (2014. február 19.)

²⁵²ECRI 5. sz. általános ajánlása: *A muszlimokkal szembeni intolerancia és diszkrimináció elleni küzdelemről*(ECRI General policy recommendation No. 5: Combating intolerance and discrimination against Muslims) CRI(2000)21, 2000. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_5.pdf (2014. február 19.)

²⁵³ ECRI 7. sz. általános ajánlása: *A rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelem a nemzeti jogalkotásban* (ECRI General Policy Recommendation No. 7: National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination) CRI(2003)8, 2002. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_7.pdf (2014. február 19.)

²⁵⁴ECRI 9. sz. általános ajánlása: *Az antiszemitizmus elleni küzdelemről* (ECRI General Policy Recommendation No. 9: The fight against antisemitism) CRI(2004)37, 2004. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_9.pdf (2014. február 19.)

²⁵⁵ECRI 11. sz. általános ajánlása: *A rasszizmus és a faji megkülönböztetés ellen a rendfenntartás területén folytatott küzdelemről*(ECRI General Policy Recommendation No. 11: Combating racism and racial discrimination in policing) CRI(2007)39, 2007. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_11.pdf (2014. február 20.)

felhívja a tagállamokat, hogy alkalmazzák az ajánlásban szereplő fogalommeghatározást, amely szerint rasszista incidens „bármely incidens, amelyet a sértett vagy bármely más személy rasszistának érzel”.

A 13. számú általános ajánlás²⁵⁶ a romaellenesség és a romákkal szembeni diszkrimináció elleni küzdelem kapcsán többek között hatékony adatgyűjtési rendszer felállítását sürgeti, illetve azt, hogy szervezzenek speciális képzéseket a büntető igazságszolgáltatás területén dolgozóknak a jogalkalmazás elősegítése érdekében.

Az ECRI Magyarországról szóló első jelentése²⁵⁷ rámutatott, hogy a magyar büntetőjog nem fedi le a faji megkülönböztetés és erőszak minden területét, nincsen tiltva például a faji alapon történő rágalmazás és becsületsértés, a mindennapi életben történő megkülönböztetés vagy a hivatali személyek általi diszkrimináció; illetve, hogy a hatályos jogszabályok nem adnak kellő útmutatást a rendőrség számára a gyűlölet-bűncselekmények azonosításához. A Bizottság kijelentette, hogy nagyobb figyelmet kell szentelni a büntetőeljárás területén dolgozók képzésének.

A második jelentés²⁵⁸ rámutatott, hogy még mindig előfordul rendőri bántalmazás a roma kisebbség tagjaival szemben, illetve – ahogy az első jelentés is említette – a bűnüldöző szervek képviselői nem mindig viselkednek előírászerűen, az információk szerint a hatóságok rendszerint nem hajlandóak elismerni a támadások rasszista vagy antiszemita indíttatását, az ilyen jellegű támadásokkal kapcsolatban csak ritkán tesznek feljelentést, és ha van is vádemelés, az nem faji indíttatású támadásra vonatkozik. Figyelembe véve a főként a roma közösség tagjai ellen irányuló, fajilag motivált erőszak és fenyegetés elterjedtségét, az ECRI a releváns büntetőjogi rendelkezések erőteljesebb alkalmazását ajánlotta. A Bizottság álláspontja szerint a jogalkalmazás javítása érdekében kiegészítő intézkedésekre van szükség, beleértve a társadalmi

²⁵⁶ ECRI 13. sz. általános jelentése: *Cigányellenesség és a romákkal szembeni diszkrimináció elleni küzdelem* (ECRI General Policy Recommendation No. 13: Combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma) CRI(2011)37, 2011. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n13/e-RPG%2013%20-%20A4.pdf (2014. március 1.)

²⁵⁷ ECRI Magyarországról szóló első jelentés (ECRI's country-by-country approach: Report on Hungary) CRI (97) 53, 1997. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Hungary/HUN-CbC-I-1997-053-HU.pdf> (2014. február 12.)

²⁵⁸ ECRI Magyarországról szóló második jelentés (Second Report on Hungary) CRI (2000) 5, 2000. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/hungary/HUN-CbC-II-2000-005-HUN.pdf> (2014. február 12.)

tudatosság növelését a faji erőszak és fenyegetés tilalmával kapcsolatban. A jelentés sajátos akadályként említette, hogy az áldozatok nem bíznak a jogorvoslati lehetőségekben, főként az intézményes rasszizmus miatt, ugyanis a rendőrség sokszor maga is részes a roma közösség tagjai ellen elkövetett erőszakos, illetve fenyegető cselekményekben. Ezért az ECRI hangsúlyozta, hogy különleges figyelmet kell fordítani az áldozatok támogatására és segítésére.

A harmadik jelentésben²⁵⁹ a Bizottság az időközben megvalósított intézkedések ellenére aggályát fejezte ki, hogy a helyzet nem sokat változott a büntetőjogi előírások alkalmazása terén: 1999 és 2002 között nem sok személy ellen folyt eljárás, és kevés esetben hoztak ítéletet rasszizmuson alapuló erőszakos cselekmény kapcsán, azonban ezzel egy időben több forrás is a roma közösségek tagjaival szemben (olykor rendőrség tagjai által) elkövetett cselekményekről számolt be. A javaslatok körében útmutatás található az oktatási kezdeményezésekre, valamint roma rendőrök toborzására vonatkozóan.

A negyedik jelentés²⁶⁰ nyomatékosan javasolta, hogy a hatóságok folyamatosan értékeljék a rasszista megnyilvánulások elleni jogszabályok alkalmazhatóságát. A jelentés megállapította, hogy a magyar jogrendszerből hiányzik egy olyan konkrét elkövetési alakzat vagy súlyosbító körülmény, amely a gyűlöletindítatású vagyon elleni bűncselekményeket büntetné, következésképpen a tulajdon védelme során nem érvényesül az áldozatok különleges jellemzőinek figyelembe vétele. A jelentés értelmében ajánlott lenne olyan rendelkezések beiktatása a büntető jogszabályok közé, amelyek kifejezetten súlyosító vagy minősítő körülménynek nyilvánítják a faji indítatást ilyen esetekben.

Nils Muižnieks az Európa Tanács emberi jogok biztosának 2014. július 1. és 4. közötti magyarországi látogatását követően megjelent jelentés²⁶¹ érintette a gyűlölet-

²⁵⁹ECRI *Magyarországról szóló harmadik jelentése* (Third Report on Hungary) CRI (2004) 25, 2004. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Hungary/HUN-CbC-III-2004-25-HUN.pdf> (2014. február 12.)

²⁶⁰ECRI *Magyarországról szóló negyedik jelentése* (ECRI Report on Hungary, fourth monitoring cycle) CRI (2009) 3, 2009. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Hungary/HUN-CbC-IV-2009-003-HUN.pdf> (2014. február 19.)

²⁶¹ Report by Nils Muižnieks Commissioner for Human Rights of the Council of Europe Following His Visit to Hungary from 1 to 4 July 2014. CommDH(2014)21, Strasbourg, 16 December 2014.

bűncselekmények kérdéskörét is. A jelentés megállapítja, hogy a gyűlölet-bűncselekmények száma az elmúlt években fokozatosan nőtt, aminek hátterében a gazdasági válság és a növekvő nacionalista attitűd áll. Az emberi jogi biztos aggodalmát fejezi ki a szélsőséges paramilitáris csoportok működésével kapcsolatban. A jelentés kiemeli, hogy az elmúlt években a magyar jogalkotó törekedett a gyűlöletbeszéd és a gyűlölet-bűncselekmények visszaszorítására. Ehhez kapcsolódóan példaként említi a holokauszttagadás büntetvényének beemelését a Btk.-ba, illetve pozitívként értékeli, hogy az új Btk. több védett csoportra kiterjesztette a közösség tagja elleni erőszak tényállásában biztosított védelmet. A jogi szabályozás hiányosságának tartja viszont a jelentés, hogy a gyűlölet-bűncselekmények egyes típusai nem szerepelnek a Btk.-ban; így például az előítélet motiválta zaklatás és rongálás. További hiányossága a magyar szabályozásnak, hogy nincs egyértelműen meghatározva, melyek azok a bűncselekmények, amelyek esetében az előítélet motivációt vizsgálni és minősítő körülményként kellene értékelni.

A jelentés kiemelkedő fontosságúnak tartja a rendőrségen belül felállított, speciálisan a gyűlölet-bűncselekmények felderítésére szakosodott nyomozókból álló szakvonalat. A jelentés kritikát fogalmaz meg a jogi minősítésekkel kapcsolatban és kiemeli, hogy nagyon kevés gyűlölet-bűncselekményt regisztrálnak és kevés jut el a vádemelésig. A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos alulminősítések okaként a speciális képzés hiányát, a váderedményesség magas szintjének elvárását és a túlterhelt bűnüldöző szervezeteket jelöli meg. Ehhez kapcsolódva kiemeli, hogy aggodalomra ad okot az a tendencia, hogy az ügyészség a közösség tagja elleni erőszak bűncselekményét roma elkövetők esetében indokolatlanul is alkalmazza, de üdvözli a bíróságok döntését, hogy egyes ügyekben korrigálták a minősítést. A biztos egyetért a civil szervezetekkel, amelyek a kettős mérce alkalmazásának kockázatára hívták fel a figyelmét: a romák nem kapnak megfelelő védelmet a gyűlölet-bűncselekményekkel szemben, azonban olykor megalapozatlanul büntetik őket az ilyen támadásokra adott reakcióik miatt. Mindezekből kifolyólag a biztos szorgalmazza, hogy a rendőröknek, ügyészeknek és bíróknak a nemzetközi és hazai civil szervezetekkel együttműködve szervezzenek képzéseket. Reméli, hogy az oktatással az áldozatvédelem is hangsúlyosabbá válik, illetve a bizalom is növekedni fog az igazságszolgáltatás szervei iránt.

Végül a jegyzőkönyv kitér arra, hogy a gyűlölet-bűncselekmények áldozatai nem kapnak megfelelő jogi és pszichológiai támogatást az állami áldozatsegítő rendszertől. Javaslatában megfogalmazza, hogy biztosítani kell az áldozatoknak az igazságszolgáltatás szerveihez való akadálytalan hozzáférést és a megfelelő védelmet. Emellett a jegyzőkönyv javasolja az előítélet elleni fellépés kérdésében nemzeti akciótér kidolgozását.

Mindemellett a jelentés külön említi az Emberi Jogok Európai Egyezménye 12. kiegészítő jegyzőkönyvét²⁶² – amelyet Magyarország a mai napig nem ratifikált –, és egyben felhívja Magyarországot a ratifikálásra.

3. Európai Unió

A hátrányos megkülönböztetés tilalma kezdetben leginkább gazdasági céloknak alárendelten jelent meg az Európai Közösség keretei között. Bármennyire is nem tekintette eredendően céljának az ilyen irányú szerepvállalást az EK, a diszkrimináció tilalmának kiszélesítése az emberi jogi vonatkozású kérdésekre idővel elkerülhetetlenné vált.²⁶³ Első lépésként 1977-ben deklarálta ezzel kapcsolatos álláspontját az EK, amikor az Európai Parlament, a Tanács és a Bizottság közös nyilatkozatot²⁶⁴ tett az emberi jogokról, kifejezve az emberi jogok és szabadságok iránti elkötelezettségüket. 1986-ban a Közösség nyilatkozatot adott ki a rasszizmus és idegengyűlölet ellen,²⁶⁵ majd a védelem az EU létrejöttével szélesedett ki: az Európai Parlament 1994-ben és 1995-ben is állásfoglalást²⁶⁶ bocsátott ki a rasszizmus, idegengyűlölet és antiszemitizmus jelenségei kapcsán, amelyekben olyan felhívásokat intéz a tagállamokhoz, hogy például támogassák anyagilag az állampolgárok és civil szervezetek kezdeményezéseit, a

²⁶² Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. CETS No.: 177, Rome, 4 November 2000. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/177.htm> (2015. február 10.)

²⁶³ Szajbély Katalin–Tóth Judit: „Kisebbségvédelem az Európai Unióban” *Kisebbségkutatás*, 2002/2. http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2002_02/cikk.php?id=1134 (2014. február 12.)

²⁶⁴ Joint Declaration by the European Parliament, the Council, OJ C 103 1, 27.4.1977. http://www.europarl.europa.eu/charter/docs/pdf/jointdecl_04_77_en_en.pdf (2014. március 5.)

²⁶⁵ Joint Declaration by the European Parliament, the Council and the Commission against racism and xenophobia, OJ C 158, 25.6.1986. http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/libe/102/text5_en.htm#annex1 (2014. március 5.)

²⁶⁶ Resolution of the European Parliament *on racism, xenophobia, and anti-semitism*, OJ C 323/154, 20.11.1994 and Resolution of the European Parliament *on racism, xenophobia and anti-semitism*, OJ C 308/140, 20.11.1995. http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/libe/102/text5_en.htm#annex1 (2014. március 5.)

rasszizmus, idegengyűlölet és antiszemitizmus elleni küzdelem terén, fektessenek különös hangsúlyt az intézményes rasszizmus visszaszorítására, ratifikálják a rasszizmus valamennyi formájának leküzdését célzó nemzetközi jogi dokumentumokat, illetve támogassák a Bizottsággal együttműködve az e jelenségekkel kapcsolatos figyelemfelhívó és tudatosságnövelő oktatásokat, kampányokat, csereprogramokat és hasonló kezdeményezéseket.

Az Európai Unió működéséről szóló szerződés²⁶⁷ 19. cikke rendelkezik a nem, faji vagy etnikai származáson, valláson vagy meggyőződésen, fogyatékonyságon, életkoron vagy szexuális irányultságon alapuló diszkrimináció tilalmáról. A rendelkezést az Amszterdami Szerződés elfogadásával iktatták be az alapító szerződések rendelkezési közé, azzal a körülménnyel, hogy a cikk felhatalmazta a Tanácsot, hogy – az Európai Parlament egyetértését követően – intézkedéseket tegyen a diszkrimináció elleni küzdelem terén.²⁶⁸ Emellett a 67. cikk kimondja, hogy az Unió a gyűlölet-bűncselekmények, a rasszizmus és az idegengyűlölet megelőzésére és leküzdésére irányuló intézkedések révén a biztonság magas szintjét kívánja biztosítani.

A személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról szóló 2000/43/EK irányelv²⁶⁹ szintén a megkülönböztetés tilalmával kapcsolatos rendelkezéseket tartalmaz, tiltva mind a közvetlen, mind a közvetett diszkriminációt.

Az Európai Unió Alapjogi Chartája²⁷⁰ 21. cikkében tilt minden megkülönböztetést, „így különösen a nem, faj, szín, etnikai vagy társadalmi származás, genetikai tulajdonságok, nyelv, vallás vagy meggyőződés, politikai vagy más vélemény, nemzeti kisebbséghez tartozás vagyoni helyzet, születés, fogyatékonyság, kor vagy szexuális irányultság alapján

²⁶⁷Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (Treaty on the Functioning of the European Union) HL C 326/47, 2012.10.26. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:0047:0200:HU:PDF> (2014. február 28.)

²⁶⁸Szajbély – Tóth 2002.

²⁶⁹A Tanács 2000/43/EK irányelve a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról (Council Directive 2000/43/EC Implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin) HL L 180, 2000.07.19. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:hu:HTML> (2014. február 16.)

²⁷⁰Európai Unió Alapjogi Chartája (Charter of Fundamental Rights of the European Union) HL C 326/391, 2012.10.26. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:FULL:HU:PDF> (2014. március 5.)

történő megkülönböztetést”, ezzel kötelezve az uniós tagállamokat arra, hogy fellépjenek a rasszizmusból, idegengyűlöletből, vallási intoleranciából vagy egy személy fogyatékoságával, szexuális irányultságával vagy nemi identitásával kapcsolatos előítéletről eredő bűncselekmények ellen.

Az Európai Parlament 2006-os, „*A rasszista és homofób erőszak fokozódásáról Európában*” című állásfoglalásában²⁷¹ mélyen elítél minden rasszista és gyűlöletből fakadó támadást, valamint sürgeti a hatóságokat, hogy minden lehetséges lépést tegyenek meg a felelősök megbüntetése érdekében, és vessenek véget a büntetlenség légkörének, amely a támadásokkal kapcsolatban tapasztalható. A Parlament felhívja az Unió valamennyi intézményét, tagállamát, demokratikus európai pártját, hogy ítélik el az intolerancia minden megnyilvánulását és a zaklatás és rasszista erőszak valamennyi formáját. A nemzeti és nemzetközi együttműködés jelentőségét elismerve, a tagállamokat a rasszizmus, szexizmus, idegengyűlölet és homofóbia elleni küzdelemben való együttműködésre ösztönzi. Végül emlékezteti a tagállamokat, hogy a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni hatékony küzdelem érdekében egyértelmű meghatározásokra, valamint statisztikai adatokra van szükség.

A rasszizmussal és idegengyűlölettel összefüggő bűncselekmények elleni egységes fellépés érdekében 2008. november 28-án elfogadták a Tanács 2008/913/IB kerethatározatát;²⁷² azzal a szándékkal, hogy a büntető jogszabályok közelítése és a tagállamok közötti igazságügyi együttműködés elősegítése révén a rasszista és idegengyűlöletből fakadó bűncselekmények elleni küzdelem hatásosabb legyen. A határozat – 1. és 2. cikke keretében meghatározott – a rasszizmussal és idegengyűlölettel kapcsolatos, szándékos cselekmények²⁷³ büntetendővé nyilvánítása mellett a tagállamok kötelezettséget vállalnak, hogy meghozzák a szükséges intézkedéseket annak biztosítására, hogy a rasszista és idegengyűlölő indíték súlyosbító

²⁷¹Az Európai Parlament állásfoglalása a rasszista és homofób erőszak fokozódásáról Európában (European Parliament resolution on the increase in racist and homophobic violence in Europe) P6_TA(2006)0273, 2006. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P6-TA-2006-0273+0+DOC+PDF+V0//HU> (2014. február 18.)

²⁷²A Tanács 2008/913/IB kerethatározata a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről (Council Framework Decision 2008/913/JHA on combating certain forms of expressions of racism and xenophobia by means of criminal law) HL L 328, 2008.12.16. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008F0913:HU:HTML> (2014. február 12.)

²⁷³ Rasszizmussal és idegengyűlölettel kapcsolatos bűncselekmények többek között a nyilvánosság előtti erőszakra vagy gyűlöletre uszítás, továbbá a népirtás, emberiség elleni vagy háborús bűncselekmények nyilvánosság előtti védelmezése, tagadása vagy jelentéktelen színben való feltüntetése.

körülménynek számítson, illetve, hogy az ilyen indítékot a bíróságok a büntetés kiszabásánál figyelembe vehessék (4. cikk). A kerethatározat említi, hogy a rasszista és idegengyűlöletből fakadó bűncselekmények áldozatai különösen sebezhetőek lehetnek, ami visszatárhathatja őket az eljárás kezdeményezésétől.

Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU áldozatvédelmi irányelvének²⁷⁴ 22. cikke kimondja, hogy az előítéleten vagy megkülönböztetésen alapuló indítékkal elkövetett bűncselekmények áldozatai különleges védelemre szorulnak, ezért védelmüket a büntetőeljárás során speciális intézkedésekkel kell biztosítani. Az irányelv 23. cikke szól a különleges védelemre szoruló áldozatok jogairól a büntetőeljárás során. E rendelkezés értelmében például a nyomozás során az áldozatok kihallgatását speciális kialakítású helyiségben, speciális képzettségű szakemberek részvételével kell végezni; a bírósági eljárás során biztosítani kell, hogy a tanúvallomás megtételekor az áldozat és az elkövető ne kerüljenek vizuális kapcsolatba, illetve tartózkodni kell az áldozat magánéletére vonatkozó, a bűncselekményhez nem kapcsolódó, irreleváns kérdések feltevésétől.

Az Esélyegyenlőségi Szervezetek Nemzetközi Hálózata²⁷⁵ (EQUINET) 32 európai ország 42 egyenlő bánásmód szervezetét tömöríti. A magyar ombudsmani hivatal a hálózat létrejötté (2002–2004) óta részt vesz annak munkájában, melynek célja az európai esélyegyenlőségi jogok megvalósítása elsődlegesen a tagszervezetek képességfejlesztése útján.²⁷⁶ Az ombudsmani hivatal mellett az Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH)²⁷⁷ is tagja a hálózatnak Magyarországról. Az EQUINET rendszeresen szervez tréningeket tagszervezetei számára. A magyar nemzetiségi különbiztosok korábbi tagságát megújítva az egységes ombudsmani intézmény munkatársai rendszeresen

²⁷⁴ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA). HL L 315/57, 2012.11.14. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:HU:PDF> (2014. február 17.)

²⁷⁵ European Network of Equality Bodies, EQUINET. <http://www.equineteurope.org/>

²⁷⁶ Alapvető jogok biztosának hivatala: *Beszámoló az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek tevékenységéről* 2014. <https://www.ajbh.hu/documents/10180/2119301/AJBH+Besz%C3%A1mol%C3%B3%202014/e4cb6abb-2b16-4f67-bcdf-e24ccb74cca2;jsessionid=A007B79F919184B39100BAEFFFBD8C291?version=1.0> (2015. február 10.)

²⁷⁷ Egyenlő Bánásmód Hatóság (EBH). <http://www.egyenlobanasmod.hu/>

vettek részt a nemzetközi szervezet munkájában.²⁷⁸ Az Equinet szervezésében például 2013 májusában, Brüsszelben a Faji irányelv és a Foglalkoztatási keretirányelv alkalmazásáról tartott jogi szemináriumon gyakorló jogászok vettek részt a különböző esélyegyenlőséggel és egyenlő bánásmóddal foglalkozó nemzeti testületektől.²⁷⁹ Emellett az Equinet Esélyegyenlőségi jog a gyakorlatban (Equality Law in Practice) nevű munkacsoportra 2013 márciusában tartott megbeszélésének témáját a faji irányelv alkalmazásáról szóló jelentés képezte.²⁸⁰

Az 1997-es évet a tagállamok az Rasszizmus Elleni Európai Évnek nyilvánították, majd az EU és az Európa Tanács együttműködésében létrejött a Rasszizmus és Idegengyűlölet Európai Megfigyelőközpontja.²⁸¹ A Tanács 1035/97/EK rendeletével²⁸² létrehozott központ célja az volt, hogy objektív, megbízható és európai szinten összehasonlítható információkat nyújtson a Közösség és a tagállamok számára a rasszizmus, az idegengyűlölet és az antiszemitizmus jelenségeiről. A Tanács 168/2007/EK rendelete²⁸³ a Megfigyelőközpontra építve létrehozta az Európai Unió Alapjogi Ügynökségét,²⁸⁴ amelynek munkája továbbra is kiterjed a rasszizmus, az idegengyűlölet és az antiszemitizmus jelenségeire, valamint a kisebbségekhez tartozó személyek jogainak védelmére, továbbá a nemek közötti egyenlőségre.

A FRA két jelentést adott ki a gyűlölet-bűncselekményekről, amelyek összehasonlító elemzést adnak a meglévő jogi keretekről, az előítéletből eredő bűncselekményekre vonatkozó egyéni tapasztalatokról és 27 uniós tagállamban folyó hivatalos adatgyűjtés

²⁷⁸ Alapvető jogok biztosának hivatala: *Beszámoló az alapvető jogok és helyetteseinek 2012. évi tevékenységéről*.

<http://www.ajbh.hu/documents/10180/129110/AJBH+Besz%C3%A1mol%C3%B3%202012/9215dc04-4031-451e-b79c-eff2e2e63925> (2015. február 10.)

²⁷⁹ EBH: Egyenlő Tájékoztató az Egyenlő Bánásmód Hatóság 2013. évi tevékenységéről. <http://www.egyenlobanasmod.hu/article/view/tajekoztato-az-egyenlo-banasmod-hatosag-2013-evi-tevekenysegerol-3> (2015. február 10.)

²⁸⁰ Lásd uo.

²⁸¹ European Monitoring Centre of Racism and Xenophobia, EUMC. http://europa.eu/legislation_summaries/other/c10411_en.htm (2014. február 17.)

²⁸² A Tanács 1035/97/EK rendelete a Rasszizmus és Idegengyűlölet Európai Megfigyelőközpontjának létrehozásáról [Council Regulation (EC) No 1035/97 establishing a European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia] HL L 151, 1997.6.2. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1997:151:0001:001:HU:HTML> (2014. február 17.)

²⁸³ A Tanács 168/2007/EK rendelete az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének létrehozásáról [Council Regulation (EC) No. 168/2007 establishing a European Union Agency for Fundamental Rights] HL L 53/1, 2007.2.22. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/351-reg_168-2007_hu.pdf (2014. február 25.)

²⁸⁴ European Union Agency for Fundamental Rights, FRA. <http://fra.europa.eu/en>

állásáról. Az egyik jelentés²⁸⁵ a gyűlölet-bűncselekmények alapjogi aspektusára hívja fel a figyelmet, összehasonlító elemzéssel mutatva be a hivatalos adatgyűjtési mechanizmusokat, valamint a hivatalos adatgyűjtés hatókörének kiterjesztési lehetőségeit vizsgálva. A másik, a „*Kisebbségek mint a bűncselekmények áldozatai*” című jelentés (amely az „*EU MIDIS – Középpontban az adatok*” című sorozat 6. részeként jelent meg) a betöréses lopástól a zaklatásig öt bűncselekménytípus tekintetében közöl adatokat a válaszdók áldozattá válással kapcsolatos tapasztalatairól.²⁸⁶

A FRA álláspontja szerint a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni hatékonyabb fellépés érdekében az EU-nak és tagállamainak növelniük kell az ilyen bűncselekmények láthatóságát, és fokozni az elkövetők felelősségre vonását. A FRA olyan jogszabályok elfogadását szorgalmazza, amelyek kötelezik a tagállamokat a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó statisztikai adatok gyűjtésére és közzétételére. Ezekben az adatbázisokban szerepelnie kellene a lakosság által bejelentett és a hatóságnál nyilvántartásba vett incidensek számának, az elkövetők elleni ítéletek számára vonatkozó adatoknak, az indítékoknak, valamint a kiszabott büntetéseknak. Az Ügynökség álláspontja szerint a bűnüldöző szerveknek és az igazságszolgáltatási rendszer egészének kiemelt figyelemmel kell kísérniük az előítélet által motivált cselekményeket; a jogalkotóknak pedig érdemes lenne mérlegelni a nagyobb büntetési tételek lehetőségét. A bírósági eljárásokat előítélet indíték esetén nagyobb figyelem kellene, hogy kísérj a annak érdekében, hogy felhívják a figyelmet a gyűlölet-bűncselekményekre, és nyilvánvalóvá tegyék, hogy az ilyen cselekmények elkövetése szigorúbb büntetést von maga után.²⁸⁷

Az Ügynökség jelentésben összegzi egy online felmérés eredményeit, amelyet nyolc európai uniós tagállamban végeztek a zsidóknak a hátrányos megkülönböztetés és gyűlölet-bűncselekmények terén szerzett tapasztalatairól.²⁸⁸ A FRA álláspontja szerint az uniós tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy az antiszemita motivációból elkövetett

²⁸⁵ FRA: *Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights*, 2012. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2012_hate-crime.pdf (2014. március 30.)

²⁸⁶ FRA: *Gyűlölet-bűncselekmények az Európai Unióban*, 2013. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-factsheet_hatecrime_hu_final.pdf (2014. március 30.)

²⁸⁷ FRA 2013 (Gyűlölet-bűncselekmények az Európai Unióban), 2.

²⁸⁸ FRA: *Discrimination and Hate Crimes against Jews in EU Member States: experiences and perceptions of antisemitism*, 2013. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-discrimination-hate-crime-against-jews-eu-member-states_en.pdf (2014. március 5.)

bűncselekmények indítékát a bűnüldöző hatóságok megfelelően dokumentálják, és azt a teljes eljárás során figyelembe vegyék. Az Ügynökség arra is rámutatott többek között, hogy az ún. "harmadik fél általi bejelentés" ('third party report') gyakorlata, amelynek keretében civil szervezetek jelentik be az eseteket, illetve segítik az esetek bejelentését a rendőrségen, több veszélyeztetett csoport esetében is növelheti a bejelentési rátát.²⁸⁹

Az Európai Parlament és a Tanács 1922/2006/EK rendelete²⁹⁰ létrehozta a Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézetét, az EIGE-t,²⁹¹ amelynek feladatait a rendelet 3. cikkében pontosan meghatározták. Az EIGE átfogó céljai a nemek közötti egyenlőség előmozdításához való hozzájárulás és ennek megerősítése, beleértve a nemek közötti esélyegyenlőség érvényesítését valamennyi közösségi politikában és az abból eredő nemzeti politikákban, továbbá a nemen alapuló megkülönböztetés elleni küzdelem és az uniós polgároknak a nemek közötti egyenlőség tudatosításának növelése a közösségi intézményeknek – különösen a Bizottságnak – és a tagállamok hatóságainak nyújtott technikai segítség révén.²⁹² Az Intézet 2010-ben – a működés megkezdésének évében – prioritássá tette a nemi alapú erőszakra vonatkozó kiinduló adatok összegyűjtésének kezdeményezését, és a pekingi mutatók²⁹³ vonatkozó problématerületének megerősítése érdekében megkezdte a nemi alapú erőszakkal kapcsolatos munkáját, valamint megállapodást kötött a FRA-val, annak érdekében, hogy nemspecifikus szaktudásával és információval támogatást nyújt a FRA részére többek között egy a nőkkel szembeni erőszakról készülő felmérés elkészítéséhez.

²⁸⁹ FRA: *Zsidók hátrányos megkülönböztetéssel és gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos tapasztalatai az Európai Unió tagállamaiban*, 2013. 3–4. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-factsheet-jewish-people-experiences-discrimination-and-hate-crime-eu_hu.pdf (2014. március 3.)

²⁹⁰ Az Európai Parlament és a Tanács 1922/2006/EK rendelete a *Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézetének létrehozásáról* [Regulation (EC) No 1922/2006 of the European Parliament and of the Council establishing a European Institute for Gender Equality]. HL L 403, 2006.12.30. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:403:0009:0017:HU:PDF> (2014. március 31.)

²⁹¹ European Institute for Gender Equality, EIGE. <http://eige.europa.eu> (2014. március 31.)

²⁹² EIGE: *A Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézetének éves jelentése*, 2010. <http://eige.europa.eu/sites/default/files/AR-HU.pdf> (2014. március 31.)

²⁹³ A Pekingben (Kína) 1995-ben megrendezett negyedik Női Világkonferencián elfogadták a pekingi cselekvési platform néven ismert „Pekingi nyilatkozat és cselekvési platform az egyenlőségért, a fejlődésért és a békéért” című dokumentumot. A nők helyzetének javítása és érdekérvényesítési képességük növelése, valamint a nők és a férfiak közötti egyenlőség megvalósítása érdekében a dokumentum stratégiai célkitűzéseket, illetve a nemzetközi közösség a nemzeti kormányok és civil társadalom által végrehajtandó fellépéseket állapít meg. A célkitűzéseket 12 „problématerület” szerint csoportosították, amelyek közül a nők sérelmére elkövetett erőszak elleni fellépés az egyik terület.

4. Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet²⁹⁴

Az uniós szabályozást tovább árnyalja, hogy például az Európai Biztonsági és Együttműködési Szervezet (EBESZ) kisebbségvédelemmel kapcsolatos dokumentumai a tagállamokban jogilag kötelezőnek tekintendők, mivel az Unió közös kül- és biztonságpolitikája hivatkozik ezekre.²⁹⁵ Az EBESZ 4/03 számú minisztertanácsi határozatában²⁹⁶ felszólítja a tagállamokat, hogy gyűjtsenek adatokat a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan, beleértve a rasszizmus, xenofóbia, diszkrimináció és antiszemitizmus valamennyi erőszakos formájára vonatkozóan. A határozat értelmében az államok vállalják, hogy tájékoztatják az EBESZ-t a meglévő jogszabályi keretekről, és amennyiben szükséges, kikérik az EBESZ szerveinek segítségét a jogszabályok megalkotása és véleményezése során.

A Minisztertanács 621. számú határozatában²⁹⁷ a részes államok elkötelezik magukat, hogy a jövőben a gyűlölet-bűncselekményre vonatkozóan megfelelő adatgyűjtést folytatnak, ami alapján évente jelentést készítenek az Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatalának (DIEJH),²⁹⁸ valamint a nyilvánosság számára is hozzáférhetővé teszik e statisztikákat. Emellett a részes államok vállalják, hogy törekszenek a nyomozó hatóság és bírósági szervezet tagjainak továbbképzésére a gyűlölet-bűncselekmények elleni hatékonyabb fellépés érdekében. A képzések fontosságát a Minisztertanács – többek között – 10/05. számú határozatában²⁹⁹ is hangsúlyozta.

Az EBESZ 9/09 számú, a gyűlölet-bűncselekmények elleni küzdelem tárgyában született minisztertanácsi határozata³⁰⁰ felhívja a részes államokat a gyűlölet-

²⁹⁴ Organization for Security and Co-operation in Europe, OSCE. <http://www.osce.org> (2014. február 17.)

²⁹⁵ Szajbély–Tóth 2002.

²⁹⁶ OSCE Ministerial Council Decision No. 4/03 *Tolerance and non-discrimination*, 2 December 2003. <http://www.osce.org/mc/19382> (2014. február 18.)

²⁹⁷ OSCE Ministerial Council Decision No. 621 *Tolerance and the fight against racism, xenophobia and discrimination*, 29 July 2004. <http://www.osce.org/pc/35610> (2014. február 18.)

²⁹⁸ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, ODIHR. <http://www.osce.org/odihr> (2014. február 17.)

²⁹⁹ OSCE Ministerial Council Decision No. 10/05 *Tolerance and non-discrimination: promoting mutual respect and understanding*, 6 December 2005. <http://www.osce.org/mc/17462> (2014. február 18.)

³⁰⁰ OSCE Ministerial Council Decision No. 9/09 *Combating hate crimes*, 2 December 2009. <http://www.osce.org/cio/40695> (2014. február 14.)

bűncselekményekre vonatkozó adatok gyűjtésére, valamint a nyilvánosság számára hozzáférhetővé tételére, ilyen adatgyűjtés hiánya esetén pedig a jogrendszerrel összeegyeztethető adatgyűjtés megfontolására, ezzel is hangsúlyozva az adatgyűjtés fontosságát a további intézkedések foganatosítása érdekében. A határozat 2. pontja felhívja a részes államokat a gyűlölet-bűncselekmények súlyához igazodó, kellő visszatartó erővel rendelkező jogszabályok megalkotására. Tekintettel arra, hogy a gyűlölet-bűncselekményeknél tapasztalható alacsonyabb jelentési hajlandóság is akadályozza a hatékony fellépést, a határozat további intézkedések bevezetését sürgeti, amellyel ösztönözhetőek, illetve bátoríthatók az áldozatok a feljelentések megtételére. Felismerve a szakmai képzések jelentőségét, a határozat felhívja a részes államokat a jogalkalmazók számára szóló képzési programok kidolgozására és végrehajtására. Emellett a nyomozások kapcsán rámutat a hatékony, gyors nyomozás és a gyűlölet-bűncselekmények nyilvános elítélésének jelentőségére.

5. Yogyakarta alapelvek

2006 novemberében huszonkilenc emberi jogi szervezet és az ENSZ szakértőinek részvételével Yogyakartában (Indonézia) elfogadták a *„Yogyakarta alapelvek a nemzetközi emberi jogi szabályok alkalmazásáról a szexuális irányultsággal és nemi identitással kapcsolatban”* című dokumentumot.³⁰¹ A dokumentum huszonkilenc alapelv mentén tekinti át, hogy a nemzetközi emberi jogi normák alapján az államoknak milyen kötelezettségei vannak a szexuális irányultsággal és nemi identitással kapcsolatban. A 2. alapelv rendelkezik az egyenlőséghez és a hátrányos megkülönböztetéstől való mentességhez való jogról. Az 5. alapelv kimondja, hogy *„szexuális irányultságtól és nemi identitástól függetlenül mindenkinek joga van a személyes biztonsághoz, valamint az erőszakkal és a fizikai bántalmazással szembeni állami védelemhez, akár állami tisztségviselő, akár más egyén vagy csoport követi el azt”*.

Az alapelvek érvényesülése érdekében az államok vállalják, hogy mindent elkövetnek a megelőzés érdekében, valamint azért, hogy védelmet nyújtsanak a szexuális irányultsággal és nemi identitással kapcsolatos erőszakkal és zaklatással szemben,

³⁰¹ Yogyakarta alapelvek: Alapelvek a nemzetközi emberi jogi szabályok alkalmazásáról a szexuális irányultsággal és a nemi identitással kapcsolatban Háttér Társaság (ford.). 2010.. http://ypinaction.org/files/03/30/yogyakarta_hungarian.pdf (2014. február 17.)

illetve minden szükséges jogalkotási intézkedést megtesznek az ilyen típusú erőszak, erőszakkal való fenyegetés, erőszakra való felbujtás, valamint zaklatás megfelelő szankcionálása érdekében. Ezen kívül annak biztosítása érdekében is vállalják a szükséges jogalkotási, közigazgatási egyéb intézkedések megtételét, hogy ne lehessen felhasználni az áldozat szexuális irányultságát vagy nemi identitását az ilyen típusú erőszak igazolására, az elkövető felmentésére vagy a büntetés enyhítésére. Emellett biztosítaniuk kell, hogy az ilyen típusú erőszak eseteit alaposan kivizsgálják, a felelősöket vád alá helyezzék, és megfelelő büntetést szabjanak ki, az áldozatok pedig jogorvoslatban és megfelelő kárenyhítésben részesüljenek.

A dokumentum az állami vállalatok körében kitér az szexuális irányultsággal és nemi identitással kapcsolatos erőszakra vonatkozó, tudatosságnövelő kampányok szervezésének kérdéskörére is.

A 9. alapelv – a fogva tartás alatti emberi bánásmódhoz való jog – értelmében az államoknak biztosítaniuk kell, hogy a fogva tartás ne vezessen a védett tulajdonságon alapuló további marginalizációhoz, és ne tegye ki erőszak, bántalmazás, fizikai, lelki vagy szexuális erőszak veszélyének a fogvatartottakat. Az államoknak óvintézkedéseket kell fogantatniuk minden olyan fogvatartott esetében, akik szexuális irányultságuk, nemi identitásuk vagy nemi önkifejezésük miatt erőszak veszélyének vannak kitéve.

Összefoglalóan megállapítható, hogy 1945 óta az egyre erősödő kodifikációs törekvések eredményeként számos nemzetközi emberi jogi egyezményt, illetve más dokumentumot fogadtak el, számos állam vált ezek részesévé, illetve a szervezeti felépítés terén is jelentős előrelépések történtek. Annak ellenére, hogy számos dokumentumnak nincs kötelező jogi hatása, ezeket a formális megnyilvánulásokat a nemzetközi közösség által széles körben elfogadott elvek kinyilatkoztatásának tekinthetjük, az elfogadásukat támogató államoktól – így Magyarországtól – is elvárható, hogy az általuk szabadon vállalt politikai kötelezettségeknek megfeleljenek.³⁰² A nemzetközi emberi jogi normák számos kötelezettséget rónak az államokra mind jogalkotói, mind jogalkalmazói tevékenységük tekintetében, ezen normák értelmében kötelesek védelmet biztosítani a gyűlölet és előítélet által motivált bűncselekményekkel szemben. A nemzetközi emberi jogi normák által az államokra rótt kötelezettségek esetében nem feledkezhünk meg

³⁰² Az ENSZ kisebbségi kézikönyve, Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány, Budapest, 2004. 43. <http://www.hunsor.se/dosszie/kisebbségiKK.pdf> (2014. március 5.)

arról, hogy az emberi jogok gyakorlásának előmozdításából, védelméből és biztosításából fakadó kötelezettségek elsősorban az államok, illetve a kormányok felelőssége, így ezen elvek hatásköre elsősorban Magyarországra hárul.

IV. Szabályozási és jogalkalmazási nemzetközi kitekintés

Jelen fejezet célja, hogy a különböző nemzeti mintákat jogalkotás, jogalkalmazás, hivatalos adatgyűjtési rendszer és jó gyakorlatok szempontjából mutassa be és hasonlítsa össze, annak reményében, hogy a vizsgált országok tapasztalatai a gyűlölet-bűncselekmények hazai szabályozásának és az azokkal kapcsolatos jogalkalmazás hatékonyságát növelő javaslatok megfogalmazásához is hozzájárulnak.

1. A vizsgálat tárgya

A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos jogszabályok elfogadása az elsődleges lépés a probléma hatékony kezelése érdekében. Számos nemzetközi szervezet vázol fel lehetséges irányokat ajánlásaiban a hatékony szabályozás kialakítása érdekében, ösztönözve az államokat a történelmi és társadalmi kontextus figyelembevételével történő büntető jogalkotásra.³⁰³

Amint azt a korábbi fejezete tárgyalták, a jogalkotónak két alapvető kérdésben kell döntenie, ha a szabályozás megalkotása mellett határoz. Először is azt kell meghatározni, hogy milyen formában szabályozza a gyűlölet-bűncselekményeket: külön tényállást hoz-e létre; minősítő körülményként; általános részi büntetési tételt emelő rendelkezésként; vagy súlyosító körülményként szabályozza az előítélet-motivációt.

Másodszor szükség van a védett tulajdonságok meghatározására. Egy nem kellően átgondolt szabályozás akár a gyakran áldozattá váló csoportok kirekesztéséhez vagy akár túl tág védett csoporti kör kialakításához is vezethet. A jogalkotó ennek megfelelően két módszer közül választhat: vagy zárt végű listát hoz létre, amellyel pontosan meghatározza a védelemben részesülő csoportokat, szem előtt tartva az adott ország történelmi és társadalmi sajátosságait és az előítélet-motiválta bűncselekményekkel szembeni fellépés tapasztalatait (leggyakoribb áldozati csoportok

³⁰³ Lsd. pl.: Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának CM/REC(2010)5. sz. ajánlása a tagállamok felé *a szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről* (Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity) 1081st meeting of the Ministers' Deputies, 2010. vagy European Commission against Racism and Intolerance, ECRI 7. sz. általános ajánlása: *A rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelem a nemzeti jogalkotásban* (ECRI General Policy Recommendation No. 7: National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination) CRI(2003)8, 2002.

meghatározásával); vagy nyílt végű listát alkalmaz, akként, hogy a tipikus védett tulajdonságok mellé elhelyez egy feltételt – mint például egyéb társadalmi csoportok, a lakosság egyes csoportjai –, amellyel lényegében a jogalkalmazóra bízva a védett tulajdonságok körének kialakítását.³⁰⁴

Álláspontom szerint ez a két kérdéskör képezi azt a minimumot, amelyben a jogalkotónak szükségszerűen állást kell foglalnia a szabályozás kialakítása során. Ehhez persze egyéb meghatározandó szempontok is hozzáadhatók: így a gyűlöletvezéreltség mint motívum meghatározására; az elkövetői tévedés tényállásban értékelésére; illetve a bizonyítottság szempontjainak meghatározására³⁰⁵ is vállalkozhat a jogalkotó – bár ezek nem szükségszerűen jogalkotási kérdések. A motívum értékelése javarészt jogalkalmazói kérdés és nem is jellemző, hogy a büntető törvénykönyv definiálja a gyűlölet- vagy előítélet-motivációt. A motívum és tévedés kapcsán pedig megjegyezendő, hogy – a magyar büntetőjog alapján – a motívum alapjául szolgáló tényekben való tévedés irreleváns.³⁰⁶ Így a sértettnek nem kell az adott csoporthoz tartoznia elég, ha az elkövető az adott csoporthoz tartozónak véli. Természetesen, ha a jogrendszer sajátosságai vagy egyéb indokok alapján a jogalkotó szükségesnek véli, akkor a tényállásban kihangsúlyozható. Végül a bizonyítottság kérdésköre komplexitásából és eljárásjogi jellegéből adódóan szintén inkább a jogalkalmazásra tartozó kérdéskör, így például nyomozati protokollokban emelendőek ki azon faktorok, amelyek a gyűlölet-bűncselekmény gyanúját támasztják alá.

A második legfontosabb lépés annak biztosítása, hogy a jogalkalmazók, így a rendőrök, ügyészek és bírák kellően képzettek és kellően felszereltek a hatékony fellépés érdekében. A gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés terén a jogszabályi hiányosságoknál is súlyosabb problémát jelent, ha a jogalkalmazó szervek, elsősorban a rendőrség, nem képes a vonatkozó jogszabályokat a gyakorlatban hatékonyan alkalmazni. A gyűlölet-bűncselekmények sajátosságai (elsősorban a motiváció bizonyíthatóságának nehézsége és az áldozati csoportok fokozott érzékenysége) számos ország rendőrségét arra vezették, hogy külön irányelveket fogadjanak el a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozásokra. Gyakorlati tapasztalatok azt mutatják,

³⁰⁴ GYEM *Javaslatok az új Büntető Törvénykönyv...* 2012, 3. ill. EBESZ/DIEJH *Hate Crime Laws...* 2009, 39.

³⁰⁵ Novoszádek–Rác 2009, 3-4. és 63-80.

³⁰⁶ Hollán–Kis 2008, 137.

hogy az ilyen nyomozati protokollok akkor igazán hatékonyak, ha nem csupán az általános megállapításokat tartalmazzák, hanem konkrét segítséget nyújtanak az ilyen ügyekben folytatandó nyomozási vagy kihallgatási munkában. Emellett nagyban elősegítheti a hatékonyságot, ha az anyag kidolgozásába a civil szervezeteket is bevonják, és áttekintik az ilyen irányú külföldi jó példákat. Szintén fontos, hogy a protokoll hivatalos formát öltjön, és így a létezése a rendőrségen belül is széles körben ismertté váljon, valamint számon kérhetővé váljon. Természetesen ebben az esetben is szem előtt kell tartani a nemzeti sajátosságokat és a gyakorlati szempontokat. A rendőrök számára készült már egyébként is rengeteg útmutató mellett „elveszhetnek” ezek az útmutatók, így adott esetben más eszközökre is szükség van a fellépés hatékonyságának biztosítása érdekében.

A rendőrségnek szóló protokoll mellett hasznos lehet egy kifejezetten a bizonyítási eljárás nehézségei terén eligazítást nyújtó ügyészégi protokoll elfogadása is. Egy ilyen protokollt az EBESZ/DIEJH keretei között dolgoztak ki,³⁰⁷ amely kifejezetten jó alap lehet a részes államok számára. Az ítélkezési gyakorlat terén mutatkozó ellentmondások, így különösen a védett csoportok köre, az előítéletes indíték mint súlyosító körülmény figyelembe vételének kötelezettsége kapcsán különböző ítélkezési útmutatók kibocsátása nyújthat segítséget.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a gyűlölet-bűncselekmények nyomozása speciális szakértelmet igényel, hiszen ezek a bűncselekmények kriminalisztikai szempontból összetett megítélésűek, felderítésük és bizonyításuk a legtöbbször igen komoly feladat.³⁰⁸ Így erre a feladatra külön felkészített és folyamatosan képzett nyomozók vagy egy speciális nyomozóegység biztosíthatják a leghatékonyabb fellépést. Az előítélet-motiválta bűncselekmények nyomozására eltérő intézményi megoldások alakultak ki: vannak országok, ahol rendőrségi összekötőt alkalmaznak; vannak, ahol külön, helyi szintű gyűlölet-bűncselekmények elleni nyomozati egységeket hoztak létre; vannak, amelyek közös egység hoznak létre vagy külön nyomozó jelölnek ki nagyobb

³⁰⁷ EBESZ/DIEJH *Prosecuting Hate Crimes...* 2014.

³⁰⁸ Amint arra Budapest Rendőrfőkapitánya is rámutatott a GYEM gyűlölet-bűncselekmények nyomozásával kapcsolatos levelére írt válaszában: „A gyűlölet-bűncselekmények nyomozási anomáliái kapcsán írt felvetéseik vonatkozásában elmondható, hogy a felmerült problémák jelentős részéért ezen bűncselekményi kategória kriminalisztikai jellemzői – bizonyításhoz szükséges tényállási elemek feltárása, nyomozásmethodikai nehézsége – a felelősek, és azon körülmény, hogy sokszor a bizonyítandó tényállási elemekről kevés releváns adat áll rendelkezésre.” Budapest Rendőrfőkapitánya, szám: 01000-48605/2/2012.ált.

közigazgatási területet (pl. tartományt, megyét) átfogva; illetve vannak olyan országok is, ahol bár a nyomozás megmarad helyi hatáskörnek, a helyi nyomozóknak az ilyen ügyekben kötelességük együttműködni egy központi támogató egység speciálisan képzett munkatársaival; de találkozhatunk az ezeket ötvöző vegyes rendszerekkel is; végül van, ahol helyi hatáskörben marad, és nem szentelnek kiemelt figyelmet az előítélet-vezérelte bűncselekményeknek hatásköri szempontból.

A jogalkotási és jogalkalmazási kérdések mellett a gyűlölet-bűncselekmények elterjedtségére és hatósági kezelésére vonatkozó megbízható adatok összegyűjtése, elemzése és nyilvánosságra hozatala alapvető jelentőségű mind a széles társadalom, mind az érintett hatóságok tudatformálásához. A megbízható adatgyűjtési rendszer elősegíti a probléma teljes megértését és a hatékony fellépést. A megbízható adatok kulcsfontosságúak a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szakpolitikák fejlesztéséhez és segítik a lobbizási tevékenységet végző és áldozatok segítségével foglalkozó szervezetek munkáját.³⁰⁹

Nemzetközi szinten nagy különbségek tapasztalhatók az adatgyűjtési módszerek, az adatgyűjtés hatékonysága és így a hivatalos statisztikák terén. A részes államok által az EBESZ számára rendelkezésre bocsátott gyűlölet-bűncselekmény statisztikák alapján az elmúlt három év adatai a következők néhány ország esetében példálózó jelleggel:³¹⁰

Ország³¹¹	Rögzített esetek száma – 2012	Rögzített esetek száma – 2011	Rögzített esetek száma – 2010
Ausztria	91	59	101
Belgium	615	1 152	815
Dánia	320	384	334
Egyesült Királyság	47 676	50 688	53 946
Horvátország	57	34	32
Kanada	Nincs adat	1322	1401
Magyarország	38	37	19

³⁰⁹ CEJI – Zsidó Hozzájárulás a Befogadó Európához (A Jewish Contribution to an Inclusive Europe): *Tegyük láthatóvá a gyűlölet-bűncselekményeket. Nézzünk szembe a tényekkel! Útmutató a gyűlölet-bűncselekmények és előítélet motiválta incidensek monitorozásához.* 2012. november. <http://www.ceji.org/media/facing-facts-guidelines-hungarian.pdf> (2014. június 7.)

³¹⁰ EBESZ/DIEJH: *Hate Crime Monitoring.* <http://hatecrime.osce.org/what-do-we-know>

³¹¹ Az adatok több esetben a gyűlöletbeszéddel/gyűlöletre uszítással vagy izgatással kapcsolatos eseteket tartalmazták.

Németország	4 514	4 040	3 770
Norvégia	216	218	242
Szlovákia	102	242	Nincs adat

Ezen számokkal szemben az áldozattá válásról szóló kutatások egészen más adatokat mutatnak. Az Európai Unió 2008. évi felmérése a kisebbségekről és a hátrányos megkülönböztetésről (EU-MIDIS)³¹² azt állapította meg, hogy az etnikai és bevándorló csoportba tartozó személyek esetében négy megkérdezettből több mint egy azt állította, hogy a felmérést megelőző 12 hónapban rasszista indíttatású, személy elleni bűncselekmény (testi sértés, fenyegetés, súlyos zaklatás) érte. A kutatás eredményei azt mutatják, hogy az áldozatok (és szemtanúk) nem szívesen jelentik ezeket a bűncselekményeket. Az adatgyűjtési rendszerben tapasztalható anomáliák oka lehet még: félreminősítés, illetve ha az adatok „elvesznek” az adatgyűjtési rendszerben. Az előítélet-motivációt fel nem ismerve más, a gyűlölet-bűncselekmény tényállásának alapját képező tényállás miatt indul nyomozás, és születik olykor ítélet (például testi sértés, garázdaság). Emellett ahol nem kezelik külön a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó adatokat, ott szintén nem jelennek meg ezen esetek. Így például a magyar szabályozásban emberölés minősített esetét képező aljas indok magában foglalja az előítélet-motivációt, és a statisztikában az aljas indok átfogó kategóriájába olvad bele. Erre tekintettel is fontos a külön szabályozás megalkotása, amely megkönnyíti a hatékony adatgyűjtési rendszer kiépítését.

A FRA álláspontja szerint az EU tagállamoknak olyan jogszabályokat kellene elfogadniuk, amelyekben kötelezik magukat a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó statisztikai adatok gyűjtésére és közzétételére, és amelyben abszolút minimumként szerepelnie kellene a lakosság által bejelentett és a hatóságnál nyilvántartásba vett incidensek számának, az elkövetők elleni ítéletek számára vonatkozó adatoknak, illetve azoknak az indítékoknak, amelyeken a hátrányos megkülönböztetés alapult, valamint a kiszabott büntetéseknak. Figyelembe véve az EBESZ/DIEJH éves jelentését ezeknek a minimum feltételeknek igen kevés állam adatgyűjtési rendszere felel meg. Ami az adatgyűjtő szerveket illeti, 35 tagállam adatai alapján az alábbi szervek gyűjtik a

³¹² FRA Gyűlölet-bűncselekmények az Európai Unióban... 2013.

gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó adatokat:³¹³ rendészeti szervek (26 országban); ügyészség (27 ország); belügyekért felelős minisztérium (23 ország); igazságügyért felelős minisztérium (21 ország); statisztikai hivatal (11 ország); hírszerzési szervek (5 ország); egyéb intézmények (19 ország).

Az EBESZ harmincöt tagállama által biztosított adatok alapján az alábbiak szerint alakulnak a védett csoportok: az etnikai vagy nemzeti hovatartozás 35; a vallás 34; faj illetve bőrszín 35; szexuális irányultság 21; állampolgárság 16; nem 17; nyelv 14; fogyatékoság 13; nemi identitás 9; egyéb kategória 13 tagállam szabályozásában szerepel.³¹⁴

A gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó adatgyűjtés elengedhetetlen a bűncselekmények természetének és elterjedtségének megértéséhez, az áldozatvédelmi válaszok kialakításához, a megelőzéshez, az intézkedések hatékonyságának méréséhez. Ennek megfelelően az EBESZ részes államok a 13/06. számú minisztertanácsi határozatban³¹⁵ hangot is adtak azon felismerésnek, hogy a hatékony adatgyűjtés érdekében elengedhetetlen a stratégiai tervezés és a megfelelő forráselosztás. A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatban mára már világossá vált, hogy a bűncselekményekkel kapcsolatban rendkívül alacsony a jelentési hajlandóság, amelynek számos oka van, így például: a reviktimizációtól – az áldozatoknak a nyomozati eljárás során újra áldozattá válásától való félelem; a viktimizáció által okozott megalázottság és szégyen érzete; az áldozatok azzal kapcsolatos kételyei, hogy az eljárás hogyan segítene a helyzetükön; a rendőrségbe vetett bizalom hiánya; egyes áldozati csoportok esetében a nyelvi akadályok; hivatalos dokumentumokkal nem rendelkező áldozatok esetében a kiutasítástól való félelem; LMBT áldozatok esetében a nemi identitás, szexuális irányultság nyilvánosságra kerülésétől való félelem; végül az áldozatok sok esetben nem is tudják, hogy a sérelmükre elkövetett cselekmény bűncselekményt valósít meg.³¹⁶

³¹³ EBESZ/DIEJH *Hate Crimes in the OSCE Region...* 2012, 17-18.

³¹⁴ Uo. 18.

³¹⁵ OSCE Ministerial Council, Decision No. 13/06, *Combating Intolerance and Discrimination and Promoting Mutual Respect and Understanding*, Brussels, 5 December 2006. <http://www.osce.org/mc/23114?download=true> (2015. március 7.)

³¹⁶ Bővebben lásd Paul Iganski: *Racist Violence in Europe*, Brüsszel, 2011. 16. <http://enarireland.org/wp-content/uploads/2013/07/Racist-Violence-in-Europe.pdf> (2015. március 7.) ill. EBESZ/DIEJH: *Hate Crime Data-Collection and Monitoring Mechanisms. A Practical Guide*. Varsó, 2014. 5. <http://www.osce.org/odhr/datacollectionguide?download=true> (2015. március 7.)

Az adatgyűjtés kapcsán elsődleges lépés egy közös, átfogó és egyszerű fogalom kialakítása, amelyet mind a rendőrség, mind az ügyészség, mind a bíróságok alkalmaznak és az áldozatok számára is érthető. Egy ilyen fogalom lehetővé tenné az igazságszolgáltatás valamennyi szintjén az egységes adatgyűjtés és az adatok összehasonlítását.³¹⁷ Németországban például annak ellenére, hogy nincsenek külön gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos rendelkezések a büntető törvénykönyvben, létrehoztak egy egységes adatgyűjtési fogalmat, a politikai indíttatású bűncselekményeket.

Az adatgyűjtési fogalom megalkotását követően arról kell határozni, hogy milyen feltételek mellett rögzítik a cselekményt gyűlölet-bűncselekményként. Vannak olyan objektív körülmények, amelyek az előítélet motivációra utalnak.³¹⁸ Ha az elkövető például rasszista kijelentéseket tesz a bűncselekmény elkövetése során, akkor az előítélet motivációra enged következtetni. Mindazonáltal vannak esetek, amikor az előítélet motiváció nem egyértelmű az eljárás kezdeti szakaszában. De ez a probléma is áthidalható adatgyűjtési szempontból például egy „lehetséges gyűlölet-bűncselekmény” kategória megalkotásával és a végleges minősítés az eljárás későbbi szakaszában is rögzíthető. Ha már az eljárás kezdeti szakaszában rögzítik a lehetséges motivációt, akkor kisebb az esélye a későbbi félreminősítéseknek. Egy másik megoldás, amit Angliában alkalmaznak, hogy gyűlölet-bűncselekményként kell rögzíteni minden olyan bűncselekményt, amely az áldozat percepciója alapján előítélet által motivált. Mindezek fényében a leghatékonyabb megoldás, ha a lehető legtagabb megközelítést alkalmazzák a kezdeti besorolás során.³¹⁹

A nyilvántartott bűncselekmény kategóriák szempontjából a leghatékonyabb megoldás, ha a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos adatgyűjtést a használt kategóriákhoz igazítva végzik. Ezáltal lehetővé válik a bűncselekmények közötti összehasonlítás és kevésbé forrásigényes megoldás. Alapvetően a büntető törvénykönyvbe foglalt bűncselekményekhez kell igazodnia az adatgyűjtésnek, de figyelemmel kell lennie arra,

³¹⁷ EESZ/DIEJH *Hate rime Data-Collection...* 2014. 12–13.

³¹⁸ Lásd IACP *Responding to Hate Crimes...* 7.

³¹⁹ EESZ/DIEJH *Hate rime Data-Collection...* 2014. 15–16.

hogya ha például az emberölés tényállásában nem is szerepel az előítélet motiváció mint minősített eset, akkor is megjelenjen az adatgyűjtésben e motiváció.³²⁰

Ahol a források és a jogszabályok lehetővé teszik, mindenképp indokolt a legszélesebb körű adatgyűjtést végezni, így például ajánlott az áldozatra és elkövetőre vonatkozó demográfiai adatok, az elkövetés helyének vagy akár a többszörös motiváció tényének³²¹ rögzítése. Fontos az is – a későbbiekben részletezett német tapasztalatok alapján – hogy a gyűjtött adatokat más olyan kategóriáktól elkülönülten rögzítsék, mint például extrémizmus vagy politikai motiváció. Kétségtelen, hogy ezek sok esetben összefüggő jelenségek, de ha például extrémizmus alapján gyűjtik az adatokat, akkor egy olyan elkövető esetén, aki egyetlen szélsőséges csoporthoz sem köthető a gyűlölet-bűncselekmény akár rögzítetlenül maradhat.³²²

Mindemellett a hatékony adatgyűjtési rendszer megköveteli: az olyan egyértelmű jelentési és ellenőrzési rendszer meglétét, amely iránymutatásokkal is alátámasztott; rendőrségi képzések szervezését a rendszer hiánytalan megismerése és megértése érdekében; a rendszer folyamatos felülvizsgálatát az akadályok elhárítása érdekében; valamint az átláthatóságot mind az állami szervek egymás közötti kapcsolatában, mind az állampolgárok felé az adatok rendszeres és teljes nyilvánosságra hozatalával a közvélemény és a védett csoportok tájékoztatása érdekében. Mindezek érvényre juttatása érdekében érdemes egy egységesített bejelentési nyomtatványt kialakítani, amely a rendőrség munkáját és a bejelentéseket is megkönnyíti. Végül a rendőrség számára készült iránymutatások, képzések is kiemelt fontossággal bírnak, akárcsak az adatgyűjtéssel kapcsolatos felelősség tisztázása.³²³

Az adatgyűjtés önmagában persze nem oldja meg a fennálló problémákat, de fontos része egy komplex megközelítésnek. A hatékony adatgyűjtés mellett szükség van például jogalkotási lépésekre, képzésekre, az antidiszkriminációs jog fejlesztésére, helyi közösséget és a teljes társadalmat célzó különböző programokra és hatékony áldozatvédelmi rendszerre.

³²⁰ Uo. 16–17.

³²¹ Előfordulhat, hogy egy antiszemita támadás egyszerre faji és vallási alapú támadás.

³²² EESZ/DIEJH *Hate rime Data-Collection...* 2014. 17–19.

³²³ Uo. 20–25.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a civil szervezetek nagyban hozzájárulhatnak az állami szervek munkájának hatékonyságához a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés terén.³²⁴ Egyre több innovatív, ígéretes és eredményes példát találhatunk például a civil szervezetek és rendészeti szervek együttműködésére. A leggyakoribbi területek, ahol a civil szervezetek és a rendészeti szervek együttműködésre lépnek: figyelem felhívó kampányok és kapacitásépítés; feljelentéseket (bejelentéseket) ösztönző és áldozattámogatást szolgáló kezdeményezések; monitoring és adatgyűjtő stratégiák fejlesztése; gyűlöletincidensek³²⁵ megelőzése; a szabályozás és szakpolitikák érvényre juttatása.³²⁶ Emellett remek példaként találhatunk rendőrségen belüli tudatosságnövelő kampányokra, képzési programokra vagy éppen a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni külön nyomozócsoport keretében történő fellépésre.

2. A vizsgált országok

A továbbiakban Anglia, Dánia, Kanada és Németország gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozását és gyakorlatát vizsgálom. A választást minden ország esetében más indokolja.

Anglia gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos tevékenységének vizsgálata nem is volt kérdéses, mivel Anglia közismerten az egyik legátfogóbb gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozással, átgondolt rendészeti szervezetrendszerrel, egyre szélesebb körű adatgyűjtési rendszerrel és számos jó gyakorlattal rendelkező állam.

Dánia a gyűlölet-bűncselekmények üldözése terén nagy lépéseket tett az elmúlt években a „Tracing and Tackling Hate Crimes Against LGBTs” elnevezésű uniós projekt keretében. A kilenc uniós tagállamot magában foglaló projektben kiemelt partner volt a koppenhágai rendőrség, amely nem csak a képzési program kialakításában, de a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos kutatásokban és megelőző és figyelemfelhívó

³²⁴ Így például az Európa Tanács emberi jogok biztosa magyarországi látogatását követően megjelent jelentésében azt javasolja, hogy a rendőröknek, ügyészeknek és bírának a nemzetközi és hazai civil szervezetekkel együttműködve szervezzenek képzéseket. Report by Nils Muižnieks Commissioner for Human Rights 2014, 24.

³²⁵ Gyűlölet incidens, amely még nem képez bűncselekményt és amelyet az áldozat más személy úgy észlel, hogy előítélet vagy gyűlölet által motivált.

³²⁶ International Lesbian, Gay, Bisexual, Trans and Intersex Association (ILGA): *Joining Forces to Combat Homophobic and Transphobic Hate Crime: Cooperation between Police Forces and LGBT Organizations in Europe*. 2010, 7.

kampányokban is aktívan részt vett. Ezért Dánia esetében főleg a (figyelemfelhívás és adatgyűjtés területén kialakult) jó gyakorlatok indokolták a kiválasztást.

Kanada esetében szintén több szempontból indokolt a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés eszközeinek a vizsgálata. Kanada egyre sokszínűbb országgá válik, 2011-ben már a kanadaiak 19%-a sorolta magát valamilyen kisebbségi csoporthoz. Vallási nézetet illetően pedig 7,2% vallotta magát a keresztény vallástól eltérő vallás követőjének. Emellett a lakosság 4,3%-a valamely őslakos csoporthoz tartozik.³²⁷ A demográfiai változásokkal párhuzamosan az előítéletes magatartások is növekvő tendenciát mutatnak az országban.³²⁸ Ennek következtében a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés is határozottabb válaszokat igényel. Ezért például a jogalkalmazás területén számos példaértékű megoldás született, amelyek egy részét kanadai kutatásim során volt lehetőségem közelebbről is megvizsgálni.

Végül Németország esetében a gyűlöletmotiválta erőszak területén szerzett történelmi tapasztalataira tekintettel az átalagostól egy határozottan eltérő megközelítés alakult ki a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan. Ennek eredményeképp a gyűlölet-bűncselekmények – mint később kifejtésre kerül – szorosan összefonódtak a jobboldali szélsőséges cselekményekkel.³²⁹

3. Jogalkotás

Dánia és Kanada súlyosító körülményként szabályozza a gyűlölet-bűncselekményeket, emellett Kanadában egy minősített eset is szerepel a Btk.-ban. Németország nem alakított ki külön szabályozást, míg Anglia a vegyes szabályozás mellett döntött. A védett csoportok vonatkozásában hasonló tendencia mutatkozik: Dánia és Kanada nyílt listát alkalmaz, Anglia szintén vegyes megközelítést alkalmaz. Mivel Németország nem alkalmaz külön szabályozást ezért a védett csoportok kérdése fel sem merül a büntető

³²⁷ National Household Survey, 2011. <http://www12.statcan.gc.ca/nhs-enm/index-eng.cfm> (2014. október 30.)

³²⁸ Lásd Godfred Chongatera: „Hate-Crime Victimization and Fear of Hate Crime Among Racially Visible People in Canada: The Role of Income as a Mediating Factor” *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, Vol. 11. 2013, 44-64. és Jeffrey Ian Ross: „Hate Crime in Canada: Growing Pains with New Legislation” in Mark S. Hamm (szerk.): *Hate Crime: International Perspectives on Causes and Control*. Cincinnati: Anderson Publishing, 1994, 166.

³²⁹ Alke Glet: The German Hate Crime Concept: An Account of the Classification and Registration of Bias-Motivated Offences and the Implementation of the Hate Crime Model into Germany's Law Enforcement, *Internet Journal of Criminology*, 2009, 3. http://www.internetjournalofcriminology.com/Glet_German_Hate_Crime_Concept_Nov_09.pdf (2014. november 5.)

jogszabályok vonatkozásában. Azonban a később ismertetett adatgyűjtést tekintve rendelkezik a védett csoportokról, amely azonban a rendszer speciális jellegéből adódóan eltér a bevett módszerektől.

A dán büntető törvénykönyv 81. szakasz 6. pontja³³⁰ a büntetéskiszabási rendelkezések (Straffens fastsættelse)³³¹ között – többek között a visszaesőként és különös kegyetlenséggel történő elkövetés mellett – rendelkezik az előítélet-motiválta bűncselekményekről. A nyílt végű listában a sértett etnikai származása, vallási hovatartozása, szexuális irányultsága mellett az “egyéb” kategóriával enged szabad utat a jogalkalmazónak a védett tulajdonságok meghatározására.

Kanada mintegy 40 éves múltra tekint vissza a gyűlöletpropaganda és gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés terén. A szabályozás szüksége az igazságügyi minisztérium gyűlöletpropagandáért felelős külön-bizottságának 1965-ös jelentése kapcsán merült fel.³³² A bizottság munkája során arra törekedett, hogy érvényre juttassa a faji megkülönböztetés minden formájának kiküszöböléséről szóló nemzetközi egyezmény,³³³ a népirtás büntetnének megelőzéséről és büntetéséről szóló nemzetközi egyezmény³³⁴ és a kanadai Bill of Rights előírásait. A bizottság tevékenysége eredményeként módosították először a kanadai büntető törvénykönyvet, először csak a gyűlöletbeszéd kapcsán.

A kanadai büntető törvénykönyvbe végül egy 1995-ös törvénymódosító javaslat³³⁵ eredményeként került be a 718.2. szakasz a) pont (i) alpontja,³³⁶ amely 2006 szeptemberében lépett hatályba. A dán szabályozáshoz hasonlóan, a büntetéskiszabás céljai és alapelvei című fejezetben található szabály alapján a bíróságnak a

³³⁰ Legislationline – a dán Btk. releváns rendelkezéseinek kivonata <http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/9032> (2014. június 9.)

³³¹ Lásd dán Btk. <https://www.retsinformation.dk/Forms/R0710.aspx?id=121398#Kap11> (2014. június 9.)

³³² Lásd bővebben Cohen Bizottságra Philip Rosen: *Hate propaganda*. 2000. <http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/researchpublications/856-e.htm> (2014. október 5.)

³³³ Nemzetközi egyezmény a faji alapú hátrányos megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination) U.N.T.S. No. 9464, Vol. 660, 1969, 212. (Magyarországon kihirdette az 1969. évi 8. törvényerejű rendelet.)

³³⁴ Nemzetközi egyezmény a népirtás büntetnének megelőzéséről és büntetéséről (Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide) U.N.T.S. No 1020, Vol. 78, 1951, 277. (Magyarországon kihirdette az 1955. évi 16. törvényerejű rendelet.)

³³⁵ Lásd „Bill C-41” című törvénymódosító javaslat. <http://library.lawsociety.sk.ca/inmagicgenie/documentfolder/AC1730.pdf> (2014. szeptember 7.)

³³⁶ Btk. 718.2. szakasz a) pont (i) alpont. <http://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/C-46/> (2014. szeptember 10.)

büntetéskiszabás során súlyosító körülményként kell értékelnie, ha a cselekményt faji, nemzeti vagy etnikai származás, nyelv, bőrszín, vallás, nem, kor, szellemi vagy fizikai fogyatékoság, szexuális irányultság vagy más hasonló körülményen alapuló előítélet vagy gyűlölet motiválja.³³⁷ Tehát a kanadai Btk. szintén nyílt végű listát alkalmazva, súlyosító körülményként szabályozza a gyűlölet-bűncselekményeket. A súlyosító körülmény mellett a Btk. 430. szakasz (4.1.) bekezdése rendelkezik a vallási tisztelet tárgya elleni rongálásról, amely értelmében a rongálás minősített esetét képezi, ha a cselekményt vallási, faji, bőrszín, nemzeti vagy etnikai származáson alapuló előítélet vagy gyűlölet motiválta. *Sui generis* tényállást ezen kívül a törvénykönyv nem tartalmaz, csupán a gyűlöletbeszéd kapcsán. Sok nemzeti szabályozástól eltérően nem külön vagy más minősítő körülmény részeként (például aljas indok) szerepel az előítélet motiváció az emberölés büntette kapcsán, hanem a 718.2. szakasz a) pont (i) alpontja alkalmazandó előítélet-motiválta bűncselekmény esetében, ahogy tette ezt a bíróság az *R. kontra Miloszewski* ügyben³³⁸ is. A nevezett ügyben öt elkövető egy hindu templom elkerített parkolójába tört be, hogy az ott található autókat megrongálja. Az elkövetők végül rátámadtak a templom gondnokára is, aki a bántalmazás okozta sérüléseibe belehalt. A bíróság megállapította, hogy kétséget kizáróan bizonyítást nyert az előítélet motiváció. A motivációt – más körülmények mellett, mint például elkövetés helye, elkövetők csoporttagsága – alátámasztotta az egyik elkövető vallomása is. Eszerint a támadásban egy szkinhead csoporthoz – amelyhez a másik négy elkövető is tartozott – való tagfelvétele érdekében vett részt. A bíróság a Btk. 718.2. szakasz (a) pont (i) alpont alapján súlyosító körülményként vette figyelembe az előítélet motivációt és 17-25 év közötti szabadságvesztés büntetéseket szabott ki.

Az előítélet-motiváció bírói gyakorlata kapcsán kiemelendő, hogy a kanadai jog is megköveteli annak elsődlegességét.³³⁹ Az elsődleges vezérlő motívumának a közösséghez való tartozás miatti ellenséges érzületnek kell lennie. Ez a motívum pedig nem eseti jelleggel, hanem állandó jelleggel van jelen az elkövető tudatában, annak nézetrendszerében gyökerezik. Ahol az előítélet csupán másodlagos, esetleges, ott nem

³³⁷ Lásd Ministry of Attorney General: *End Hate Crime: B.C. Hate Crime Team Roles and Responsibilities*. http://www.ag.gov.bc.ca/prosecution-service/pdf/EndHateCrimes_booklet.pdf (2014. szeptember 10.)

³³⁸ *R. v. Miloszewski* [1999], B.C.J. No. 2710 (Prov. Ct.), 1999. november 16.

³³⁹ Lásd például Julia Sandler: *Hate Motivation as an Aggravating Factor on Sentence: An Overview of the Legal Landscape*, 2010. http://www.law.utoronto.ca/documents/conferences2/CombatingHatred10_Sandler.pdf (2014. szeptember 10.)

alkalmazható a súlyosító körülmény. A *R. kontra Baxter* ügyben³⁴⁰ is erre mutatott rá a bíróság. Az ügyben a kisebbségi csoporthoz tartozó elkövető bántalmazta szintén kisebbségi csoporthoz tartozó barátnőjét rasszista sértések kíséretében. A bíróság kimondta, hogy a rasszizmus ugyan jelen volt a cselekmény elkövetésekor, de nem motiválta a cselekményt.

Az ismertetett országok közül Anglia rendelkezik a legátfogóbb szabályozással. A jogi szabályozás három pilléren áll az angol jogrendszerben: a rasszista és vallási előítélet tanúsításával, illetve ilyen motivációból elkövetett testi sértés, rongálás, garázdaság és zaklatás *sui generis* tényállást képeznek; a rasszizmuson, vallási előítéleten, szexuális irányultságon, fogyatékosságon, nemi identitáson alapuló ellenérzések súlyosító körülményt képeznek; továbbá arra az esetre, ha olyan védett csoport tagja a sértett, amelyet a jogszabály nem sorol fel, akkor külön rendelkezés tartalmaz iránymutatást a bíróságok számára súlyosító körülményként történő figyelembevételre.

A rasszista motivációt tartalmazó *sui generis* tényállást a Crime and Disorder Act 1998 (CDA 1998) vezette be, majd az Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001 módosította és beiktatta a vallási előítéletet is mint motívumot. Az 1998-as jogszabály 29-32. szakaszai³⁴¹ határozzák meg azokat a bűncselekményeket, amelyek esetében, ha az elkövetőt előítélet motiválja, vagy előítéletes érzelmeket mutat, akkor a rasszista vagy vallási alapú előítélettel elkövetett önálló bűncselekmény követi el. Ezen bűncselekmények: testi sértés (29. szakasz), rongálás (30. szakasz), garázda jellegű bűncselekmények (31. szakasz), zaklatási tényállások (32. szakasz). A 28. szakasz a rasszista illetve vallási alapú ellenérzésről mint motivációról: ha az elkövetés időpontjában, közvetlenül azt megelőzően vagy követően az elkövető az áldozat vélt vagy valós faji vagy vallási csoporthoz tartozásán alapuló ellenérzéseket mutat; vagy a cselekményt részben vagy egészben az áldozat adott faji csoporthoz tartozása miatti előítélet motiválja. Faji csoport alatt a jogszabály a faj, bőrszín, állampolgárság, etnikai vagy nemzeti származás szerinti védett tulajdonságokat érti. Vallási csoportot megillető védelem jár a vallási meggyőződés megléte és a vallási meggyőződés hiánya esetén is. Ennek megfelelően zárt listát tartalmaz a jogszabály.

³⁴⁰ *R. v. Baxter*, [1997] O.J. No. 5811 (Prov. Div.)

³⁴¹ Meaning of racially or religiously aggravated (Section 28), Racially or religiously aggravated assaults (Section 29), Racially or religiously aggravated criminal damage (Section 30), Racially or religiously aggravated public order offences (Section 31), Racially or religiously aggravated harassment etc. (Section 32). Lásd <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/part/II> (2014. június 15.)

Az ellenérzés fogalmát a jogalkotó nem határozta meg, de rendőrségi útmutatókban meghatározzák, hogy az ellenérzés magában foglal minden olyan érzést, mint például rossz szándék, neheztelés, gyűlölködés, megvetés, előítélet, ellenségeskedés, harag és ellenszenv.³⁴² Burney és Rose kifejti, hogy az ellenérzés nyilván kevésbé erős, mint a gyűlölet, annak egy alacsonyabb szintjét foglalja magában, azonban nyilvánvalóan több mint tiszta előítélet.³⁴³ Az ellenérzés megnyilvánulhat szavakban, gesztusokban vagy más formában, mint például jelképek viseletében (horogkereszt) vagy akár bizonyos dalok éneklésében is.³⁴⁴

A 28. szakasz a gyűlölet-bűncselekmény két formáját tartalmazza: az a) pont esetében az ellenérzés külső megnyilvánulását kell csupán bizonyítani és nem a szubjektív szándékot, azaz egyfajta objektív tesztről beszélhetünk; míg a b) pont esetében a szubjektív szándék, motiváció meglétét kell bizonyítani. Számos alsóbb szintű bíróság félreértelmezte a két pont közötti különbséget, így például az „SH”-ügyben³⁴⁵ a bíróság a motivációra fókuszált az elkövető „fekete majom” kijelentése kapcsán, ahelyett, hogy a 28. szakasz a) pontja alapján az ellenérzés objektív megnyilvánulását vette volna figyelembe. Az ellenérzés időbeli megnyilvánulása kapcsán elmondható, hogy a 28. szakasz a) pontja esetében az elkövető az ellenséges magatartást a cselekménnyel egy időben, azt közvetlenül megelőzően vagy követően tanúsítja. Míg a b) pontban szabályozott szubjektív motiváció bizonyítása kapcsán bizonyítékul szolgálhat mindaz, amit az elkövető korábban mondott, tett, illetve bizonyos csoportban való tagsága is.³⁴⁶

A fenti négy gyűlölet-bűncselekmény esetében a CDA 1998 az alapbűncselekmény tényállásához rendeli hozzá a rasszista vagy vallási ellenérzést és súlyosabb büntetés kiszabását rendeli az alapbűncselekményhez képest. Ez alapján akár minősítő körülményként is tekinthetnénk a jogszabályban meghatározottakra, azonban több körülmény is azt támasztja alá, hogy a jogalkotó szándéka önálló bűncselekmények és nem minősített eset létrahozására irányult. Már 1994-ben voltak próbálkozások kimondottan önálló gyűlölet-bűncselekményi tényállások megalkotására, azonban a

³⁴² ACPO: *Hate Crime Operational Guidance*... 2014, 12.

³⁴³ Elizabeth Burney–Gerry Rose: “Racist offences – how is the law working?” *Home Office Research Study* 244, 2002, 14.

³⁴⁴ Law Commission: Consultation Paper No. 213, *Hate crime: The Case for Extending the Existing Offences. A Consultation Paper.* 2013, 16.
http://lawcommission.justice.gov.uk/docs/cp213_hate_crime_amended.pdf (2015. június 15.)

³⁴⁵ 25 [2010] EWCA Crim 1931, [2011] 1 Cr App R 14.

³⁴⁶ Law Commission, 2013, 18.

javaslatot végül nem fogadták el. A módosító javaslat a testi sértés és emberölés alaptényállásait érintette volna.³⁴⁷ Ezt követően az 1997-es javaslat már kedvezőbb fogadtatásra talált. Az eredeti javaslat a testi sértés és zaklatás tényállásait érintette és kezdetben nem tartalmazta a rongálást és garázda jellegű magatartásokat. Heves vita alakult ki a védett csoportok és a szabályozás mikéntje kapcsán, így például módosító javaslatot nyújtottak be, amely az önálló tényállás megalkotása ellen szólt, azonban a javaslatot visszavonták.³⁴⁸ A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozásokat széles körben feldolgozó nemzetközi útmutatóban³⁴⁹ is önálló bűncselekményként kezelik a CDA 1998-ban foglalt tényállásokat.

A gyűlölet-bűncselekmények szabályozásának kérdése 2013-ban a Jogi Bizottság³⁵⁰ elé is került az Igazságügyi Minisztérium megkeresése alapján.³⁵¹ A Bizottság feladata az volt, hogy áttekintse a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos hatályos szabályozást, és választ adjon két kérdésre, nevezetesen: indokolt-e a Crime and Disorder Act 1998-ban szabályozott tényállások kiterjesztése az ismert öt védett csoportra; illetve az izgatási tényállások kiterjesztése az öt védett csoportra. A Bizottság megállapította, hogy a minősített esetként szabályozás hatékony eszköz a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés terén. A kommunikációs hatása a szabályozásnak abban is rejlik, hogy a bíróság nyílt tárgyaláson is megjelöli, hogy a büntetést azért emelte, mert a gyűlöletmotiváció folytán a cselekmény súlyosabban minősül. A Bizottság két ajánlást fogalmazott meg, amelyekkel álláspontja szerint optimalizálható a hatályos szabályozás: új büntetékiszabási útmutató javasolt a bíróságok számára; illetve minden alkalommal, amikor ezen tényállások alapján szabnak ki büntetést a bűnügyi nyilvántartásban jelölik meg, hogy a bűncselekményt előítélet motiválta.

Az angol szabályozás négy különféle izgatási tényállást is tartalmaz, amelyeket csak speciális jellegükből kifolyólag említ a dolgozat. A tényállások az alábbiak: rasszista gyűlöletre uszítás; vallási gyűlöletre uszítás; homofób gyűlöletre uszítás; rasszista

³⁴⁷ Law Commission 2013, 5.

³⁴⁸ Law Commission 2013, 6–9.

³⁴⁹ Lásd: EBESZ/DIEJH *Hate Crime Laws...* 2009, 33.

³⁵⁰ A Jogi Bizottság (Law Commission) egy független öttagú testület, amelynek tagjait a lordkancellár (Lord Chancellor) és az igazságügy-miniszter közösen jelölnék 5 évre. A bizottság rendszeresen készít javaslatokat a kormányzat számára a jog olyan területeiről, amelyek idejétmúltak, túlszabályozottak, vitatottak esetleg nem kellően méltányosak. <http://lawcommission.justice.gov.uk/>

³⁵¹ Lásd Law Commission: *Hate Crime*. http://lawcommission.justice.gov.uk/areas/hate_crime.htm

„kántálás”.³⁵² Az első három tényállás lényegében azonos tartalmú a védett csoporttól eltekintve. Az elkövetési magatartások a fenyegető szóhasználat vagy ilyen magatartás tanúsítása, illetve bármely írásbeli megnyilvánulás, amelynek célja megfélemlítés az adott csoport elleni gyűlölet felszításával. A kántálás rasszista természetűvé azáltal válik, hogy részben vagy egészben megfélemlítő, szitkozódó vagy sértő az adott csoport tagjaira nézve.

A szabályozás harmadik típusa, amikor a bíróság az előítélet-motivációt, ellenérzést a jogszabály rendelkezése alapján súlyosító körülményként veszi figyelembe a büntetés kiszabása során. A Criminal Justice Act 2003 (CJA 2003) magasabb büntetési tétel kiszabását írja elő a 145. szakasz keretében.³⁵³ Eszerint, ha a 29-32. szakaszok alkalmazására nincs lehetőség, de rasszista vagy vallási előítélet által motivált a cselekmény, akkor a bíróságoknak súlyosító körülményként kell figyelembe vennie és nyilvános tárgyaláson megjelölni az ilyen motivációt. A 146. szakasz ugyanezt írja elő a szexuális irányultságon, fogyatékoságon, nemi identitáson alapuló előítélet esetére. Azaz a jogalkotó az előítélet-motivációt, mint súlyosító körülményt a jogszabályban is megjelöli. Illetve az emberölés esetét kivéve,³⁵⁴ amennyiben az ellenséges magatartás nem szerepel külön minősítő körülményként a CJA 2003 156. szakasz (1) bekezdést szem előtt tartva kell kiszabni a büntetést (súlyosító körülmény). Emellett a büntetéskiszabásra vonatkozó útmutató³⁵⁵ példálózó felsorolást ad az esetleges súlyosító körülményekről. Ennek megfelelően magasabb büntetés kiszabását indokolja, ha: a cselekményt egy kisebbségi csoport vagy annak tagja/tagjai elleni ellenséges érzelmek motiválják; a szándékos cselekmény „sebezhető” áldozat ellen irányul;³⁵⁶ a bűncselekményt hatalmi vagy bizalmi helyzettel visszaélve követik el; illetve az áldozat különösen sérülékeny.

A CDA 1998 29-32. szakaszai Wales esetében is hatályosak. A skót szabályozás hasonló az angol megoldáshoz. Külön tényállás szabályozza a zaklatás minősített esetét

³⁵² Racist chanting, Football (Offences) Act 1991, 3. szakasz. A rasszista kántálás bűncselekménye labdarúgó mérkőzésen követhető el.

³⁵³ CJA 2003 145. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/section/145> (2014. október 29.)

³⁵⁴ Emberölés bűncselekménye esetén az előítélet motivációt a 21. szakasz rendelkezései alapján értékeli a jogalkalmazó.

³⁵⁵ Sentencing Guidelines Council: *Overarching Principles: Seriousness*. 2004. http://sentencingcouncil.judiciary.gov.uk/docs/web_seriousness_guideline.pdf

³⁵⁶ Az útmutató nem határozza meg a sebezhetőség fogalmát, de példákkal szolgál, így sebezhető az áldozat például koránál, fogyatékoságánál vagy végzett munkájánál fogva.

a Criminal Law (Consolidation) (Scotland) Act 1995 50/A. szakaszában,³⁵⁷ amelyet a CDA 1998 33. szakasza³⁵⁸ módosított és ugyanúgy tartalmazza a fent említett objektív és szubjektív tesztet. A skót szabályozás azonban csak a rasszista motiváció tekintetében tartalmaz rendelkezéseket. Emellett a CDA 1998 96. szakasza³⁵⁹ szabályozza a rasszista motivációt és a Criminal Justice (Scotland) Act 2003 74. szakasza³⁶⁰ a vallási alapú előítéletet mint súlyosító körülményt. Végül az Offences (Aggravation by Prejudice) Scotland Act 2009³⁶¹ rendelkezik a fogyatékoságon, szexuális irányultságon és nemi identitáson alapuló előítéletről. Észak-Írország szabályozása néhány ponton eltér az angol szabályozástól, így például a Criminal Justice (No.2) (Northern Ireland) Order 2004 ugyan nem hoz létre új tényállást, de iránymutatással látja el a bíróságokat a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos büntetéskiszabás vonatkozásában, alkalmazni rendeli az ismert objektív és szubjektív tesztet, azonban nem rendelkezik a nemi identitásról, mint védett tulajdonságról. A jogszabály 3. cikke kiterjeszti a Public Order (Northern Ireland) Order 1987 8. szakaszának rendelkezéseit³⁶² a szexuális irányultságra és fogyatékoságra. A 8. cikk határozza meg a vallási nézet, szexuális irányultság, fogyatékoság, bőrszín, faj, nemzetiség (ideértve állampolgárság), etnikai vagy nemzeti származás miatti fenyegetés és gyűlöletet fogalmát.³⁶³

Angliával ellentétben Németországban semmilyen szinten nincs külön gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályozás, sem külön tényállás, sem minősített eset, sem büntetési tételt megemelő rendelkezés formájában és a Btk. súlyosító körülményként sem említi. Büntetéskiszabási szempontból természetesen súlyosító körülményként értékelendő a StGB (Strafgesetzbuch, német Btk.) 46. szakasza alapján, amely a motiváció súlyosító körülményként értékelését írja elő, de nem jelöli meg magát az előítélet-motivációt. 2012-ben volt egy kísérlet a rasszista motiváció 46. szakaszba történő beiktatására, de a törvényjavaslat végül nem kapott kellő támogatást.

³⁵⁷ Criminal Law (Consolidation) (Scotland) Act 1995 50/A. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/39/section/50A> (2014. október 29.)

³⁵⁸ CDA 1998 33. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/section/33> (2014. október 29.)

³⁵⁹ CDA 1998 96. <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/section/96> (2014. október 29.)

³⁶⁰ Criminal Justice (Scotland) Act 2003 74. <http://www.legislation.gov.uk/asp/2003/7/section/74> (2014. október 29.)

³⁶¹ Public Order (Northern Ireland) Order 1987 8. <http://www.legislation.gov.uk/asp/2009/8/contents> (2014. október 29.)

³⁶² Amelyek kizárólag izgatási tényállások.

³⁶³ ACPO, 2014, 15.

Az indokolás szerint szükségtelen a rasszista motiváció törvénybe iktatása, hiszen a bírák eleve figyelembe veszik azt a büntetés kiszabásakor.³⁶⁴

A vizsgált országok által választott szabályozási modelleket az alábbi táblázat foglalja össze:

	Büntetési tételt érintő szabályozási megoldások			Büntetési tételt nem érintő súlyosító körülményként való szabályozás	Külön szabályozást nem tartalmazó
	<i>sui generis</i> tényállás	minősítő körülmény	(általános részi) büntetési tételt megemelő rendelkezés		
Anglia	X	X	-	X	-
Dánia	-	-	-	X	-
Kanada	-	X	-	X	-
Németország	-	-	-	-	X

4. Jogalkalmazás

A jogalkalmazás szempontjából elsősorban a rendőrségi szervezeti megoldásokra fókuszál a dolgozat, mivel a jogalkalmazás szintjén a gyűlölet-bűncselekmények áldozatai elsőként a rendőrséggel kerülnek kapcsolatba és a rendőrség által végzett tevékenység, a bizonyítékok kezdeti feltárása, amely a büntetőeljárást a leginkább befolyásolja, illetve jellemzően a rendőrség szintjén találkozhatunk speciális

³⁶⁴ Comparative Hate Crime Research Report, *Oxford Pro Bono Publico*, 2014.10. <http://ohrh.law.ox.ac.uk/wordpress/wp-content/uploads/2014/05/Oxford-Pro-Bono-Publico-Comparative-Hate-Crime-Research-Report-April-2014.pdf>

megoldásokkal a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés területén. A jogalkalmazást illetően sehol nem találunk egységes megoldást a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni rendőrségi fellépésben. Számos megoldás született az elmúlt évek során, de alapvetően négy kategóriába sorolhatók szervezeti megoldás szempontjából, amelyek az ellátott feladatok jellege alapján tovább bonthatók:

A) Gyűlölet-bűncselekményekért felelős rendőrségi összekötő kinevezése

A gyűlölet-bűncselekményekért felelős rendőrségi összekötő intézménye országonként eltérő gyakorisággal fordul elő. Az összekötő rendőr alkalmazása egy kifejezetten költségkímélő megoldás, amely leginkább akkor javasolt, ha az adott körzetben/területen alacsonyabb arányban fordulnak elő gyűlöletmotiválta bűncselekmények. Összekötőket általában védett csoportok szerint alkalmaznak. Az összekötők lehetséges feladatai általánosságban négy tevékenységcsoportban összegeezhetők, amelyek változó összetételben jelennek meg. Az összekötő felelős az adott közösséggel való kapcsolat fenntartásáért, mind általában véve, mind egy adott büntetőeljárás során; koordinációs és facilitátori feladatokat látnak a közösségi kapcsolatok terén; az összekötő általános jelleggel figyelemmel kísér minden esetet, ahol felmerül a gyűlöletmotiváltság, az esetleges félreminősítések elkerülése érdekében; végül speciális tudást biztosítanak az osztályszintű válaszok terén.³⁶⁵

B) Külön, helyi szintű gyűlölet-bűncselekmények elleni nyomozati egység létrehozása

Ezt a megoldást főként olyan területeken alkalmazzák, ahol nagyobb számban tapasztalhatók gyűlölet-bűncselekmények vagy a rendelkezésre álló források lehetővé teszik az ilyen szintű kiemelt figyelmet. Az ilyen egységek jellemzően részletes stratégiával és eljárásrenddel rendelkeznek a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan, a nyomozók speciális képzésben részesülnek, és hármas feladatkörrel rendelkezhetnek. Elláthatnak speciális nyomozói feladatokat, képzési feladatokat és felderítői tevékenységet is végezhetnek. A nyomozati feladatok körében különösen a kritikus pontnak számító bizonyítási feladatok terén hárul felelősség az egység tagjaira. Oktatási tevékenységet mind a rendőrségen belül, mind a lakosság körében elláthatnak. Végül az esetleges adatgyűjtési feladatok kiterjednek a gyűlöletincidensek nyomon követésére,

³⁶⁵ Canadian Centre for Justice Studies: *Hate Crime in Canada: An Overview of Issues and Data Sources*. 2001. 20. <http://publications.gc.ca/Collection-R/Statcan/85-551-XIE/0009985-551-XIE.pdf> (2015. március 2.)

valamint a helyi szélsőséges csoportok és egyének folyamatos figyelemmel kísérésére, amely leginkább prevenciós célokat szolgál. A külön gyűlölet-bűncselekményekre specializálódott egység számos előnyt jelent mind a rendőrség, mind az áldozatok számára. Megkönnyíti a sikeres nyomozati eljárásokról szóló tudósítást, ezzel is közvetítve, hogy a rendőrség határozottan lép fel az ilyen cselekményekkel szemben. Emellett segíti a jó gyakorlatok ki- és továbbfejlesztését, valamint hatékonyabbá és gyorsabbá teszi a nyomozást, ha ezen a téren tapasztalattal és szakértelemmel rendelkező nyomozók foglalkoznak az ügyekkel.³⁶⁶ Olykor e külön egységek hatáskörébe nem csupán a gyűlölet-bűncselekmények tartoznak, hanem például extrémizmussal összefüggő egyéb cselekmények vagy családon belüli erőszak.

C) Nagyobb közigazgatási területet (pl. tartományt, megyét) átfogó külön egység létrehozása vagy nyomozó kinevezése

Költséghímélőbb megoldás, mint a helyi szintű egység létrehozása, ha nagyobb közigazgatási területeken hatáskörrel rendelkező egységet hoznak létre vagy e nagyobb területért felelős személyt neveznek ki. Az egységek/nyomozók sokszor általában rendszeres találkozókat szerveznek az információk megosztása és proaktív stratégiák megalkotása érdekében.

Természetesen vannak olyan országok, ahol egyáltalán nem szentelnek kiemelt figyelmet a gyűlölet-bűncselekményeknek és az általános szervezeti és hatásköri keretek között látják el a nyomozással kapcsolatos feladatokat. Ehhez képest köztes megoldásként találhatunk arra példát, hogy ugyan nincs speciális szervezeti egység a gyűlölet-bűncselekményekre nézve, azonban igyekeznek a rendőrség valamennyi tagja számára speciális képzést, egységes szervezeti fellépést és írott protokollokat biztosítani a gyűlölet-bűncselekmény elleni hatékony fellépés érdekében.

A fenti modellek az ellátott feladatok szempontjából további csoportokra bonthatók. Eszerint többféle lehetőség kínálkozik: az adott egység vagy személy csupán felügyeleti feladatokat lát el, speciális szakértelemmel segítve a helyi egységeket és biztosítva az egységes eljárást; vagy akár nyomozati feladatok is telepíthetők a gyűlölet-bűncselekményekért felelős személy(ek)hez, akár teljesen átruházva a hatáskört ezekben az ügyekben; végül egy olyan megoldás is létezik, amely alapján az

³⁶⁶ Uo. 74.

egység/személy alapvetően felügyeleti tevékenységet lát el, de bonyolultabb ügyekben akár nem csupán segíti a nyomozást, hanem teljes egészében átveszi azt. A külön egység létrehozása elismert jó példa, azonban gyakorlati szempontok sokszor azt diktálják, hogy a rendelkezésre álló források és a minőségi szolgáltatás egyensúlyát szem előtt tartva kell kialakítani a rendszert. Kevésbé forrásigényes megoldás például, ha olyan egységet hoznak létre, amelynek ugyan nem tartozik hatáskörébe a nyomozások lefolytatása, de biztosítja helyi szinten a gyűlölet-bűncselekményekre adott válaszok hatékonyságát.³⁶⁷

A fenti modellek mindegyikére találhatunk példákat a vizsgált országokban. Dániában nincs speciális egység, Németországban a – későbbiekben részletezett – speciális adatgyűjtési kategóriához kötődően tartományi és nagyvárosi szinten is vannak külön kijelölt egységek/rendőrök valamint rendőrségi összekötők, míg Kanadában és Angliában több modell is megjelenik.

A dán rendőrségi szervezetrendszerben ugyan nincs olyan speciális egység, amely az előítélet-vezérelte bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozati feladatokat ellátná, azonban a hírszerző ügynökség fókuszában megtalálhatók a gyűlölet-bűncselekmények az extrémizmussal összefüggésben, leginkább az adatgyűjtéssel kapcsolatban.³⁶⁸

Németországban szigorú értelemben szintén nem találunk külön gyűlölet-bűncselekmények elleni osztályokat. Azonban tartományi szinten vannak kijelölt rendőrök, akik kiemelt feladatokat látnak el a politikai indíttatású bűncselekmények kapcsán, illetve tartományi szinten (pl. a fővárosban, Szászországban, Szász-Anhaltban) specializált osztályokat hoztak létre, amelyek egyéb ügyek mellett a politikai indíttatású cselekményekkel foglalkoznak. A berlini tapasztalatok is azt mutatják, hogy a specializált, adott védett csoporttal kapcsolatot tartó rendőrök alkalmazása hatékony megoldás lehet a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés terén. Ennek megfelelően összekötő rendőröket is alkalmaznak több helyen (a politikai indíttatású bűncselekményekért felelős osztály mellett), különböző védett csoportok szerint, így

³⁶⁷ ACPO 2005, 57. <http://www.bedfordshire.police.uk/pdf/tacticalguidance.pdf>

³⁶⁸ Válaszlevél a Dán Emberi Jogi Intézettől egy a szervezeti megoldásokról érdeklődő levélre, amelyet a GYEM (Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport) küldött ki a szervezetnek 2013 folyamán.

például LGBT összekötő rendőrök dolgoznak Berlinben.³⁶⁹ Emellett a speciális nyomozati feladatok ellátása érdekében külön képzésben részesítik a felelős ügyészeket is.³⁷⁰ Minden igyekezet ellenére az áldozatvédelmi szervezetek tapasztalata alapján elmondható, hogy továbbra is problémát jelent a gyűlölet-bűncselekmények „félreminősítése”. Az elmúlt évek fejlesztései ellenére előfordul, hogy a rendőrök nem ismerik fel a gyűlöletmotivációt – különösen akkor, ha az elkövető egyetlen szélsőséges csoporthoz sem köthető, így képzések szervezése továbbra is ajánlott lenne az állomány jelenlegi és jövőbeli tagjai számára.³⁷¹

Angliában sem mindenhol találhatóak külön gyűlölet-bűncselekmények elleni nyomozati egységek vagy speciálisan erre a feladatra kiképzett nyomozók, de a nagyobb városokban, városiasabb területeken törekszenek a külön egység létrehozására. Londonban a Metropolitan Police Service (MPS) keretein belül az ún. Community Safety Unit rendelkezik hatáskörrel a gyűlölet-bűncselekmények (és családon belüli erőszak) esetén. A csoport tagjai speciális képzésben részesülnek, amely a közösségi kapcsolatokra, helyi kulturális kérdésekre is kiterjed. Különös hangsúlyt fektetnek a feljelentési hajlandóság növelésére. Mindig a területileg illetékes kapitányság végzi a nyomozást, azonban az áldozat bármely kapitányságon informálódhat az ügy állásáról. Az MPS honlapján széles körben található információk a bejelentés megtételének különböző módjairól, kihangsúlyozva, hogy bárki bárhol feljelentést tehet, így az áldozatnak nem szükségszerű közvetlenül kapcsolatba lépni a rendőrséggel.

A gyűlölet-bűncselekmények és incidensek bejelentésére számos lehetőség kínálkozik, így: a központi sürgősségi vonalon; online; nyomtatvány segítségével (amit a rendőrségre kell beküldeni); ún. „third party reporting” formájában („harmadik fél”, azaz közvetítő szervezet segítségével); vagy az ún. crimestoppers elnevezésű csoport segítségével.³⁷² A Greater London nevezetű közigazgatási egységben³⁷³ a True Vision³⁷⁴ gyűlölet-bűncselekmények online bejelentésére szolgáló adatlapja kitöltésével küldhető el a bejelentés. A True Vision elsősorban a jelentési hajlandóság elősegítését

³⁶⁹ Human Rights Watch: *The State Response to “Hate Crimes” in Germany*. Human Rights Watch Briefing Paper, 2011, Police Response to Hate Crimes. <http://www.hrw.org/news/2011/12/09/state-response-hate-crimes-germany> (2014. november 5.)

³⁷⁰ Uo. Judicial Response to Hate Crime.

³⁷¹ Human Rights Watch, 2011, Police Treatment of Hate Crime as Ordinary Offenses

³⁷² Metropolitan Police, Community Safety Unit. <http://content.met.police.uk/Site/communitysafetyunit>

³⁷³ Londont is magában foglaló közigazgatási egység.

³⁷⁴ True Vision. <http://www.report-it.org.uk/home>

és megkönnyítését hivatott szolgálni. Az adatlap minden alapvető jelentőségű információra rákérdez, amely a későbbi nyomozás során segítségül szolgálhat, így többek között: az elkövetés helyére; motivációra; ki jelenti az incidenst (az áldozat maga, szemtanú vagy más személy); incidens részletes leírása; miért észlelte úgy az áldozat/szemtanú, hogy az elkövetőt gyűlöletmotiválta; elkövetőre vonatkozó adatok; illetve az áldozatok személyes komfortját elősegítendő rákérdeznek a kapcsolatfelvétel módjára (megadott saját elérhetőségen vagy harmadik személy útján). Az ún. „third party reporting” kapcsán az MPS oldalán lista található azon szervezetekről – védett csoportok szerint rendezve –, amelyekkel az áldozat/bejelentő felveheti kapcsolatot. Valamennyi védett csoportra kiterjedő tevékenységet lát el a Stop Hate UK³⁷⁵ elnevezésű gyűlölet-bűncselekmények bejelentésével kapcsolatos feladatokat végző országos szervezet, amely a gyűlölet-bűncselekmények mellett a diszkriminációs ügyekkel is foglalkozik, áldozatokat támogató tevékenységgel, illetve tréningek, képzések, tanácsadás és kampányok lebonyolításával.

Emellett olyan egységre is találunk példát, amelynek ugyan nem tartozik hatáskörébe a nyomozások lefolytatása, de biztosítja helyi szinten a gyűlölet-bűncselekményekre adott válaszok hatékonyságát. Ez a modell Angliában Merseyside modellként is ismert,³⁷⁶ és hatékonynak bizonyult az elmúlt évek során. Egy ún. „Hate Crime Incident Management Unit” biztosítja a nyomozások hatékonyságát és következetességét. Ugyan nyomozati feladatokat nem lát el, de felügyeli és koordinálja a gyűlölet-bűncselekményekre adott válaszokat, és segítséget nyújt a nyomozóknak.

Az Egyesült Királyságban további példákat is találhatunk. Észak-Írországbán 2006 márciusától 2012-ig a 02/06 számú rendőrségi irányelv rendelkezett a gyűlölet-bűncselekményekre adandó rendészeti válaszokról. Világosan lefektetette azon szabályokat és alapelveket, amelyek mentén az észak-írországi rendőrség (Police Service of Northern Ireland, PSNI)³⁷⁷ köteles volt eljárni. Mind központi szinten az ún. közösségi biztonsági részlegen (Community Safety Branch) belül, mind a hely szinten a kerületi egységekben (District Command Uniton) belül ún. kisebbségi összekötők (Minority Liaison Officers) látták el többek között a gyűlölet-bűncselekményekkel

³⁷⁵ Stop Hate UK. <http://www.stophateuk.org/>

³⁷⁶ ACPO: *Hate Crime: Delivering a Quality Service. Good Practice and Tactical Guidance*. 2005, 57. <http://www.bedfordshire.police.uk/pdf/tacticalguidance.pdf>

³⁷⁷ Police Service of Northern Ireland (PSNI). <http://www.psni.police.uk>

kapcsolatos feladatokat, emellett egy kerületi egységben külön gyűlölet-bűncselekményekre szakosodott egység is működött. Egyes kerületi egységeken belül működő közösségi biztonsági egységek (Community Safety Unit) vagy Criminal Justice Union keretein belül különböző számú kisebbségi összekötő látta el a feladatait, volt ahol egy fő, volt ahol több mint hét fő személyi állománnyal dolgoztak. A 2012–2017-re vonatkozó rendészeti stratégiának³⁷⁸ egyik fő irányvonalát a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos prevenció és nyomozások hatékonyságának növelése képezi. A stratégia gyakorlati megvalósításának részleteiről a „Service Procedure 16/12, Police Response to Hate Incidents” rendelkezik. Ennek megfelelően minden Neighbourhood Policing Uniton³⁷⁹ belül, minden kerületben ún. „Hate and Signal Crime Officerként” tiszthelyettesi rangban látják el a nyomozati feladatokat. A PSNI jelenleg hat gyűlölet-bűncselekmény típust különböztet meg: felekezeti hovatartozáson alapuló, rasszista, homofób, valláson, fogyatékossgon, nemi identitáson alapuló.³⁸⁰

Skóciában egy ún. Specialist Crime Division (SCD) látja el a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozati feladatokat a „Safer Communities” elnevezésű területen belül (hat másik terület, például szervezett bűnözés, hírszerzési feladatok mellett). Az SCD 2013. április 1-je óta látja el tevékenységét több mint kétezres személyállománnyal, nemzeti szintű koordinációval, helyi szintű működéssel.

381

Kanadában sincs egységes megoldás a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni rendőrségi fellépés terén. Számos megoldás született az elmúlt évek során, de alapvetően mindegyik fent említett modell megtalálható valamilyen formában.

A leggyakoribb megközelítés, hogy nincs külön egység vagy személy, de igyekeznek képzéseket biztosítani az állomány valamennyi tagja számára. Ezt a megoldást alkalmazza például a haltoni regionális rendőrség, a saskatooni rendőrség, a waterloo-i regionális rendőrség és a yorki regionális rendőrség. Ezen rendőrségek körülbelül

³⁷⁸ PSNI: *Equality, Diversity and Good Relations Strategy 2012-2017*. http://www.psnipolice.uk/equality_diversity__good_relations_strategy.pdf

³⁷⁹ Adott körzetben kisebb területeken látnak el feladatokat az egység tagjai, így például középiskolákban tanulókkal és tanárokkal egyaránt.

³⁸⁰ Gary Reid: *The Role of the Police in Addressing Hate Crime: The Case of the Police Service of Northern Ireland*. 2013. <http://www.enargywebzine.eu/spip.php?article306>

³⁸¹ Lásd Scottish Police Authority: *Specialist Crime Division launches*. 2013. <http://www.spa.police.uk/news/2013/march/183240/> és Police Scotland: *Specialist Crime Division*. <http://www.scotland.police.uk/about-us/police-scotland/specialistcrime-division/>

egyharmada gyűjt statisztikai adatokat gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan.³⁸²

A gyűlölet-bűncselekményekért felelős rendőrségi összekötő intézménye a legritkább szervezeti megoldások körébe tartozik. Gyűlölet-bűncselekményekért felelős összekötőt alkalmaz például a calgary-i rendőrség és a niagarai regionális rendőrség.³⁸³

Külön nyomozati egységet főként olyan területeken hoznak létre, ahol nagyobb számban tapasztalhatók gyűlölet-bűncselekmények. Ezt a megoldást alkalmazza Edmonton, Ontario tartomány, Toronto és Winnipeg.³⁸⁴

Végül a közös egység alapú megközelítést alkalmazza például British Columbia gyűlölet-bűncselekmény csoportja, amely lényegében valamennyi a tartományban működő rendőrséget összefogja. Brit Columbia az egyetlen tartomány, amely központosítva egységes stratégiát alkalmaz. A tartományi gyűlölet-bűncselekmények elleni csoportot 1996-ban hozták létre az egységes fellépés biztosítása érdekében. Az iroda 1997-ben kezdte meg működését és tevékenysége nem csupán a gyűlölet-bűncselekmények, hanem a gyűlöletbeszéd területére is kiterjed. Az évek során számos útmutatót és protokollt készített a csoport. Emellett különös figyelmet fordítanak az adatgyűjtésre is, adatbázist vezetve a tartományi szinten jelentett gyűlölet-bűncselekményekről. Az adatbázisban szerepel az elkövetés ideje, helye, a bűncselekmény típusa, az elkövető és áldozat közötti kapcsolat, demográfiai információk mind az áldozatra, mind az elkövetőre vonatkozóan. Néhány információt csak belső célokra használnak, a többi adatot rendszeresen publikálják.³⁸⁵ Az egységes eljárásrendnek megfelelően a különböző osztályok mindenhol együttműködnek a hatékony fellépés érdekében a büntetőeljárás teljes időtartama alatt, beleértve az információgyűjtést, elemzést, a felderítő tevékenység eredményeként szerzett információk megosztását, stratégiák fejlesztését.

Kanadában folytatott kutatásaim során alkalmam nyílt az edmontoni gyűlölet-

³⁸² Canadian Centre for Justice Studies: *Hate Crime in Canada: An Overview of Issues and Data Sources*. 2001, [http://www.albertahatecrimes.ca/09/images/file/Documents/Resources/Hate%20Crime%20in%20Canada%20Overview%20\(STATS%20Canada%202001\).pdf](http://www.albertahatecrimes.ca/09/images/file/Documents/Resources/Hate%20Crime%20in%20Canada%20Overview%20(STATS%20Canada%202001).pdf) (2014. augusztus 7.)

³⁸³ Uo. 21.

³⁸⁴ Uo. 21.

³⁸⁵ Uo. 38.

bűncselekmények elleni osztály működését közelebbről is megvizsgálni.³⁸⁶ Ez a megoldás leginkább a „külön nyomozati egység”-modellbe sorolható és vegyes rendszernek tekinthető az ellátott feladatok szempontjából.

Az edmontoni gyűlölet-bűncselekmények elleni egység 2003 óta működik, kezdetben három, majd egy átszervezést követően két taggal a szervezett bűnözés elleni osztály keretein belül. Az egység tagjai folyamatosan figyelemmel kísérik a különböző helyi szélsőséges csoportok és személyek tevékenységét, segítséget nyújtanak, illetve maguk is végeznek nyomozati cselekményeket, különböző oktatási feladatokat látnak el, valamint a jó gyakorlatok kialakításában és terjesztésében is aktívan részt vesznek. Az egység tagjai alapvetően a belső informatikai rendszeren belül értesülnek a potenciális gyűlölet-bűncselekményekről. A járőrök, illetve a rendőrség más tagjai a rendszerben megjelölik, ha előítélet-motiváció gyanúja merül fel, így a gyűlölet-bűncselekmények elleni egység azonnal értesül az esetről. Innentől kezdve kétféle alternatíva kínálkozik a nyomozati munkát illetően. Az esetek többségében csupán felügyeleti tevékenységet látnak el, de a nyomozást alapvetően az a körzet végzi, ahol a bűncselekményt elkövették. Ilyen esetben a büntetőeljárást végig figyelemmel kísérik, szakmailag felügyelik, és segítséget nyújtanak a bizonyítékok gyűjtésében és. Ha az ügy mélyebb nyomozást igényel, akkor teljesen átveszik a nyomozást. Az edmontoni rendőrség tájékoztatása szerint az így beérkezett ügyek kb. 50%-ában indul nyomozás gyűlölet-bűncselekmény miatt, 25%-a az ügyeknek csupán gyűlöletincidens, amely nem mindősül bűncselekménynek, illetve további 25%, amelyről kiderül, hogy csupán valamelyik alapcselekmény gyűlöletmotiváció nélkül. Az egység átlagban évente 130 ügyben érintett.

A nyomozati feladatok mellett idejük nagy részét a felderítési, adatgyűjtési és oktatási feladatokra fordítják. A felderítési, adatgyűjtési komponens folyamatos gyűlöletpropaganda, internetes gyűlölet-bűncselekmények (főként inkább izgatási cselekmények) és szélsőséges csoportok/személyek monitorozását öleli fel. Oktatási tevékenységük egyaránt kiterjed az állományon belüli képzésekre és az oktatási intézményekben végzett tudatosságnövelő előadásokra. A rendőrségi újoncképzés 21 hetes időszakot ölel fel, amely elméleti és gyakorlati képzési időszakra bomlik. Az

³⁸⁶ Forrás: Dan Woodall-lal, a gyűlölet-bűncselekmények elleni egység tagjával 2014 augusztusában – jelen tanulmány céljából – folytatott interjúkból származnak az alább található, edmontoni gyűlölet-bűncselekmények elleni egységre vonatkozó információk.

elméleti képzés keretében minden újonnan kiképzett jelölt négyórás gyűlölet-bűncselekményekről szóló tréningen vesz részt, amelyet a gyűlölet-bűncselekmény elleni egység tagjai tartanak. A képzés keretében többek között megismertetik a jelöltek a leggyakoribb gyűlöletszimbólumokkal, a legismertebb gyűlöletkeltő website-okkal, részletes útmutatást kapnak a motiváció bizonyítására nézve (gyűlölet-bűncselekmények elkövetését alátámasztó tényezők, példákkal szemlélítve), esetelemzésekkel kapnak nagyobb rálátást a gyakorlatra. 2007-ben az egység segítséget nyújtott a „Canadian Police Knowledge Network”-nek a most már országosan alkalmazott, gyűlölet és előítélet által vezérelt bűncselekményekre vonatkozó nyomozati kurzus kialakításában.³⁸⁷ Az egység más országos rendőrségi szervezeti egységekkel közösen kialakított egy információs rendszert, amelyen keresztül az egész országban lehetővé válik a szélsőséges csoportokról szerzett információk cseréje. A rendszer elindítása jelenleg is folyamatban van, annak technikai hátterének pontosítása folyik. Üzembe helyezését követően lehetővé válik például, hogy az ország bármely pontjáról hozzáférjenek a gyűlölet-bűncselekmény egységek más egységek ügyeihez, szélsőséges csoportokról és személyekről gyűjtött információkhoz, információt és segítséget kérjenek egymástól, megosszák a jó gyakorlataikat stb.

Az egység belső jelentési adatlapot használ, amelyen megjelölik például a bűncselekményt, az elkövető ismert-e, mikor történt az eset, illetve a motivációra vonatkozóan is szolgáltatnak adatot (faj/etnikai hovatartozás, vallás, szexuális irányultság, nyelv, fogyatékosság, nem, kor, egyéb körülmény jelölhető meg motivációs tényezőként).³⁸⁸ Az edmontoni megoldásról elmondható, hogy vegyes rendszer, amely alapvetően a fenti harmadik kategóriába tartozó megoldást alkalmazza, azaz külön nyomozati egységet tart fenn, azonban megtalálhatók benne egyéb elemek is, főként a nyomozati tevékenységeket illetően. Mint külön egység maguk is végezhetik a nyomozást vagy csupán szakmailag felügyelik azt, és segítséget nyújtanak az olyan kritikus pontokon, mint a bizonyítékok gyűjtése. Ez a rendszer egyaránt hatékony a rendőrség és az áldozatok szempontjából, tehermentesíti a – gyűlölet-bűncselekmények terén tapasztalattal nem rendelkező – nyomozókat, biztosítja a szakmailag egységes fellépést.

³⁸⁷ The City of Calgary: *Overview of Standards for Hate/Bias Crime Reporting and Investigation*, 2008, 9.

<http://www.albertahatecrimes.ca/09/images/file/Documents/Resources/Overview%20of%20Standards%20for%20Hate%20Bias%20Crime%20Reporting%20and%20Investigation.pdf> (2014. augusztus 7.)

³⁸⁸ Edmonton Police Service, Uniform Crime Reporting (UCR) Survey, Incident Based.

A leggyakrabban alkalmazott jogalkalmazási modellek az alábbi táblázat szerint összegezhetőek a fent kifejtettek alapján:

	Rendőrségi összekötő	Helyi szintű, külön nyomozati egység/nyomozó	Nagyobb közigazgatási területet átfogó külön egység/nyomozó	Nincs külön személy/egység
Anglia	X	X	X	X
Dánia	-	-	-	X
Kanada	X	X	X	X
Németország	X	-	X	X

5. Adatgyűjtés

Adatgyűjtés tekintetében modellek felállítására nem igazán van lehetőség. Csupán felmérhetjük, hogy melyek azok a megoldások, ezek egyes elemei, amelyek megfontolandók a magyar adatgyűjtési rendszer fejlesztése során. Ami bizonyos, hogy egyre kevesebb olyan ország van, ahol semmilyen szinten nem gyűjtenek adatokat. Ez javarészt a nemzetközi nyomásnak is köszönhető, hiszen egyre több ajánlás, iránymutatás fogalmazódik meg az adatgyűjtési rendszerek kiépítésére vonatkozóan,³⁸⁹ illetve több nemzetközi szervezet is rendszeresen kér adatokat a tagállamoktól a gyűlölet-bűncselekmények számát illetően.³⁹⁰ Az adatgyűjtéssel kapcsolatos problémák nem is az ezzel kapcsolatos tevékenység teljes hiányára vezethetők vissza, hanem az adatgyűjtési rendszer egyes pontjaira. A dolgozat elsősorban a hivatalos adatgyűjtési rendszereket vizsgálja és legfeljebb érinti a nem hivatalos, többnyire a hivatalos adatgyűjtési hiányokat kompenzáló, általában civil szervezetek által végzett monitoring

³⁸⁹ Lásd pl. Report of the UN High Commissioner for Human Rights, A/HRC/19/41 (nineteenth session, 2011) *Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity*; Miniszteri Bizottság CM/REC(2010)5. sz. ajánlása a tagállamok felé a szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről vagy ECRI 11. sz. általános ajánlása: *A rasszizmus és a faji megkülönböztetés ellen a rendfenntartás területén folytatott küzdelemről*.

³⁹⁰ Lásd például: OSCE Ministerial Council Decision No. 9/09 Combating hate crimes vagy FRA: *Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights*, 2012.

tevékenységet. Bár már utóbbi tevékenységekre is komplex képzéseket és útmutatókat találhatunk.³⁹¹ Emellett a vizsgált országok alapján az áldozati kutatásoknak is jelentős szerepe lehet. Valamennyi országban készülnek áldozati kutatások, amelyek egészen eltérő eredményeket mutatnak a hivatalos bűnügyi statisztikákhoz képest. Azonban épp e különbségek motiválják a hatóságokat a rendszer hatékonyságának növelésére, az anomáliák kiküszöbölésére és arra, hogy a jelenségről teljesebb képet kapva igyekezzenek a prevencióra is hangsúlyt fektetni.

Az adatgyűjtéssel kapcsolatos feladatokat Dániában 2009 óta a hatékonyság növelése érdekében elsősorban a biztonsági és információs szolgálat³⁹² látja el. A PET már 1992-től kezdődően kapott adatokat a rendőrségtől olyan ügyekről, ahol felmerült a rasszista bűncselekmény gyanúja. 2001-ben módosították az adatgyűjtési rendszert, amely innentől kezdve minden olyan esetről rögzített adatokat, ahol rasszista vagy vallási ellenséges érzület mint motívum gyanúja felmerült. Azonban az adatgyűjtés hatékonyságát célzó mindennemű intézkedés ellenére számottevő bizonytalanságot tapasztaltak, és a minták feltárására alkalmatlannak bizonyult a rendszer. Erre tekintettel 2009-ben a rendszert felülvizsgálták és átalakították. A PET a rendőrségi adatbázisból maga nyeri ki az adatokat, amely sokkal átfogóbb és hitelesebb képet ad a gyűlöletmotiválta bűncselekmények jelenségéről. Emellett kiterjesztették az adatgyűjtést a rasszista és vallási gyűlöleten kívüli egyéb gyűlölet-bűncselekményekre is, így a faj, bőrszín, állampolgárság, etnikai hovatartozás, vallási nézet és szexuális irányultság mint védett tulajdonságok alapján gyűjtik az adatokat. 2010 novemberében publikálták az új rendszer alapján elkészült első jelentést, amelyben a lehetséges gyűlölet-bűncselekmények száma jelentősen magasabb volt, mint az előző években,³⁹³ amely vélhetően az adatgyűjtési rendszerben eszközölt változásoknak tulajdonítható elsősorban. A gyűlölet-bűncselekményekkel a PET az extrémizmus fogalmi keretein belül foglalkozik. A PET szoros együttműködésben áll a dán rendőrséggel annak biztosítása érdekében, hogy a hatáskörrel rendelkező egységek kellő figyelmet szenteljenek a szélsőséges megnyilvánulásoknak. Tehát nyomozati feladatokat továbbra

³⁹¹ Lásd például CEJI 2012.

³⁹² Danish Security and Intelligence Service, Politets Efterretningstjenestes, PET <https://www.pet.dk/English.aspx> (2014. június 9.)

³⁹³ EBESZ adatok alapján 2008-ban 0, 2009-ben 2 esetet rögzítettek. Ezzel szemben 2010-ben mintegy 334 gyűlölet vezérelte bűncselekményt rögzítettek. Lásd EBESZ *Hate Crime Monitoring és EBESZ/DIEJH Hate Crimes in the OSCE Region 2009.* 23. <http://www.osce.org/files/documents/9/6/73636.pdf> (2014. szeptember 7.)

sem lát el a PET, csupán a megelőzés, figyelemfelkeltés és adatgyűjtés terén lát el feladatokat.³⁹⁴

Mindazonáltal az igazságügyért felelős minisztérium által végzett, áldozatokra vonatkozó kutatások³⁹⁵ alapján még mindig jelentős eltérés mutatkozik a megkérdezettek áldozattá válására vonatkozó adatok és a PET által nyilvántartott adatok között. A kutatás a fent említett problémára, az alacsony jelentési hajlandóság okira is kitér. A felmérés ugyanazon eredményekre vezetett, mint a legtöbb eddig publikált áldozati kutatás. Eszerint elsősorban bizalmatlanok a megkérdezettek az eljárás kimenetelét illetően, illetve attól félnek, hogy a feljelentés hátrányos személyes következményekkel járna és inkább nem jelentik az esetet. Emellett szintén okként merült fel, hogy az áldozatok sokszor nincsenek tisztában jogaikkal vagy azzal, hogy a támadás egyáltalán eléri-e a bűncselekményi szintet. A civil szervezetekkel és áldozatokkal készített interjúk arra is rávilágítottak, hogy sokszor nem gyűlölet-bűncselekmény miatt indítanak nyomozást, így ezek az esetek meg sem jelennek a hivatalos statisztikákban. Az ítéletekre vonatkozóan jelenleg pedig semmilyen adat nem áll rendelkezésre. 2007-ben az ügyészség ideiglenesen adatokat gyűjtött azokról az esetekről, ahol a büntetést a 81. szakasz 6. pontja alapján szabták ki és így mindösszesen 10 esetet rögzítettek, de az adatgyűjtés ilyen formáját azóta sem rendszeresítették.³⁹⁶

Angliában gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó adatokat különböző módon és célból, különféle kormányzati és igazságügyi szervek gyűjtenek. Jelenleg a jelentett és regisztrált ügyek számára, az indult büntetőeljárások számára vonatkozóan állnak rendelkezésre adatok öt védett csoportra³⁹⁷ lebontva. Ezen kívül arra is találhatunk adatokat, hogy a jelentett ügyek esetében mennyiben indítottak eljárást, hoztak ítéletet, hány esetben szabtak ki büntetést a gyűlölet-bűncselekmény rendelkezések alapján, és mekkora a kiszabott szabadságvesztés büntetések átlagos időtartama. Mivel az adatgyűjtés alapját a CDA 19998 29–32. szakaszokban szabályozott önálló

³⁹⁴ Lásd PET: Crimes motivated by extremism. <https://www.pet.dk/English/Counter%20extremism/Crimes%20motivated%20by%20extremism.aspx> (2014. június 9.)

³⁹⁵ Lásd például Research Unit of Ministry of Justice, Denmark.

³⁹⁶ Lásd PET.

³⁹⁷ 2007-ben a rendőrség, ügyészség, büntetés-végrehajtás és más igazságügyi szervek megegyeztek a gyűlölet-bűncselekmények közös fogalmában és a védett csoportokban (faj, fogyatékoság, nemi identitás, szexuális irányultság és vallás), amelyek alapján az adatgyűjtést is végzik.

bűncselekmények képezik, amelyek csupán a rasszista és vallási motivációjú előítélet-bűncselekményekre vonatkoznak, ezért ezen utóbbi statisztikákban nem szerepelnek a másik három védett csoport elleni cselekmények miatt indult eljárásokra vonatkozó adatok. A hivatalos statisztikáknak két fő forrása van: az ún. „Crime Surves for England and Wales” (CSEW)³⁹⁸ és a rendőrségi statisztikai nyilvántartás.

A CSEW 1982 óta folytatott, bűnözéssel kapcsolatos felmérés, amely Angliára és Walesre terjed ki, és amelynek során arról kérdezik a lakosság tagjait, hogy az elmúlt egy évben bűncselekmény áldozataivá váltak-e; az egyes bűncselekménytípusok elterjedtségének és természetének vizsgálata érdekében. A 2012-2013-as év során 50.000 háztartás vett részt a felmérésben, amely a fel nem jelentett esetekre is kiterjed. A felmérés keretében az angliai és walesi háztartások 16 év feletti tagjait kérdezik arról, hogy a felmérést megelőző tizenkét hónapon belül bűncselekmény áldozataivá váltak-e ők maguk vagy a velük egy háztartásban élők, és ha igen, akkor hány alkalommal. A felmérés során, sajnos, csak a rasszista motivációra kérdezik rá a gyűlöletvezérelte bűncselekmények körében, egyéb (például antiszemita vagy homofób) motivációra nem. A felmérés módszertanát illetően megjegyzendő, hogy ha tizenkét hónapon belül több mint hat különböző incidens történt a válaszadóval, akkor csak az első hat jelent meg az eredmények között; illetve, ha egy bizonyos bűncselekmény többször fordult elő, akkor sorozatos cselekményként tüntetik fel.

A rendőrségi és ügyészségi adatgyűjtés többféleképpen történik; 2013-ban azonban a Belügyminisztérium, Központi Statisztikai Hivatal és az Igazságügyi Minisztérium – első ízben – átfogó közös jelentést publikált, amely a különböző forrásokból származó statisztikai adatokat összegzi.³⁹⁹

A jelentés öt fejezetre oszlik. Az első fejezet tartalmazza a CSEW alapján becsült viktimizációs adatokat és a rendőrség által rögzített bejelentett ügyek számát. A bejelentést felvevő rendőr a belső rendszerben megjelölheti egy-egy bejelentés kapcsán az esetleges előítélet-motivációt az öt védett csoport alapján. Ezen jelölésekből áll össze később a bejelentett gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó statisztika. A 2012/13-as

³⁹⁸ Lásd CSEW. <http://www.crimesurvey.co.uk>

³⁹⁹ Home Office, Office for National Statistics and Ministry of Justice: *An Overview of Hate Crime in England and Wales*, 2013. december, http://report-it.org.uk/files/ons_hate-crime-report_2013.pdf

évben 42.236 gyűlölet-bűncselekményt⁴⁰⁰ rögzítettek ilyen formában Angliában és Walesben. A 2011/12-es és 2012/13-as CSEW adatokra tekintettel a gyűlölet-bűncselekmények becsült száma 278.000.⁴⁰¹ Mint látható a két adat között jelentős különbség van, amelynek azonban számos oka van. Egyrészt a CSEW adatok majd három éves időszakot ölelnek fel, míg a rendőrségi adatok egy költségvetési évre vonatkoznak. Másrészt a CSEW egy áldozatokra vonatkozó kutatás, amely becsléseken is alapszik, és megjelenhetnek benne olyan esetek is, amelyeket nem jelentenek be. A CSEW rákérdez ugyan, hogy az eset a rendőrség látókörébe került-e, de ez nem feltétlenül jelenti, hogy az ügyet jelentették is. Előfordulhat ugyanis, hogy a rendőrség például szemtanúja egy cselekménynek, de adott esetben úgy értékeli, hogy az nem éri el a bűncselekményi határt, és ezért nem indít eljárást.⁴⁰²

A második fejezet egy összefoglalót tartalmaz az öt védett csoport szerint a fenti két adatbázis alapján. A harmadik fejezet azon regisztrált eseteket tartalmazza, amely CDA 1998 29-31. szakaszai alapján minősülnek, és amelyekről a rendőrség vezet nyilvántartást. A negyedik fejezet a bírósági ítélezési felmérés alapján gyűjtött adatokra vonatkozó kiegészítő adatokat tartalmazza. Végül az ötödik fejezet a CSEW adatokat elemzi a rendőrség munkájával való elégedettségéről, érzelmi hatásokról.

A jelentés az alábbi nyilvántartások és adatok alapján készült:

- CSEW
- Rendőrségi nyilvántartás: amikor egy lehetséges gyűlölet-bűncselekmény a rendőrség látókörébe kerül központilag meghatározott⁴⁰³ szempontok szerint rögzítik. A rögzített adatokat megküldik a belügyminisztériumnak 43 területi egység szerint (plusz brit közlekedési rendőrség). A belügyminisztérium továbbítja ezen adatokat a központi statisztikai hivatalnak,⁴⁰⁴ amely a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó statisztikai adatok nyilvánosságra hozataláért felelős 2012 áprilisa óta.⁴⁰⁵

⁴⁰⁰ Uo. 18.

⁴⁰¹ Uo. 21.

⁴⁰² További okokra lásd uo. 21-22.

⁴⁰³ Lásd *Home Office Counting Rules* (<https://www.gov.uk/government/publications/counting-rules-for-recorded-crime>) és *National Crime Recording Standard* (<https://www.gov.uk/government/publications/the-national-crime-recording-standard-ncrs-what-you-need-to-know>) alapján meghatározott szempontok alapján.

⁴⁰⁴ Office for National Statistics. <http://www.ons.gov.uk/ons/index.html>

⁴⁰⁵ Home Office, 2013. 49-50.

- Rasszista vagy vallási előítélet, mint minősített eset: A regisztrált bűncselekményeket csupán e két szempont alapján tartják nyilván, tekintettel arra, hogy a jogszabály csak ezen minősített eseteket tartalmazza a CDA 1998 29-31. szakaszokban. Az ezekre vonatkozó bűnügyi statisztikai adatokat a belügyminisztérium évente hozza nyilvánosságra. Emellett a minisztérium a regisztrált bűncselekményekkel kapcsolatos büntetőeljárásokról is gyűjt adatokat (így például a szóbeli vagy írásbeli figyelmeztetéssel zárult eljárásokról, azon eljárásokról, amelyekben vádemelés történt stb.).
- Az igazságügyi minisztérium bírósági eljárásokra vonatkozó nyilvántartása: A minisztérium a bírósági nyilvántartásokból kinyert adatok alapján is gyűjt információkat a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos folyamatban lévő és lezárt eljárásokról. A rendszer hátránya éppen annak komplexitásában rejlik, így előfordulhat, hogy bizonyos ügyek nem jelennek meg a statisztikában. Ha az elítélt felelősségét két vagy több bűncselekmény miatt állapítják meg, akkor a rendszerben az a bűncselekmény jelenik meg, amelyért a legsúlyosabb büntetést szabták ki. Ha ugyanolyan mértékű büntetéseket szabtak ki, akkor az a bűncselekmény jelenik meg, amelynek a legmagasabb a maximálisan kiszabható büntetési tétele. Illetve csupán az a bűncselekmény jelenik meg lezárt, amelyért a büntetést kiszabták, így előfordulhat, hogy az eljárás gyűlölet-bűncselekmény miatt indult, de a büntetés kiszabásánál az már nem jelenik meg (mert például az angol jogrendszer sajátosságaiból fakadóan beismerő vallomás esetén kisebb büntetést szab ki a bíróság).⁴⁰⁶
- Koronabíróság⁴⁰⁷ ítélkezési felmérése: 2010-ben az ítélkezési tanács⁴⁰⁸ bevezetett egy új bírósági ítélkezési felmérést,⁴⁰⁹ amely alapján a koronabíróságokon meghozott valamennyi ítélet alapján a bírácoknak kötelezően ki kell tölteniük egy kérdőívet, információt szolgáltatva a sérülésről, a felelősségről és a súlyosító és enyhítő körülményekről, amelyeket a döntés meghozatala során figyelembe vettek. A többek között testi sértésekre, zaklatásokra vonatkozó adatlapon két helyen jelölendő meg az előítélet-motiváció: egyrészt a kötelező súlyosító körülmények között megjelölendő,

⁴⁰⁶ Uo. 51.

⁴⁰⁷ A Korona Bíróságok egyes súlyosabban minősülő ügyekben járnak el (mint például emberölés, szexuális erőszak, rablás), illetve másodfokú bíróságként járnak el a városi bíróság hatáskörébe tartozó ügyekben.

⁴⁰⁸ Sentencing Council. Az Ítélezési Tanács iránymutatást nyújt a bírácoknak arról, hogy a különféle bűncselekmények elkövetőivel szemben milyen büntetést szabjanak ki. Lásd <http://sentencingcouncil.judiciary.gov.uk>

⁴⁰⁹ Crown Court Sentencing Survey. Bővebben lásd <http://sentencingcouncil.judiciary.gov.uk/facts/sentencing-survey.htm>

hogy rasszista/vallási (e két faktort összevonva tartják számon), fogyatékoságon, szexuális irányultságon, nemi identitáson alapult-e a motiváció vagy ezeken alapuló ellenséges magatartást tanúsított-e az elkövető; másrészt az egyéb súlyosító körülmények között szerepel a kor és nem mint az ellenséges motiváció vagy magatartás alapja. A gyűjtögetés és a magyar jog szerint rongálásként meghatározható tényálláshoz hasonló bűncselekmények esetében a rasszista és vallási alapú ellenséges magatartás, illetve motiváció összevonva jelenik meg mint súlyosító körülmény. Az „egyéb bűncselekményekre” vonatkozó kérdőívben a súlyosító körülmény úgy jelenik meg, mint egy csoport vagy egyén ellen irányuló ellenséges motiváció. Emellett az Ítélezési Tanács 2011. június 13-án útmutatót bocsátott ki a testi sértésekre vonatkozóan, amelyben súlyosító körülményként emelte ki az ellenséges magatartás tanúsítását, illetve az ilyesfajta motivációt az öt védett csoport tekintetében. Tehát az adatgyűjtés ebben az esetben sem egységes, hiszen nem minden bűncselekményre nézve, és még csak nem is egységes szempontok alapján gyűjtenek adatokat. Bizonyos bűncselekmények esetében mind az öt védett csoportra nézve találhatunk adatokat (azonban itt is az rasszista és vallási motiváció egy kategóriát képez), más bűncselekményeknél pedig csak két védett csoportra nézve (azt is összevonva), illetve olyan is van, ahol az előítélet-motiváció védett csoportok nélkül jelenik meg vagy egyáltalán rá sem kérdeznek.

Összességében elmondható, hogy egy igen komplex adatgyűjtési és elemzési rendszert alkalmaz napjainkban az Egyesült Királyság (kiváltképp Angliára és Walesre vonatkozóan), azonban még mindig találhatóak hiányosságok, amelyek szemmel láthatók és jelentősek, ha ezen adatokat összevetjük az áldozatokra vonatkozó kutatások (CSEW) adataival. Ezen hiányosságok főként abból fakadnak, hogy a jogszabályokkal szinkronizált adatgyűjtési rendszer csupán azon fogalmakkal és kategóriákkal dolgozik többnyire, amelyek a hatályos jogszabályokban szakasz szám szerint azonosíthatók, így az egységes gyűlöletbűncselekmény-fogalom és egyezményes öt kategória ellenére sok esetben nem áldozati csoportok szerint regisztrálják az indítékot. Problémát jelent az is, hogy a nyomozási és a bírósági szakaszra vonatkozó adatgyűjtési rendszerek nincsenek összekapcsolva, így az egyes ügyeket nem lehet végigkövetni. Nem lehet megmondani például, hogy hány gyűlölet-bűncselekmény tárgyában indult nyomozás zárult az elkövető gyűlölet-bűncselekmény miatti felelősségre vonásával. Mindazonáltal pozitívként emelendő ki, hogy a nemzetközi sztendernek megfelelő statisztikai

adatgyűjtési célra használható gyűlölet-bűncselekmény meghatározást vezettek be, ami első lépés az átfogó adatgyűjtési rendszer felé. A rendszernek nagy előnye, hogy lehetővé teszi az előítéletes indítékra vonatkozó gyanú statisztikai rendszerben történő regisztrálását, illetve adatokat nyújt a kiszabott szankciókra vonatkozóan is. Szintén pozitívum, hogy rendszeres időközönként vesznek fel nagymintás áldozatkutatást, amely a gyűlölet-bűncselekmények előfordulására, jelentésére vonatkozóan is tartalmaz kérdéseket, és közelebb visz a valós adatokhoz.

Habár Németországban nincs kategória a Btk.-ban a rendőrség mégis gyűjt adatokat a rasszista támadásokról és egyéb gyűlöletmotiválta bűncselekményekről. 2001-ben alkották meg a politikai indíttatású bűncselekmények fogalmát adatgyűjtési célokból. 2000-ig a német Szövetségi Bűnügyi Nyomozóügynökség (Bundeskriminalamt) és a Szövetségi Alkotmányvédelmi hivatal (Bundesamt für Verfassungsschutz) gyűjtött adatokat minden szélsőséges cselekményről, illetve az idegengyűlölettel és antiszemitizmussal kapcsolatos cselekményekről. Ez elsősorban az olyan állam elleni szélsőséges cselekményekre korlátozódott, amelyek az alapvető demokratikus elvek ellen irányultak. 2000 szeptemberében két cikk jelent meg arról, hogy 10 év alatt mintegy 93 halálos áldozata volt a jobboldali szélsőséges mozgalmak egyre erősödő térnyerésének. Ezzel szemben a hivatalos statisztikák mindösszesen 24 esetet tartalmaztak. A kérdés reflektorfénybe kerülése is szerepet játszott abban, hogy a kormányzat újraértékelte a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos adatgyűjtési rendszert. A gyűlölet-bűncselekmény mint fogalom 2001 januárjában jelent meg először az ország büntetőjogi politikájában, amikor a szövetségi belügyminisztérium bevezette az új adatgyűjtési rendszert. Azóta a gyűlölet-bűncselekményekkel ezen politikai indíttatású cselekmények körében foglalkoznak.⁴¹⁰

Az új nyomozati adatgyűjtési rendszerben (Polizeiliches Definitionssystem Politisch motivierte Kriminalität – PMK) a gyűlölet-bűncselekmények egy alkategóriát képeznek a politikai indíttatású cselekményeken belül. A védett csoportok tekintetében a két

⁴¹⁰ Glet, 2009, 4-5. és Mario Peucker: *The hate crime concept in Germany and how to improve the knowledge on the extent of hate crimes*, Paper prepared for the OSCE meeting "Tolerance Implementation Meeting: Addressing the hate crime data deficit" (Vienna, 8-10 November 2006), Bamberg 2006, 1-2. http://www.efms.uni-bamberg.de/pdf/Hate_crime_concept_final.pdf

alkategóriát alkalmaznak: idegengyűlölő (nemzetiségi, etnikai vagy faji hovatartozáson, bőrszínen, vallási nézeten vagy származáson alapuló) és antiszemita támadások.⁴¹¹

A gyakorlatban a rendszer úgy működik, hogy a helyi rendőr, aki találkozik az esettel eldönti, hogy a politikai indíttatás és gyűlöletmotiváció gyanúja felmerül-e. Ezt követően az ügyet központi szinten ismét átnézik és megerősítik a besorolást. Ha nyomozás lezárult, akkor központi szinten jelölik meg az esetet, és továbbítják az adatokat a szövetségi bűnügyi nyomozóügynökségnek, ahol összegzik az adatokat. A politikai indíttatást akkor regisztrálják, ha egyértelmű bizonyíték áll rendelkezésre vagy a körülmények alapján feltételezhető a motiváció. A szövetségi nyomozóügynökség által összeállított jelentés azonban nem tartalmazza védett csoportok szerinti bontásban az adatokat, csupán a két kategóriára (idegengyűlölő, antiszemita) lebontva.⁴¹²

Az elmúlt 10–15 évben Németország határozott lépéseket tett az adatgyűjtési rendszer és a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés hatékonyságának növelése érdekében. Kétségtelen, hogy az új rendszer minőségi változásokat eredményezett, és lehetővé tette, hogy közelebb kerüljenek a probléma valós súlyának megértéséhez. Azonban vannak bizonyos gyengeségei az új rendszernek is. A politikai indíttatás négy kategóriát foglal magában: jobboldali és baloldali szélsőséges cselekmény, külföldiek által elkövetett és egyéb politikai indíttatású cselekmények. Ez a megoldás egyértelműen a szélsőséges mozgalmak ellen szól, de pontosan emiatt vannak esetek – különösen, ahol nincs egyértelmű ideológiai motiváció, mint sokszor LGBT személyek és fogyatékossgal élő emberek elleni támadásnál – amelyek rejtve maradnak adatgyűjtési szempontból. Egy áldozatsegítő csoport (Opferperspektive)⁴¹³ a kutatási eredményei alapján megállapította, hogy akkor regisztrálják gyűlölet-bűncselekményként az esetet, ha az elkövető közvetlenül köthető valamilyen szélsőséges csoporthoz. Emellett többnyire a jobboldali szélsőségesek által elkövetett gyűlöletmotivált bűncselekményeket rögzítik. Úgy tűnik, hogy a rendszer fő hibája, hogy először a politikai/ideológiai háttérrel kell regisztrálni ahhoz, hogy gyűlölet-bűncselekményként is rögzíthessék. Ugyan az új rendszer nem annyira korlátozódik a

⁴¹¹ Glet, 2009, 5.

⁴¹² Glet 2009, 7.

⁴¹³ Nigdy Więcej–Opferperspektive (szerk.): *Hate Crime Monitoring and Victim Assistance in Poland and Germany*. 2009, 47. http://www.stiftung-evz.de/fileadmin/user_upload/EVZ_Uploads/Publikationen/Englisch/poland_full_english.pdf (2014. november 6.)

szélsőséges támadásokra, mint a korábbi, de még mindig igényli az elkövető csoporthoz tartozását ahhoz, hogy megfelelően minősítsék és továbbítsák az esetet.⁴¹⁴ Különösen érzékeny pontja és egyben gyengéje a rendszernek, hogy a minősítés és az adatbázisban való megjelölése a rendőrön múlik, akihez az ügy elsőként kerül. Azonban a hatályos útmutató nem írja elő kötelezettséggént a rendőrök számára az ügy nyomon követését. Így például, ha az eljárás későbbi szakaszában az ügyész ismeri fel a motivációt az eset nem fog megjelenni a statisztikában.⁴¹⁵

Ezen gyengeségek miatt elengedhetetlenek a különböző képzési programok, amelyek a rendőrségi állomány tagjait segítenék a motiváció helyes megítélésében. Az intézmények (rendőrségek, ügyészségek, bíróságok) közötti információcsere lehetővé tételével szintén hatékonyabb lehetne a jelenlegi rendszer. Emellett a határozottnan elkövető-központú rendszert közelíteni lehetne egy áldozatközpontú rendszer irányába, ezzel kiküszöbölve a jelenlegi problémákat, amelyek az elkövetőt szükségszerűen szélsőséges csoporthoz kötő megközelítésből adódik.⁴¹⁶

Kanadában a rendőrség a központi rendszerben az ún. Uniform Crime Reporting Survey (UCR) használatával gyűjt adatokat a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan. A jelentés a bűncselekmény számára, jellemzőire, a sértettekre és elkövetőkre nézve tartalmaz információkat. A 2012-es adatok alapján mintegy 1.414 gyűlölet által motivált bűncselekményt rögzített a rendőrség, amely 4,1 bűncselekményt jelent 100.000 főre vetítve. Ez azonban csak elenyésző részét képezi a rendőrség által rögzített valamennyi bűncselekménynek. Így például a testi sértéseken belül az ügyek 0,09%-a gyűlölet által motivált, míg a rongálások vonatkozásában ez 0,24%.⁴¹⁷ A regisztrált bűncselekmények több mint fele rasszista motivációjú (704 eset, 51%), a gyűlölet vezérelte bűncselekmények 30%-a (419 eset) vallási előítélet által motivált, 13% (185 eset) szexuális irányultságon alapuló gyűlölet által motivált, végül a maradék 6% egyéb előítélet által motivált (nyelv, fogyatékosság, nem, kor és egyéb védett tulajdonságok, mint például politikai nézet). Az 1.414 eset 75%-ában a rendőrség megerősítette a

⁴¹⁴ Glet 2009, 13.

⁴¹⁵ Peucker 2006, 4.

⁴¹⁶ Lásd Peucker 2006, 5-6.

⁴¹⁷ Ezen adatokban nem szerepel Toronto, Calgary, Québec és Saint John, mert ezen városokban nem állnak rendelkezésre adatok a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan. Illetve a százalékos arányok csupán becsléseken alapszanak, mert a különböző bűncselekmények esetében más véghatáridővel dolgoznak. Lásd Government of Canada, Statistics Canada: *Police-reported hate crime in Canada*, 2012. <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-002-x/2014001/article/14028-eng.htm#r1> (2014. augusztus 7.)

gyűlöletmotiváltságot, 25%-ában pedig továbbra is gyűlöletmotiváció gyanúja állt fenn.⁴¹⁸ A központi statisztikai adatok összevetve az áldozatokra vonatkozó kutatásokkal Kanadában is jelentőst eltérést mutatnak. A 2009-es áldozatokra vonatkozó kutatás⁴¹⁹ eredményei alapján az esetek 5%-ában (közel 399.000 esetben) a válaszadók úgy érzékelték, hogy a sérelmükre elkövetett cselekményt előítélet motiválta.⁴²⁰

A Btk. ugyan súlyosító körülményként szabályozza a gyűlöletmotivációt, azonban jelenleg nem állnak rendelkezésre átfogó statisztikai információk e szabályok alkalmazására vonatkozóan. Mindazonáltal megvizsgálható a bírósági eljárások száma a bírósági statisztikai rendszer⁴²¹ segítségével. Ezen adatok azt mutatják, hogy viszonylag kevés gyűlölet-bűncselekmény jut el a bírósági szakig. 2009–2010-ben a felnőttkorúak eljárásaiban csak 14 esetben szerepelt a gyűlölet-motiváció, ebből is 10 esetben izgatási ügyben. Míg a fiatakorúak ügyeiben 5 esetről jelent meg a gyűlöletmotiváció, ebből négy esetben vallási tisztelet tárgyának rongálását állapította meg a bíróság. De ezek a számok még mindig azt jelzik, hogy az esetek többsége nem jelenik meg a bírósági statisztikákban. A kutatások azt mutatják, hogy az esetek igen csekély részében szerepel a vádemelésben a gyűlöletmotiváció.⁴²² Nagyon kevés ügyésznek van tapasztalata a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos rendelkezések alkalmazásában, azonban ezen a gyakorlaton is igyekeznek változtatni. Calgaryban és Edmontonban például az ügyészégi adatbázisban – akár csak a rendőrségi rendszerben – lehetőség van a gyűlöletmotiváció megjelölésére. Az ügy ezt követően kerülhetne a gyűlölet-bűncselekmények terén tapasztalattal bíró ügyészhez. Sajnos, a gyakorlatban ez a rendszer nem bizonyult hatékornak, főleg az infrastrukturális nehézségek okán. A gyűlölet-bűncselekmények aktái már eleve túlterhelt ügyészekhez kerülnek, akik nem képesek az eredetileg tervezett figyelmet szentelni az ügyeknek.

Az ügyészégi és bírósági statisztikák alapján megállapítható, hogy Kanadának még sokat kell tennie e területen, hogy felzárkózzon a folyamatos fejlődő rendőri munkához.

⁴¹⁸ Lásd *uo.*

⁴¹⁹ General Social Survey on Victimization (GSS), 2009. Áldozatokra vonatkozó kutatást minden ötödik évben végeznek. <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-002-x/2010002/article/11340-eng.htm> (2014. augusztus 8.)

⁴²⁰ Bővebben lásd Mia Dauvergne–Shannon Brennan: *Police-reported hate crime in Canada*, 2009, Juristat. Self-reported victimization data on hate-motivated incidents. <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-002-x/2011001/article/11469-eng.htm> (2014. augusztus 8.)

⁴²¹ Integrated Criminal Court Survey

⁴²² The City of Calgary, 2008, 11.

Mint minden más bűncselekménynél az előítélet motiválta cselekményeknél is elmondható, hogy rendőrség, aki elsősorban felelős a nyomozásért, a minősítésért, és ez határozza meg, hogy miként kerül egy ügy az igazságszolgáltatási rendszer többi szintjének figyelmébe. A gyűlölet-bűncselekmények esetében első lépés, hogy a rendőrség felismerje a gyűlöletmotivációt, és ennek fényében folytassa a nyomozást. Amíg sok államban az jelent problémát, hogy a rendőrök nem képesek alkalmazni a rendelkezésre álló jogszabályi keretet, és ezáltal kiüresednek a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos jogszabályok, addig Kanadában a probléma súlypontja egy szinttel feljebb kerül, és az egyre hatékonyabb rendőri munka üresedik ki azáltal, hogy az ügyészési és bírósági szinten „eltűnik” a gyűlöletmotiváció.⁴²³

6. Jó gyakorlatok

Amint az eddig vizsgált szempontok során is kiderült jó gyakorlatokat valamennyi fenti országban találhatunk. Ezek főként az alábbi területeket érintik: társadalmi figyelemfelhívó és tudatosságnövelő kezdeményezések, oktatási programok; bejelentési hajlandóságot növelő programok; hatósági és civil szervezeti együttműködést kialakító és fejlesztő programok; az adatgyűjtést területét érintő kezdeményezések, legyen szó kutatásokról vagy a hivatalos adatgyűjtési rendszer fejlesztéséről; különféle szervezeti megoldások, tudatosságnövelő, érzékenyítő és nyomozati eljárást érintő képzések a rendőrségen belül; valamint büntetőeljárást érintő kezdeményezések. Ezek persze a legtöbb esetben összefonódnak, de a dolgozat a fenti fő célkitűzések alapján veszi sorra a legjelentősebb kezdeményezéseket.

- a) Társadalmi figyelemfelhívó és tudatosságnövelő kezdeményezések, oktatási programok

Dániában a fellépés hatékonyságát növelő kezdeményezések, például különböző kampányok, rendőrségi képzések és a bejelentések egyszerűsítését és ösztönzését célzó programok többségét a Dán Emberi Jogi Intézet⁴²⁴ kezdeményezte az elmúlt néhány

⁴²³ Lásd például Jeannine Bell: *Policing Hatred. Law Enforcement, Civil Rights, and Hate Crime*. New York University Press, 2002, 12-27. és Nathan Hall: „Law Enforcement and Hate Crime: theoretical perspectives on the complexities of policing 'hatred'” in Neil Chakraborti (szerk.): *Hate Crime. Concepts, policy, future directions*. Willan Publishing, 2010, 149-168.

⁴²⁴ The Danish Institute for Human Rights, DIHR. <http://www.humanrights.dk> (2014. június 11.)

évben. 2010-ben indította el „Stop Hate Crimes”⁴²⁵ elnevezésű tudatosságnövelő kampányát a DIHR és a koppenhágai rendőrség, Koppenhága és Frederiksberg városának együttműködésében. A projekt a gyűlölet-bűncselekmények számának csökkentésére, figyelem felhívásra, a feljelentések ösztönzésére és megelőzésre irányult, a hatóságok és civil szervezetek szoros együttműködésében. A mintegy 146.000 eurós projekt keretében különböző média-kezdemenyezésekkel álltak elő, elsősorban a dán büntető törvénykönyvben védett kisebbségi csoportokkal szembeni gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés érdekében. A gyűlölet-bűncselekmények leggyakoribb elkövetési helyszíneire fókuszálva számos transzparenst, mintegy száz óriásplakátot helyeztek el a projektben részt vevő két város legforgalmasabb pontjain, buszjáratain, állomásain, és különös hangsúlyt fektettek a célok közösségi médiában való terjesztésére. A kampány részeként egy művészpáros által tervezett üvegdobozban megafont állítottak ki Koppenhága legforgalmasabb vásárlóutcájában, amelyet egy héten keresztül minden nap délben egy férfi használt, azt kiabálva, hogy „Sosem késő bocsánatot kérni!”, ezzel jelezve a külföldiekkel és az állampolgárok egymással szemben tanúsított intoleráns és gyűlölködő bánásmód tarthatatlanságát. A kampány keretében terjesztett három plakát a védett csoportok tagjaival szemben elkövetett gyűlölet-bűncselekményekre fókuszálva, három – egy meleg, egy fekete és egy muzulmán – bántalmazott férfit ábrázol. Mindhárom poszter egy-egy mondatot tartalmaz: „A kékszemű melegek érdekelnek?”; „Úgy gondolod, hogy a feketéknek kék szeműnek kellene lenniük?”; „Szerinted a muzulmánok megérdemlik a kék szemet?” (a „kék szem” ’bla ojne’ a dán nyelvben a monoklit – angolul ’black eye’ – jelenti).

Németországban 2007-ben indult – egy korábbi program folytatásaként – a Diversity Does Us Good – Youth for Diversity, Tolerance and Democracy elnevezésű állami finanszírozású kezdeményezés. A program helyi önkormányzatoknak biztosít lehetőséget, hogy helyi civil szervezetekkel együttműködve akciótervek keretében lépjenek fel a jobboldali szélsőségekkel szemben, különböző oktatási, tudatosságnövelő kampányok szervezésével.⁴²⁶

Szintén a téma iránti állami elköteleződést igazolják azon kerekasztalbeszélgetéssorozatok, amelyeket helyi önkormányzatok szerveztek a jobboldali szélsőségek

⁴²⁵ Stop Hate Crimes kampányra lásd <http://www.equineteurope.org/Stop-Hate-Crimes-campaign-Denmark> (2014. június 10.)

⁴²⁶ Więcej–Opferperspektive 2009, 35.

témakörében politikai szereplők, rendőrök, közigazgatásban dolgozók, oktatási szakemberek, civil és vállalati szféra képviselőinek részvételével.⁴²⁷

Emellett a Violence Prevention Network évek óta folytatja Taking Responsibility – Breaking Away from Hate and Violence elnevezésű, fiataloknak szóló programját. Nem ritka jelenség, hogy fiatalok követnek el gyűlölet-bűncselekményeket Németországban. Évente 2500 fiatalot ítélik el súlyosabb bűncselekményért, amelyek egy jelentős része rasszista vagy idegengyűlölet által motivált erőszakos bűncselekmény. A büntetés-végrehajtási intézményekben működtetett prevenciós és nevelési célú program keretében például erőszakellenességről szóló képzéseken, önismereti foglalkozásokon, tudatosságnövelő órákon, csoportfoglalkozásokon vesznek részt a fiatalok.⁴²⁸

A lakossági és rendőrségi tudatosságnövelő kampányok terén számos jó példát találhatunk Kanadában. Lakossági programra példa a Racism Free Edmonton⁴²⁹ elnevezésű kezdeményezés, amely 16 edmontoni civil szervezet együttműködésében jött létre. Cselekvési tervükben olyan célok szerepelnek, mint például: segítik a helyi önkormányzati szerveket esélyegyenlőségi tervek elfogadásában és végrehajtásában, rasszizmus elleni figyelemfelhívó kampányokat szerveznek, és kidolgoznak egy adatgyűjtési rendszert, amely a helyi rasszista incidensek nyomon követésére alkalmas.

b) Bejelentési hajlandóságot növelő programok

A hivatalos statisztikák és az áldozati csoportok körében végzett kutatások azt mutatják, hogy a gyűlölet-bűncselekményeknek csak a töredéke kerül hivatalosan bejelentésre a bűnüldöző szervek felé. A látencia két alapvető következménnyel jár: egyrészt a bűncselekmények elkövetői büntetlenül maradnak, másrészt a hatóságok jelentősen alulbecsülik a gyűlölet-bűncselekmények számát, a probléma súlyát. A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos alacsony jelentési hajlandóság okait számos kutatás feltárta már és ezen országok mindegyike arról tett tanúbizonyságot, hogy felismerte e

⁴²⁷ Harald Weilnböck: *Hate Crime and Radicalisation: the German Political Experience and the Schellenberg Report*. 2012, 47.
http://www.niacro.co.uk/filestore/documents/hate_crime_project_papers/08_Hate_Crime_and_Radicalisation_-_the_German_political_experience_and_the_Schellenberg_Report.pdf (2014. november 3.)

⁴²⁸ Violence Prevention Network, Taking Responsibility – Breaking Away from Hate and Violence
<http://www.violence-prevention-network.de>

⁴²⁹ Racism Free Edmonton. http://racismfreeedmonton.ca/site/who_we_are

probléma jelentőségét. Természetesen a társadalmi tudatosságnövelő és figyelemfelhívó kampányok is szolgálják a bejelentési hajlandóság növelését, azonban vannak specifikus kezdeményezések, amelyek kifejezetten a védett csoportok közösségeinek szólnak.

A rendőrségbe vetett általános bizalom növelésére, és a gyűlölet-bűncselekmények bejelentésének fontosságára történő célzott figyelemfelhívásra segíthet ezen problémák feloldásában, mint például a már említett angol online bejelentési rendszer a True Vision, amelyet a rendőrség, kormányzat és egyéb partnerintézmények közösen fejlesztettek ki és hoztak létre. A bejelentések megtételének lehetősége mellett az oldal különféle információval látja el az áldozatokat, illetve az áldozatoknak vagy szervezeteknek lehetőséget kínál arra, hogy az incidenst közvetlenül a hatáskörrel rendelkező rendőrségnél tegyék meg. Egy szintén a gyűlölet-bűncselekmények bejelentéséhez kapcsolódó jó gyakorlat a GALOP nevű a londoni LMBT-szervezethez⁴³⁰ köthető. Azok, akik nem szeretnék közvetlenül a rendőrségnél jelenteni a bűncselekményt megtehetik a GALOP weblapján vagy telefonos szolgálatán keresztül, ahol egyben segítséget is kaphatnak. Az online nyomtatvány kérdéseket tartalmaz az elkövetés idejére, helyére, a sérülés típusára, a vagyoni kárra, valamint az áldozatra és elkövetőre vonatkozóan. A bejelentő választhat, hogy a GALOP egy segítőtje vagy a rendőrség vegye fel vele a kapcsolatot, akár anonim is maradhat, és az adatait a szervezet nem továbbítja a rendőrség felé, illetve azt is választhatja, hogy csupán bejelenti az incidenst, de sem a szervezet, sem a rendőrség nem keresi a továbbiakban.⁴³¹

c) Hatósági és civil szervezeti együttműködést kialakító és fejlesztő programok

Már a fenti kezdeményezések is például szolgálnak az együttműködés fontosságának elismerésére és fejlesztésére, de vannak olyan programok, amelyek kifejezetten az együttműködés kialakítására fektetik a hangsúlyt.

Németországban jó példa a rendőrség és bevándorlói közösségek együttműködésére a Mannheim városában működő program. A rendőrség kijelölt tagjai állandó kapcsolatban vannak a török kisebbség képviselőivel, és folyamatosan részt vesznek

⁴³⁰ GALOP. <http://www.galop.org.uk/>

⁴³¹ CEJI 2012, 29.

közösségi rendezvényeken is. A modell sikeresnek bizonyult, ugyanis a rendőrségbe vetett bizalom erősítésével hozzájárult például a jelentési hajlandóság növeléséhez is.⁴³²

Szintén említést érdemel az kanadai Alberta tartomány gyűlölet-bűncselekmények elleni bizottsága.⁴³³ A bizottság jogelődjét (Alberta Hate Bias Crime and Incidents Committee) 2001-ben hozták létre igazságszolgáltatási, kormányzati és közösségi szervezetek közösen és szoros együttműködésben áll a tartomány érdekelt civil szervezeteivel. Célja, hogy tartományi szinten átfogó gyűlölet-bűncselekmény stratégiát dolgozzon ki, és kereteket adjon az együttes és hatékony gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépésnek, mind az igazságszolgáltatási szervek, mind a közösségek számára.

d) Adatgyűjtést területét érintő kezdeményezések

Az angol megoldások közül elsősorban a Community Security Trust (CST)⁴³⁴ elnevezésű szervezet emelendő ki, amely 1984 óta rögzít antiszemita incidenseket, és készít éves jelentéseket ezekről az incidensekről, valamint nyújt különféle segítséget (például tréningek, tanácsadás) antiszemita incidensek sértettjeinek. Emellett számos útmutatót készített a szervezet, mint egy harmincéves fennállása óta, így például: 2007-ben jelent meg „Police Officer’s Guide to Judaism” című, rendőrök számára készült útmutató a zsidó vallás legfontosabb szokásait ismerteti; a 2010-ben publikált „A Guide to Fighting Hate Crime” című útmutató⁴³⁵ hasznos iránymutatást ad a bejelentésekre, rendőrséggel való együttműködésre és az áldozattámogatásra vonatkozóan. Éves jelentései⁴³⁶ az antiszemita incidensekről nem csupán a rögzített incidenseket tartalmazzák, hanem az ügyek részletes leírását és elemzését is.

Németország esetében mindenképp jó példaként említhető – minden hibája ellenére – az új, átfogó, államilag egységes adatgyűjtési rendszer bevezetése. Az új fogalom

⁴³² Fundamental Rights Conference, *Combating Hate Crime in the EU. Giving Victims a face and a voice*. Vilnius, Litvánia, 2013. november 12-13., Working Group – reporting back, 1. http://fra.europa.eu/sites/default/files/frc_2013_day_2_wg_iii_working_group_harvest_capacity_building_and_training.pdf (2014. november 3.)

⁴³³ Alberta Hate Crime Committee. <http://www.albertahatecrimes.ca/>

⁴³⁴ Community Security Trust. <http://www.thecst.org.uk/>

⁴³⁵ Lásd Community Security Trust: *A Guide to Fighting Hate Crime*. <http://www.thecst.org.uk/docs/Hate%20Crime%20booklet%20-%20Web%20version.pdf> (2014. október 29.)

⁴³⁶ Lásd például a 2011-es jelentést. CST: *Antisemitic Incidents Report 2011*. <http://www.thecst.org.uk/docs/Incidents%20Report%202011.pdf> (2014. október 29.)

bevezetése kétségtelenül maga után vont szervezeti változásokat, új képzéseket (így például érzékenyítő és szakmai képzéseket).

Kanadában a minden ötödik évben végzett általános áldozatokra vonatkozó kutatás (GSS) tartalmaz kérdéseket a gyűlöletmotivációra vonatkozóan is, és az így kapott adatokat közösen publikálják a rendőrségi statisztikákkal, így lehetővé téve az egyszerűbb összehasonlítást.⁴³⁷ A kutatás során 15 év feletti kanadaiakat kérdeznek arról, hogy a felmérést megelőző tizenkét hónapon belül meghatározott bűncselekmények (pl. rablás, lopás, testi sértés, garázdaság stb.) áldozataivá váltak-e, és ha igen, akkor tapasztaltak-e gyűlöletmotivációt az elkövető részéről.

- e) Különbféle szervezeti megoldások, tudatosságnövelő, érzékenyítő és nyomozati eljárást érintő képzések a rendőrségen belül

Dániában 2010-2011 folyamán a DIHR hét másik európai uniós tagállam⁴³⁸ civil szervezeteivel együttműködésben a „Tracing and Tackling Hate Crime against LGBT Persons” elnevezésű uniós projekt keretében az LMBT személyek elleni gyűlölet-bűncselekményekre fókuszálva rendőrségi képzések tartása mellett kifejlesztett egy képzési anyagot, amely egy nyomozati protokollt is magában foglal⁴³⁹ és mind a nyolc ország nyelvén hozzáférhető.⁴⁴⁰ Mindemellett az intézet átfogó kutatást végzett és publikált a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni állami fellépés hatékonyságáról, vizsgálva a rendőrségi, ügyészségi és bírósági gyakorlatot, bemutatva a nemzeti szabályozást és Dániára háruló nemzetközi jogi kötelezettséget, valamint javaslatokat megfogalmazva a jogalkalmazás számára.

A rendőrségen belüli előítéletek visszaszorításában fontos szerepe lehet például az ún. összekötő rendőröknek, akik a rendőrség és a közösség közötti kapocsként működnek. Az LMBT közösségekkel kapcsolatban a közösség és a rendőrség közötti bizalom javítása, valamint ezáltal a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos jelentési hajlandóság növelése érdekében LMBT összekötő pozíciókat hoztak létre az Egyesült

⁴³⁷ EBESZ/DIEJH: *Hate Crime Data-Collection...* 2014. 40.

⁴³⁸ Franciaország, Írország, Lettország, Németország, Portugália, Románia, Svédország.

⁴³⁹ Nyomozati anyagra lásd ILGA: Project by carried out by the DIHR: Tracing and Tackling Hate Crime against LGBT Persons. http://www.ilga-europe.org/home/issues/hate_crime_hate_speech/projects/dihr (2014. június 11.)

⁴⁴⁰ DIHR: *Action against Hate Crimes*. <http://humanrightsvia.inforce.dk/focus+areas/equal+treatment/the+horizontal+approach/projects/action+against+hatecrimes> (2014. június 11.)

Királyságban.⁴⁴¹ Általános jelleggel fontos megjegyezni az összekötő pozíció kapcsán, hogy kizárólag akkor működőképes, ha folyamatos képzik és támogatják az összekötőket. A problémára nem megoldás, ha csupán *ad hoc* jelleggel kijelölnek egy munkatársat, aki a meglévő feladatok ellátást mellett egy ilyen pozíciót is betölt mindennemű képzettség, illetve a közösséggel kapcsolatos tudás és kapcsolat nélkül.

Képzések területéről is bőven szolgál jó példával az Egyesült Királyság, így például az MPS az Arsenal Football Clubbal együttműködésben dolgozott ki képzési programot a rendezők számára, amely a rendőrséggel való együttműködést, illetve a szurkolók körében tapasztalható előítéletes cselekmények visszaszorítását célozza. A rendőrségen belüli képzések is egyre gyakoribbak, így például Bradford városában 2013 októberében több mint 400 rendőrt képeztek a gyűlölet-bűncselekmények témakörében.⁴⁴²

A különböző védett csoportok tagjai jogainak tiszteletben tartása nem csupán a rendőrségen, hanem a kormányzaton belül is kellő súlyt kap az Egyesült Királyságban. Az College of Policing⁴⁴³ által 2014-ben elfogadott stratégia⁴⁴⁴ a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos állami fellépés valamennyi területére, így különösen a megelőzésre, a bejelentési hajlandóság növelésére, a hatékony nyomozásokra, az áldozatok segítésére és a különböző képzésekre is kiterjed. Emellett külön városi stratégiákat is találhatunk, így Bradford városa a 2013–2016-os időszakra saját gyűlöletbűncselekmény-elleni stratégiát készített, amely a helyi körülményeket is szem előtt tartja.⁴⁴⁵

A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos rendőrségi szervezeti megoldások terén jó példaként szolgál a már szintén említett Merseyside modell, amely a gyakorlati tapasztalatok alapján sikeresnek bizonyult. A modell egyik fontos eleme az áldozatoknak átnyújtandó „csomag” (Victim Pack), amely tartalmazza: a segélyvonal telefonszámát; tájékoztató anyagot a merseyside-i rendőrségről,

⁴⁴¹ ACPO 2005, 87.

⁴⁴² Lásd Bradford People First: *Hate Crime Training*. <http://www.bradfordpeoplefirst.org.uk/hate-crime-training/>

⁴⁴³ A Belügyminisztérium által 2011-ben létrehozott rendőrségi szakmai szervezet. Lásd <http://www.college.police.uk/>

⁴⁴⁴ College of Policing: *National Policing Hate Crime Strategy, 2014*. http://www.report-it.org.uk/files/national_policing_hate_crime_strategy.pdf

⁴⁴⁵ Bővebben lásd Bradford and District: *Hate Crime Strategy 2013-2016*. <http://www.bhca.info/documents/Bradford%20Hate%20Crime%20Strategy%202013-16%20-%20final.pdf>

fogalommeghatározásokkal együtt; az áldozatsegítéssel foglalkozó valamennyi intézmény elérhetőségét; valamennyi gyűlöletbűncselekmény-koordinátor nevét és elérhetőségét; bejelentőlapot; valamint különböző nyelveken biztonsági tanácsokat. Ezzel párhuzamosan egy gyűlölet-bűncselekmény csomagot is kialakítottak a rendőrség munkatársai számára.⁴⁴⁶

Kanadában a rendőrségi szervezetrendszerben szintén nincs hiány jó példákra. A legtöbb nagyvárosi rendőrség igyekszik valamilyen formában kiemelt figyelmet szentelni a gyűlölet-bűncselekményeknek. Azonban még mindig nincs egy egységes képzési rendszer, amely tovább növelhetné a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés hatékonyságát. Szintén jó példaként említhetők a különböző, a rendőrségen belüli sokszínűséget elősegítő kezdeményezések. Így például számos nagyvárosban volt olyan toborzási program, amely más országok rendőreinek adott lehetőséget arra, hogy a hosszú és körülményes kanadai bevándorlási eljárást elkerülve jelentkezzenek az állományba.⁴⁴⁷ Hasonló programot hirdettek Calgary városában is, ahol mintegy 100 új, az Egyesült Királyságból érkező taggal bővült az állomány. A British Columbiában 1996 óta három taggal (két rendőr és egy ügyész) működő B.C. Hate Crime Team szintén kiemelkedő szervezeti megoldásnak számít. A csoport az egész tartományban végzi a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni, egységes fellépést biztosító tevékenységét.⁴⁴⁸

Összegzés

A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés terén egészen eltérő megoldásokat alkalmaznak az egyes államok, legyen szó a szabályozásról, jogalkalmazásról vagy adatgyűjtésről. Mára számos országban teremtették meg a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozás alapjait, azonban még mindig heves viták zajlanak a szabályozás megfelelő módjairól. A különböző jogalkotási modellek mindegyikére, illetve vegyes

⁴⁴⁶ ACPO, 2005. 61.

⁴⁴⁷ Lásd például Sarah Chapman: Canada Recruits British Police Officers, *Toronto News and Views*. <http://torontonews.wordpress.com/2007/12/31/uk-policemen-enticed-to-canada/> (2014. október 29.) és Edmonton Police Service: *an exciting policing career awaits you in Edmonton, Alberta, Canada*. <http://www.joineps.ca/ApplicationProcess/~media/Join%20EPS/Files/An%20exciting%20policing%20career%20awaits%20you.ashx> (2014. október 29.) Ezzel a programmal került az edmontoni rendőrséghez például Cst. Daniel Woodall, a gyűlölet-bűncselekmények elleni egység tagja, aki korábban a manchesteri rendőrségnél (Greater Manchester Police) dolgozott.

⁴⁴⁸ Bővebben lásd Ministry of Attorney General: *End Hate Crime*. http://www.ag.gov.bc.ca/prosecution-service/pdf/EndHateCrimes_booklet.pdf

rendszerekre is találunk példákat. Azonban nincs egyetlen tökéletesnek nevezhető megoldás sem. Egy jogszabály akkor válik a leghatékonyabbá és egyben kikényszeríthetővé, ha figyelemmel van az adott ország történelmi tapasztalataira, társadalmi berendezkedésére. Azonban a meglévő tapasztalatok mindképp vezérfonalul szolgálhatnak a hatékony szabályozási háttér kialakítása során.

Ugyanakkor fontos, hogy a jogszabály a joggyakorlatba is átkerüljön, és valamennyi érintett (áldozatok, potenciális elkövetők és a bűnüldöző szervek) tisztában legyen a szabályozással, és elkerüljék a jogszabályok kiüresedését. A büntetőjog visszatartó ereje akkor érvényesül igazán hatékonyan, ha a vonatkozó szabályokról a társadalom széles rétegei, így különösen a potenciális elkövetők is értesülnek. Sokat hangoztatott érv a szakirodalomban, hogy a gyűlölet-bűncselekmények „üzenet-bűncselekmények”, amelyekkel az elkövetők a támadott kisebbségi csoport valamennyi tagjának üzennek,⁴⁴⁹ és hogy a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés egyik fontos feladata, hogy hasonlóan erélyes, de ellentétes üzenetet fogalmazzon meg a társadalom részéről: a kisebbségi csoportok kirekesztése, bántalmazása nem elfogadható. Ugyanakkor a sértettektől és a tanúktól is csak akkor várható el az ilyen esetek bejelentése, ha tisztában vannak a bűncselekmény jogi megítélésének súlyával, és biztosak lehetnek abban, hogy bejelentésüket a bűnüldöző szervek komolyan veszik. A gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés terén a jogszabályi hiányosságoknál is súlyosabb problémát jelent, hogy a jogalkalmazó szervek, elsősorban a rendőrség, nem képes a vonatkozó jogszabályokat a gyakorlatban hatékonyan alkalmazni. A gyűlölet-bűncselekmények sajátosságai (elsősorban a motiváció bizonyíthatóságának nehézsége és az áldozati csoportok fokozott érzékenysége) számos ország rendőrségét arra vezette, hogy külön irányelveket fogadjanak el a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozásokra. A megfelelő képzési programokkal pedig csökkenthetőek, illetve kiküszöbölhetőek a bűnüldöző szervek körében tapasztalható legnagyobb problémák, mint például a tendenciózus “félreminősítés”. Emellett, mint látható megfelelő információs kampányokkal biztosítható, hogy a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szabályokról valamennyi érintett értesüljön. A társadalom egészét megcélzó televíziós, online és óriásplakát-kampányok, amelyek a bejelentésének fontosságát is hangsúlyozzák, nagyban hozzájárulhatnak a jelentési hajlandóság növeléséhez. A jelentési hajlandóságot növelő rendőrségi programokra,

⁴⁴⁹ Lásd például Perry–Olsson 2009. és Lim 2009.

szervezeti megoldásokra az Egyesült Királyság például számos jó és követendő példával szolgál. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy ezek a módszerek hatékonyak, és egyre több állam alkalmazza ezeket a bejelentési formákat, így például Kanadában is igyekeznek az angol mintát követni.

Végül mind a jogalkotással, mind a jogalkalmazással jelentős kölcsönhatásban van az adatgyűjtési rendszer hatékonysága. A gyűlölet-bűncselekmények elterjedtségére és hatósági kezelésére vonatkozó megbízható adatok összegyűjtése, elemzése és nyilvánosságra hozatala alapvető jelentőségű mind a széles társadalom, mind az érintett hatóságok tudatformálásához. Mint Németországban is láhattuk, az adatgyűjtési és így az egész gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos diskurzus felélénkülését az áldozatokra vonatkozó statisztikával kapcsolatos újságcikkek váltották ki, felhívva a figyelmet a probléma valós súlyára. Az adatgyűjtés hatékonyságát és a hatékony fellépést nagyban segítheti, ha a nemzetközi normáknak megfelelő, átfogó, statisztikai adatgyűjtési célra használható gyűlölet-bűncselekmény meghatározást vezetnek be; az előítéletes indítéokra vonatkozó gyanú regisztrálható a statisztikai rendszerben; az előítéletes indítékot áldozati csoportok szerinti lehet regisztrálni; valamint, ha éves jelentés készül a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos statisztikákból, amely kitér az esetek előfordulásának számára, a feljelentések sorsára és a kiszabott szankciókra is.

A fent ismertetett megoldások irányt mutathatnak a magyar jogalkotók és jogalkalmazók számára is. Természetesen az eltérő társadalmi és kulturális háttér eleve gátat szab egyes megoldások implementálásának. De az oly sokszor hangsúlyozott civil szervezeti és rendőrségi együttműködés lehetővé tenné a rendszeres kommunikációt és a tapasztalatcserét. A civilek áldozatokkal kapcsolatos tapasztalatai és a rendőrség szervezeti és eljárási szakmai tudásának ötvözése eredményeként lehetővé válna egy áldozatközpontú megközelítés kialakítása figyelembe véve az esetleges szervezeti és eljárási akadályokat.

V. A hazai szabályozásáról és jogalkalmazásról

Jelen fejezet célja, hogy átfogó képet nyújtson a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos hazai tapasztalatokról, a jogalkotás, a jogalkalmazás, a hivatalos adatgyűjtési rendszer és a jó gyakorlatok szempontjából.

1. Jogalkotás

Magyarországon a „gyűlölet-bűncselekmény” mint fogalom nem jelenik meg a büntető kódexben, de vannak olyan tényállások, amelyek az előítélet-motivációt magukban foglalják valamilyen formában.

A dolgozat korábbi fejezeteiben használt büntető-jogtudományi fogalmak alapján a szabályozás négy típust követhet: önálló tényállás, minősített eset, büntetési tételt emelő rendelkezés és súlyosító körülmény. Ezekből csak néhány található meg a magyar jogrendszerben. *Sui generis* tényállás a Btk. 216. §-ában szereplő közösség tagja elleni erőszak. Minősített körülményként az előítélet motiváció önmagában nem szerepel, de vannak olyan bűncselekmények, amelyek minősített körülményként tartalmazzák az aljas indokból elkövetést.⁴⁵⁰ Az aljas indokból elkövetés ugyan magában foglalja az előítélet motivációt, de nem tekinthető az előítélet motivációval kapcsolatos kizárólagos minősítő körülménynek, mivel annak az előítélet motiváció csupán egy eleme.

A bírói gyakorlat is konzekvensen arra az álláspontra helyezkedik, hogy az aljas indok magában foglalja az előítélet-motivációt. Így például a Debreceni Törvényszék kétséget kizáróan megállapította, hogy a vádlott cselekménye aljas indokból, célból történt, tekintettel arra, hogy az ölési cselekményt a homoszexuális személyek iránti gyűlölete motiválta, melyet az ölési cselekmény során általa tett nyilatkozat („*dögölj meg, buzi, köcsög!*”) alátámaszt.⁴⁵¹ De ugyanerre az álláspontra helyezkedett a Budapest Környéki Törvényszék a romák elleni gyilkosságok ügyében, ahol rámutattak a rasszista motivációra az aljas indokból elkövetésen belül. A tanácsvezető bíró hangsúlyozta, hogy erkölcsileg megengedhetetlen, és emiatt súlyosabban minősül, ha valakiket akár

⁴⁵⁰ A Btk. az alábbi tényállások keretében szabályozza az aljas indokból elkövetést: emberölés [Btk. 160. § (2) bek. c) pont]; testi sértés [Btk. 164. § (4) bek. a) pont és (6) bek. a) pont]; személyi szabadság megsértése [Btk. 194. § (2) bek. b) pont]; rágalom [Btk. 226. § (2) bek. a) pont]; jogellenes fogva tartás [Btk. 304. § (2) bek. a) pont]; és az alárendelt megsértése mint katonai bűncselekmény [Btk. 449. § (2) bek. a) pont].

⁴⁵¹ Háttér Társaság által kutatási célból átadott ügyek. Debreceni Törvényszék, 25.B.48/2013/23. szám.

cigány, akár más nemzetiséghez tartozásuk miatt ér erőszak. A bíróság indokolása alapján az elítéltek előéletéből megállapítható volt, hogy személyiségükbe mélyen beivódott a kirekesztő gondolkodásmód, és céljuk a cigány etnikumhoz tartozók megrendszabályozása, megfélemlítése volt. A bíróság tehát – a nemzetközi emberi jogi elvárásoknak megfelelően – kellő hangsúlyt fektetett ítéletének indokolásában a cigány emberek elleni támadás-sorozat rasszista indítékára, ezzel első fokon megtette a tőle elvárhatót a magyarországi cigányok kirekesztése ellen.⁴⁵²

Emellett büntetési tételt emelő rendelkezést és súlyosító körülményt nem tartalmaz a magyar büntető kódex. Kifejezett súlyosító körülményt ugyan nem tartalmaz, de a bírói gyakorlat alapján az előítéletes elkövetés a büntetés kiszabásánál súlyosító körülményként értékelendő.

Bizonyos szempontból a népiirtás (Btk. 142. §) és az apartheid (Btk. 144. §) tényállását is a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos rendelkezések körébe sorolhatjuk, de ezek nem képezik jelen írás fókuszát. Ugyan szintén a közösségek védelmét hivatottak szolgálni, de olyan speciális jellemzőkkel bírnak, amelyek jelentős mértékben megkülönböztetik azokat a Btk.-ban szabályozott más bűncselekményektől, illetve nincs is vonatkozó hazai joggyakorlat. Ezen cselekmények az adott csoport teljes vagy részleges megsemmisítésére, elnyomására irányulnak, volumenükben teljesen eltérnek más bűncselekményektől. Az emberiség elleni bűncselekmények között szerepelnek, jogi tárgyuk az emberiség legalapvetőbb morális értékei, adott esetben az emberiség békéje és biztonsága.⁴⁵³ Mindebből kifolyólag pedig egészen más jogalkotási és eljárásjogi szempontok érvényesülnek e cselekményekre vonatkozóan, mint például a közösség tagja elleni erőszakra.

Ehhez képest vannak olyan bűncselekmények, amelyek önmagában a gyűlölet kifejeződését büntetik, így azokat legfeljebb a gyűlölet-bűncselekmények speciális típusának tekinthetjük, így nem is képezik jelen írás és a kutatás fókuszát. Ide tartozik például a gyűlöletbeszéd (uszítás, izgatás),⁴⁵⁴ tehát azon megnyilvánulások, amelyekkel valaki – általában előítélettől, vagy gyűlölettől vezérelve – a társadalom csoportjairól

⁴⁵² Társaság a Szabadságjogokért: *A bíróság megtette dolgát, az állam még tetlenkedik*, 2013. augusztus 6. <http://tasz.hu/romaprogram/birosag-megtette-dolga-at-az-allam-meg-tetlenkedik-0> (2014. december 6.)

⁴⁵³ Lásd Görgényi Ilona [et al.]: *Magyar Büntetőjog – Különös rész.* Complex Kiadó, 2013, XIII. fejezet, Az emberiség elleni bűncselekmények.

⁴⁵⁴ A magyar Btk. közösség elleni uszításként szabályozza (Btk. 332. §).

vagy azok egyes tagjairól (a csoporthoz tartozásukra tekintettel) szóban vagy írásban olyan állításokat közöl, amelyek sértheti a csoport tagjait, és gyűlöletet kelthetnek a társadalomban a csoporttal szemben.⁴⁵⁵ Noha a legtöbb jogrendszerekben, így a magyarban is a gyűlöletbeszéd bűncselekménynek számít, azonban e bűncselekmények esetében hiányzik a gyűlölet-bűncselekmény fogalmának egyik lényegi eleme, az alapbűncselekmény (például testi sértés, garázdaság, rongálás stb.). Ehelyett a gyűlölet kinyilatkoztatásának formáját rendelik büntetni.

A gyűlöletbeszéd ilyen jellegű sajátosságát osztják még a következő tényállások,⁴⁵⁶ amelyeket szintén legfeljebb a gyűlölet-bűncselekmények speciális alakzatának tekintek: közösség elleni uszítás (Btk. 332. §), a nemzetiszocialista vagy kommunista rendszer bűneinek nyilvános tagadása (Btk. 333. §), nemzeti jelkép megsértése (Btk. 334. §), önkényuralmi jelkép használata (Btk. 335. §). Ez a megkülönböztetés büntetőjogi értelemben a nem sajátképi és sajátképi gyűlölet-bűncselekmények megosztásra épül.⁴⁵⁷ Nem sajátképi a gyűlölet-bűncselekmények alapkategóriája, mivel ezeknek létezik “egyszerű” bűncselekményi párjuk is, azaz akkor is megvalósulna valamilyen más bűncselekmény, ha a jogalkotó és a jogalkalmazó az előítélet motívumot semmilyen szinten nem értékelné. Ezzel szemben a sajátképi bűncselekmények képezik a gyűlölet-bűncselekmények speciális kategóriáját. Ezek jellemzően – individuális jogtárgysérelem hiányában – a köznyugalmat sértik.⁴⁵⁸

1.1. A sui generis tényállás – a tényállás kialakulása

Az előítélet-vezérelte bűncselekmény *sui generis* tényállásként elsőként az 1961. évi Btk.⁴⁵⁹ 138. §-ában jelent meg. Nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport elleni bűncselekményt követett el, aki „*valamely nemzeti, népi, faji vagy vallási csoport tagjának a csoporthoz való tartozása miatt súlyos testi vagy lelki sérelmet*” okozott. A tényállás a Btk. XI., a béke és az emberiség elleni bűncselekményeket tartalmazó

⁴⁵⁵ Halmai Gábor által fogalommeghatározása alapján. Ld. Halmai Gábor: *Kommunikációs jogok*. Budapest: Új Mandátum, 2002. 114.

⁴⁵⁶ A gyűlöletbeszédet ilyen szempontból szintén tágan értelmezi Koltay András, és a kategóriához tartozónak tartja a nemzeti és önkényuralmi jelképekkel, valamint a holokauszttagadással kapcsolatos kérdéseket. Lásd Koltay 2013, 17.

⁴⁵⁷ Ez a megkülönböztetés Szomora Zsoltól ered. Lásd: Szomora Zsolt: „Dogmatikai és alkotmányjogi megjegyzések a gyűlölet-bűncselekmények büntetőjogi szabályozásához” *Belügyi Szemle*, 2013/12. 36-51.

⁴⁵⁸ Uo. 38-39.

⁴⁵⁹ 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről (1961-es Btk.).

fejezetében szerepelt. A törvényhez fűzött miniszteri indokolás szerint a tényállás bevezetésére a népiirtás büntettének megelőzéséről és megbüntetéséről szóló ENSZ egyezmény⁴⁶⁰ által Magyarországra rótt nemzetközi kötelezettség miatt volt szükség. A miniszteri indokolás szerint ekkor még a tényállás az olyan támadásokkal szemben védte a védett csoport tagjait, amelyek a csoport tagjainak testi vagy lelki megkínzását célozták.⁴⁶¹

Az 1978. évi Btk.⁴⁶² hatályba lépésekor a vonatkozó tényállást változatlan formában fenntartották a 156. §-ban. A törvény miniszteri indokolása szerint az elkövető a csoport tagjának a csoporthoz való tartozása miatt okoz súlyos testi vagy lelki sérelmet, így tehát a bűncselekmény elkövetése a csoport iránti gyűlöletből, ellenséges érzésből fakad.⁴⁶³ A rendelkezés első jelentős módosítása 1996 júniusában lépett hatályba.⁴⁶⁴ A bűncselekmény átkerült a személy elleni bűncselekmények közé, és a bűncselekmény elnevezését „nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagja elleni erőszak”-ra változtatták. A módosítás hátterében az állt, hogy a kialakult bírói gyakorlat szerint a tényállást korábban szabályozó 156. § nem volt alkalmazható olyan esetekben, amikor a bűncselekmény sértettje egy konkrét személy volt, mivel a tényállás az emberiség elleni bűncselekmények között szerepelt, jogi tárgya az emberiség békéje, illetve a különböző nemzeti, népi, faji vagy vallási csoportok voltak. A jogalkotó ezt a problémát úgy küszöbölte ki, hogy nem a csoport, hanem a csoport tagja ellen irányuló magatartást rendelte büntetni. Emellett már nemcsak valamely társadalmi csoporthoz való tényleges tartozás, hanem az elkövető erre vonatkozó vélelme is elégséges lett a tényállás megállapításához. Végül újrafogalmazták az elkövetési magatartást is: korábban a súlyos testi vagy lelki sérelem okozása volt büntetendő, az új tényállás a bántalmazást és a kényszerítést tartalmazta, jelentősen bővítve ezzel a büntetendő magatartások körét.⁴⁶⁵

⁴⁶⁰ Egyezmény a népiirtás büntettének megelőzéséről és megbüntetéséről (Convention for the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide) U.N.T.S. No. 1021, Vol. 78, 1951, 277. (Magyarországon kihirdetette a 1955. évi 16. törvényerejű rendelet).

⁴⁶¹ Az 1961. évi V. törvény 138. §-ához fűzött Indokolás. In: *A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve*. Budapest: KJK, 1962. 245.

⁴⁶² 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (1978. évi Btk.).

⁴⁶³ Az 1978. évi IV. törvény 156. §-ához fűzött Indokolás. In: *Büntető Törvénykönyv*. Budapest: KJK, 1979, 215.

⁴⁶⁴ 1978. évi Btk. 174/B. §

⁴⁶⁵ Átol [et al.] 2013. 81-82.

2009-ben módosult a Btk. 174/B. § megnevezése közösség tagja elleni erőszakra, és ezzel párhuzamosan kiterjesztették a büntetőjogi védelmet a „lakosság egyes csoportjaira”, ezzel pedig nyílt listás gyűlöletbűncselekmény-szabályozásra váltott át a magyar jogalkotó. A korábbi zárt végű listát tartalmazó tényállás csupán a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoportok tagjait védte, így kirekesztette a büntetőjogi védelem köréből például a szexuális irányultságot, nemi identitást, fogyatékosságot és más olyan csoportokat, amelyek gyakran válnak gyűlöletvezérelte bűncselekmény áldozatává. Erre mutatott rá a törvény indokolása is, amely szerint *„a több mint tízéves jogalkalmazási tapasztalat bebizonyította, hogy nem csak e csoportok tagjai vannak kitéve támadásnak a csoporthoz való vélt vagy valós tartozás okán. A társadalomban további csoportosulások, közösségi formák is léteznek, amelyek tagjaival szembeni diszkriminatív és erőszakos megnyilvánulásokat hasonlóan szigorú büntetéssel kell fenyegetni”*.⁴⁶⁶ Végül fontos változás volt, hogy a közösség védelmére alkotott szabály kereteit kiterjesztették az előkészületre is. Ugyanakkor fontos kiemelni azt a körülményt, hogy ezzel a módosítással a kisebbségvédő funkciója a szabályozásnak háttérbe szorult.

2011 májusában a tényállás kiegészült az (1a) bekezdéssel, amely szerint három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki mással szemben valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása miatt olyan, kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy riadalmat keltsen. Ezen módosítás „Lex Gyöngyöspata” néven terjedt el a köztudatban, mert egy nagy visszhangot kiváltó incidens-sorozat, a gyöngyöspatai romák elleni szélsőséges, megfélemlítő fellépésre szánták válaszul. A törvény miniszteri indokolása szerint a módosításra azért volt szükség, mert *„elszaporodtak azok a magatartások, amelyek ugyan nem érik el a közösség tagja elleni erőszak tényállásában jelenleg szankcionált erőszak mértékét, azonban az egyes nemzeti, etnikai, faji, vallási csoportok tagjaiban jogos félelmet, riadalmat keltenek, ezzel etnikai feszültséget szítva”*.⁴⁶⁷

2012. június 25-én az Országgyűlés elfogadta az új Büntető Törvénykönyvet,⁴⁶⁸ amelyben a tényállás elnyerte mai formáját.⁴⁶⁹ Az új Btk. többek között a

⁴⁶⁶ A közrend, valamint az igazságszolgáltatás működésének védelme érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról szóló T/6218. számú törvényjavaslat indokolása.

⁴⁶⁷ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló T/2990. számú törvényjavaslat indokolása, Általános indoklás.

⁴⁶⁸ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.).

gyűlöletvezérelte bűncselekmények terén is változásokat hozott. A Btk. elfogadásának folyamatában a GYEM részletes javaslatokat készített a gyűlöletvezérelte bűncselekmények hatékonyabb szabályozása érdekében.⁴⁷⁰ Kitértek többek között a védendő csoportok meghatározásának problémáira és a pontosítás lehetséges formáira, így pl. a nyílt lista valamint a zárt lista alkalmazásának lehetőségére, amely utóbbi álláspontjuk szerint kiiktatta volna a jogalkalmazásbeli bizonytalanságokat, illetve kizárta volna, hogy olyan csoportok is védelmet kapjanak, amelyeket nem személyiségük lényegi vonásaként meghatározott védett tulajdonság köt össze. A javaslat sok egyéb kérdés mellett rátért az előítélet által motivált, aljas indokból való elkövetés körébe tartozó bűncselekmények problémájára. A civil szervezetek tapasztalatai azt mutatják, hogy a jogalkalmazók sok esetben nem ismerik fel a gyűlölet-motivációból elkövetett cselekményeket, illetve problémásnak látták, hogy nem mutathatók ki az aljas indokból elkövetett bűncselekményeken belül az egyes indítékok, így a gyűlölet-bűncselekmények számára vonatkozóan sem állnak rendelkezésre adatok.

Az új Btk. a korábban nevesített csoportok mellett, a „lakosság egyes csoportjai” fordulat megőrzésével újabb, az előítéletes indítékból elkövetett támadásoknak gyakran kitett társadalmi csoportokat – szexuális irányultság, nemi identitás, fogyatékoság szerinti csoportokat – is nevesít, amely módosítás érdekében a GYEM intenzív

⁴⁶⁹ Közösség tagja elleni erőszak

216. § (1) Aki más valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt olyan, kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az adott csoport tagjában riadalmat keltsen, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(2) Aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt bántalmaz, illetve erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön, egy évtől öt évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

(3) A büntetés két évtől nyolc évig terjedő szabadságvesztés, ha a közösség tagja elleni erőszakot

a) fegyveresen,

b) felfegyverkezve,

c) jelentős érdeksérelmet okozva,

d) a sértett sanyargatásával,

e) csoportosan vagy

f) bünszövetségben

követik el.

(4) Aki a közösség tagja elleni erőszakra irányuló előkészületet követ el, vétség miatt két évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.

⁴⁷⁰ GYEM: *Az új Büntető törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseinek kialakítása során figyelembe veendő szempontok*. 2012. február 22. (http://gyuloletetellen.hu/sites/default/files/hatteranyag_2012-02-22.pdf); GYEM: *Javaslatok az új Büntető Törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozására*. 2012. március 6. (http://gyuloletetellen.hu/sites/default/files/btkvelemen_2012-03-06.pdf); GYEM: *Javaslatok az új Büntető Törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozására* (parlamentari vita). 2012. május 3. (http://gyuloletetellen.hu/sites/default/files/btkvelemenyparl_2012-05-03.pdf).

lobbitevékenységet folytatott. A civil szervezetek álláspontja szerint jelzésértékű a védett csoportok körének ilyen jellegű bővítése, mert fontos üzenetet küld a jogalkalmazók és az egész társadalom felé azzal kapcsolatban, hogy ennek a három csoportnak az ellenük irányuló előítéletesség miatt kiemelt jogi védelemben kell részesülnie. A törvény indoklása szerint egyrészt figyelembe vették a nemzetközi ajánlásokat, másrészt azt, hogy e csoportokkal szemben megnövekedett a gyűlölet-bűncselekmények száma.

Emellett részben úrafogalmazták a 2011-ben bevezetett garázda jellegű elkövetési magatartást, ezzel is egyértelművé téve, hogy a tényállás megállapításához elég, ha a kirívóan közösségellenes magatartás az adott társadalmi csoport tagjaiban alkalmas a riadalom kiváltására, ugyanakkor nem szükséges, hogy a kihívóan közösségellenes magatartás kifejezetten egy konkrét személy ellen irányuljon. Az indoklás külön is kitér arra, hogy az (1) bekezdés büntetni rendeli a vagyon ellen irányuló magatartásokat is, amelyek adott esetben például a rongálással halmazatban állapíthatók meg.⁴⁷¹ A közösség tagja elleni erőszak előkészületének büntethetőségét az előzetes tervek ellenére mégsem törölték el. Végül a bántalmazással vagy kényszerítéssel elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntetési tételét megemelték öt évig terjedő szabadságvesztésről egytől öt évig terjedő szabadságvesztésre. Azonban ez sem ellensúlyozza azt, hogy olyan mértékben kitágították a tényállást, hogy azzal lényegében feloldották a kisebbségvédő funkciót a többi lakossági csoport védelmében. Ez a progresszió esetleg támogatható az antidiszkriminációs szabályozásban, de a büntetőjogban, annak értékjelző és végső megoldás jellege miatt a védendő és ténylegesen támadott csoportok számára inkább visszalépést jelent, mivel nagyobb absztrakciós képességet vár el az összes jogalkalmazótól.

A Btk. tervezetének társadalmi vitára bocsátásakor az alapvető jogok biztosa is lényeges kérdésekben foglalt állást a Btk. tervezete kapcsán megfogalmazott véleményében.⁴⁷² Elismerte, hogy az elmúlt években egyre nagyobb arányban jelentek meg Magyarországon a rasszista indítékú, kisebbségellenes előítéletből, a kirekesztő gondolkodásmódból fakadó gyűlölet-cselekmények, amelyek nem csak az érintett

⁴⁷¹ A Büntető Törvénykönyvről szóló T/6958. számú törvényjavaslat indoklása

⁴⁷² Alapvető jogok biztosának javaslatai az új Büntető Törvénykönyv tervezetének társadalmi vitára bocsátásakor. Közérdekű adatigénylés keretében a Háttér Társaság által megkért level. Hiv.szám: XX-BKFO/47/2012.

kisebbségi közösségek, de a társadalom minden józanul gondolkodó tagja biztonságérzetének megrendítésére alkalmasak. Éppen ezért javasolta, hogy Magyarország is az EBESZ által is javasolt kombinált szabályozási modellre térjen át – amelyet például az Egyesült Királyságban is alkalmaznak. Eszerint hatékonyabb jogi kereteket biztosítana, ha a speciális, önálló tényállások formájában szankcionált cselekmények mellett „általános” minősítő körülményként határoznák meg a gyűlöletmotívumot. A biztos szintén rámutatott, hogy a tervezett rendelkezések nem foglalnak magukban minden olyan elkövetési magatartást, amelyek a gyakorlatban felmerülhetnek a „védett csoportok” tagjaival szemben. Annak érdekében, hogy elkerülhető legyen a speciális tényállásokkal való átfedés, a gyűlöletmotívum feltüntetését javasolta az emberölés, a zaklatás és a rongálás tényállásokban,⁴⁷³ valamint jelezte, hogy nem csak a személyek elleni, hanem a tulajdon elleni bűncselekményeknek is lehet gyűlölet-bűncselekmény jellege. Végül a nyílt végű listával kapcsolatos sokszor hangsúlyozott problémákra is rámutatott, miszerint a „lakosság egyes csoportjai” kifejezés olyan tág kereteket biztosít a jogalkalmazónak, amely ellentétes lehet az eredeti jogalkotói szándékkal.

1.2. A hatályos tényállás – Btk. 216. §

A továbbiakban a közösség tagja elleni erőszak tényállását elemzi részletesen a dolgozat, amely ismertetésre a későbbi jogalkalmazást elemző résznél támaszkodik.

A tényállás az *Emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények c.* fejezetben szerepel a védett jogi tárgy az emberi méltóság⁴⁷⁴ azon aspektusa, hogy az „*egyén félelem nélkül élhessen meghatározott társadalmi, lakossági csoporthoz tartozás mellett*”.⁴⁷⁵ A Kúria álláspontja azzal egészíti ki, hogy a védett jogi tárgy „*a diszkrimináció nélküli együttéléshez fűződő társadalmi érdek. Az a rendeltetése, hogy senkit ne érhessen bántalmazás, vagy bántódás amiatt, mert más népcsoporthoz tartozik.*”⁴⁷⁶ A különös részi tankönyvek emellett – a 216. § (1) bekezdés esetében – a

⁴⁷³ Alapvető Jogok Biztosának Hivatala: AJB Projektfüzetek. A válság vesztesei – a paragrafusok fogságában projekt. 2013/3. (szerk.: Szajbély Katalin). 43–44.

⁴⁷⁴ Szintén az emberi méltóságot határozza meg védett jogi tárgyként Kis–Hollán 2011, 56.

⁴⁷⁵ Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények in Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez)*. Budapest: Complex Kiadó, 2013. 452.

⁴⁷⁶ Bfv.II.590/2012/18.szám

köznnyugalmat is védett jogi tárgyként jelölik meg.⁴⁷⁷

1.2.1. Btk. 216. § (1) bekezdés, a kihívóan közösségellenes magatartással megvalósított közösség tagja elleni erőszak

A tényállás szerint három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő, aki mással szemben valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultága miatt olyan, kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy az adott csoport tagjában riadalmat keltsen.

Tekintettel arra, hogy minden bűncselekmény közösségellenes is, így a törvény az elkövetési magatartásnál – akárcsak a garázdaság tényállásánál – megkülönböztetésül annak kihívó voltát jelöli meg. A bírói gyakorlat szerint kihívóan közösségellenesség a magatartás, ha az elkövető a közösségi együttélés szabályait nyíltan, gátlástalanul, leplezetlenül semmibe veszi, feltűnést kelt öntörvényű, jogsértő viselkedésével.⁴⁷⁸ A kihívó közösségellenesség jellemzője az is, hogy a terhelt az együttélés szabályainak leplezetlen, gátlástalan semmibevevásával ávalósítja meg a cselekményét.⁴⁷⁹ A kihívóan közösségellenes magatartásnak alkalmasnak kell lennie arra, hogy riadalmat keltsen, azonban a bűncselekmény megvalósulásához nincs szükség arra, hogy a riadalom be is következzen. A kihívóan közösségellenes magatartás tanúsításával megvalósítható bűncselekmény esetén nem szükséges, hogy az elkövető az ilyen magatartást a csoport tagja ellen tanúsítsa, elegendő, ha az dolog ellen irányul. A kihívóan közösségellenes magatartás megállapítása során mindig a cselekmény jellege és körülményei az irányadók, a potenciálisan szóba jöhető magatartások igen széleskörűek. Ezért a büntetőügyben eljáró hatóságoknak minden ügyben egyedi mérlegeléssel, az ügy összes körülményeire figyelemmel kell megállapítaniuk, hogy az adott magatartás eléri-e a közösségellenességnek a tényállásban megkívánt szintjét.

Abban az esetben, ha a dolog elleni erőszakkal elkövetett közösség tagja elleni erőszak nem fenyegetéssel kényszerítést valósít meg, akkor a Btk. 216. § (1) bekezdés szerint minősül. Így az előítéletes indíték alapján tárgyak ellen kifejtett támadás nem rongálásként, hanem közösség tagja elleni erőszak bűncselekményeként minősülhet. A

⁴⁷⁷ Lásd pl. Karsai 2013, 452. ill. Kis–Hollán 2011, 56.

⁴⁷⁸ BH 2009. 171.

⁴⁷⁹ BH 2007. 283.

közösség tagja elleni erőszak enyhébb alapesetének ilyen irányú értelmezése tekintetében eltérő álláspontok léteznek és a jogalkalmazás sem egységes. Amíg civil jogvédő szervezetek – alternatív kommentárjukban is – ⁴⁸⁰ konzekvensen ekképp értelmezik a tényállást, addig például a Közigazgatási és Igazságügyi Kerekasztal Emberjogi Munkacsoportját megosztja a kérdés.⁴⁸¹ Az utóbbi évekből a jogalkalmazás is példával szolgál a dolog elleni erőszak közösség tagja elleni erőszak bűncselekményét megvalósító értelmezésére. Az ügy – az egyébként nagy nyilvánosságot kapott – szegedi zsinagóga bejárati kapujának 2013 szeptemberi megrongálása. A kapu kovácsoltvas elemeinek csúcsaira 6 db szappant szúrtak, amelyekre filctollal köztudottan zsidó származású személyek nevét írták. Az ügyben közösség tagja elleni erőszak [Btk. 216. § (1) bek.] bűncselekménye miatt folytatták az eljárást.⁴⁸²

Az első bekezdés szerinti tényállásra kevés példát találhatunk a jogalkalmazásban, olyan ügyet, amely eljutott a bírósági szakba pedig még kevesebbet. A tényállás ítélkezési gyakorlatban való megjelenésére egyetlen példáról van tudomásom, arról is a médián keresztül.⁴⁸³ Az ügyben három fiatal férfit ítélt el a Pesti Központi Kerületi Bíróság közösség tagja elleni erőszak büntette miatt 2013 májusában. Az eset a Zsidó Világkongresszus idején történt, amikor a húsz év körüli elkövetők a Deák téren félelemkeltő jelszavakat kiabáltak. Az eseményről távozó résztvevők ellen a későbbiekben fizikai erőszakot csak azért nem alkalmaztak, mert civil ruhás nyomozók megakadályozták őket. Az eljárásban megállapítást nyert, hogy az elkövetők olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsítottak, amely alkalmas volt arra, hogy riadalmat keltsen.⁴⁸⁴

1.2.2. Btk. 216. § (2) bekezdés, a bántalmazással vagy kényszerítéssel elkövetett közösség tagja elleni erőszak

A bűncselekményt az követi el, aki mást valamely nemzeti, etnikai, faji, vallási csoporthoz vagy a lakosság egyes csoportjaihoz tartozása vagy vélt tartozása, így

⁴⁸⁰ Átol [et al.] 2013, 88.

⁴⁸¹ GYEM által kezdeményezett közérdekű adatigénylés keretében rendelkezése bocsátott jelentés. ORFK: 2011-2013-as időszakra vonatkozó jelentés, 29000/6903-2/2015. Ált. 4.

⁴⁸² Uo. 4. Az ügyre vonatkozóan nem állnak rendelkezésre további adatok.

⁴⁸³ Kulcsár Anna: *Közösség tagja elleni erőszakért szabadságvesztés*. <http://mno.hu/belfold/kozosseg-tagja-elleni-eroszakert-szabadsagvesztes-1160147> (2013. október 30.)

⁴⁸⁴ Lásd uo.

különösen fogyatékosága, nemi identitása, szexuális irányultsága miatt bántalmaz, illetőleg erőszakkal vagy fenyegetéssel arra kényszerít, hogy valamit tegyen, ne tegyen vagy eltűrjön.⁴⁸⁵

A bűncselekmény elkövetési magatartása a bántalmazás vagy kényszerítés. Bántalmazás alatt a törvény, annak ellenére, hogy nem emeli ki, tetteles bántalmazást ért.⁴⁸⁶ A bántalmazás olyan személy elleni erőszakos cselekmény, amely a testet érinti (pl. ütés, rúgás, lökés, megfogás, leöntés, leköpés); megállapításához nem szükséges a testi sérülés, egészségkárosodás, a legkisebb mértékű személy elleni erőszakkal megvalósítható a tényállás. A közösség tagja elleni erőszak esetében csekély mértékben áll rendelkezésre bírói gyakorlat, így az elkövetési magatartások kapcsán többek között a hivatalos eljárásban elkövetett bántalmazás (Btk. 301. §) vagy a tetteles becsületsértés [Btk. 227. § (2) bekezdés] kapcsán kifejtettekre támaszkodhatunk, így például tetteles bántalmazás a kialakult bírói gyakorlat szerint más teste ellen irányuló, a testi épséget vagy a becsületet sértő támadás.⁴⁸⁷ A bíróság az előbb említett döntésében rámutatott a terheltnek azon magatartása, hogy "az elítélt nyakát megragadta, fojtogatta", maradéktalanul kimeríti a tetteles bántalmazás fogalmát, függetlenül attól, hogy az milyen mérvű volt, okozott-e fájdalmat a sértettnek. A bíróság a tetteles becsületsértés értelmezése körében kifejtette, hogy ebbe a körbe tartozik az (egyszerű) arculütés, a sértett orrának felfricsekázása, fülének meghúzása, a sértett leköpése, undorító vagy szennyes folyadékkal való leöntése, bemocskolása.

A személy elleni erőszak kérdéskörét alaposabban megvizsgálva, szükségképpen említést érdemel az alkalmazott erőszak mértéke az erőszak és fenyegetés alapjainak megértése érdekében. Az erőszak mértéke szempontjából megkülönböztethetünk akaratot bénító vagy kizáró erőszakot (*vis absoluta*) és az akaratot hajlító vagy korlátozó erőszakot (*vis compulsiva*). A *vis compulsiva* (az akarat-hajlító kényszer) tulajdonképpen fenyegetés,⁴⁸⁸ és csak a *vis absoluta* (az akarat-megtörő kényszer) az erőszak. Egyes álláspontok szerint *vis compulsiva* annyiban tér el a fenyegetéstől, hogy az utóbbinak az ütlegetés nem szükségszerű feltétele. Az erőszak és a fenyegetés

⁴⁸⁵ 1978. évi Btk. 174/B. § (1) bekezdés

⁴⁸⁶ Így pl. a nemzeti, etnikai, faji vagy vallási csoport tagjai elleni erőszak kapcsán Kis–Hollán 2008, 120.

⁴⁸⁷ BH 2004. 269.

⁴⁸⁸ Így pl. az felelősséget kizáró *vis compulsiva* tekintetében Hollán Miklós „A cselekmény bűnössége és az azt kizáró okok” In: *Büntetőjog I.*, Az anyagi büntetőjog általános része. Büntetőjogi ismeretek a közszolgálati szakemberképzés számára (szerk.: Kis Norbert), Budapest-Pécs: Dialog Campus, 2011. 124.

lényegében a kényszerítés két formája, és a kényszer nyilvánul meg testi erőszakban, vagy pszichikai ráhatással.⁴⁸⁹

Az erőszakot – amely általában tevőleges (aktív) és támadó jellegű magatartást jelent – a Btk. Különös Részében foglalt törvényi tényállások egyébként, mint végrehajtási módot határozzák meg, melynek különböző változatai lehetnek. Vannak olyan törvényi tényállások, amelyek kizárólag személy ellen közvetlenül véghezvitt erőszakkal valósíthatók meg. Ilyennek tekinti az ítélkezési gyakorlat általában azokat a bűncselekményeket, amelyeknél a fenyegetésnek az élet vagy testi épség ellen irányulónak és közvetlennek kell lennie. Ezen felül azonban van olyan törvényi tényállás is, amely a személy elleni erőszakot kifejezetten tényállási elemként tartalmazza [pl. Btk. 284. § (2) bekezdés b) pontjában⁴⁹⁰ meghatározott fogolyzendülésben erőszak alkalmazásával való részvétel büntette]. Ezek a bűncselekmények tehát még a dologról a személyre áttevődött erőszak alkalmazásával sem valósulhatnak meg. Természetesen a közösség tagja elleni erőszak nem ebbe a kategóriába tartozik a fentebb kifejtettek alapján.

A törvényi tényállások más részénél az ítélkezési gyakorlat megkívánja ugyan a személy elleni erőszakot, de nem tartja feltételnek a személy ellen közvetlenül alkalmazott kényszert. Ez a felismerés onnan adódik, hogy a személy elleni erőszak gyakran dolog közvetítésével valósul meg. Ha ugyanis a fizikai behatás közvetlenül a dologra irányul ugyan, de a dolog hatókörében személy is van, a dologgal szemben alkalmazott erőszak áttevődik a személyre, s az így alkalmazott erőszak a személy elleni erőszak sajátos, közvetetten érvényesülő formájává válik. A fentiekben jelzett feltételeken túlmenően az erőszak erőssége, kifejtésének módja és határfoka is különféleképpen érvényesül a Btk. Különös Részében foglalt egyes törvényi tényállások eseteiben. Így nyilvánvaló hogy pl. az erőszakos közöszlész, a szemérem elleni erőszak, a rablás esetében az erőszaknak jóval lenyűgözőbbnek, magasabb fokúnak, akaratot jobban megtörőnek kell lennie, mint a hivatalos személy elleni erőszak vagy az önbíráskodás esetében.⁴⁹¹

⁴⁸⁹ Wiener A. Imre: *Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához*, MTA Jogtudományi Intézetének kiadványa, Budapest, 2000. 96-97.

⁴⁹⁰ Btk. 284. § (2) bekezdés b) pont meghatározott fogolyzendülés

⁴⁹¹ BH 1987. 177.

A 459. § (1) bekezdés 4. pont értelmében erőszakos magatartásnak minősül a más személyre gyakorolt támadó jellegű fizikai ráhatás is, abban az esetben is, ha az nem alkalmas testi sérülés okozására. A dolog elleni erőszakkal elkövetett közösség tagja elleni erőszak akkor minősül a Btk. 216. § (2) bekezdés szerint, ha az fenyegetéssel kényszerítést valósít meg. Különben a dolog elleni erőszakkal történő elkövetés a Btk. 216. § (1) bekezdés szerint minősülhet. A dolog elleni erőszak gyakorlatban alkalmazható büntetőjogi fogalma: minden olyan személytől eredő, ingó vagy ingatlan dologra irányuló erőhatás, amely a dolog állagának sérelmével jár, és (vagy) helyzetét, állapotát, megszokott működtetésétől, illetve használatától eltérő vagy rendeltetésével alapvetően ellentétes módon megváltoztatja.⁴⁹² Korábban elterjedt volt az a téves felfogás, miszerint a dolog elleni erőszak mindig a dolog állagának bizonyos fokú sérelmével jár. Azonban határozottan le kell szögezni, hogy a dolog elleni erőszak veszélyessége nem kizárólag azon az eredményen mérhető le, hogy általa a dolog megsérül vagy megrongálódik. Hiszen az állagsérelem gyakori, de nem feltétlen velejárója a dolog elleni erőszaknak. A fogalomból következően a dolog elleni erőszak büntetőjogi fogalma igen széles cselekménykört ölel fel, és ide sorolhatunk egymástól sokszor alapvetően eltérő magatartásokat. Így például állagsérelemmel járó dolog elleni erőszaknak minősül az ajtó betörése vagy a kirakat bezúzása, és dolog elleni erőszaknak tekinthető az állagsérelem elmaradása esetén is például a gyengén zárt ablak benyomása.⁴⁹³

A Btk. 216. § (2) bekezdésében meghatározott bűncselekmény II. fordulata lényegében azonos a Btk. 195. §-ába ütköző kényszerítés büntettének törvényi tényállásával, azzal a különbséggel, hogy előbbinél a jelentős érdeksérelem okozását a törvény nem kívánja meg. Az ítélkezési gyakorlat szerint a kényszerítés törvényi tényállása alá esik minden olyan magatartás, amely erőszakkal vagy fenyegetéssel a sértett cselekvési szabadságát befolyásolja, amely őt arra készíti, hogy szabad akaratának meg nem felelően vagy éppen ellentétesen cselekedjék, valamint - ilyen értelemben - tegyen, ne tegyen vagy eltűnjön valamit. Az elkövetési magatartás tehát valaminek a megtételére, meg nem tételére vagy eltűrésére való kényszerítés. Az elkövetési mód - erőszak - lehet lenyűgöző erejű, akaratot megbénító, de lehet akaratot hajlító is; a fenyegetésnek pedig

⁴⁹² Tóth Mihály: "Gondolatok az »erőszak« büntetőjogi fogalmáról" *Magyar Jog*, 1981/6. 508.

⁴⁹³ Tóth Mihály: "A dolog elleni erőszak fogalmának értékelése a gyakorlatban" *Belügyi szemle*, 1981/12. 29–32.

olyan súlyos hátrány kilátásba helyezésére kell vonatkoznia, amely alkalmas arra, hogy a megfenyegetettben komoly félelmet keltsen.⁴⁹⁴

A Btk. 459. § (1) bekezdés 7. pontjában foglalt értelmező rendelkezés a "fenyegetés" fogalmának általános meghatározását adja, de ettől a Btk. Különös Részében foglalt egyes törvényi tényállások eltérő fogalom meghatározást is tartalmaznak. Így a szexuális erőszak [Btk. 197. § (1) bek. a) pont] esetében a törvény az "élet vagy testi épség ellen irányuló közvetlen fenyegetés",⁴⁹⁵ azaz ún. kvalifikált fenyegetés fogalmát használja, amelynek a közösség tagja elleni erőszak esetében nem szükségszerűen kell fennállnia.

1.2.3. Btk. 216. § (3) bekezdés, a közösség tagja elleni erőszak minősített esetei

A törvény minősített esetként határozza meg a fegyveresen [Btk. 216. § (3) bek. a) pont], felfegyverkezve [Btk. 216. § (3) bek. b) pont], jelentős érdeksérelem okozva [Btk. 216. § (3) bek. c) pont], a sértett sanyargatásával [Btk. 216. § (3) bek. d) pont], csoportosan [Btk. 216. § (3) bek. e) pont], bünszövetségben való elkövetést [Btk. 216. § (3) bek. f) pont].

A fegyveres elkövetés fogalmát a Btk. 459. § (1) bekezdés 5. pontja határozza meg. Eszerint fegyveresen követi el a bűncselekményt, aki lőfegyvert, robbanóanyagot, robbantószer, robbanóanyag vagy robbantószer felhasználására szolgáló készüléket tart magánál, vagy a bűncselekményt ezek utánzatával fenyegetve követi el.

A Btk. 459. § (1) bekezdés 6. pontja alapján „*felfegyverkezve követi el a bűncselekményt, aki az ellenállás leküzdése vagy megakadályozása érdekében az élet kioltására alkalmas eszközt tart magánál*”.

A jelentős érdeksérelem a Btk. 216. § (3) bek. c) pont alapján minősítő körülmény. A jelentős érdeksérelem fennállását mindig objektíve, de a konkrét eset valamennyi körülményeire konkretizálva kell vizsgálni, az érdeksérelem jellege, iránya, társadalmi megítélése alapján. Az érdeksérelem jelentős fokának megítélésénél azonban a sértett szubjektív érzékenységének nem lehet szerepe.⁴⁹⁶ Jelentős érdeksérelem egyaránt lehet

⁴⁹⁴ BH 1987. 177.

⁴⁹⁵ BH 1983. 177.

⁴⁹⁶ Lásd Kis–Hollán 2011, 56.

a magánérdek vagy a közérdek sérelme, vagy akár ezek kombinációja is. Jelentkezhet személyi (erkölcsi) sérelemként: például a társadalmi megbecsülés, a nemi szabadság, a házastársi kapcsolat és a családi élet zavartalansága, vagy tudományos-szakmai tekintély vonatkozásában; de anyagi jellegű vonzattal is járhat. A közérdek sérelmét jelentheti a közügyek intézésével, közösségi érdekek képviselésével kapcsolatos cselekvési szabadság korlátozása is. Nem szükséges, hogy a jelentős érdeksérelem a tettes vagy bárki számára előnyt jelentsen, vagy a tettes legyen az, akinek számára esetleg az előnyt jelenti. Nem feltétel az sem, hogy a jelentős érdeksérelem a kényszerített személynél következzen be, sőt az a közérdekben is bekövetkezhet.⁴⁹⁷ Mivel a jelentős érdeksérelem a közösség tagja elleni erőszaknál minősítő eredmény, ezért elegendő, ha e körülményre az elkövető gondatlansága terjed ki.⁴⁹⁸ Az elkövető persze akkor is a minősített esetért felel, ha a jelentős érdeksérelem bekövetkezését a szándékossága fogja át.

A sértett sanyargatásával történő elkövetés körébe sorolható, ha a tettes a sértettet megkínozza vagy önmagának megalázására kényszeríti.⁴⁹⁹

A hazai szakirodalomban a minősített esetek szabályozására vonatkozóan is találhatunk kritikát. Ugyanis a 216. § (3) bekezdése komolyan aránytalanságot hoz létre azért, hogy úgy épül rá mindkét alapesetre, hogy azok súlya között a minősített tényállás nem tesz különbséget eltérő büntetési tételekkel. Emellett az első alapesetekre épülve egyes minősítő körülmények nem is értelmezhetők (pl. sértett sanyargatása, jelentős érdeksérelem). Ez a hiba már az 1978. évi Btk.-ban is szerepelt és a jogalkotó elmulasztotta kijavítani.⁵⁰⁰

A Btk. 459. § (1) bekezdés 3. pontja alapján „*csoportos követik el a bűncselekményt, ha az elkövetésben legalább három személy vesz részt*”.

A bünszövetségen elkövetés fogalmát szintén az értelmező rendelkezések között tartalmazza a Btk., eszerint „*bűnszövetség akkor létesül, ha két vagy több személy*

⁴⁹⁷ Lásd Busch Béla: „A személyiség büntetőjogi védelme, különös tekintettel a fegyveres testületek keretében megvalósuló deliktumokra II.” *Rendészet és emberi jogok*, 2011/2. 61–62.

⁴⁹⁸ Az eredményhez, mint a bűncselekmény minősítő körülményéhez fűzött súlyosabb jogkövetkezményekre magyarázatul lásd: Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest: HVG-ORAC, 2008. 128–129.

⁴⁹⁹ Kis–Hollán 2011, 60.

⁵⁰⁰ Lásd Karsai 2013, 454.

bűncselekményeket szervezeten követ el, vagy ebben megállapodik, és legalább egy bűncselekmény elkövetését megkísérlik, de nem jön létre bűnszervezet” [Btk. 459. § (1) bek. 2. pont].

1.2.4. Btk. 216. § (4) bekezdés, a közösség tagja elleni erőszak előkészülete

A (4) bekezdés alapján a bűncselekmény előkészülete büntetendő. A Btk. 11. §-a alapján előkészület miatt büntetendő, aki *“a bűncselekmény elkövetése céljából az ehhez szükséges vagy ezt könnyítő feltételeket biztosítja, az elkövetésre felhív, ajánlkozik, vállalkozik, vagy a közös elkövetésben megállapodik”*.⁵⁰¹

Az előkészülettel kapcsolatban kiemelendő, hogy a jelenlegi jogértelmezési gyakorlat mellett problémás lehet a közösség elleni erőszakra irányuló előkészület és a közösség elleni uszítás (Btk. 332. §) elhatárolása. Az uszítás mint elkövetési magatartás 2004 óta létező extrém módon szűk értelmezése miatt az erőszakra irányuló előkészülettől szinte alig elhatárolható. Emellett abszurd ellentmondást okoz a bűncselekmények büntetési tételének összevetése is. Hiszen az egyén támadására közvetlenül irányuló előkészület büntetési tétele enyhébb, mint a köznyugalmat absztrakt módon veszélyeztető közösség elleni uszításé. Ezen – értelmezéssel fel nem oldható jogalkotói hiba miatt és figyelemmel az *in dubio mitius* elvére⁵⁰² – a közösség tagja elleni erőszak előkészületét megvalósító személy terhére nem lehet megállapítani a közösség elleni uszítást. Ennek következtében a verbális uszítóval ellentétben az, aki kést is ragad, és az utcára indul a célba vett személyek megtámadására (közösség tagja elleni erőszak előkészületét megvalósítva), enyhébb büntetési tétel alá esik.⁵⁰³

A kihívóan közösségellenes magatartással megvalósított közösség tagja elleni erőszak előkészületet kapcsán alkotmányossági aggályok is felmerültek.⁵⁰⁴ Eszerint egy szabálysértésből – a tettesi motívum alapján – felminősített, nem szükségképpen erőszakos cselekmény előkészületének büntetendősége meglehetősen aránytalan, és az *ultima ratio* elvével aligha összeegyeztethető. A kialakult helyzet arra vezethető vissza,

⁵⁰¹ A törvényben felsorolt öt magatartásra (bűncselekményhez szükséges vagy azt könnyítő feltételeket biztosítása, felhívás, ajánlkozás, vállalkozás, valamint a közös elkövetésben való megállapodás) bővebben lásd Nagy 2008, 194–195.

⁵⁰² Bővebben lásd: Mészáros Ádám: „Jogfilozófia és igazságosság a büntetőjogban. Az *in dubio mitius* elve” in Acta Publ. doct. jur. Tomus IV. Szeged, 2004. 391–413.

⁵⁰³ Erre a jogalkotói hibára Szomora Zsolt hívta fel a figyelmet. Lásd Szomora 2013, 42.

⁵⁰⁴ Lásd Szomora 2013, 46.

hogy amikor a bekezdés elődjét 2011-ben törvénybe iktatták, az előkészület már büntetendő volt. Azonban a beiktatáskor a jogalkotó elmulasztotta figyelembe venni, hogy a korábbi állapothoz képest a tényállás szerkezetét megbontotta és ez az előkészületi rendelkezésre is hatással lehet. Az új Btk. kodifikálásakor ez korrigálható lett volna, de végül az előkészület mindkét bekezdés esetében megmaradt.⁵⁰⁵

1.2.5. Halmazat

Az alábbiakban a dolgozat néhány főpontban érinti a halmazati kérdéseket, rámutatva a joggyakorlatban és jogelméletben kialakult ellentmondásokra. A Btk. 216. § (1) bekezdés szerinti tényállás elkövetési magatartása kihívóan közösségellenes magatartás tanúsítása. A törvény miniszteri indokolása szerint „a kihívó közösségellenesség a közösségi együttélés szabályainak nyílt semmibe vételét jelenti”.⁵⁰⁶ A tényállás nyilvánvaló rokonságban áll a garázdasággal (Btk. 339. §), még inkább annak szabálysértési alakzatának tényállásával.⁵⁰⁷ Mivel a garázdaság szubszidiárius tényállás, a kétszeres értékelés tilalma és a specialitás elve miatt sincs helye a Btk. 216. § (1) bekezdéssel anyagi halmazatban történő megállapításának. Szintén a szubszidiárius jellegre tekintettel, amennyiben az elkövető dolog elleni erőszakot alkalmaz, ugyanakkor az előítéletes indíték is megállapítható, a Btk. 216. § (1) bekezdés megállapításának van helye. A rongálás a Btk. 216. § (1) bekezdéssel akkor kerül halmazatba, ha a dolog elleni erőszak kimeríti a rongálás tényállását⁵⁰⁸ is.⁵⁰⁹

Nem egységes a joggyakorlat (sem a jogirodalom) a Btk. 216. § (2) bekezdésben szabályozott tényállás kapcsán abban az esetben, ha a bántalmazás testi sérülést vagy betegséget okoz. Az egyértelmű, hogy a bántalmazás megvalósulásához nincs szükség testi sértés vagy betegség okozására, ezért elméletileg megállapítható a testi sértés (Btk. 164. §) megfelelő alapesete (könnyű illetve súlyos testi sértés) és a közösség tagja elleni erőszak közötti anyagi halmazat. Bizonytalanságot okoz ugyanakkor, hogy mind a könnyű, mind a súlyos testi sértés esetében minősített esetként szabályozza a törvény az aljas indokot, amely a joggyakorlat értelmében az előítéletes indítékot is magában

⁵⁰⁵ Bővebben lásd Szomora 2013, 46.

⁵⁰⁶ T/6958. számú törvényjavaslat indokolással - A Büntető Törvénykönyvről

⁵⁰⁷ 2012. évi II. törvény 170. § Aki olyan kihívóan közösségellenes magatartást tanúsít, amely alkalmas arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, szabálysértést követ el.

⁵⁰⁸ Btk. 371. § (1) bekezdés. Aki idegen vagyontárgy megsemmisítésével vagy megrongálásával kárt okoz, rongálást követ el.

⁵⁰⁹ Átol [et al.] 2013, 87–88.

foglalja. A GYEM által írt alternatív kommentár szerint⁵¹⁰ a könnyű, illetve súlyos testi sértés előítéletes indítékkal történő elkövetése esetében a halmazati büntetéskiszabási szabályok (Btk. 81. §) miatt indokolt a testi sértés megfelelő alapesete és a közösség tagja elleni erőszak halmazatban történő megállapítása. Amennyiben ugyanis az aljas indokból elkövetés minősített esete kerülne megállapításra, a kétszeres értékelés tilalma miatt természetesen nincs lehetőség a közösség tagja elleni erőszakkal halmazatban történő megállapításra. Ez viszont arra az eredményre vezetne, hogy a büntetési tétel a könnyű testi sértés minősített esetében alacsonyabb maradna, mint a közösség tagja elleni erőszak alapesete esetében, aljas indokból elkövetett súlyos testi sértés esetén pedig a közösség tagja elleni erőszak alapesetének maximális büntetési tételével azonos büntetés lenne kiszabható.⁵¹¹

A különös részi tankönyvek⁵¹² a halmazattal kapcsolatban úgy foglalnak állást, hogy a bűncselekmény látszólagos halmazatban háttérbe szorul az aljas indokból elkövetett emberöléshez [Btk. 160. § (2) bek. c) pont I fordulat].⁵¹³ A bűncselekmény Btk. 216. § (2) bekezdésben foglalt esete látszólagos halmazatban előtérbe lép az aljas indokból elkövetett könnyű testi sértéshez [Btk. 164. § (4) bek. a) pont 1. tétel] képest, a testi épség sérelme azonban súlyosító körülményként értékelhető. Ezzel szemben a Btk. 216. § (1)-(2) bekezdésben foglalt esetek látszólagos halmazatban háttérbe szorúlnak az aljas indokból elkövetett súlyos testi sértéshez, a maradandó fogyatékoságot vagy súlyos egészségromlást okozó szándékos testi sértéshez, illetve a különös kegyetlenséggel elkövetett szándékos súlyos testi sértéshez [Btk. 164. § (6) bek. a), d-e) pont] képest. Utóbbi bűncselekmény körében viszont súlyosító körülmény, hogy a tettes a cselekményt a sértett adott csoporthoz tartozása vagy vélt tartozása miatt valósítja meg, feltéve, hogy az aljas indokból elkövetés minősített esete nem kizárólag ezt értékeli.⁵¹⁴ A bűncselekmény minősített esetei látszólagos halmazatba előtérbe lépnek az aljas indokból elkövetett szándékos súlyos testi sértéshez, illetve a maradandó fogyatékoságot vagy súlyos egészségromlást okozó testi sértéshez, illetve különös kegyetlenséggel elkövetett súlyos testi sértéshez [Btk. 164. § (6) bek. a), d-e) pont] képest. Ezzel szemben látszólagos halmazatban háttérbe szorúlnak az életveszélyt vagy halált okozó szándékos testi sértéshez [Btk. 164. § (8) bek.] képest. Ilyen esetben

⁵¹⁰ Átol [et al.] 2013, 79–92.

⁵¹¹ Átol [et al.] 2013, 88–89.

⁵¹² Kis–Hollán 2011, 60.

⁵¹³ Kis–Hollán 2011, 60.

⁵¹⁴ Kis–Hollán 2011, 60.

súlyosító körülmény, ha a tettes a cselekményt a sértett csoporthoz tartozása vagy vélt tartozása miatt követi el.⁵¹⁵

Azonban a fentiektől eltérő álláspontot is találhatunk a jogirodalomban.⁵¹⁶ Eszerint egyrészt mind a bántalmazási, mind a kényszerítési fordulattal valóságos halmazatba kerülnek a testi sértés különböző alakzatai azzal, hogy a testi sértés egyúttal nem értékelhető aljas indokból elkövetettként. Másrészt ezen álláspont szerint a halmazat a testi sértés valamennyi alakzatával (így az életveszélyt vagy halált okozó alakzatokkal) is valóságos. A testi sértés okozása ugyanis többlet tényállási elemet tartalmaz mindkét fordulathoz (bántalmazás, kényszerítés) képest. Az aljas indokból elkövetett súlyos testi sértés büntetési tétele megegyezik a közösség tagja elleni erőszak büntetési tételével, így a minősítéshez kapcsolt szankció nem képes kifejezni azt a többletet, amelyet a testi sértést nem feltételező közösség tagja elleni erőszak a tettes speciális motívumára tekintettel tartalmaz. Látszólagos halmazatról csak akkor lehetne beszélni, ha az aljas indokból elkövetett súlyos testi sértés büntetési tétele a halmazati büntetési meghaladná. Eszerint ugyanez a helyzet a maradandó fogyatékoságot, súlyos egészségromlást, életveszélyt vagy halált okozó testi sértéssel, ahol a tettes speciális motívumát semmi sem értékeli. A kényszerítési fordulat kapcsán példaként említik, hogy a testi sértés súlyosabb alakzatai más kényszerítési elemet tartalmazó bűncselekményekkel is valóságos alaki halmazatba kerülnek (például szexuális erőszak, hivatalos személy elleni erőszak, önbíráskodás stb.).⁵¹⁷

Valóságos halmazat álláspontját támasztja alá például egy nemrég született elsőfokú ítélet. Az Egymillióan a Magyar Sajtószabadságért ellenzéki szervezet 2012. okt. 23-i ünnepi rendezvénye és tüntetése mellett ellendemonstrációt tartott egy kb. 100 fős radikális jobboldali csoportosulás. Az Index hírportál egyik tudósítója munkatársával videófelvételt készített az ellendemonstráció résztvevőiről. Az ellendemonstráció kb. 10 résztvevője körülállta, lökdöste őket, és egyre indulatosabban kiabálták, hogy állítsák le a felvételt, és “menjenek vissza a metéltfarkúak közé”. A sértett pár perc után leengedte a kamerát a nyilvánvalóvá vált veszélyhelyzet miatt. Ezt követően két tüntető odalépett hozzá, és egyikük megütötte az orrát, amelynek következtében a sértett orra eltört. A sértett és tudósító társa kimenekültek az ellendemonstráció területéről. Az

⁵¹⁵ Kis–Hollán 2011, 61.

⁵¹⁶ Szomora 2013, 43.

⁵¹⁷ Szomora 2013, 43.

ellendemonstrálók egyértelműen előítéletre utaló jelszavakat (“mocskos zsidók”, “Takarodjatok Izraelbe!”) skandáltak a demonstráció során és közvetlenül a támadást megelőzően is és a sértettet is zsidó csoporthoz tartozónak vélték. A bíróság első fokon a Btk. 216. § (2) bekezdésbe ütköző és (3) bekezdés c) pont szerint minősülő közösség tagja elleni erőszak, és a Btk. 164. § (1) bekezdésbe ütköző és (3) bekezdés szerint minősülő súlyos testi sértés büntette miatt állapította meg az elkövetők felelősségét.⁵¹⁸

Mindezek fényében úgy tűnik, hogy nem alakult ki egységes joggyakorlat a halmazati kérdések kapcsán. Azonban a jogirodalomra sem támaszkodhatunk az ellentmondások feloldása érdekében, hiszen ezen álláspontok is jelentősen eltérnek. Ezek alapján pedig akár azt is feltételezhetjük, hogy a problémák nem a jogalkalmazás szintjére, hanem a jogszabályokra vezethetők vissza és a jogalkotóra vár a kérdés megoldása. Mindezek tekintettel javasolt az értelmezések összhangját megteremtő lépéseket tenni.

2. Jogalkalmazás

2.1. Hatáskör, gyűlölet-bűncselekmények elleni szakvonal és ügyészégi protokoll

A jogalkalmazás kapcsán először a hatásköri szabályok tisztázása szükséges, ugyanis a közösség tagja elleni erőszakra az általánostól eltérő szabályok vonatkoznak. A hatáskör jogi szabályozását tekintve korábban a 3/2008. (I. 16.) IRM rendelet értelmében az 1978. évi Btk. 174/B. § (1)-(2) bekezdés (közösség tagja elleni erőszak),⁵¹⁹ illetve az 1978. évi Btk. 269. § (közösség elleni izgatás)⁵²⁰ gyanúja alapján indult nyomozásokat a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok hatáskörébe utalta. A hatáskört újraszabályozó 25/2013. (VI. 24.) BM rendeletben – a GYEM által a véleményezési időszakban megfogalmazott írásbeli javaslattal összhangban⁵²¹ – a közösség tagja elleni erőszak előkészülete kapcsán indult nyomozások is megyei (fővárosi) hatáskörbe tartoznak.

Az ilyen ügyek nyomozására korábban nem voltak külön szervezeti egységek a rendőr-főkapitányságokon belül. A főváros esetében a Btk. 216. §-a (közösség tagja elleni

⁵¹⁸ Az eset ismertetésére lásd: GYEM, Esetek, “Milla”. <http://gyuloletellen.hu/node/40> (2015. április 21.)

⁵¹⁹ Btk. 216. § (1)–(2) bekezdés.

⁵²⁰ Btk. 332. § Közösség elleni uszítás.

⁵²¹ GYEM: *A Gyűlölet-bűncselekmények elleni munkacsoport véleménye a rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről szóló rendelet tervezetéről*, http://gyuloletellen.hu/sites/default/files/hataskorirendelet_2013-06-05.pdf (2013. szeptember 25.)

erőszak) gyanúja alapján indult nyomozások 2012. augusztus 17-ét megelőző időszakban a Budapesti Rendőr-főkapitányság Szervezett Bűnözés Elleni Főosztályának hatáskörébe tartoztak, a nyomozásokat ténylegesen végző Szervezett Bűnözés Elleni Osztályt azonban 2012 augusztusában jogutód nélkül megszüntették. A megszüntetést követően az ilyen ügyek nyomozása a BRFK Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály Kábítószer Bűnözés Elleni Szolgálatának a feladatkörébe került átsorolásra. Majd Budapest Rendőrfőkapitányának 17/2013. (III.04.) számú intézkedése alapján a BRFK Felderítő Főosztály hatáskörébe tartozott a nyomozás lefolytatása közösség tagja elleni erőszak és közösség elleni izgatás esetében. A hatályos 43/2013. (IX. 25.) BRFK intézkedés rendelkezik a BRFK nyomozó hatóságainak (szerveinek) hatásköréről és illetékességéről, amely szerint a Btk. 216. § esetében a BRFK Felderítő Főosztály rendelkezik hatáskörrel.

A 2012 januárjában az Országos Rendőr-főkapitányság, felismerve, hogy a gyűlölet-bűncselekmények nyomozása olyan speciális szakértelmet igényel, amely indokolja, hogy nyomozásokat speciálisan felkészített nyomozók végezzék, külön szakvonalat hozott létre a gyűlölet-bűncselekmények rendőrségi kezelésére. 2013-ra megyei szinten is kijelölték a szakvonal tagjait (megyéenként egy főt, illetve a fővárosban egy főt), akik mind részt vettek az EBESZ/DIEJH gyűlölet-bűncselekmények rendőri kezelésére vonatkozó képzésén.⁵²² Annyi bizonyos, hogy három bűncselekmény tartozik a szakvonal hatáskörébe: közösség tagja elleni erőszak (Btk. 216. §), közösség elleni uszítás (Btk. 332. §), önkényuralmi jelképek használata (Btk. 335. §).⁵²³ A GYEM által megyei rendőr-főkapitányságoknak kiküldött levelekre érkezett válaszok alapján⁵²⁴ az derült ki, hogy a szakvonal tagjainak elsősorban kapcsolattartási feladatuk vannak, illetve adatszolgáltatási kötelezettségeknek tesznek eleget. A szakvonalak működése nem egységes, fejlesztésük továbbra is folyamatban van. Ezért fordulhat elő a gyakorlatban, hogy egyes esetekben a szakvonal tagjai végzik a nyomozást, más esetekben tanácsadási feladatokat látnak, míg más esetekben ezen ügyek el sem jutnak a tagokhoz a hatáskörrel rendelkező nyomozó egységtől, de rendszerszerűség nem figyelhető meg a kérdésben.

⁵²² Bővebben lásd EBESZ/DIEJI: *Training Against Hate Crimes for Law Enforcement. Programme description*. <http://www.osce.org/odihr/tahcle?download=true> (2013. november 25.)

⁵²³ Boross Zsigmond: „A gyűlölet-bűncselekmények aktuális magyarországi helyzete” *Belügyi Szemle*, 2013/12., 5–19.

⁵²⁴ 2013 májusában a GYEM levelet küldött a megyei rendőr-főkapitányságoknak, amelyben a szakvonal működésével kapcsolatban kértek információkat. A válaszok beérkezése még folyamatban van.

A gyűlölet-bűncselekmények elleni szakvonal évente felméri az előző évben kezdeményezett büntetőeljárásokat és erről jelentést tesz. A 2011-2013 időszakra vonatkozó jelentés⁵²⁵ alátámasztja a fenti adatokat, miszerint a szakvonal három tényállást vizsgál: közösség tagja elleni erőszak (Btk. 216. §); közösség elleni uszítás (Btk. 332. §) és önkényuralmi jelkép használata (Btk. 335. §). Amint erre maga a jelentés is utal, a gyűlölet-bűncselekmények kategóriájába nemzetközi szinten is legfeljebb az első két tényállást sorolják, azonban a tapasztalatok alapján az elkövetői oldal átfedései és azonosságai alátámasztják a közös vizsgálat indokoltságát. Illetve a jelentés említi az aljas indokból elkövetést mint az előítélet motivációt magában foglaló minősítő körülményt.

A szakvonal létrehozását mindenképp előremutató lépésnek tartom, azonban, mint látható a rendszer még nem teljesen kimunkált. Elősegítene a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni hatékony fellépést a tagok rendszeres továbbképzése a gyűlölet-bűncselekmények hatékony felderítésére a nemzetközi gyakorlatban elterjedt ún. indikátoralapú nyomozási technikáról, valamint a gyűlölet-bűncselekmények áldozatainak speciális szükségleteiről. Emellett képzésekre és figyelemfelhívó programokra lenne szükség helyi szinten is, hogy a helyi rendőrök felismerjék a gyűlölet-bűncselekményeket és így az ügyek eljuthassanak a speciális szakértelemmel rendelkező szakvonal tagokhoz. Erre vonatkozóan a szakvonal jelentése is tesz megállapítások, nevezetesen indokolt lenne az előítéletesség jeleinek megismertetése a végrehajtó állománnyal, képzések és tájékoztató anyagok eljuttatásával a helyes minősítés érdekében.⁵²⁶

Elősegítené a jelentési hajlandóságot, ha az áldozatok könnyen hozzáférhetnének a szakvonal tagjainak elérhetőségeihez és akár közvetlenül náluk is feljelentést tehetnének. Ez általánosságban történhetne a fénykép, elérhetőség közzétételével, nemzetközi minta alapján. Azonban jelen esetben csupán az elérhetőségek és nevek közzététele lehetséges, ugyanis egyes tagok a szakvonallal kapcsolatos feladatok mellett olyan tevékenységet is ellátnak, amely miatt fényképük nem hozható nyilvánosságra a rendőrség honlapján. Többek között ebből kifolyólag is a szakvonal kapcsán elsősorban azt kell eldönteni, hogy a szakvonal tagok kijelölésével egyben leveszik-e a vállukról az egyéb bűncselekményekkel kapcsolatos feladatokat. Egyrészt a többes feladatkör a fenti

⁵²⁵ ORFK: 2011–2013-as időszakra vonatkozó jelentés, 29000/6903-2/2015. Ált.

⁵²⁶ ORFK: 2011–2013-as időszakra vonatkozó jelentés, 29000/6903-2/2015. Ált.

problémákhoz vezethet. Másrészt, ha a szakvonal megragad csupán például a kijelölés szintjén, azaz megjelölnek egy személyt megyei szinten, aki plusz feladatként megkapja a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos feladatokat, akkor borítékolható, hogy a túlzott munkateher mellett képtelen lesz hatékonyan ellátni a feladatot. A szakvonal hatékony működéséhez az első lépés tehát, hogy megyei szinten legalább egy fő kizárólag a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni egységes fellépésért felel.

A szakvonal álláspontom szerint az egyik kanadai modell alapulvételével, sokkal hatékonyabban működhetne. A kanadai Edmonton városában (és még több városban is) alkalmazott megoldás egyfajta vegyes szervezeti modellt alkalmaz. Az egység tagjai folyamatosan figyelemmel kísérik a különböző helyi szélsőséges csoportok és személyek tevékenységét, segítséget nyújtanak, illetve maguk is végeznek nyomozati cselekményeket, különböző oktatási feladatokat látnak el, valamint a jó gyakorlatok kialakításában és terjesztésében is aktívan részt vesznek. Az egység tagjai alapvetően a belső informatikai rendszeren belül értesülnek a potenciális gyűlölet-bűncselekményekről. A járőrök, illetve a rendőrség más tagjai a rendszerben megjelölik, ha előítélet-motiváció gyanúja merül fel, így a gyűlölet-bűncselekmények elleni egység azonnal értesül az esetről.⁵²⁷ Innentől kezdve kétféle alternatíva kínálkozik a nyomozati munkát illetően. Az esetek többségében csupán felügyeleti tevékenységet látnak el, de a nyomozást alapvetően az a körzet végzi, ahol a bűncselekményt elkövették. Ilyen esetben a büntetőeljárást végig figyelemmel kísérik, szakmailag felügyelik, és segítséget nyújtanak a bizonyítékok gyűjtésében és. Ha az ügy mélyebb nyomozást igényel, akkor teljesen átveszik a nyomozást.⁵²⁸ A szakvonal tagjainak rendszeres találkozóival és kapcsolattartásával pedig egységessé tehető országos szinten a fellépés. Azonban kérdéses, hogy ez a magyar viszonyok között megvalósítható-e, főként abból a szempontból, hogy a szakvonal tagok leterheltsége – nem gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos feladataikból kifolyólag – lehetővé teszi-e ezen modell alkalmazását.

Szintén közérdekű adatigénylés⁵²⁹ keretében tájékoztatta az ügyészség a GYEM-et, hogy az EBESZ/DIEJH 2010-ben készült, a gyűlölet motiválta bűncselekmények miatt

⁵²⁷ Az kérdéses, hogy utóbbi a magyar Robotzsaru rendszerben megoldható-e. A rendszer teljeskörű ismeretének hiányából fakadóan, a dolgozat keretei között nem tudunk állást foglalni.

⁵²⁸ Forrás: Dan Woodall-lal, a gyűlölet-bűncselekmények elleni egység tagjával 2014 augusztusában – doktori kutatásom céljából – folytatott interjúból származnak a fent található, az edmontoni rendőrség gyűlöletbűncselekmény-elleni egységére vonatkozó információk.

⁵²⁹ Közérdekű adatigénylés, Legfőbb Ügyészség, Ig. 42/8/2015. Legf.Ü. szám

folytatott büntetőeljárásokra vonatkozó munkaanyagának⁵³⁰ ajánlásai alapján ügyészségi protokollt állítottak össze, amelyet az ügyészségi belső Intranet hálózatba is feltöltöttek. Az ügyészségi belső Intranet hálózatba feltöltött jogszabályokhoz, belső normákhoz, szakmai, oktatási anyagokhoz, egyéb ügyészsége érintő információkhoz az ügyészi állomány szabadon hozzáférhet. A protokoll külföldi mintákra is kitérve részletesen ismerteti a gyűlöletvezérelte bűncselekmények kriminológiai és jogi természetét, felhívja a figyelmet a rasszista motívum mielőbbi felismerésének és megfelelő hangsúllyal történő kezelésének jelentőségére. Részletes iránymutatást ad a bűncselekmény azonosítására, a nyomozásra, a vádképviselési tevékenységre, valamint az áldozatvédelemre vonatkozóan is. A konkrét alkalmazásra egyelőre nem állnak rendelkezésre adatok. Így az sem világos, hogy a nyilvános hozzáférés egyet jelent-e azzal, hogy az ügyészi állomány tagjai tudnak-e a protokoll létéről, ha igen, alkalmazzák-e (kötelező vagy fakultatív jelleggel) a konkrét eljárásokban. Mindenesetre biztató első lépés, hogy az ügyészség is felismerte a gyűlölet-bűncselekmények speciális jellegét és (egyelőre) szimbolikusan elismerte az e bűncselekményeknek kijáró külön figyelem szükségességét.

2.2. Jogalkalmazással kapcsolatos problémák

A fenti szakvonallal kapcsolatos módszer alkalmazása azért is indokolt lenne, mert ami a jelenlegi gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos jogalkalmazást illeti súlyos rendszerszintű problémák figyelhetők meg, amint a rendelkezésre álló ügyek is alátámasztanak, és amint kiderül ez a GYEM által nemrégiben megjelent kiadványából.⁵³¹ A civil szervezetek e kiadvány keretében 24 konkrét eseten keresztül mutatnak rá az általuk kritikusnak tartott jogalkalmazási problémákra. Négy fő problémát különböztetnek meg, nevezetesen: alulminősítés, azaz amikor az előítéletes motivációt figyelmen kívül hagyják az eljárásban, és ezért nem a Btk. megfelelő tényállását alkalmazzák, hanem egy enyhébben büntetendő cselekményt; rendőri intézkedés elmulasztása; nyomozati lépések elmulasztása; illetve a jogorvoslathoz való jog szűk tere.

⁵³⁰ EBESZ/DIEJH: *Prosecuting Hate Crimes. A Practical Guide*. Varsó, 2014. munkaanyaga. <http://www.osce.org/odihr/prosecutorsguide?download=true> (2015. április 15.)

⁵³¹ GYEM: *Jogalkalmazási problémák a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokban*. A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (GYEM) tapasztalatai, 2014. http://gyuloletellen.hu/sites/default/files/ejk_esetosszefoglalo.pdf (2013. november 26.)

A civil szervezetek tapasztalata azt mutatja, hogy a helyes rendőrségi minősítést a büntetőeljárási jogorvoslatok kimerítése révén érik el az esetek egy nem jelentéktelen részében. A probléma az, hogy e korrekciós mechanizmusnak másodlagosnak kellene lennie és elsősorban a rendőrségi minősítésnek kellene helyesnek lennie. A gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés terén a jogszabályi hiányosságoknál is súlyosabb problémát jelent, hogy a jogalkalmazó szervek, elsősorban a rendőrség, nem képes a vonatkozó jogszabályokat a gyakorlatban hatékonyan alkalmazni. Ha a rendőrség nem fordít megfelelő figyelmet a minősítő körülményre, elmulaszthatják megtenni azokat a – később esetleg nem is pótolható – nyomozati lépéseket, amelyek a motiváció feltárásához elengedhetetlenek.⁵³²

A jogalkalmazásban tapasztalható problémákra a nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa is rámutatott.⁵³³ Eszerint sok éve nem jelennek meg ezek a bűncselekmények a rendőrségi és ügyészségi statisztikákban, és ha vádemelésre, elítélésre mégis sor kerül, akkor a minősítés a „maradékselekmény” alapján történik, azaz nem közösség tagja elleni erőszak miatt, hanem valamely olyan bűncselekmény miatt, amely a az előítélet-motivációt nem tartalmazza. A biztos álláspontja szerint évtizedek óta tapasztalható, hogy a büntető-jogalkalmazási gyakorlat – rendőrségtől a bíróságig - ebben a kérdésben egységesen passzivitást mutat, nem mutatja ki az előítélet motívumot, elfedi ezáltal e bűncselekmények társadalomra veszélyességének legfontosabb vetületét. Ennek egyik oka lehet nehézkes bizonyítás, nem lehet kizárni azonban azt sem, hogy a rasszista motívumokat azért nem kutatják, mert félnek annak társadalmi hatásaitól. A felhívta arra a figyelmet, hogy a személy- és vagyon elleni, illetve a hivatali bűncselekmények egy része esetében az elkövetés valódi motívuma láthatatlan marad, annak felderítésére, bizonyítására sem a nyomozó hatóságok, sem pedig az igazságszolgáltatás szervei nem mutatnak hajlandóságot, következésképpen jelenlétük évtizedek óta semmiféle formában nem érzékelhető a bűnügyi statisztikákban.

A biztos által leírtakat támasztja alá amit Bócz Endre professzor, volt budapesti főügyész, az állam- és jogtudományok kandidátusa, negyven esztendő pályáját

⁵³² Uo. 4–9.

⁵³³ Kállai Ernő, nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosa levele Navracsics Tibor, közigazgatási és igazságügyi miniszternek. 2011. április 5. <http://www.kisebbségiombudsman.hu/data/files/202083196.pdf> (2015. június 26.)

bemutató önéletrajzi könyvébe ír a gyűlölet-bűncselekmények „fejlődéstörténetéről”, rámutatva a rendszerben rejlő hibákra.⁵³⁴ Bócz szerint a 80-as években megindult előítélet-motiválta rongálások és testi sértések csúcsosodtak ki Magyarország elmúlt évtizedeinek legkegyetlenebb gyűlölet-bűncselekményeiben, a romák elleni támadássorozatban:

„A nyolcvanas évek második felében ütötte fel a fejét Budapesten egy olyan jelenség, amely a mai napig érezteti – egyre intenzívebben, és már nem csak budapesti viszonylatban – a hatását. Ismeretes, hogy már az 1960-as évektől jöttek hazánkba egyre nagyobb számban külföldi – akkoriban főként arab – diákok. [...] Egy chilei menekültet arabnak nézett egy skinhead az esti, néptelen utcán. Megtámadta és pillangókéssel megsebezte a mit sejtő embert, aki hasztalanul mondta, hogy nem arab. Egy afrikai diákot megtámadott egy 4–5 főből álló skineadcsoporthoz, amint Budán a nyelvi előkészítőbe igyekezett; körbefogták, agyba-főbe verték és megrugdosták.[...]Több ügyben is vádat emeltünk a Btk. 156. §-a alapján. A bíróság igyekezett kitérni. Felhívott telefonon dr. Czili Gyula is, és le akart beszélni erről, mondván hogy ha ilyen ítéletet hoznának, ez azt jelentené: pecsét alatt kijelentik, hogy Magyarországon létezik faji megkülönböztetés, s ezt s ezt politikai megfontolásból nyilvánvalóan nem tehetik. Az ügyeket a bíróságon sorra más minősítéssel zárták; rendszerint garázdaságnak, jobb esetben aljas indokból elkövetett súlyos testi sértésnek minősítették a bűncselekményt. Kimondták inkább még azt a jogi képtelenséget is, hogy a »nemzeti, avagy faji csoporthoz tartozás« mint a bántalmazás indoka a törvényben szereplő »aljas indok«-hoz képest nem speciális. [...]»⁵³⁵

A minősítéssel kapcsolatos tévedések mellett megjelenő rendőri intézkedések elmulasztásának problémája inkább a gyülekezési jog kapcsán merült fel a civil szervezetek tevékenysége során. Arra világítottak rá az esetekkel, hogy gyakran olyankor is tétlen a rendőrség, amikor nem csupán a gyülekezési törvény előírásaiból fakadóan kellett volna intézkedni bűncselekmény gyanúja miatt, hanem a rendőrségi törvény alapján, konkrét elkövetővel szemben. Az esetek azt mutatják, hogy az

⁵³⁴ Bócz Endre: *Négy évtized az ügyészségen. Pályám emlékezete*. Budapest: Pallas, 2010.

⁵³⁵ Lásd uo. 378–383.

elmulasztott intézkedések miatt sokszor nem sikerült az elkövető(ket) azonosítani (így a büntetőeljárást fel kellett függeszteni) vagy egyébként bizonyítékot nem sikerült beszerezni. Ezek a mulasztások pedig a büntetőeljárások eredményességét veszélyeztették.⁵³⁶

A nyomozati lépések elmulasztása körében szintén több problémára világít rá a kiadvány. Ezek főként a motivációt alátámasztó bizonyítékok beszerzéséhez kapcsolódónak (tanúkihallgatás elmulasztása, térfigyelő kamerák felvételeinek be nem szerzése, környezettanulmány el nem végzése). Mindezen mulasztások pedig azt eredményezik, hogy sem az ügyészség, sem a bíróság nem rendelkezik információval, bizonyítékkal, amelyek alapján az előítélet-motívumnak megfelelő minősítés megtörténhetne.⁵³⁷

A téves minősítéssel szembeni jogorvoslattal kapcsolatban szintén rendszerszintű problémával találkoztak a GYEM tagszervezetei munkájuk során.⁵³⁸ Úgy tűnik, hogy a téves minősítésekkel kapcsolatos panaszok vonatkozásában közel sem egységes a joggyakorlat. Egyes esetekben a panaszokat elbírálták, míg más esetekben az ügyészség elutasította a panaszt azon az alapon, hogy a jogi minősítés nem tekinthető olyan, a sértett jogát vagy jogos érdekét közvetlenül érintő intézkedésnek, amelyet egyet nem értés esetén a sértett vagy jogi képviselője panasszal sérelmezhetne. A GYEM a kiadványban kifejti, hogy álláspontjuk szerint azonban a sértettnek nyilvánvalóan jogos érdeke fűződik ahhoz, hogy az elkövetőt azért vonják felelősségre, amit elkövetett. Éppen ezért a probléma feloldása érdekében konkrét javaslatokkal is előálltak. Ha az ügyészség is egyetért a jogorvoslati jog meglétével, akkor körlevél kiadása lenne indokolt a joggyakorlat egységesítése érdekében. Végző esetben pedig jogszabály módosítást javasolnak, és erre az esetre konkrét szövegjavaslatot is megfogalmaznak.

A továbbiakban a fenti jogalkalmazási problémákra kíván rámutatni a dolgozat, felhasználva a GYEM egyes tagszervezetei (Háttér Társaság a Melegekért, TASZ) által mintegy 25 különböző ügyben rendelkezésre bocsátott, 2010-2012 közötti nyomozások során keletkezett iratokat.⁵³⁹ Az ügyek számára tekintettel messzemenő következtetéseket levonni természetesen nem lehet, de bepillantást nyújthatnak a

⁵³⁶ Uo. 12.

⁵³⁷ Uo. 14.

⁵³⁸ Uo. 15.

⁵³⁹ Az aktákat 2013 októberében adták át a szervezetek.

tényállás alkalmazásának legalapvetőbb és ismétlődő problémáiba, hangsúlyozva a gyűlölet-bűncselekmények nyomozásánál jelentkező bizonyítási és minősítési nehézségeket, amelyek kétségtelenül jelentős terhet hárítanak a nyomozati szervekre. Az alábbi ügyekben elsősorban a Btk. 216. § (1)-(2) bekezdésével és a hatásköri szabályok alkalmazásával kapcsolatban felmerülő problémákra igyekszik reflektálni a dolgozat, nem érintve a közösség tagja elleni erőszak minősített eseteit valamint a büntetni rendelt előkészületet. Tekintettel arra, hogy a – GYEM által is kiemelt – négy fő jogalkalmazási anomália egyes esetekben halmozottan jelenik meg, ezért a dolgozat elsősorban nem ezen problémák szempontjából csoportosítva vizsgálja az ügyeket, hanem a jogszabályhelyekhez kötődően a Btk. 216. § (1) és (2) bekezdése, valamint a hatásköri szabályok alapján.

2.2.1. Btk. 216. § (1) bekezdéssel kapcsolatos jogalkalmazási problémák

Az egyik megszüntetéssel végződő eljárásban a sértettek tábort szerveztek, amelyet egy közösségi portálon hirdettek meg. A tábor egy magántulajdonban lévő ingatlan területén rendezték meg, mintegy 30-35 fő részvételével. A radikális deres.tv elnevezésű oldalra felkerült egy a táborról szóló hír, mint köztudottan meleg rendezvényről. Pénteki napon három személy – egyikőjük „betyárruházatban”⁵⁴⁰ – fotózni kezdte a tábor résztvevőit. A sértettek kimentek megkérdezni, hogy mi a probléma, ekkor több sértő megjegyzés hangzott el a három személy részéről. A nap folyamán a körzeti megbízott tájékoztatta a tábor résztvevőit, hogy a Jobbik aznap négy órára sajtótájékoztatót hirdetett meg a ház elé. Meg is jelent 14-15 szimpatizáns Jobbik Komárom zászlóval, kamerával és fényképezőgépekkel. Ekkor a táborozók is fényképezni kezdték a megjelent csoportot. A sajtótájékoztató résztvevői részéről több sértő, szexuális orientációra utaló kifejezés hangzott el („*a feleségem is úgy engedett el hozzátok köcsögök, hogy erényövet tett fel reggel*”, „*köcsögök*”, „*hülye buzik*” stb.). Körülbelül 45 perc után távoztak, majd miután a rendőrség is elhagyta a helyszínt, megjelent egy fehér furgon, és a furgonból kiszálló férfi hangosbeszélővel a következő „verset” harsogta: „*Tízet ütött már az óra, térjetelek hát nyugovóra, tűzre-vízre vigyázzatok, le ne égjen a házatok!*” A sértettek fenyegetve érezték magukat, ezért is mentek el feljelentést tenni. A fenti események (főleg a „vers” hangosbeszélőn történő elmondása) hatására többen elhagyták a tábor helyszínét és inkább hazamentek.

⁵⁴⁰ Idézet a feljelentésből.

A rendőrség a feljelentést elutasította, mivel álláspontja szerint a cselekmény nem bűncselekmény. A határozat indokolása szerint legfeljebb a Btk. 222. § (2) bekezdés a) pontjának (zaklatás tényállásának) gyanúja merülhetne fel, azonban a fenti cselekmény során az ismeretlen személy (akit az ingatlan tulajdonosa felismert) által tett kijelentés nem értékelhető úgy, hogy az alkalmas legyen a sértettben komoly félelem keltésére, így a fenyegetés fogalmát nem meríti ki. A jogi képviselő panaszt nyújtott be, amelyben kifejtette, hogy álláspontjuk szerint az elkövetett cselekmények más bűncselekményt, a Btk. 216. § (1) bekezdésében szabályozott közösség tagja elleni erőszak büntettét valósították meg. A panaszt az ügyészség elutasította. A határozat indokolása érdemben mindösszesen annyit tartalmaz, hogy kihívóan közösségellenesnek a közösségi, társadalmi együttélési szabályokkal nyíltan szembehelyezkedő antiszociális, provokatív jellegű magatartások tekinthetők, az elkövető a társadalmi együttélési szabályokat tudatosan figyelmen kívül hagyja, cselekménye az együttélési szabályokat jelentősen sérti. Az ezt el nem érő kisebb rendzavarások nem tekinthetők ilyennek. A panaszban foglaltak alapján a feljelentő sértett a feljelentés megtételekor szóban jelezte az eljáró rendőrnek, hogy a cselekmény álláspontja szerint megvalósította a Btk. 216. § (1) bekezdésében foglalt bűncselekményt, és kérte emiatt a nyomozás lefolytatását. A külön kérés és a jogszabályi előírások ellenére azonban a kihallgatást vezető rendőr megtagadta ennek jegyzőkönyvezését.

A sértetti képviselő álláspontja szerint kétség kívül megállapítható, hogy a cselekmény a közösségi együttélés szabályait nyíltan, gátlástalanul, leplezetlenül semmibe vette, hiszen az elkövetők cselekményének egyértelmű célja az volt, hogy a sértettet és a táborban tartózkodó más személyeket is – szexuális irányultságuk miatt – megfélemlítsék és megalázzák. Ez a cél semmiképpen nem egyeztethető össze a társadalom különböző csoportjai békés egymás mellett élésének elvével. Ilyen cselekménynek értékelhető különösképpen az, hogy az egyik szimpatizáns hangosbeszélővel az idézett fenyegető közlést intézte a táborban tartózkodókhoz. A sértett elmondása szerint a táborban tartózkodók ezeket a szavakat fenyegetésként fogták fel, többen ezen incidens miatt – biztonságukat féltve – haza is utaztak a táborból.

Az ügyben talán kissé elnagyolt az elutasító határozat indokolása, miszerint lényegében azért nem valósult meg a Btk. 216. § (1) bekezdésében foglalt bűncselekmény, mert a

cselekmények csupán kisebb rendzavarásnak minősülnek, és mint ilyenek, nem tekinthetők kihívóan közösségellenesnek. A kisebb rendzavarás és a kihívóan közösségellenesség között meghúzódó határ tekintetében kizárólag a bírói gyakorlat nyújthat eligazítást. Így például a bíróság kihívóan közösségellenesnek ítélte, amikor egy terhelt a társaival együtt a lánykollégiumba belopódzott, ott különböző helyeken szaladgált, a diáklányokat ijesztgette, zaklatta.⁵⁴¹ Szintén kihívóan közösségellenesnek ítélte a bíróság egy másik terhelt cselekményét, amikor a sértett és az ittas terhelt között kialakult vitát és a bántalmazást követően odaérkező asszonyt a terhelt kikergette a lakásból, majd az udvaron tartózkodó két személyt szidalmazta.⁵⁴² A garázdaság megállapíthatósága szempontjából egy cselekmény akkor közösségellenes, ha jellegére és körülményeire tekintettel az együttélési szabályokat jelentősen sérti.⁵⁴³ Egy másik esetben az irányadó tényállás szerint a vádlott egy délután, földszinti lakása ajtajában gyufával meggyújtott egy petárdát és azt a körfolyosós ház belső udvarába dobta. A petárda felrobbant és a robbanást több lakó is észlelte. Az első fokú ítélet megállapította, hogy a vádlotti magatartás a társadalmi együttélési normákat semmibe vevő, kihívóan közösségellenes volt (és ezt a másodfok is fenntartotta).⁵⁴⁴

A garázda jellegű cselekmények esetén egyébiránt nem a cselekményt észlelők szubjektív értékítélete alapján kell megítélni, hogy történt-e bűncselekmény, hanem azt kell vizsgálni, hogy a cselekmény objektíve alkalmas-e arra, hogy megbotránkoztatást, riadalmat keltsen. Jelen esetben a fenyegető szóhasználat, a hangosbeszélővel kihangosított közlés alkalmas volt arra, hogy konkrétan a sértettben és általában a szemlélőkben riadalmat keltsen. E körben szükséges rámutatni, hogy szemben a Btk. 339. §-ában⁵⁴⁵ foglalt garázdaság tényállával, a Btk. 216. § (1) bekezdés szerinti garázda jellegű közösség tagja elleni erőszak tényállásának a magatartás erőszakos volta nem szükséges eleme.

A riadalom szó tekintetében egyébként a Magyar Értelmező Kéziszótár az alábbiakat tartalmazza: „*tömegben hirtelen rémületből eredő zűrzavar*”, „*rég irod. hangos kiáltás*”.⁵⁴⁶ Rémület: „*hirtelen támadt nagy félelem, ijedelem*”⁵⁴⁷. Félelem: „*valamely*

⁵⁴¹ BH 1980. 116.

⁵⁴² BH 1981. 489.

⁵⁴³ BH 1990. 326.

⁵⁴⁴ BH 1994. 646.

⁵⁴⁵ 1978. évi Btk. 271. §

⁵⁴⁶ Magyar Értelmező Kéziszótár, Akadémia Kiadó, Budapest, 1992. 1170.

közelgő veszély okozta szorongó érzés".⁵⁴⁸ Ennek fényében a riadalom lényegében érzelmi megnyilvánulás, ami tartalmában az ijedtséget, illetőleg a félelmet jelenti. Megbotránkozás pedig az erkölcsi felháborodás érzése valami iránt.⁵⁴⁹ Konkrét esetre levetítve a homofób szitkozódás és egy magántulajdonban lévő közszégi ingatlan kapuja előtti hangoskodás alkalmas lehet a riadalomkeltésre, megbotránkozás okozására.

E kérdéskör kapcsán említést érdemel a „vers” történeti gyökere is, tekintettel a sorok eredeti, jelen helyzettel vélhetően teljesen ellentétes céljára. A polgári vagyonvédelmi feladatokat elsősorban az éjjeliőrök végezték a XVIII. században. Feladataik közé tartozott a tolvajlás megakadályozása, lakosság hangos szóval történő figyelmeztetése saját vagyonuk védelmére és az idő jelzésére való figyelemfelhívás az említett verssorokkal (*"tízet ütött már az óra térjetelek hát nyugovóra, tűzre, vízre vigyázzatok, le ne égjen a házatok!"*)⁵⁵⁰. Kiemelendő hogy a Btk. 216. § (1) bekezdésében foglalt bűncselekményi tényállás azt követően került elfogadásra és beiktatásra az 1978. évi Btk.-ba, hogy a Szebb Jövőért Polgárőr Egyesület tagjai és a hozzájuk csatlakozó, egyenruhájuk alapján más szervezetekhez (pl. Véderő, Betyársereg) tartozó személyek 2011 márciusától különböző településeken kivitelezett járőr- és egyéb akciókkal az állam erőszak monopóliumát kérdőjelezték meg és a bűnmegelőzés és rendfenntartás szerepében (polgárőrként) tetszelegtek.

A fentiekre figyelemmel a „vers” szövegét (és ebben a helyzetben való felhasználást) álláspontom szerint nem lehet függetleníteni az adott társadalmi kontextustól. Az elsőfokú bíróság Toroczkai László ügyében⁵⁵¹ kifejtett véleménye is ezt támaszthatja alá, amelyben a vádlottat bűnösnek mondta ki az 1978. évi Btk. 174/C. § (1) bekezdésében meghatározott és a (2) bekezdés⁵⁵² szerint minősülő gyülekezési szabadság megsértése előkészületének vétségében. A bíróság az ügy tárgyát képező írás kapcsán kifejtette, hogy nem kizárólag a megfogalmazások nyelvtani értelme alapján hozta meg marasztaló határozatát, hanem az ismert társadalmi kontextus, a korábbi

⁵⁴⁷ Uo. 1157.

⁵⁴⁸ Uo. 374.

⁵⁴⁹ Uo. 901.

⁵⁵⁰ B.-A.-Z. Megyei Bűnmegelőzési Alapítvány, Bűnmegelőzési Szolgálat, Rendészeti hírlevél melléklete, Bűnmegelőzési ismeretek, 51. oldal <http://www.bunmegelozes.eu/pdf/rendfebrmell.pdf> (2013. szeptember 26.)

⁵⁵¹ Toroczkai Lászlónak a kuruncinfo.hu internetes oldalon a Meleg Méltóság Menetet megelőzően írást tette közzé „Ismét szükség lesz a puskaporra” címmel, amely felhívást tartalmazott arra nézve, hogy akadályozzák a menet résztvevőit gyülekezési joguk gyakorlásában.

⁵⁵² Btk. 217. § A hatályos Btk.-ból kikerült az akadályozás esetében a jogtalan jelzőt, illetve megszüntették az előkészület büntetését, amely jelen ügyben az elítélés alapját képezte.

események, az azokra történő visszautalások és a megfogalmazás módja együttesen eredményezték azt, hogy a szövegnek más értelmet, mint erőszakos fellépésre történő buzdítást, nem lehetett tulajdonítani. Mindezek fényében a jelen ügyben az ismert társadalmi kontextus, a megjelent cikkek,⁵⁵³ a Jobbik homoszexualitásról vallott nézetei,⁵⁵⁴ a helyszínen elhangzott szitkozódások azt valószínűsítik, hogy a „vers” nem a sértettek figyelmét kívánta felhívni hangos szóval saját vagyonuk védelmére és nem az időt kívánták jelezni, hanem burkoltan igyekeztek bennük félelmet kelteni.

Visszautalva a bíróság korábban említett döntésére, miszerint a kihívóan közösségellenesség azt jelenti, hogy az elkövető a közösségi együttélés szabályait nyíltan, gátlástalanul, leplezetlenül semmibe veszi, feltűnést kelt öntörvényű, jogsértő viselkedésével,⁵⁵⁵ érdemes lett volna az előre bejelentett sajtótájékoztató jogszerűségét is vizsgálat alá venni a közösségellenesség alátámasztásának egy lehetséges módjaként. A feltűnést keltő, öntörvényű viselkedés, álláspontom szerint a fentiek alapján kétségtelen. Azonban jogsértőnek is bizonyulhat a magatartás, amennyiben bebizonyosodik, hogy a sajtótájékoztató nem felelt meg a jogszabályi előírásoknak. Jelen írásnak nem célja gyülekezési jogot érintő kérdésekkel mélyrehatóan foglalkozni, mindazonáltal fontos felhívni a figyelmet a „*captive audience*” (fogllyul ejtett közönség) fogalmára, amely alapján senki nem kényszeríthető egy vélemény végighallgatására, különösen nem az őt gyalázó, megfélemlítő üzenetekhez való asszisztálásra, és mint ilyenre nem terjed ki sem a szólás szabadságához, sem a békés gyülekezéshez való jog.⁵⁵⁶

Mindezek fényében nem eleve elvetélt a jogi képviselő azon érvelése, hogy a „vers”, az egyértelműen szélsőséges csoporthoz tartozó egyének jelenléte, valamint a „vers” mellett elhangzott homofób kijelentések együttesen

⁵⁵³ például: *Komárom mellett pihenik ki az „olimpia” és a parádé „fáradalmait” a buzik*, <http://kuruc.info/r/2/99237/> (2013. szeptember 26.)

⁵⁵⁴ *Börtönbe zárná a Jobbik a melegeket*, http://hvg.hu/itthon/20120411_jobbik_tervezet (2013. szeptember 26.)

⁵⁵⁵ BH 2009. 171.

⁵⁵⁶ A magyar jogban e tétel először az 55/2001. (XI. 29.) AB határozathoz főzött különvéleményben merült fel. Eszerint fogllyul ejtett közönség akkor jön létre, ha „a résztvevők oly módon nyilvánítanak véleményt más magánszemélyekkel szemben, hogy azok ne tudják elkerülni a rendezvényen elhangzó, őket hátrányosan érintő kijelentések végighallgatását”. A tétel megjelent az Emberi Jogok Európai Bíróságának Magyar Gárdáról szóló ítéletében is. ECtHr, *Case of Vona v. Hungary*, No. 35943/10, 9 July 2013. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122183#{"itemid":\["001-122183"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122183#{) (2013. november 26.)

eredményezhettek/eredményeztek⁵⁵⁷ riadalmat a sértettek körében, illetve megbotránkozást válthattak volna ki (váltottak ki) a különböző homofób kijelentések, élcélődések, felkiáltások. Mégis, tekintettel arra, hogy nyomozás nem indult, így adatok sem állnak rendelkezésre, hogy a sajtótájékoztatón résztvevők és a furgonnal érkezők azonosak-e. Azonban a nyomozás folytatását, további bizonyítékok feltárását és értékelését követően alaposan feltehető, hogy a közösség tagja elleni erőszak alapos gyanúja beigazolódik.

Külön említést érdemel újfent, hogy a 2011-es gyöngyöspatai események hatására került az 1978. évi Btk.-ba a garázda jellegű magatartással megvalósított közösség tagja elleni erőszak tényállása. Számos olyan eset történt ez idő alatt a településen, amelyre alkalmazható lett volna a rendelkezés, ha az elkövetés idején hatályban lett volna. Így például különösen érdekes minősítési szempontból az alábbi eset.

2011 áprilisában a két sértett hazament vacsorázni, gyerekeiket egy másik házban hagyták, mivel ekkor voltak jelen a településen paramilitáris szervezetek tagjai, akik magukat polgárőrnek kiadva a helyi roma lakosságot megfélemlítették és ennek következtében a család sem érezte magát biztonságban. Elmondásuk szerint féltek a cigánysoron tartózkodni, csupán ételért mentek haza. A kapu előtt öt feketeruhás személy szitkozódott. Ketten a kapu elé mentek és kövel bedobták az ablakot, miközben az alábbi mondatot kiabálták többek között: „*Meghaltok, büdös, tetves cigányok, ha nem költöztök el innen Patáról!*”. Az ügyben eljárás indult a Btk. 339. § (1) bekezdés első fordulója szerint minősülő garázdaság vétsége miatt. Majd a nyomozást felfüggesztették, mivel az elkövető kiléte nem volt megállapítható. Az eset iskolapéldául is szolgálhatna a Btk. 216. § (1) bekezdéshez, tekintve, hogy a kihívóan közösségellenesség és a riadalom keltésére való alkalmasság konjunktív feltétele fennállt. Mindezt az ítélkezési gyakorlat is alátámasztja. A bíróság egy döntésében foglaltak szerint a terhelt éjjel 1 óra tájban ittasan indult haza. Útközben bemászott a sértett udvarába a kerítésen keresztül, majd egy kövel beverte a ház egyik ablakát és az ablakban lévő virágcserepek közül hármat az utcára dobott. A zajra a szomszédok is felébredtek, és felszólításukra a terhelt elhagyta a helyszínt. A terheltnek a magatartása alkalmas volt arra, hogy másokban megbotránkozást vagy riadalmat keltsen, és ez - a kihívóan közösségellenes viselkedés eredményeként - be is következett. A zaj a

⁵⁵⁷ A kihívóan közösségellenes magatartásnak alkalmasnak kell lennie arra, hogy riadalmat keltsen, azonban a bűncselekmény megvalósulásához nincs szükség arra, hogy a riadalom be is következzen.

szomszédok nyugalma megzavarta.⁵⁵⁸ Ennek fényében a fenti ügyben részletezett magatartás alkalmas lehetett volna a Btk. 216. § (1) bekezdésbe ütköző kihívóan közösségellenes magatartással elkövetett közösség tagja elleni erőszak büntetnének megállapítására. Azonban a törvényhely kizárólag a 2011. május 7. napját követően elkövetett cselekményekre alkalmazható, jelen ügyben pedig az elkövetés időpontja 2011. április 16. napja volt, amikor a bekezdés még nem lépett hatályba. Mindazonáltal a rendelkezésre álló adatok alapján felmerülhet a Btk. 216. § (2) bekezdésének gyanúja is. Fontos részlet az ügyben, hogy a kódobálások közben különböző fenyegetések hangzottak el, így többek között a fent említett mondat is, amelyben a sértetteket költözésre kényszerítik az elkövetők. A dolog elleni erőszakkal elkövetett közösség tagja elleni erőszak ugyanis a Btk. 216. § (2) bekezdés szerint minősül [és nem a Btk. 216. § (1) bekezdés szerint], ha az fenyegetéssel kényszerítést valósít meg. Márpedig jelen esetben az elkövetők szándéka arra terjedhetett ki, hogy a sértetteket költözésre kényszerítsék. E megközelítés tekintetében nem elhanyagolható, hogy a településen ezidőtájt számos paramilitáris csoport tartózkodott, amelyek jelenléte és tevékenysége a község roma lakosaiban félelmet keltett és amely csoportoknak – a sértettek elmondása szerint – az elkövetők azonosíthatóan tagjai voltak. A kényszerítés megkezdésével pedig (fenyegetés) már tényállási elem valósul meg, tehát a cselekmény kísérleti szakba lép. Így álláspontom szerint a helyes minősítésről való meggyőződés érdekében további vizsgálatok nagy valószínűséggel alátámaszthatták volna a Btk. 216. § (2) bekezdés kísérletének gyanúját.⁵⁵⁹

A fentiek ellenére garázdaság miatt indult nyomozás, de elmulasztották beszerezni azokat a bizonyítási eszközöket, amelyek az elkövetők beazonosítását szolgálták volna, ezt a hibát utóbb a megyei rendőrkapitányság is elismerte. Néhány nappal később az egyik sértett felismerte az elkövetőket az utcán, ám a helyszínen lévő rendőr nem intézkedett velük szemben. A garázdaságként való minősítéssel, majd a nyomozás felfüggesztésével szemben a sértett nem élt panasszal, mert nem látta már értelmét, nem tudott már bízni a hatóságban.⁵⁶⁰

Komplexitásából eredően csupán részben tartozik a 216. § (1) bekezdéséhez az ún. „devecseri eset”, amely több szempontból is szemlélteti a jogalkalmazás során

⁵⁵⁸ BH 1985. 291.

⁵⁵⁹ Hasonló esetre lásd a bántalmazással és kényszerítéssel elkövetett közösség tagja elleni erőszak terén ismertett ügyekkel kapcsolatban leírtakat.

⁵⁶⁰ GYEM: *Jogalkalmazási problémák a gyűlölet-bűncselekményekkel...* 2014, 5. és 11.

megjelenő problémákat, illetve illusztratív példája az erőszak eszkalálódásának. Az eset a romák elleni rasszista incidensek és bűncselekmények körében egy viszonylag új jelenség része volt. Egy olyan jelenségre, amely több helyen erőszakos cselekményekhez, illetve végső soron jogszabály-módosításhoz is vezetett. A tényállás 2011-es kiegészítésére egy nagy visszhangot kiváltó incidens-sorozat, a gyöngyöspatai roma közösség tagjai elleni szélsőséges, megfélemlítő fellépésre szánták válaszul. Azonban Gyöngyöspata után még számos településről lehetett hallani, ahol szélsőséges csoportok vonultak fel, megfélemlítve a helyi cigány lakosságot.⁵⁶¹ Többek között ilyen jellegű, megfélemlítő tevékenység miatt oszlatta fel a Szegedi Ítéltábla 2014. október 8-án a Szebb Jövőért Egyesületet.⁵⁶²

2012 augusztusában a Jobbik demonstrációt szervezett Devecseren „*Élni és élni hagyni, demonstráció a jogos magyar önvédelemért*” címmel.⁵⁶³ A tüntetésen több szélsőséges szervezet vett részt, többen felfegyverkezve (vascsővel, kővel, ostorral, botokkal), sokan alakzatban, vezényszavakra vonultak. A demonstráció célját különböző internetes források a „*magyarokat lincselő devecseri cigányok*”, illetve „*az együttélési normákat betartani képtelen cigánybűnözők*” elleni fellépésben jelölték meg.⁵⁶⁴ Számos uszító, az indulatok felkorbácsolására alkalmas kijelentés hangzott el a szónokoktól, így például Tyirityán Zsolt – a Betyársereg vezetője – a közönség előtt a faji háború jeleiről és etnikai alapú konfliktusról beszélt. Egyebek mellett azt mondta: a cigány fajta úgy van kódolva, hogy benne van a bűnözés, „*a genetikailag kódolt hulladékokat ki kell irtani a közéletből*”, majd kijelentette, hogy „*eltapossuk azt a jelenséget, amit ki kell irtani az életünkéből*”. Habár a tüntetés hamar elveszítette békés jellegét, a rendőrök nem oszlatták fel a tömeget, nem igazoltatták a rendbontókat, nem indítottak ellenük eljárást.⁵⁶⁵ A beszédek követően a demonstrálók a település romák lakta részére vonultak, ahol rasszista, kirekesztő jelszavakat (pl. „mocsos cigányok!”) skandáltak, majd vizes palackokkal, betondarabokkal, kövekkel kezdték dobálni a romák által lakott

⁵⁶¹ Például Kunhegyes, Devecser, Debrecen. Lásd Index: *Jogerős: feloszlatták a Szebb Jövőért Egyesületet*. 2014. http://index.hu/belfold/2014/10/08/jogeros_feloszlatjak_a_szebb_jovoert_egyesuletet/ (2015. július 19.)

⁵⁶² Lásd *uo.*

⁵⁶³ Lásd pl. HVG: *Toroczkaival vonul a Jobbik a halálbüntetés mellett*. 2012. http://hvg.hu/itthon/parlament/20120805_Jobbik_Devecser (2015. július 27.)

⁵⁶⁴ Lásd pl. ATV: *Ezres tömeg vonult Devecserben a „cigánybűnözés” ellen*. 2012. http://www.atv.hu/belfold/20120805_devecser (2015. július 27.)

⁵⁶⁵ Helsinki Bizottság: *Etnikai mocskolódás és megkövezés „békés jelleggel”*. 2012. <http://helsinki.hu/etnikai-mocskolodas-es-megkovezes-%E2%80%99Ebekes-jelleggel%E2%80%9D> (2015. július 28.)

házakat. Az egyik ház udvarára bedobott betondaraboktól és kövektől többen megsérültek.⁵⁶⁶

A civil szervezetek képviselőiből, illetve szakértőkből álló Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (GYEM) már a kezdetektől amellelt foglalt állást, hogy a romák lakta utcákban való „mocskos cigányozással” megvalósították – csoportosan – a közösség tagja elleni erőszak garázda alakzatát [Régi Btk. 174/B. § (1a)], a palackok, kövek, betondarabok dobálásával pedig erőszakos gyűlölet-bűncselekményt – bántalmazás kísérletét, illetőleg azok tekintetében, akiket eltaláltak, befejezett bántalmazást – [Régi Btk. 174/B. § (1)] követtek el. A nyomozóhatóság csak nyolc hónappal később, 2013 áprilisában minősítette közösség tagja elleni erőszakként a kapcsolódó ügyeket, hét esetben. A rendőrség azonban elmulasztotta elemi fontosságú lépések – igazoltatások, előállítások, térfigyelő kamerák felvételeinek beszerzése – megtételét; ennek következtében pedig nem tudták azonosítani az elkövetőket. Az elmulasztott rendőri intézkedések miatt mindössze egy elkövetőt sikerült beazonosítani, így vádemelésre is csak egy személlyel szemben került sor. A többi esetben felfüggesztették az ismeretlen elkövető ellen indított büntetőeljárást. Az igazoltatások és az oszlatás elmaradása miatti panaszeljárások azóta is folyamatban vannak, várhatóan 2015-ben a Kúria előtt folytatódik az eljárás.⁵⁶⁷ Az ügy jól szemlélteti a gyűlölet-bűncselekmények jellemzőit: egy demonstráció hogyan csap át gyűlöletkeltő beszédek sorozatába, majd dolog és személy elleni erőszakba, amely végső soron csoportok közötti összecsapásokhoz is vezethetett volna, ha a rendőrség egy kicsit is kélekedik a beavatkozással.

A fent részletezett ügy kapcsán a közösség elleni uszítás és a közösség tagja elleni erőszak megvalósulásának és az elhatárolásának kérdése is felmerül. Amint a tényállásból látszik, a beszédek követően a demonstrálók a település romák által lakott részére vonultak, ahol már erőszakos cselekményekre is sor került. A demonstráció időpontjában hatályos Büntető Törvénykönyv szerint, *„aki nagy nyilvánosság előtt valamely etnikai, faji, vallási csoport vagy a lakosság egyes csoportjai ellen gyűlöletre uszít, büntetett miatt három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő.”*⁵⁶⁸ A közösség elleni izgatás büntetőjogi tényállásában szereplő „gyűlöletre uszításra” nézve irányadó

⁵⁶⁶ GYEM: Jogalkalmazási problémák... 2014, 6.

⁵⁶⁷ Lásd uo. 10.

⁵⁶⁸ Régi Btk. 269. § Község elleni izgatás

alkotmányos mérce mibenléte a magyar joggyakorlat és a szólásszabadság-jogi irodalom egyik nagy és lezáratlan kérdése.⁵⁶⁹ A magyar bírói gyakorlat e rendelkezést meglehetősen szűkítően értelmezi, és csak akkor találja megállapíthatónak a bűncselekményt, ha a gyűlöletkeltés nyomán felmerül az erőszak egyértelmű és közvetlen veszélye. Jelen esetben nem csupán az erőszak egyértelmű és közvetlen veszélye állt fent, hanem ténylegesen sor került az erőszakra. Éppen ezért a Magyar Helsinki Bizottság közösség elleni izgatás miatt tett feljelentést az uszító beszédek tartó személyek ellen.

Ebben körben ismételten érdemes rámutatni, hogy a közösség tagja elleni erőszak és a közösség elleni izgatás kapcsolatát illetően problémás lehet az elhatárolás. Az uszítás mint elkövetési magatartás 2004 óta létező extrém módon szűk értelmezése miatt az erőszakra irányuló előkészülettől szinte alig elhatárolható.

A tényállásokkal kapcsolatos zavaros helyzet fényében még azt is állíthatnánk, hogy nem meglepő a Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság határozata,⁵⁷⁰ amely a nyomozást bűncselekmény hiányában megszüntette. A határozat szerint „[a]ki uszít, az nem az értelemhez szól, hanem a primér ösztönöket célozza meg, [...] számolva azzal, hogy a felszított ellenséges indulatok kitörhetnek, és fékezhetetlenné válhatnak”. A főkapitányság szerint azonban az elhangzott felszólalások „ilyen jellegű nem átgondolt, indulatból, ösztönből fakadó, ellenséges, ártó megnyilvánulás kiváltására alkalmas kijelentést nem tartalmaztak. A beszédekben elhangzottak egy része sértő lehet a cigányságra nézve, amely erkölcsileg ugyan kifogásolható, de a büntetőjog eszközeivel nem szankcionálható.” Tehát a rendőrség abból indult ki, hogy a bűncselekmény akkor valósul meg, ha az elkövető magatartása magában hordozza „a gyűlölet önfejlődésével az erőszakos jellegű konkrét sérelem reális lehetőségét”; azaz a rendőrség szerint önmagában a gyűlöletkeltés nem, hanem a sérelem annak következtében kialakuló valós veszélye szükséges a bűncselekmény megvalósulásához.⁵⁷¹

Ezzel szemben a Helsinki Bizottság határozottan akképp foglalt állást, hogy megvalósult a közösség elleni izgatás tényállása és nem merő véletlen, hogy éppen e

⁵⁶⁹ Koltay András: „A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita: a »gyűlöltre uszítás« alkotmányos mércéjének azonosítása felé” *Állam- és Jogtudomány*, 2013/1–2. 91–123.

⁵⁷⁰ Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság, Bűnügyi Igazgatóság, Vizsgálati Osztály, 19000/156/2012.bü. sz. határozat. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Devecser_határozat_201309.pdf (2015. július 29.)

⁵⁷¹ Koltay András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon*. Budapest: CompLex, 2013. 70.

beszédük után indult meg a tömeg a romák háza felé, és tanúsított sérülést is okozó, erőszakos magatartást. Koltay András álláspontja szerint azonban az lett volna a legszerencsésebb, ha az ügyben bíróság hozhatott volna döntést, mert a rendőrségi határozatok nem alkalmasak arra, hogy a felmerülő – ennyire komplex és széles körben vitatott – kérdésekben kellő mélységű elemzést adjanak.⁵⁷² Koltay ezzel az állásfoglalással egyúttal a bűncselekmény gyanúját, illetve a későbbi vádemelés lehetőségét sem tartotta kizártnak.

2.2.2. Btk. 216. § (2) bekezdéssel kapcsolatos jogalkalmazási problémák

Az alábbi eset a Btk. 216. § (2) bekezdés bántalmazásos alakzatát szemlélteti. A sértett 2011 júniusában a Meleg Méltóság Menetén vett részt barátjával. Az esemény végeztével a Nyugati tér felé távoztak, ahol lementek a metróállomásra, hogy elhagyják a helyszínt. A metróállomáson két atlétatrikós, középkorú, ismeretlen férfi odament hozzájuk és provokálni kezdték őket, rákérdeztek, hogy részt vettek-e a rendezvényen, és ha igen „melyik oldalon”, közben folyamatosan homofób megjegyzésekkel sértegették őket. Majd megpróbálták megakadályozni a sértetteket, hogy felszálljanak az érkező metrószerelvényre, és tovább sértegették őket. A sértettek határozottan felszólították őket, hogy fejezzék be a provokációt, ekkor megérkezett a M3-as metró, Kőbánya-Kispest irányába, megvárták, míg az elkövetők felszállnak, és szándékosan egy másik metró kocsiba szálltak be. A következő megállónál (Arany János utca), az elkövetők átmentek a sértettek metró kocsijába és további homofób kijelentések kísértében fenyegetően eléjük álltak. A Deák térhez érve a sértettek kijelentették, hogy ha nem hagyják békén őket, hívják a biztonságiakat. Megpróbáltak leszállni, amit először nem engedtek, de végül sikerült lelépniük a járműről. Leszállás közben az egyikük leköpte és belerúgott a sértett lábába, még éppen azelőtt, hogy bezáródott volna az ajtó. A metrószerelvénytől aztán az elkövetők továbbutaztak, a sértettek ottmaradtak a Deák téri metróállomáson.

A nyomozást Btk. 216. § (2) bekezdésének alapos gyanúja alapján a BRFK Szervezett Bűnözés Elleni Főosztály, Szervezett Bűnözés Elleni Osztálya végezte. Az eljárást a Be. 188. § (1) bekezdés c) pontja alapján – figyelemmel 189. § (1) bekezdés első mondatára – mivel az elkövető kiléte a nyomozásban nem volt megállapítható, felfüggesztette.

⁵⁷² Lásd uo. 71.

Amint azt a sértetti képviselő is kifejtette, az ilyen fajta erőszakos fellépés mindenképpen kimeríti a bántalmazás fogalmát, tekintettel arra, hogy a Btk. 164. §-ával szemben a közösség tagja elleni erőszak tényállása nem követeli meg a testi épség vagy egészség sérelmét, a bántalmazás ténye önmagában is megvalósítja a bűncselekményt. Arra vonatkozóan, hogy az incidensre vélt szexuális irányultságuk miatt került sor, már az eljárás korai szakaszában felmerült a gyanú. Az elkövetők többször is tettek szexuális irányultságukra való utalást. Az esetre közvetlenül a Meleg Méltóság Menet után, annak záró helyszínétől nem messze került sor, azaz a bűncselekmény egybeesett az érintett csoport kiemelt fontosságú eseményével. Ezen körülmények mind a homofób motivációt erősítik, így hasonló esetekben is további vizsgálatok elvégzését teszik szükségessé, tekintettel a homofób motiváció gyanújára.

A következő eset a Btk. 216. § (2) bekezdés II. fordulatra (erőszakkal vagy fenyegetéssel kényszerítés) szolgál példaként.⁵⁷³ 2007 novemberében vásároltak házat a sértettek az elkövető szomszédságában. Az elkövető a sértetteket cigány származása, illetve vélt cigány származása miatt 2007 novemberétől 2010 áprilisáig több alkalommal, rendszeresen sértegette, fenyegette, az ingatlanukra a kutyáit betelerelte, az autójával a telken közlekedett, közvetlenül az ablak alatt állva nappali és éjszakai időpontban is perceként keresztül dudált. Ezeken túlmenően a sértetteket velük találkozáskor, rendszeresen házuk felgyújtásával, ledózeroltatásával, elütésükkel, lelövésükkel fenyegette, több alkalommal fegyvernek látszó tárgyat fogott rájuk, közölte a sértettekkel, hogy neki *„olyan puskája van, ami vaddisznóra, szarvasra, meg cigányra lő”*. Közölte a sértettekkel azt is, hogy ők *„putris cigányok, nem tűri meg, hogy cigányok lakjanak a közelében, és így vagy úgy el fogja őket tüntetni onnét”*. Egy alkalommal az állapotos sértett elütésével fenyegetőzött, mondván, hogy *„ne szülessen újabb cigány poronty”*.

A bíróság tanúk sokaságát hallgatta meg a gyűlölet motivációról való meggyőződés érdekében, így szomszédokat, a vádlott által elkövetett egyéb bűncselekmények sértettjeit, cellatársait. Az igazságügyi elmeorvosi szakértő szakvéleményében is alátámasztotta cigánysággal szembeni szélsőséges nézeteit, illetve az elkövető tárgyalás során tett megnyilvánulásai (többször kellett figyelmeztetni és rendre utasítani, hogy tartózkodjon a rasszista jellegű kijelentésektől) is mind a rasszista motivációt igazolták.

⁵⁷³ Zalaegerszegi Járásbíróság B.404/2011/101, Zalaegerszegi Törvényszék Bf.152/2012/5, Pécsi Ítéltábla Bhar.247/2012/18.

A sértettek egymást erősítő egybehangzó vallomásai és a nagyszámú tanúvallomás alapján kétséget kizáróan megállapítható volt az ötrendbeli a Btk. 216. § (2) bekezdésébe ütköző közösség tagja elleni erőszak büntettének kísérlete. Másodfokon a bíróság rámutatott, hogy a városi bíróság helyesen állapította meg, hogy a vádlott ugyanolyan bűncselekményt azonos sértettek sérelmére, rövid időközökben, többször követett el egységes elhatározással, azonban e cselekmény tekintetében a folytatólagos elkövetést elmulasztotta értékelni, így a másodfokú bíróság pótolta akként, hogy a Btk. 216. § (2) bekezdésébe ütköző és minősülő ötrendbeli közösség tagja elleni erőszak büntettének kísérlete körében a folytatólagos elkövetést megállapította.

A bíróság megállapította, hogy az elkövető azzal a szándékkal cselekedett, hogy a sértetteket rákényszerítse a település elhagyására. Magatartásával, valamint fenyegetéseivel a sértettekben félelmet keltett, valamint felháborodást, a sértettek végül azt is felajánlották, hogy vásárolja meg tőlük az általuk felújított ingatlant, és akkor ők elmennek.

Amint már korábban említettem, az elkövetési magatartás valaminek a megtételére, meg nem tételére vagy eltűrésére történő kényszerítés. A kényszerítés megkezdésével azonban (fenyegetés) már tényállási elem valósul meg, tehát a cselekmény kísérleti szakba lépett, azonban tekintettel arra, hogy nem költöztek el, a bűncselekmény nem befejezett, mivel az akaratukkal ellentétes tevékenység, amire az elkövető egyenes szándéka kiterjedt nem valósult meg⁵⁷⁴ (a tényállás fényében az elkövető egyenes szándéka arra terjedt ki, hogy a sértetteket elköltöztetésre kényszerítse, viszont ez, mint a sértettek akaratával ellentétes tevékenység nem történt meg).

2.2.3. Hatáskörrel kapcsolatban felmerülő problémák

2011 decemberében, Budapesten, egy a Margit körúton található sörözőben tettelegesen bántalmazták a sértettet rasszista kijelentések kíséretében, aki 8 napon túl gyógyuló sérüléseket szenvedett. A nyomozást a II. kerületi Rendőrkapitányság Bűnügyi Osztálya végezte a Btk. 216. § (2) bekezdésbe ütköző közösség tagja elleni erőszak büntette és a Btk. 164. § (2) bekezdésbe ütköző súlyos testi sértés büntettének megalapozott gyanúja miatt. Az ügy csupán az eljárás felfüggesztéséről szóló határozat megpanaszolását

⁵⁷⁴ A Btk. 216. § (2) bekezdésben írt kényszerítéssel megvalósuló bűncselekmény befejezettségét hasonlóan határozza meg Hollán Miklós: „Az önrendelkezés elleni bűncselekmények” In: Hollán–Kis 2011, 60.

követően került át az akkor hatáskörrel rendelkező BRFK Felderítő főosztály Vegyes Bűncselekmények Osztálya, Vegyes Bűncselekmények Alosztályához, ahol jelenleg is folyamatban van. Azóta számos nyomozati cselekményt elvégzett a BRFK, azonban sikertelenül, az elkövetőket nem sikerült beazonosítani. Az időmúlás, az eredetileg elmulasztott nyomozati cselekmények nagyban hozzájárultak az eljárás felfüggesztéséhez.

Az ügyben a hatásköri szabályok alkalmazásával kapcsolatos problémák mellett nyomozati cselekmények megtételét is elmulasztották. Tizenkét tanú meghallgatására vonatkozó indítványok közül egynek sem adtak helyt, illetve a felfüggesztő határozatot nem kézbesítették a sértettnek (és jogi képviselőjének sem).

Hasonlóképp nehézséget okozott a cselekmény minősítése és ennek következtében a hatásköri szabályok alkalmazása egy szintén 2012-es ügyben. A sértettek 2012 májusában az egyik fővárosi bevásárlóközpont sörözőjében tartózkodtak. Az elkövető egy szék miatt kialakult vita kapcsán nyilvánosan szidalmazni, sértegetni kezdte mindkettőjüket cigány, illetve zsidó származásuk miatt. A sértettek a helyszínen feljelentést tettek. Becsületsértés vétsége miatt indult bírósági eljárás, amelynek során a sértettek előadták, hogy miért nem a Btk. 227. §-ban⁵⁷⁵ foglalt becsületsértés vétségének, hanem Btk. 216. § (1) bekezdésben foglalt közösség tagja elleni erőszak büntetnének minősül a cselekmény. Jogi képviselő útján indítványozták, hogy a Be. 501. § (2) bekezdése alapján – a Be. 501. § (1) bekezdés a) pontjában megjelölt okból⁵⁷⁶ – határozzon a bíróság az ügy ügyészségre történő áttételéről. Álláspontjuk szerint a rendőrség alulminősítette a bűncselekményt; nem vette figyelembe, hogy a sértegetésre és szidalmazásra a sértettek etnikai, illetve vallási csoporthoz tartozása miatt került sor, tehát előítéletes, rasszista indítékból követte el a bűncselekményt, amelynek elkövetési magatartása alkalmas a Btk. 216. (1) bekezdés megállapítására. A tárgyaláson az elkövető elismerte, hogy a zsidó és cigány szavakkal illette a sértetteket. Az indítvány ellenére 2012 szeptemberében az I. fokú bíróság az eljárás bűncselekmény hiányában történt megszüntetése mellett az iratokat megküldte az I. fokú szabálysértési hatóságnak (becsületsértés szabálysértésére hivatkozva). A jogi képviselő fellebbezését a bíróság arra való hivatkozásával utasította el, hogy azt álláspontja szerint a jogi képviselő saját nevében nyújtotta be, márpedig a sértetti jogi képviselőt önálló fellebbezési jog nem

⁵⁷⁵ 1978. évi Btk. 179. §

⁵⁷⁶ A bíróság az iratokat megküldi az ügyésznek, ha a feljelentés és az iratok alapján olyan bűncselekmény látszik megállapíthatónak, amely miatt a vádat az ügyész képviseli.

illeti meg. A bíróság alaptalanul utasította el a fellebbezést, hiszen azt a sértett képviselőjében nyújtotta be a jogi képviselő, azonban a végzéssel szemben nem volt jogorvoslati lehetőség. Tekintettel arra, hogy a büntetőügyben született határozat (miszerint a bíróság az eljárást bűncselekmény hiányában megszüntette) anyagi jogi jogerővel nem bír, így nem eredményez *res iudicata*-t, ennek megfelelően helye volt új feljelentés tételének. A jogi képviselő a Btk. 216.§ (1) bekezdés szerint minősülő közösség tagja elleni erőszak bűntettének megalapozott gyanúja miatt újfent feljelentést tett, amelyet a nyomozó hatóság a Be. 174. § (1) bekezdés a) pontja alapján – mivel a cselekmény nem bűncselekmény – elutasított, mert álláspontja szerint a cselekmény a Btk. 332. §-ában foglalt közösség elleni uszítás⁵⁷⁷ bűntettét nem merítette ki. Minden bizonnyal elírás következtében a nyomozóhatóság tévesen hivatkozott a Btk. 332. §-ára, amelyre a jogi képviselő panaszában rá is mutatott. A panasznak helyt adva a rendőrség elrendelte a nyomozás folytatását a Btk. 216. § (1) bekezdésébe ütköző közösség tagja elleni erőszak bűntettének gyanúja miatt és az ügyet áttették a hatáskörrel rendelkező hatósághoz (BRFK Korruptió és Gazdasági Bűnözés Elleni Főosztály). Az ügy kivételesen jól szemlélteti a motiváció felismerése kapcsán jelentkező problémákat, illetve, hogy mennyire elnyújthatja az eljárás időtartamát cselekmény félreminősítése. Holott a fent vázolt esetben számos jel utal közösség tagja elleni erőszak gyanújára, így például az áldozatok és szemtanúk véleménye a cselekményről, az elkövető kijelentései.⁵⁷⁸ Ezek természetesen első pillantásra még nem bizonyítják a gyűlölet-bűncselekmény megvalósulását, mindazonáltal további vizsgálatok szükségességét támasztják alá.

A 2012-es Meleg Méltóság Menete után a rendezvényt elhagyó testvérpárt fekete ruhás ellentüntetők a sértetteket szexuális irányultságára utaló kijelentések közben tettelegesen bántalmazták. A helyszínen a rendezvény biztosításért felelős Gazdaságvédelmi Főosztályhoz (Korruptió és Bűnözés Elleni Osztályhoz) tartozó rendőrök intézkedtek, a feljelentést is ők vették fel. Már a helyszínen felmerült a Btk. 216. § gyanúja, a nyomozást is közösség tagja elleni erőszak miatt indították, a Gazdaságvédelmi Főosztály hatáskör hiánya miatt az ügyet áttette a BRFK Szervezett Bűnözés Elleni Főosztályához, azonban az ügyben végül a nyomozást a XIX. kerületi

⁵⁷⁷ 1978. évi Btk. 269. § közösség elleni izgatás

⁵⁷⁸ IACP: *Responding to Hate Crimes...*

Rendőrkapitányság folytatta, 2013 októberében pedig az ügyészség vádat emelt közösség tagja elleni erőszak miatt.

A fenti, valamint az említett kiadványban vázolt esetek és azokkal kapcsolatban felmerült jogalkalmazási anomáliák jól példázzák, hogy a gyűlölet-bűncselekmények nyomozása korántsem hétköznapi feladat. Ezen ügyek szemmel láthatóan csekély arányban jutnak el a vádemelésig – nem, hogy egy jogerős ítéletig, így egységes jogalkalmazási gyakorlat sem áll rendelkezésre, amely támpontot jelenthetne a rendőrség és az ügyészség számára. Erre tekintettel újfent csak hangsúlyozni tudom a képzések és az egység szakvonal keretében történő fellépés jelentőségét, amely hozzájárul ahhoz, hogy a rendőrség tagjai felismerjék a gyűlöletvezérelte bűncselekményeket, és tudatos, elsajátított elvek mentén végezzék a nyomozást.

2.3. Magyarellenes indíték

Külön említést érdemel a magyar jogalkalmazás által vett azon – álláspontom szerint téves, a kisebbséget védő intézményt a többség védelmében felhasználó – irány, amelyben roma embereket ítélnék el közösség tagja elleni erőszak bűncselekményéért.⁵⁷⁹ 2013 ősze óta több esetben is született ítélet „magyarellenes” közösség tagja elleni erőszak bűncselekményéért. Ezen jogalkalmazási anomália jelentőségét tovább fokozza az, hogy a jelenleg elérhető⁵⁸⁰ közösség tagja elleni erőszak bűncselekményében született bírósági határozatok közül három esetben⁵⁸¹ magyarellenes indíték miatt vonták felelősségre az elkövetőket, ezzel szemben csak egy esetet találhatunk, ahol a bűncselekményt valóban sérülékeny csoport tagjai (romák) ellen követték el.⁵⁸² Emellett további egy romák ellen elkövetett közösség tagja elleni erőszokról van tudomásom,⁵⁸³ illetve még egy „magyarellenes” közösség tagja elleni

⁵⁷⁹ A témában külön tanulmány is született, lásd: Jovánovics–Pap 2013, 153-157.

⁵⁸⁰ Bírósági Határozatok Gyűjtemény. <http://birosag.hu/ugyfelkapcsolati-portal/anonim-hatarozatok-tara>

⁵⁸¹ Miskolci Járásbíróság B.1157/2012/95, Miskolci Törvényszék Fk.1099/2013/10, Debreceni Ítéltábla Fkhar.248/2014/7. és Miskolci Törvényszék Fk.1188/2011/217, Debreceni Ítéltábla Fk.498/2013/13, Kúria Bhar.118/2014/11. és Pesti Központi Kerületi Bíróság Fk.27246/2010/83, Fővárosi Törvényszék Fk.8472/2011/38, Kúria Bfv.590/2012/18.

⁵⁸² Zalaegerszegi Járásbíróság B.404/2011/101, Zalaegerszegi Törvényszék Bf.152/2012/5, Pécsi Ítéltábla Bhar.247/2012/18.

⁵⁸³ A Helsinki Bizottság által végzett kutatás kéziratában szerepel egy eset, ahol két roma nőt bántalmaztak. Helsinki Bizottság: „A közösség tagja elleni erőszak (Btk. 174/B. §) bírósági aktaelemzéssel” című kutatás kézírata, 5.

erőszakról.⁵⁸⁴ Tehát négy ügyben romákkal szemben alkalmazták a tényállást, míg két esetben roma sértettek szerepeltek. Tekintettel arra, hogy a kisebbségvédelem lényege a hatalmi asszimetria csökkentése, az ilyen jellegű, többséget segítő kisebbségvédelem a hatalommal való visszaélés megnyilvánulása a jogalkotásban és jogalkalmazásban egyaránt.

Ezeknek az ügyeknek a több szempontból is jelentősége van a jogalkalmazásra nézve. Meglepően kevés romák ellen elkövetett közösség tagja elleni erőszak bűncselekményében hozott ítéletről van tudomásunk (hozzáférésünk) az elmúlt évekből. Természetesen ezen adatok alapján messzemenő következtetéseket levonni nem lehet, de figyelembe véve a romák magyarországi helyzetét, a társadalmi és történelmi kontextust, nehezen elképzelhető, hogy mindösszesen két eset történt (juthatott el bírósági szakba). Azonban a dolgozat jelen részének nem az az elsődleges célja, hogy a romákkal szembeni gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatban rendkívül kevés jogerős döntést egyedileg vizsgálja. Ezzel szemben mindenképp cél annak a visszaélésszerű jogalkalmazásnak⁵⁸⁵ a vizsgálata, amelynek keretében magyarellenesség címén alkalmazzák a rasszizmus, homofóbia és más hasonló társadalmi szintű előítéletekből fakadó erőszak áldozatainak büntetőjogi védelmet nyújtani hivatott tényállást. Az ügyek lényegesen eltérő történeti tényállásaiból eredően nem az egyedi ügyek vizsgálatával foglalkozik jelen rész, hanem azzal – a korábban már tárgyalt – kérdéssel, hogy szabályozás kisebbség- vagy identitásvédő, ebből következően pedig azzal, hogy lehet-e védendő a magyar Magyarországon.

Amint arra a dolgozat korábban rámutatott, tárgyilagos mérlegelés szerinti akár ésszerű indokot képezhetne, ha a kisebbségekre szűkítené le a jogalkotó a gyűlölet-bűncselekmények szabályozását; de nem a számszerű kisebbség értelmében, hanem a sérülékenységre, a hátrányos helyzetre, a történelmi tapasztalatokra, a stigmatizáltságra, a jelenkori társadalom előítéletességére, valamint a rendszerszintű diszkrimináció fogalmi síkjain értelmezve.⁵⁸⁶ A konzekvens bírósági gyakorlattal ellentétben ezen álláspont szerint a nemzeti többséghez, a magyar nemzethez való tartozást Magyarországon nem

⁵⁸⁴ A dolgozat korábbi fejezeteiben már említett miskolci eset. Lásd Jovánovics–Pap 2013, 153-157. Miskolci Járásbíróság 22. B. 2418/2011, Miskolci Törvényszék 3. Bf. 2023/2012.

⁵⁸⁵ Lásd Jovánovics Eszter: *Az egyik szerint garázda a másik szerint rasszista*. http://ataszjelenti.blog.hu/2013/10/15/az_egyik_szerint_garazda_a_masik_szerint_rasszista (2015. március 19.)

⁵⁸⁶ Ez az álláspont jelenik meg a védendő csoportokkal kapcsolatban pl. Jovánovics–Pap 2013, 156.

lehetne a személyiség olyan elemének tekinteni, amely stigmatizáltságot, kiszolgáltatottságot, fenyegetettséget hordozna, és ezáltal a kiemelt büntetőjogi védelemre igényt tarthatna. Természetesen, ha például külföldön magyarsága miatt támadnak meg valakit, akkor az gyűlölet-bűncselekménynek minősülhet, hiszen ebben az esetben lehet kiszolgáltatott, hátrányos helyzetben a magyar nemzet tagja az ottani többséghez képest. Ezt az álláspontot támasztja alá a jogalkotói szándék is. A tényállás 2009-as módosítását megelőzően ugyanis kizárólag a nemzeti, etnikai, faji és vallási csoportokat védte a tényállás. Emellett az emberiség elleni bűncselekmények, a nemzetközi jog és a joggyakorlat is azt mutatja, hogy a gyűlölet-bűncselekményeket szabályozó tényállások jellemzően sérülékeny csoportokkal szembeni kirekesztés, diszkrimináció elleni küzdelem büntetőjogi eszközei. 2009-ban azonban nyitott listára tért át a jogalkotó a *“lakosság egyes csoportjai”* tétel tényállásba iktatásával. Azonban látni kell, hogy ennek célja elsősorban a szexuális kisebbségek védett csoporttá nyilvánítása volt, mégis egy az eredeti szándékkal ellentétes jogalkalmazói gyakorlat kezdett kialakulni.⁵⁸⁷

Annak, hogy a bíróságok – álláspontom szerint – nem eredeti céljuknak megfelelően alkalmazzák a tényállást még egy oka van a fent vázolt értelmezési bizonytalanságokon kívül. Mégpedig – a már szintén említett – elsődleges és másodlagos motiváció kérdésköre. A joggyakorlat mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban azt mutatja, hogy az előítéletes motivációnak lényegesnek, avagy elsődlegesnek kell lennie az ilyen típusú bűncselekmény megállapításához. Az előítéletes motiváció akkor tekinthető lényegesnek, ha arra a kérdésre, hogy a bűncselekmény elkövetésére az áldozat adott csoporthoz tartozása hiányában is sor került volna, a válasz nemleges. Ebből a szempontból az idézett ügyek közül a legutóbbi miskolci ügyben a Debreceni Törvényszék maximálisan egyező állásponton volt, azonban a Debreceni Ítéltábla – amely már másodszor állapította meg romák felelősségét közösség tagja elleni erőszak bűncselekményében – ettől teljesen eltért döntésében.

Az ügy történeti tényállása szerint egy szakképző iskola udvarán szünetben a sértett két osztálytársával a kijelölt dohányzó helyről visszaindult az iskola épületébe. Az egyik vádlott a sértetti társasághoz lépett, míg a barátai kissé távolabb megálltak. A vádlott cigarettát kért a sértettől, aki közölte vele, hogy nem tud neki adni. A vádlott ekkor szólt

⁵⁸⁷ Jovánovics–Pap 2013, 155.

a barátainak, hogy menjenek oda és fogják le a sértett karjait, hogy a táskáját át tudja nézni van-e abban cigaretta, illetve figyeljék, hogy nem megy-e arra tanár. A sértettet lefogták és egy doboz cigarettát vettek ki a táskájából. Ezt követően az I. r. vádlott azt a kijelentést tette a sértettre, hogy „nézzétek a hülye kis magyar geci nem akart nekem cigarettát adni”, „ki kellene irtani az egész fajtádat!”. Ezen kijelentés megtételével egyidejűleg leköpte a sértettet és egy alkalommal ököllel száján vágta.⁵⁸⁸

A másodfokú bíróság a közösség tagja elleni erőszak büntette kapcsán a motívum fennállásáról helyesen kifejtette, hogy arról akkor beszélhetünk:

*”ha az elkövetőt a csoporthoz tartozó személy ellen tanúsított erőszakos magatartására nem a konkrét személlyel szembeni sérelme, hanem e személynek az adott csoporthoz való tartozása miatti ellenséges érzülete indította. Ez egyben azt jelenti, hogy a motívum lehet vagylagos is - azaz az elkövetőt cselekményére ezen ellenséges érzület mellett más körülmény is motiválhatja - azonban a cselekmény elsődleges, vezérlő motívumának a közösséghez való tartozás miatti ellenséges érzületnek kell lennie. Ez a motívum pedig nem eseti jelleggel, azaz csak a konkrét cselekvéskor, hanem állandó jelleggel van jelen az elkövető tudatában, annak nézetrendszerében gyökerezik. Mindezek következtében a motívum feltárásakor nem mellőzhető az elkövető általános gondolkodásmódjának, mindennapi életben tanúsított magatartásának, előzetes kijelentéseinek, illetve a cselekménnyel érintett csoport egyéb tagjaihoz való viszonyulásának vizsgálata. Vagylagos motívumok fennállása esetén tehát csak az elkövető személyiségének megismerésekor lehet megalapozottan állást foglalni a tekintetben, hogy az elkövetőt az erőszakos fellépésre másnak valamely csoporthoz való tartozása miatti ellenséges érzülete vagy egy konkrét sérelem indította. Amennyiben ugyanis az erőszakos fellépés motívuma elsősorban egy konkrét sérelem volt, és a sértett adott csoporthoz való tartozásával összefüggésben elhangzott szidalmazás (pl. bűdös magyar) mintegy az indulat levezetése körében jelentkezik, úgy közösség tagja elleni erőszak büntetéről nem beszélhetünk.”*⁵⁸⁹

Jelen ügyben a bíróság álláspontja szerint az ítéleti tényállás nem rögzített olyan adatot, amely alapján a vádlott magyarsághoz való viszonyulása tisztázható lett volna, ekként a

⁵⁸⁸ Miskolci Járásbíróság B.1157/2012/95

⁵⁸⁹ Miskolci Törvényszék, Fkf.1099/2013/10. 9.

magyarság elleni motiváció a vádlottra konkretizálva megállapítható lett volna. A törvényszék szerint a járásbíróság pusztán annak alapján megállapíthatónak találta a közösség tagja elleni erőszak motívumát, hogy a vádlott a sértett megütése előtt kijelentette: *„Nézzétek, a hülye kis magyar geci nem akart nekem cigarettát adni! Ki kellene irtani az egész fajtádat!”* A törvényszék álláspontja szerint ezen kijelentés, bár valóban negatív tartalmat hordoz a magyarsággal szemben, de nem valószínűsíti azt, hogy a vádlott azért bántalmazta volna a sértettet, mert az magyar volt. *„A járásbíróság a törvényszék álláspontja szerint azért jutott ezzel ellentétes irányú következtetésre, mert csupán az elhangzott kijelentés tartalmára volt figyelemmel, a cselekmény körülményeit, a vádlott megelőző magatartását és általában a magyarsághoz való viszonyulását - minthogy ezen körülményeket ítéletének tényállásában sem rögzítette - semmilyen formában nem értékelte.”*⁵⁹⁰ A törvényszék által az eljárás során kihallgatott több tanú is vallott arra nézve, hogy a vádlott nem táplált gyűlöletet a magyarsággal szemben. Több tanú is elmondta, hogy a vádlott a magyarokkal és a cigányokkal egyaránt jóban volt és soha nem hallottak tőle magyarellenes kijelentést. A törvényszék sem vitatta azt, hogy annak ellenére, hogy e tanúk vallomása tükrében előttük a vádlott soha nem tanúsított magyarellenes megnyilvánulást, nem zárható ki az, hogy a bűncselekmény elkövetésekor valóban tett a magyarságot érintő negatív kijelentéseket. Ugyanakkor a tanúk vallomásai nem támasztják alá azt sem, hogy a vádlott általában véve is ellenséges érzületet táplálna a magyarsággal szemben, vagyis szemléletében is olyan negatív módon viszonyulna a magyarsághoz, hogy az cselekménye irányultságát is meghatározná. Mindezek alapján a bíróság megállapította, hogy a sértett bántalmazásának indoka a cigaretta át nem adása miatti harag volt, és pusztán az indulat levezetése körében jelentkeztek a magyarsággal kapcsolatos negatív tartalmú kijelentések. A törvényszék álláspontja szerint a járásbíróság e körben adott azon indokolása pedig, hogy a vádlott a cigaretta át nem adását azért sérelmezte, mert az a személy, aki ezt megtagadta magyar volt, feltételezésen alapul, amelyet semmilyen tény nem támaszt alá. Ezen feltételezést egyébként az is gyengíti, hogy a vádlott a cigaretta kezdeti kérésekor még semmilyen formában nem utalt a sértett magyarsághoz tartozására (pl. adj cigit, köcsög magyar! stb.), így nem bizonyítható az, hogy eleve azért választotta ki a sértettet, mert az magyar. Mindezek tükrében pedig nem lehetett kétséget kizáróan bizonyítani, hogy a vádlott erőszakos cselekményének motívuma a

⁵⁹⁰ Lásd uo. 9.

sértett magyarsághoz való tartozása volt, ezért a törvényszék a vádlottat az ellene közösség tagja elleni erőszak büntette miatt emelt vád alól felmentette.⁵⁹¹

Ezzel szemben a Debreceni Ítéltábla megállapította a közösség tagja elleni erőszak bűncselekményét. A bíróság egyrészt újra rámutatott, hogy *“az elviekben többségi társadalomhoz tartozó személyekből álló csoport tagjai is kerülhetnek olyan helyzetbe, amikor büntetőjogi védelem illeti meg őket, amennyiben e csoporthoz való tartozás vagy vélt tartozás miatt szenvednek sérelmet”*.⁵⁹² Másrészt kimondta, hogy a *“bűncselekmény megvalósulásához nem szükséges, hogy az elkövető általában is ellenérzéssel viseltesen az adott közösség iránt, elegendő annak a konkrét cselekmény idején való tanúsítása”*. A döntés alapján a bíróság egyértelműen azt az ügyészégi érvelést osztotta, hogy *“amikor a sértettel szemben sértő kifejezést használt, leköpte, illetve állon is ütötte őt, mely a sértett megalázására irányult, a vagyoni elleni erőszakos bűncselekmény mellett ezt már egy nemzeti csoporthoz tartozása miatt tette, mely többletcselekményként értékelhető”*.⁵⁹³

Álláspontom szerint a Debreceni Ítéltábla újfent – téves bírói értékelésből fakadóan – helytelenül alkalmazta a közösség tagja elleni erőszak tényállását. A fentiek fényében továbbra is azt az álláspontot képviseli a dolgozat, hogy a magyarság Magyarországon nem tekinthető sérülékeny csoportnak és ebből kifolyólag nem jogosult a közösség tagja elleni erőszak tényállásában biztosított előítéletből fakadó erőszakos cselekményekkel szembeni védelemre. Az ilyen jellegű cselekményekkel szemben a Btk. más tényállásai biztosítanak védelmet a nem sérülékeny csoportok számára. Másrészt a Debreceni Ítéltábla figyelmen kívül hagyta a másodfokú bíróság vagylagos motívumra vonatkozó érvelését is. Álláspontom szerint arra a kérdésre, hogy a bűncselekmény elkövetésére az áldozat adott csoporthoz tartozása hiányában is sor került volna, a válasz egyértelműen pozitív. Ennek következtében pedig nem lehet a motivációt elsődlegesnek tekinteni. Mindebből egyértelmű, hogy a fenti torz jogalkalmazási irány egyrészt a törvény (és jogalkotói szándék) nem megfelelő értelmezéséből, valamint a vagylagos motiváció megállapításának nehézségeiből fakad. Mindezek végső soron a tényállás teljes kiüresedéséhez vezetnek, amely éppen az alkotmányos kisebbségvédelmet számolja fel.

A problémára az alapvető jogok biztos is felhívta a figyelmet egy jelentésében. A biztos kiemelte, hogy tudomásom szerint 2013-ig a gyűlölet-bűncselekményre vonatkozó Btk.

⁵⁹¹ Miskolci Törvényszék, Fkf.1099/2013/10.

⁵⁹² Debreceni Ítéltábla, Fkf.I.498/2013/13. 9.

⁵⁹³ Lásd uo.

tényállás alapján, Magyarországon kizárólag roma nemzetiségű magyar állampolgárokat ítélték el. Amint arra a biztos már az új Btk. kodifikációja során is felhívta a jogalkotó figyelmét, „a gyűlölet-bűncselekmény tényállása, pontosabb megfogalmazása esetén, kevesebb vitára adna alkalmat az igazságszolgáltatás szereplői számára, azonban a tényállásnak már jelenleg is egyértelműen az érzékeny társadalmi csoportok védelme lenne a valódi feladata. Az a tény, hogy ezt a szakaszt a büntető bírák a többségi társadalom tagjának sérelmére elkövetett bűncselekmény esetén is – érvekkel alátámasztva – használhatják, önmagában ellentmond minden általam ismert, a kisebbségvédelem terén kialakított szakmai és tudományos álláspontnak.”⁵⁹⁴

2.4. A romák ellen irányuló gyilkosságsorozat

A téma komplexitásából eredően csupán részben a jogalkalmazáshoz tartozó kérdés, de a magyarországi jogalkotás és jogalkalmazás kapcsán mindenképp szükséges – ha területi és módszertani szempontból csupán említés szinten is – a romák ellen irányuló támadássorozatról szót ejteni. Illetve a téma – később részletezett – rendkívül szerteágazó volta miatt először röviden az általános társadalmi háttér ismertetése is elengedhetetlen, kiváltképp a romákkal kapcsolatos társadalmi attitűdök és az ezekkel kapcsolatos kutatási eredmények áttekintése. Éppen ezért a dolgozat a jogi szabályozás és a joggyakorlat elemzését követően más társadalomtudományi területeket is érint a továbbiakban.

A kisebbségek ellen elkövetett gyűlölet-bűncselekmények már-már mindennaposak Európában, a tapasztalatok szerint Európában a menedékkérők, a bevándorlók, a menekültek, a zsidók, a muszlimok és a romák válnak leggyakrabban gyűlölet-bűncselekmények áldozataivá.⁵⁹⁵

2008 óta Csehországban, Magyarországon és Olaszországban a romák ellen irányuló erőszak egyre inkább komolyabb és növekvő problémát jelent, de a romák más országokban is fokozottan válnak erőszakos cselekmények áldozatává. Az EBESZ Demokratikus Intézmények és Emberi Jogok Hivatalának főtanácsosa megállapításai szerint a romák házai és személye elleni fizikai erőszak, rasszista sértések, rongálások

⁵⁹⁴ Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-1199/2013. számú ügyben. 2013. 59.

⁵⁹⁵ Minority Rights Group International: Annual survey urges European governments to combat hate crime towards minorities. 3 July 2014. <http://www.minorityrights.org/12489/press-releases/annual-survey-urges-european-governments-to-combat-hate-crime-towards-minorities.html> (2015. június 2.)

és rendőri erőszak a legjellemzőbbek a jelentett bűncselekmények körében. A jelentett bűncselekmények egy része halállal végződött és nem ritka, hogy a támadások családok vagy szegregált lakókörnyezetben élő teljes közösségek elleni irányulnak.⁵⁹⁶ Magyarországon legalább 48 erőszakos támadást regisztráltak, kilenc halálos áldozattal 2008 januárja és 2010 júliusa között.⁵⁹⁷

A 2008-as gazdasági világválság és a megszorító kormányintézkedések hatására Európa szinte minden országában tovább fokozódtak a bevándorlókkal, menekültekkel, romákkal, zsidókkal szembeni ellenérzések. Mindez pedig sokszor erőszakban és gyűlöletben ölt formát.⁵⁹⁸ Az indulatok ilyen irányú „csatornábaterelését” támasztja alá Glick modellje, miszerint akkor jön létre a bűnbakként kiválasztott csoport iránt agresszió, amikor társadalmi válság idején olyan politikai ideológia jelenik meg, amely igyekszik elhíttetni az emberekkel, hogy az adott csoport az oka a krízisnek. A bűnbakképző ideológiák azért válhatnak vonzóakká a társadalom egyes csoportjai számára, mert könnyen érthető magyarázatot és megoldást kínálnak komplex helyzetekben. Ezen felül a bűnbakképzés megoldást is javasolva válságra: a csoporttal szembeni jogfosztó, illetve erőszakos lépéseket is.⁵⁹⁹ Nem véletlen, hogy a gyűlölet-bűncselekmények esetében nem csupán az egyén és védett csoport, hanem a teljes társadalom szintjén érzékelhetőek a hatások. A gyűlölet vezérelte erőszak több mint néhány, adott esetben rasszista egyén megnyilvánulása: normarendszereket, társadalmi feltételezéseket, magatartásokat, elveket jelképez, amelyek a faji és nemi egyenlőtlenségek újratermelésére, hierarchikus viszonyok fenntartására irányulnak. Az elkövetők az elnyomó erőszakot alkalmazzák saját megerősítésükre, annak érdekében, hogy nekik kedvező rendet alakítsanak ki. Az erőszak a hatalom iránti vágy megnyilvánulási formája, amely megfosztja az elnyomottat szabadságától és méltóságától,⁶⁰⁰ azaz megfosztja emberi jogaitól – adott esetekben akár az életétől is.⁶⁰¹

⁵⁹⁶ Michael Stewart: Foreword: New Forms of Anti-Gypsy Politics: A Challenge for Europe. In Michael Stewart (szerk.): *The Gypsy 'Menace'. Populism and the New Anti-Gypsy Politics*. London: Hurst & Company. 2012. xiv.

⁵⁹⁷ Lásd uo. xiv.

⁵⁹⁸ Minority Rights Group International 2014.

⁵⁹⁹ Kovács Mónika: „Az előítéletek okai és mérséklésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont” *Alkalmazott pszichológia*, 2010/1–2. 10.

⁶⁰⁰ Perry – Olsson 2009, 181.

⁶⁰¹ A fenti elméleteknek a gyűlölet-bűncselekmények jogi szabályozása kapcsán is kiemelt jelentősége van. Amikor a jogalkotó a védett csoportok kialakítását illetően dönt, akkor mindenképp érdemes figyelembe venni, hogy az adott társadalomban melyek azok a csoportok, amelyek ilyen rendszerszintű erőszaknak áldozataivá válhatnak.

A gyűlöletvezérelte bűncselekmények e jellemzőihez kapcsolódóan, az erőszak eszkálgálódásának⁶⁰² szemléltetésére alkalmazzák – főként oktatási célokból – a „gyűlöletpiramis”-t.⁶⁰³ A piramiselmélet lényege, hogy az előítélet-vezérelte cselekmények megnyilvánulási formái egymásra épülnek és olykor egy adott csoport teljes vagy részleges megsemmisítésére, elnyomására irányuló erőszakban csúcsosodnak ki. A piramis egyes elemei: előítéletek, sztereotípiák, gyűlölködő megnyilvánulások, gyűlöletincidensek, uszítás, gyűlölet-bűncselekmények, népirtás és apartheid. Ez alapján minden gyűlölet-bűncselekmény alapját az előítéletek képezik. Ezt pedig az előítélet-vezérelte bűncselekmények fogalmával kapcsolatos alapvető nézetek is alátámasztják, miszerint elegendő, hogy a gyűlölet-bűncselekmény mozgatórugója az előítélet, amely nem feltétlenül az elkövető által érzet előítéletben nyilvánul meg, hanem a társadalomban meglévő előítéletekre alapoz.⁶⁰⁴

Magyarországon a tapasztalatok szerint a gyűlölet-bűncselekményeknek leginkább kitett csoportok a romák, az lesbikus, meleg, biszexuális és transznemű emberek (LMBT), a menekültek, a bevándorlók és a zsidók.⁶⁰⁵ Egyre több esetben hallani hajléktalanok elleni erőszakos cselekményekről is.⁶⁰⁶ Ezt támasztják alá az elmúlt évek gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos nyomozati tapasztalatok is: legáltalánosabb gyűlölet-motivációk közé a cigányellenesség és a homofóbia tartozik.⁶⁰⁷

A roma közösség Magyarország legnagyobb kisebbségi csoportja. A 2011-ben végzett népszámlálás adatai szerint 315 ezren vallották magukat cigány (roma) nemzetiséghez tartozónak, mintegy másfélszer annyian, mint 2001-ben.⁶⁰⁸ Ezzel szemben a reprezentatív felmérések 1971-ben 320 ezer fő körülire, 1993-ban 468 ezer körülire, 2003-ban pedig mintegy 570 ezerre becsülték a cigányok számát. Ez az ország teljes

⁶⁰² Ld. pl. Chris Chapman: „The Role of Hate Speech and Hate Crime in the Escalation of Identity Conflict” in Peter Grant (szerk.): *State of the World's Minorities and Indigenous People 2014*. Minority Rights Group International. 34–39.

⁶⁰³ Anti-Defamation League: *Pyramid of Hate*. <http://www.adl.org/assets/pdf/education-outreach/Pyramid-of-Hate.pdf> (2015. augusztus 4.)

⁶⁰⁴ Balogh – Pap 2011, 129.

⁶⁰⁵ Lásd pl. Index: *Fiatalok rugdostak meg egy hajléktalant*. 2013. http://index.hu/belfold/2013/11/16/fiatalok_rugdostak_meg_egy_hajlektalant/ (2015. július 20.) illetve HVG: *Feljelentésen gondolkodik a pályaudvaron verekedő örök ügyvédje*. 2015. http://hvg.hu/itthon.bunugy/20150421_palyaudvaron_verekedo_orok (2015. július 20.)

⁶⁰⁶ TASZ: *A Társaság a Szabadságjogokért álláspontja a gyűlölet-bűncselekmények szabályozásáról*. 2015. http://tasz.hu/files/tasz/imce/tasz-gybcas-allaspont-final_.pdf (2015. június 2.)

⁶⁰⁷ GYEM által kezdeményezett közérdekű adatigénylés keretében rendelkezése bocsátott jelentés. ORFK: 2011-2013-as időszakra vonatkozó jelentés, 29000/6903-2/2015. Ált. 6.

⁶⁰⁸ Központi Statisztikai Hivatal: *2011. évi népszámlálás*. 3. Országos adatok. 7. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orosz_2011.pdf 2015. augusztus 4.)

népességéhez viszonyítva közel 5,5 százalékos arányt jelentett.⁶⁰⁹ Kutatói becslések a romák számát 2010-es évekre 650–750 ezer közé tették.⁶¹⁰ A magyarországi roma lakosságot társadalmi és gazdasági marginalizáció, valamint lakhatási és iskolai szegregáció egyaránt sújtja. Emellett jóval magasabb a munkanélküliség és szegénység a roma lakosságon belül.⁶¹¹ A Világbank 2005-ös jelentése szerint, a szegénység a romák körében eléri a 26,3%-ot – amely hétszerese a nem romákat érintő 3,6%-os szegénységi rátának.⁶¹²

Magyarországon már az 1980-as években is folytak empirikus vizsgálatok az etnikai előítéletek témakörében, főképpen a nemzeti identitás és a csoportsztereotípiák kutatása kapcsán. A rendszerváltás negatív társadalmi-gazdasági hatásai a legnagyobb lélekszámú magyarországi kisebbséget, a romákat különösen kedvezőtlenül érintette.⁶¹³ A felnőtt lakosság nemzeti identitása a kisebbségekhez való viszonytükreben leginkább akképp írható le, hogy az emberek legnagyobb részének nemzeti identitása nem abban nyilvánul meg, hogy elfogadná a „nemzeti” ideológiát vagy a nemzetkarakterológia magyarsággépét, hanem abban, hogy más etnikumokhoz, így a hazai kisebbségekhez képest hogyan határozza meg magát.⁶¹⁴

A romákkal szemben nagyon erős előítéletek élnek a közvéleményben, amelyek intenzitása változó képet mutat a rendszerváltás óta. 1987-es és 1992-es adatokat összehasonlítva mérséklődő előítéletesség figyelhető meg; a romákkal kapcsolatban

⁶⁰⁹ *Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia – mélyszegénység, gyermekszegénység, romák – (2011–2020).* KIM Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság. Budapest, 2011. 24. <http://romagov.kormany.hu/download/8/e3/20000/Strat%C3%A9gia.pdf> (2015. augusztus 4.)

⁶¹⁰ Lásd uo. 24.

⁶¹¹ Ld. pl. Paul Iganski: „Regional overviews. Europe” in Peter Grant (szerk.): *State of the World's Minorities and Indigenous People 2014*. Minority Rights Group International. 162–187.; Havas Gábor – Kertesi Gábor – Kemény István: „The Statistics of Deprivation. The Roma in Hungary” *Hungarian Quarterly*, 36. 1995. No. 1. 67–80.; Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia 2011. 24–29.; FRA: *Esettanulmány. A romák lakóhelyi szegregációja elleni küzdelem, Magyarország.* 2009. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/602-ROMA_Housing_Case-final-HU.pdf (2015. július 10.)

⁶¹² Amnesty International: *Erőszakos támadások a romák ellen Magyarországon. Itt az idő a rasszista indíték kivizsgálására.* 2010. 10. http://www.amnesty.hu/data/file/1279-eroszakos_tamadasok_a_romak_ellen_eur270012010hu.pdf?version=1415642342 (2015. augusztus 1.)

⁶¹³ Enyedi Zsolt – Fábíán Zoltán – Sik Endre: „Nöttek-e az előítéletek Magyarországon? Antiszemitizmus, cigányellenesség és xenofóbia változása az elmúlt évtizedben” in Kolosi [et al.] (szerk.): *Társadalmi riport 2004*. Budapest: TÁRKI, 375–399. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a809.pdf> (2015. augusztus 1.)

⁶¹⁴ Lázár Guy: „A felnőtt lakosság nemzeti identitása a kisebbségekhez való viszony tükreben” in Terestyéni Tamás (szerk.): *Többség – kisebbség. Tanulmányok a nemzeti tudat témaköréből*. Budapest: Osiris – MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, 1996. 96.

említett kedvezőtlen vonások aránya összesen 80%-kal csökkent, a kedvezőké pedig 17%-kal nőtt az említett időszakban.⁶¹⁵

A romákkal szembeni előítéletek nem sok változást mutatnak azonban a 2000-es évek eleje óta. A Társi 2000 óta vizsgálja a romákkal szembeni előítéleteket. 2000 és 2005 közötti adatok azt mutatják, hogy az ezredfordulókör igen erősek voltak a romákkal szembeni előítéletek. A felmérések során olyan állítások mérték a romákkal kapcsolatos előítéletek alakulását, amelyek a bűnözés és az etnikai hovatartozás feltételezett összefüggésére vonatkoztak, a szociális ellátások elosztására, valamint a romák munkával kapcsolatos feltételezett attitűdjeire kérdeztek rá. A leglényegesebb változás a bűnözési hajlammal kapcsolatban figyelhető meg: míg 2000-ben a válaszadók 55%-a és 2002-ben 53%-a értett egyet azzal az erőteljes rasszista állítással, hogy a „*bűnözési hajlam a romák vérében van*”, ez az arány 2005-re 62%-ra nőtt.⁶¹⁶ A „cigánybűnözés” közbeszédben való radikális elterjedésének jelenségére reagálva az Országos Kriminológiai Intézet 2009-ben „*Állásfoglalás a magyarországi bűnözési helyzetről, az elkövetők etnikai hovatartozásának nyilvántartásáról és a »cigánybűnözésről«*” címmel dokumentumot bocsátott ki; rámutatva, hogy az „*etnikai hovatartozásra vonatkozó adatrögzítésre sem a bűnildözés, sem az igazságszolgáltatás, sem a büntetés-végrehajtás során nem kerül sor, ilyen adatnyilvántartás ma nem létezik. Így az egyes etnikai csoportokhoz tartozó bűnelkövetők vagy cselekményeik számszerű alakulására vonatkozó állítások és feltételezések jogszerűen gyűjtött és feldolgozott tényadatokkal nem támaszthatóak alá*”. Mindezek fényében pedig „*a romákkal kapcsolatos bűnügyi arányszámokra vonatkozó állítás csupán találgatás, személyes benyomásokon alapuló szubjektív észlelet, nem pedig megalapozott következtetés a Magyarországon élő roma kisebbséggel kapcsolatban. A »cigánybűnözésről« fogalmának használata oksági kapcsolatot feltételez a cigány származás és a bűnelkövetési gyakoriság között. Olyan, bűnbakképzésre alkalmas tartalmakat közvetít, amely a cigány kisebbség egészét méltatlan helyzetbe hozza, az előítéleteket és indulatokat pedig tovább szítja.*”⁶¹⁷ Végül az állásfoglalás arra a rendkívül fontos tényre is rámutatott, hogy ezt a jelenséget nem

⁶¹⁵Lázár Guy: „A kisebbségek szerepe a nemzeti identitás kialakulásában” *Regio - Kisebbség, politika, társadalom*. 1995/1–2., 28–63. ill. Koos Postma: „A cigányokkal szembeni előítélet alakulása Magyarországon” *Regio– Kisebbség, politika, társadalom*. 1998/1., 109–127. (ford. Victor Mónika)

⁶¹⁶Társi: *Továbbra is erős roma-ellenes előítéletek*. 2006. <http://www.tarki.hu/tarkitekinto/20060201.html> (2015. augusztus 7.)

⁶¹⁷OKRI: *Állásfoglalás a magyarországi bűnözési helyzetről, az elkövetők etnikai hovatartozásának nyilvántartásáról és a »cigánybűnözésről*. Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 2009. 2–3.

hatástalanítják időben, azaz nem törekszenek a jelenség mögötti valós problémák rendezésére vagy enyhítésére, az beláthatatlan következményekkel járhat. „A tragédiák megelőzéséhez vezető felelős büntetőpolitikához a valós helyzetet feltáró kutatásokra és az ezek eredményeinek elemzésén nyugvó hatásos intervenciókra lenne szükség.”⁶¹⁸

A Medián Közvélemény- és Piackutató Intézet felmérése alapján a romákon kívül nincs még egy csoport Magyarországon, amelyik iránt hasonlóan sokan vállalnák nyíltan legmélyebb ellenszenvüket. A felnőttek több mint egyharmada (38%) a skála legnegatívabb értékével fejezte ki, mit gondol a romákról. Az adatok azt mutatják, hogy „a cigányokhoz való viszony elsősorban az egyén világnézeti-ideológiai beállítottságán és ezen belül is a leginkább azon múlik, hogy hol helyezi el magát egy baloldali-jobboldali skálán: minél közelebb van a jobbszélhez, annál valószínűbb a negatív attitűd. Világnézettől és származástól függetlenül a falun élők és a legkisebb jövedelműek nézik a legkevésbé ferde szemmel a cigányokat.”⁶¹⁹ Az említett időszakban határozottan nőtt a jellegzetesen rasszista álláspontot képviselők aránya. A legnagyobb mértékben a romákat kitelepíteni vágyók száma gyarapodott: amíg 2001-ben még 29, 2009-ben már 36% szeretné a cigányokat „elkülöníteni a társadalom többi részétől”.⁶²⁰ A Medián megállapításai szerint, amíg Nyugaton különféle módszerekkel próbálják tetten érni az emberek úgynevezett látens rasszizmusát, addig Magyarországon az emberek közel hattizede a kérdezőbiztos előtt is vállalja, hogy szerinte „a cigányok vérében van a bűnözés”.⁶²¹

A Tárki 2011-es felmérése szerint a magyar lakosság 63%-a genetikai meghatározottságnak véli a romák bűnözési "hajlamát". A jobbkiosok 79%-a pedig részben vagy teljes mértékben egyetért azzal, hogy a „cigányoknak a vérében van a bűnözés”. Emellett kétharmados többségben vannak azok, akik nem fogadnák el, hogy gyermekük roma gyerekkel barátkozzon. A nemzetközi radikalizmus-indexen a vizsgált 33, többségében uniós ország között Magyarország az ötödik helyen áll, a (negatív) listavezető Törökország, míg az utolsó (azaz a legkevésbé radikális) ország Izland.⁶²²

⁶¹⁸ Uo. 3.

⁶¹⁹ Medián: *Fagypontra körül*. 2009. <http://www.median.hu/object.2a6fb495-9b95-4bb7-89ff-1a5942f27c9f.ivy> (2015. augusztus 7.)

⁶²⁰ Lásd uo.

⁶²¹ Lásd uo.

⁶²² Origo: *Tárki: A magyarok többsége nem akarja, hogy cigányokkal barátkozzon a gyereke*. 2011. <http://www.origo.hu/itthon/20111205-a-tarki-felmerese-az-idegengyuloletrol.html> (2015. augusztus 11.)

Az előítéletek a médiában és a politikában is fokozottan megjelennek. A radikális jobboldali populista párt (Jobbik) nyíltan használ romaellenes, homofób és idegenellenes gyűlöletbeszédet. Amint azonban az ECRI ötödik jelentésében rámutatott, a gyűlöletbeszéd nem korlátozódik szélsőséges pártokra és csoportokra, hanem a teljes politika palettán megtalálható.⁶²³ Állami tisztségviselőknek és vezető politikai pártoknak is voltak ilyen megnyilvánulásaik. Például egy ismert újságíró – a Fidesz egyik társalapítója és tagja – tollából a Magyar Hírlapban 2013 januárjában olyan cikk jelent meg, amelyben a romák egy jelentős részét „állatoknak” nevezte. Emellett az igazságszolgáltatás sem mentes az előítéletektől: 2014 márciusában, a Gyulai Törvényszéken az eljáró bíró akként indokolta egy döntését – amelyben elutasította a Szebb Jövőért Polgárőr Egyesület felosztatását a Gyöngyöspatán 2011-ben kifejtett romaellenes tevékenységeikért – hogy közben sztereotip és lealacsonyító megjegyzéseket tett a „cigánybűnözésről” és a roma életmódról.⁶²⁴

A több évtizedes, széles körben megjelenő és mélyen gyökerező előítéletek erőszakos cselekményekben is manifesztálódnak Magyarországon a romákkal szemben. A romák elleni rasszista erőszak Magyarország egyik legidősebb problémájának tekinthető. Az erőszak elkövetői között egyaránt vannak szélsőséges csoportok és fajgyűlölet által motivált magánszemélyek. 2008. január és 2012. szeptember között az ECRI adatai szerint 61 különböző támadást intéztek roma személyek, illetve otthonaik ellen, Molotov-koktélok, kézigránatokkal és lőfegyverekkel. Ezek a támadások kilenc ember életét oltották ki, köztük két kiskorút, és több tucat sebesülést okoztak.⁶²⁵ A támadások közül a leghírhedtebbek „romagyilkosságok” néven ismeretesek. 2008–2009-ben 14 hónap alatt kilenc különböző támadás történt, hat romát gyilkoltak meg, többen pedig súlyosan megsebesültek.⁶²⁶

Ami az események társadalmi hátterét illeti, Bócz Endre – már hivatkozott önéletrajzi könyvében – kitér a gyűlölet-bűncselekmények „fejlődéstörténetére”, rámutatva a rendszerben rejlő hibákra, alátámasztva a gyűlölet-bűncselekmények előítéletekből

⁶²³ Ld. ECRI ötödik jelentés. 17.

⁶²⁴ Ld. ECRI ötödik jelentés. 17–19.

⁶²⁵ ECRI *Magyarországról szóló negyedik jelentése* (ECRI Report on Hungary, fourth monitoring cycle) CRI (2009) 3, 2009. 24. para 54. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Hungary/HUN-CbC-IV-2009-003-HUN.pdf> (2014. február 19.)

⁶²⁶ Lásd például Tábori Zoltán: *Cigány rulett*, Budapest: Európa Könyvkiadó, 2014.

fakadó, eszkalálódó jellegét.⁶²⁷ Bócz szerint a 80-as években megindult előítélet-motiválta rongálások és testi sértések – amelyeknél az előítélet-motivációt rendre nem alkalmazták – Magyarország elmúlt évtizedeinek legkegyetlenebb gyűlölet-bűncselekményeiben csúcsosodtak ki, a romák elleni támadássorozatban: A nyolcvanas évektől

„Az ügyeket a bíróságon sorra más minősítéssel zárták; rendszerint garázdaságnak, jobb esetben aljas indokból elkövetett súlyos testi sértésnek minősítették a bűncselekményt. Kimondták inkább még azt a jogi képtelenséget is, hogy a »nemzeti, avagy faji csoporthoz tartozás« mint a bántalmazás indoka a törvényben szereplő »aljas indok«-hoz képest nem speciális. [...] A hosszú vizsály különös módon ért véget. A rendszerváltozás körüli időben – 1989–1992-ben – a gyűlölet középpontjába már a cigányok álltak. [...] Ma már Tatárszentgyörgy után, nem tudok szabadulni attól a gondolattól, hogy ezeknek az eseményeknek az akkor még zsenge gyökereit valamikor régen, a skinhead-ügyek idején talán el lehetett volna vágni.»⁶²⁸

A romák elleni támadássorozat – ezen belül is elsősorban a tatárszentgyörgyi eset – több szempontból is kiemelt figyelmet kapott (a hazai sajtó és média nagy terjedelemben foglalkozott főként a tatárszentgyörgyi kettősgyilkossággal; civil szervezetek, politikusok, magánszemélyek sokasága szólalt meg az ügyben stb.). Az okok között természetesen a bűncselekmény természete az egyik legmeghatározóbb; az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága által 2009. november 17-én készített ténymegállapító vizsgálat⁶²⁹ a magyar kriminalisztika eddigi legsúlyosabb bűncselekmény-sorozatának nevezete a gyilkosságokat, amelyeket fajgyűlöletből követtek el. Már a különösen kegyetlen, kiskorú sérelmére elkövetett halált okozó gyűlölet-bűncselekmény ténye is kirívóvá teszi az esetet az elmúlt évtizedek bűncselekményeihez képest, azonban az elmúlt évtizedek legkegyetlenebb romák elleni erőszakos bűncselekménye azért is került a figyelem középpontjába, mert sokan (jogvédő szervezetek, politikusok, kisebbségi képviselők, családtagok stb.) aggasztónak

⁶²⁷ Bócz 2010.

⁶²⁸ Lásd uo. 378–383.

⁶²⁹ Ténymegállapító vizsgálati jelentés. A romák sérelmére elkövetett sorozatgyilkosság felderítésére irányuló nyomozást segítő nemzetbiztonsági szolgálati munka értékelése az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága által felállított Tényfeltáró Munkacsoport vizsgálati munkája alapján. 2009. http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_biz.keret_frissit?p_szerv=&p_fomenu=20&p_almenu=26&p_ckl=38&p_biz=A277&p_rec=&p_egys=&p_nyelv=HU (2015. július 25.)

tartották, ahogyan a hatóságok a helyszínen eljárak, ahogyan a sajtónyilatkozataikban kezelték az ügyet, valamint a lakosságot sem tájékoztatták sokáig használható, érdemi információkkal az ügyben.⁶³⁰

A médiahatóság vizsgálata szerint is az üggyel kapcsolatos leghosszabb összeállítások mindegyik műsorban nem magáról a támadásról, hanem a helyszínelésnél (elsősorban a rendőrök, kisebb mértékben az ügyeletes orvos és a tűzoltók által) elkövetett szakmai hibákról és azok hatósági magyarázatairól szóltak.⁶³¹

Tatárszentgyörgyön „éjjél után 2009. február 22-éről 23-ára virradóra az otthon pihenő J. Renáta éles durranásokat hallott. Mint később kiderült, ezek a házukra hajított molotovkoktélók hangjai voltak. Először két éles becsapódás hangját észlelte, majd a harmadikat már akkor, amikor már kirohant a házból kisfiával, Mátéval. Az első két durranás után J. Renáta élettársa, Cs. Róbert felkapta a két nagyobbik gyermeküket, Robikát és Biankát, Robikát a melléhez szorította, Biankát az oldalán vitte ki a házból. Menekülés közben rájuk lőttek, és valószínűleg ekkor Cs. Róbert Biankát letette vagy elejtette, a kislány pedig visszafutott a házba. Ezt követően, amikor J. Renáta a harmadik gyermeküket, Mátét vitte ki a házból, a kislány is átjutott a szomszédhoz.”⁶³² Cs. Róbert és fia – Robika – életét vesztette a helyszínen.

A Kormány vizsgálatot rendelt el a rendőrség, tűzoltóság és mentőszolgálat munkájának értékelésére, az ezzel kapcsolatban három minisztérium közreműködésével készült jelentésről 2009. március 11-én adott tájékoztatást a kormányzóvivő. A megállapítások szerint a tűzoltók és a helyszínre érkező mentők szakszerűen jártak el, bár mindkét mentőegység az elvárhatónál hosszabb idő alatt tette meg az utat; hogy ez miért történt, annak megállapítására az egészségügyi miniszter vizsgálatot kezdeményezett. A tájékoztatás szerint a tűzvizsgálóval szemben is fegyelmi eljárást kezdeményeztek, ugyanis vélhetően nem kellő körültekintéssel, még a tűzvizsgálat lezárulta előtt állapította meg, azaz vélelmezte a tűz keletkezési okát, és csak két nappal később rendelt ki független tűzvédelmi szakértőt. A jelentés szerint a dabasi bűnügyi

⁶³⁰Európai Roma Jogok Központja (ERRC) – Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (NEKI) – Társaság a Szabadságjogokért (TASZ): *Jelentés a 2009. február 23-án, Tatárszentgyörgyön történt kettős gyilkosság körülményeiről és az eljáró hatóságok munkájáról*. Budapest. 2009. 65. <http://dev.neki.hu/wp-content/uploads/2013/05/tat%C3%A1rszentgy%C3%B6rgyi-jelent%C3%A9s.pdf> (2015. július 28.)

⁶³⁰ ERRC–NEKI–TASZ 2009.

⁶³¹ NMHH Médiatanács 2013. 47.

⁶³² ERRC–NEKI–TASZ 2009. 65.

osztályvezető megszegte a helyszínelés szabályait. A jelentés teljes szövegét nem hozták nyilvánosságra.⁶³³ A civil szervezetek által készített jelentés szerint⁶³⁴ – amelyhez a családtagoktól, szomszédoktól és helybéliektől a helyszínen gyűjtött adatokat, a hatóságok sajtó-nyilatkozatait, valamint a vonatkozó jogszabályokat használták fel – a rendőrség értesítéskor a hívó tűzről és sérültekről számolt be. A rendőrségnek a helyszínre érkezésekor arról volt információja, hogy egy családi ház tetőszerkezete ég, több súlyos sérült van, közülük ketten elhunytak, mindkettőjükön vérző sebek voltak. Az áldozatokat nem a házban, hanem a bejárati ajtótól 6-8 méterre találták meg a hozzátartozók, égési sérülések nem voltak láthatóak rajtuk. Amikor a rendőrök kiérkeztek a szomszédok rögtön tudomásukra hozták, hogy lövéseket hallottak. Az áldozatokat ellátó egészségügyi személyzet azonban nem tudta pontosan megmondani a sérülések okát. A tűzvizsgáló szerint a tűz a tetőtérben keletkezett. A rendőrök a kiégett házban elvégezték a helyszínelést, az udvarból lefoglaltak egy benzineskannát, de a bejárati ajtó mellett talált üvegtörmelékot otthagyták. Annak ellenére, hogy a tűzoltók állítólag a helyszínen a tűz keletkezési okaként elektromos tüzet jelöltek meg a rendőrségnek a helyszínre érkezést követően kötelessége lett volna a területet, és nem csak a házat lezárni, a helyszínt biztosítani, azt azonban nem tették meg. Mivel nem lehetett kizárni bűncselekmény – emberölés – elkövetését, így a helyszínbiztosítás és a tanúkutatás és adatgyűjtés haladéktalan elrendelése és elvégzése is rendőri kötelezettség lett volna. Abban az esetben is, ha az eseményeket „csak” balesetnek gondolták, a helyszínt akkor is biztosítani kellett volna, ez azonban nem történt meg. A család reggel újra telefonált a rendőrségre, hogy lőszereket találtak, és a dabasi rendőrség ismét kivonult, továbbra is késlekedtek a helyszín biztosításával, és utána nem kellő nagyságú körzetben zárták le a területet. Arról sem volt információ, hogy történt-e hivatalos jelentés a dabasiak részéről a Pest Megyei Rendőrfőkapitányság felé az életellenes cselekmény gyanújáról, vélhetően nem, mivel a helyszínen Kocsis István kapitányságvezető-helyettes úgy nyilatkozott a töltények megtalálása után is, hogy nem történt bűncselekmény. A jelentés szerint még az NNI helyszíni szemléjének befejezése után is újságírók találtak a ház környéki bokrokban sörétgolyókat, ebből pedig arra lehet következtetni, hogy a nyomrögzítés még ekkor sem volt megfelelő.⁶³⁵ A családtól származó és a sajtóban megjelent információk szerint is a tűzoltók félrevezető

⁶³³ ERRC–NEKI–TASZ 2009. 70.

⁶³⁴ Lásd uo.

⁶³⁵ Lásd uo. Rendőri intézkedések értékelése 68–69.

tájékoztatást adtak a helyszínen a tűz okáról (azt első körben elektromos tűzként jelölték meg). Velikovszki Zoltán dabasi tűzoltóparancsnok 2009. február 23. esti nyilatkozata szerint az első vizsgálat alapján „*vélelmezetten elektromos energia jöhet számításba*”, és a tűzoltók tévedése miatt burkoltan a családot okolta: „*bosszant bennünket, hogy találtunk egy 10 literes benzines kannát az épület mellett, de nem tudtam információt kapni, hogy ez a tulajdonosnak a saját kannája, vagy pedig ez előzőleg nem volt a helyszínen*”.⁶³⁶ Ezt követően a tűzoltóság kommunikációjában az „*elektromos zárlat okozta a tüzet*” kijelentés „*nem zárható ki az elektromos tűz*” megfogalmazással szelídült rövidúton. A mentőszolgálat indokolatlanul hosszú idő alatt érték a helyszínre. Ezzel kapcsolatban az Országos Mentőszolgálat szóvivője egy műsorban annyit mondott, hogy „*ahogy tudtak, siettek...*”.⁶³⁷ A halottszemlét a kiérkező ügyeletes orvos 3 óra körül kezdte meg, az áldozatok teljes ruházatban voltak, amely felveti annak lehetőségét, hogy a mentősök a sérültek ruháját nem vették le, így testfelületüket, esetleges sérüléseiket nem is volt lehetőségük megvizsgálni. Az ügyeletes orvos a halottvizsgálati bizonyítványon a sérüléseket valóban leírta, azonban a vizsgálat indokaként lakástűzben elszenvedett halált tüntetett fel. Hatósági eljárást tartott szükségesnek, ami jogszabály szerint rendkívüli halálesetnél előírás. Amennyiben a halottvizsgálatot végző orvos szerint bűncselekmény elkövetésének gyanúja merül fel, nem hatósági eljárást, hanem a büntetőeljárás szabályai szerinti igazságügyi orvosi boncolást kell elrendelni (az egészségügyről szóló 1997. évi CLIV. törvény 217–218. §-a alapján).⁶³⁸

Ami a rendőrségi kommunikációt illeti az ügyel kapcsolatban, az első, 2009. február 23-án reggel kiadott közleményben az szerepelt, hogy Tatárszentgyörgyön az elsődleges tűzvizsgálói vélemény szerint elektromos zárlat okozta a tüzet, melyben ketten életüket veszítették. A boncolás eredményének ismeretében délután már az állt közleményükben, hogy az áldozatokra feltehetően vadászfegyverrel lőttek rá, miközben égő családi házukból menekültek. Pár nappal később már arról szóltak a tudósítások, hogy a Dabasi Rendőrkapitányság munkatársai hibát követtek el az ügyben, és emiatt fegyelmi eljárás

⁶³⁶ Lásd uo. Tűzoltók, mentősök, ügyeletes orvos eljárásának értékelése 69.

⁶³⁷ TV2 *Tények éjszaka* 2009. 02. 24.

⁶³⁸ Lásd ERRC–NEKI–TASZ 2009. 69–70.

is indult. A fegyelmi vizsgálatok elrendeléséről tájékoztatták a nyilvánosságot, azonban azok tényleges eredményéről nem.⁶³⁹

Az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottságának ténymegállapító vizsgálata a romák elleni támadássorozattal kapcsolatban jelentős szakmai hibákat és hiányosságokat tárt fel, így nem csupán a helyszíni munka, de a háttérben végzett megfigyelési tevékenység során ejtett hibák is felszínre kerültek. A vizsgálat megállapította, hogy az ügyben előzetes letartóztatásba került – és a jelentés elkészítését követően első- és másodfokon elítélt – szélsőséges nézeteket valló személyek, a „*Magyar Köztársaság alkotmányos rendjének törvénytelen eszközökkel történő megzavarására irányuló magatartásuk miatt a Nemzetbiztonsági Hivatal látókörében voltak*”.⁶⁴⁰ A vizsgálat többek között szakmai hibaként állapította meg, hogy a „*Nemzetbiztonsági Hivatal nyilvántartási rendszerében az ügyre vonatkozóan keletkezett információk, a különböző vezetési szinteken nem kerültek egyeztetésre, elmaradt az érdemi értékelő, elemző, és felülvizsgálati munkafázis, emiatt a Hivatal rutinszerűen végzett információgyűjtő tevékenysége konkrét érdemi eredményekben nem tudott megnyilvánulni*”.⁶⁴¹ A rendszerszinten elmaradt szakmai és jogi segítségnyújtás következményeként nem került mélységében felderítésre az ellenőrzés alatt tartott személyi kör fegyverbeszerzésre vonatkozó törekvése, és a bűncselekmények elkövetése szempontjából kritikus időszakban végzett további tevékenységének feltárása sem. A vizsgálat elsődleges célja annak megállapítása volt, hogy a nemzetbiztonsági szolgálatok munkája, a társszervek együttműködése a rendőrséggel, illetve a Nemzeti Nyomozó Iroda munkatársaival mennyiben segítette a nyomozás hatékonyságát, eredményességét a romagyilkosságok elkövetőinek felderítése során. Emellett célja, hogy tisztázza azt, hogy az eljárásért felelős személyek a tőlük elvárható szakmai gondossággal jártak-e el a nyomozást segítő feladataik, tevékenységük során. Ebből kifolyólag a vizsgálat feladata az elkövetett hibák, mulasztások, valamint a lehetséges tanulságok számbavétele volt (de nem a személyre lebontott felelősség megállapítása), illetve javaslatok megfogalmazása annak érdekében, hogy hasonló hibák és mulasztások a jövőben elkerülhetővé váljanak. A szakmai hibák közé sorolható például az is, hogy a rendőrség sokáig elszigetelt jelenségként, nem pedig etnikai indíttatású támadássorozatként kezelte az eseteket.

⁶³⁹ Lásd uo. A rendőrségi kommunikáció értékelése 70.

⁶⁴⁰ Lásd Ténymegállapító vizsgálati jelentés 2009.

⁶⁴¹ Lásd uo.

A romák ellen irányuló rasszista indíttatású támadások ügyében folytatott nyomozás 2009 augusztusában érkezett egy nagyobb állomáshoz, amikor is a Nemzeti Nyomozó Iroda augusztus 21-én hajnalban a terrorelhárító szolgálat segítségével Debrecenben elfogott öt embert, akik a gyanú szerint a romák elleni támadások elkövetői. Négyet még péntek délután őrizetbe is vett a rendőrség.⁶⁴² A gyanúsítottakat a Budakörnyéki Bíróság két nappal később előzetes letartóztatásba helyezte.⁶⁴³

Végül a büntetőper 2011. március 25-én indult meg és több mint két évvel később – azonban az ügy körülményeihez mérten nem meglepő módon, de az szokásosnál hosszabb és részletesebb bizonyítási eljárást követően – 2013. augusztus 6-án született meg az elsőfokú ítélet. A Budapest Környéki Törvényszék első fokon a cigányok ellen elkövetett, hat halálos áldozattal járó gyilkosságsorozat ügyében három vádlottat tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, és tíz évre eltiltottak a közügyektől, míg a negyedrendű vádlottra nézve 13 év fegyházbüntetést szabtak ki.⁶⁴⁴

Az első és másodfokú eljárás között az ügy azzal is a sajtófigyelem középpontjába került, hogy az elsőfokú ítélet megszületése után a per tanácsvezető bírása ellen fegyelmi eljárást indítottak, mert a hatvannapos határidőt elmulasztva, tizenegy hónap alatt sem foglalta írásba – a később részletes jogi indoklással mintegy 880 oldalt kitevő – ítéletet.⁶⁴⁵ A Fővárosi Ítéltábla 2015. május 8-án másodfokon helybenhagyta az első fokon kiszabott három tényleges életfogytiglani szabadságvesztés büntetést és a negyedrendű vádlott 13 évnyi fegyházbüntetését. A három tényleges életfogytiglanra ítélt vádlott ügyében fellebbezések miatt harmadfokon a Kúrián folytatódik a büntetőper.⁶⁴⁶

Amint az említett kutatások mutatják, Magyarországon az elmúlt két évtizedben a gyűlölet-bűncselekmények áldozatává leggyakrabban váló romákkal szemben egyre

⁶⁴²Index: *Elfogták a romák elleni támadások gyanúsítottjait.* 2009. http://index.hu/bulvar/2009/08/21/elfogtak_a_romak_elleni_tamadasok_gyanusitottjait/ (2015. július 27.)

⁶⁴³Vas Népe Online: *Előzetesben a romagyilkosságok gyanúsítottjai – Tagadják a bűncselekmény elkövetését.* 2009. <http://vaol.hu/cimlapon/elozetesben-a-romagyilkosságok-gyanusitottjai-tagadjak-a-buncselekmények-elkoveteset-fotoval-1446317> (2015. július 28.)

⁶⁴⁴Lásd Origo: *Életük végéig tartó börtönre ítélték a cigánygyilkosokat.* 2013. <http://www.origo.hu/itthon/20130805-iteletet-hoznak-a-romagyilkosságok-ugyeben.html> (2015. július 29.)

⁶⁴⁵Népszabadság Online: *Fegyelmi a romagyilkosok perének bírása ellen.* 2014. <http://nol.hu/belfold/fegyelmi-miszori-biro-ellen-1473095> (2015. július 29.)

⁶⁴⁶Népszava Online: *Romagyilkosságok: a Kúrián folytatódik a per.* 2015. <http://nepszava.hu/cikk/1056594-romagyilkosságok-a-kurian-folytatodik-a-per> (2015. július 29.)

erősödő előítéletesség figyelhető meg. Ezzel párhuzamosan pedig egyre több előítéletezérelte bűncselekmény kerül a hatóságok, a média és a civilszervezetek látókörébe. Mindezek fényében továbbra is kérdés, hogy az előítéletek növekedésével párhuzamosan valóban növekszik-e az elkövetett gyűlölet-bűncselekmények száma is, vagy csupán a fogalom ismertebbé válásnak eredményeként kerül több eset a felszínre. Ugyanakkor az is kérdés, hogy ezzel párhuzamosan megkapják-e ezek az esetek a társadalomtól a jelenségnek „kijáró” figyelmet. Kérdés az is, hogy a tárgyalóteremben gyakran elmarasztalt rendőrség és az egyéb hatóságok tanultak-e valamit, illetve maga a társadalom tanult-e valamit a *„magyar kriminalisztika eddigi legsúlyosabb bűncselekmény sorozatából”*.⁶⁴⁷ Setét Jenő roma aktivista álláspontja szerint⁶⁴⁸ a roma közösségek egyértelműen nem tudják túltenni magukat a történeteken és nem is szeretnék, éppen ezért civil csoportok minden évben megemlékezéseket tartanak. Azonban a társadalom egésze, illetve a többség nem érzi érintettnek magát.

Ezt támasztja alá vagy éppen ezt a hatást erősítették a médiareakcióik is. A médiahatóság összevetette Marian Cozma meggyilkolásával és a tatárszentgyörgyi kettősgyilkossággal kapcsolatos híradásokat és arra a megállapításra jutott, hogy *„a tatárszentgyörgyi kettős gyilkosság esetében feltűnően kevés gyászreakcióról tudósítottak a vizsgált híradók, holott elméletileg a gyermekgyilkosságoknál ilyenek természetesek és gyakoriak. Tipikusak voltak az áldozatok bemutatása közötti konceptuális különbségek: míg a nem roma áldozatot társadalmi státusza, foglalkozása alapján ismerhettük meg, a roma áldozatok individuális szerepmegjelölés nélkül, kizárólag etnikai hovatartozásuk alapján lettek bemutatva. Ez a fajta különbségtétel problémás, mivel ezáltal a kisebbséghez tartozó szereplő fő »tulajdonságát«, mintegy esszenciáját nem az egyénisége, hanem az etnikai csoporttagsága határozza meg. Az elhunyt és a gyászolók egy része is ismert sportoló, közéleti szereplő volt. A csoportképzés a befogadóban a »mi-ők« csoportközi kategóriáinak felállításához és a másik csoport homogenizációjához vezethet, ami a kisebbségekkel szembeni előítéletesség kialakulásának egyik feltétele.”*

⁶⁴⁷ Ténymegállapító vizsgálati jelentés... 2009.

⁶⁴⁸ Elhangzott az RTL Magyarul Baló című műsorában a *Romagyilkosságok: társadalmi tanulságok* című, Setét Jenővel és Zolnay Jánossal folytatott, beszélgetés keretében. 2015. április 14. <http://rtl.hu/rtl2/magyarul/romagyilkosságok-tarsadalmi-tanulsagok> (2015. augusztus 2.)

Tehát még a híradásokban is elmaradt a várt gyászreakció, az esetek nem váltottak ki különösebb együttérzést, illetve nem eredményeztek olyan közös társadalmi fellépést, amely ezekkel az eszmékkel és magatartásokkal szállt volna szembe. Setét Jenő roma aktivista szerint durva üzenetértékű jelzés az is, hogy született egy dokumentumfilm *Ítélet Magyarországon* címmel,⁶⁴⁹ amelyet a készítő a köztelevízió elnökének figyelmébe ajánlott, ám válaszul elutasítást kapott. Annak ellenére, hogy – amint azt egy a film kapcsán született kritika is megfogalmazza –⁶⁵⁰ a film és maga az eset alkalmas lehetne (alkalmasnak kellene lennie) arra, amire Gideon Hausner, Izrael állam főügyésze *Ítélet Jeruzsálemben* című könyve és maga Eichmann-per: hogy változást hozzon, érdeklődést váltson ki, és felhívja a figyelmet arra, hogy a közösség elleni erőszak megtörténhetett, megtörtént, és köztünk élő emberek követték el, nem parancsra, hanem meggyőződésből. Hajdú Eszter filmje alkalmas lenne erre: „*ha levetítik minden iskolában, minden magyar településen, minden moziban, művelődési házban, közhivatalban legalább egyszer.*”⁶⁵¹ Ez azonban eddig elmaradt, ahogy a társadalmi katarzis sem következett be, és csupán minimális kormányzati reflexió, illetve jogalkotási expanzió sem történt.

Ezzel kapcsolatban említhető meg, hogy az Egyesült Államokban ugyanazon évben, 1998-ban, két súlyos gyűlölet-bűncselekmény is történt. 1998 júniusában három fehér férfi felvette autójával az afroamerikai áldozatot, James Byrd Jr.-t, de ahelyett, hogy hazavitték volna, a város melletti félreeső útra vitték, ahol súlyosan bántalmazták, megalázták, majd az autóhoz láncolva mintegy 1,5 mérföldön keresztül húzták az aszfalton. Ugyanezen év októberében, Matthew Shepardot, egy fiatal meleg férfit kerítéshez láncoltak és megkínóztak. Matthew Shepard néhány nappal később belehalt fejsérüléseibe. Annak ellenére, hogy mindkét esetben megállapítást nyert az előítélet-motiváció, az elkövetőkre nem gyűlölet-bűncselekmény miatt szabtak ki büntetést, mivel akkoriban egyik érintett államnak sem volt gyűlölet-bűncselekmény tényállása.⁶⁵² Shephard halálhírének hatására az Egyesült Államokban és világszerte megmozdulások kezdődtek a gyűlölet-bűncselekmények ellen.⁶⁵³ Az LMBT közösségnek (és Shephard

⁶⁴⁹ Origo: *Ilyen országban élünk*. 2014. <http://www.origo.hu/filmklub/blog/kritika/20140520-ilyen-orszagban-elunk-itelet-magyarorszagon-kritika-hajdu-eszter-romagyilkossagok.html> (2015. augusztus 1.)

⁶⁵⁰ Lásd uo.

⁶⁵¹ Lásd uo.

⁶⁵² Daniel Aisaka – Rachel Clune (szerk.): „Hate Crime Regulation and Challenges” *The Georgetown Journal of Gender and the Law*, 2013/2. 472.

⁶⁵³ Lásd pl. *Matthew Shepard Foundation*. <http://www.matthewshepard.org/>

szüleinek) mintegy tíz évébe telt, de 2009. október 28-án Barack Obama aláírta a Matthew Shepard and James Byrd Jr. Hate Crimes Prevention Actet, amely a szövetségi szintű gyűlölet-bűncselekmények elleni szabályozásba beemelte védett csoportként a szexuális irányultságot és a nemi identitást is.⁶⁵⁴ Az Egyesült Államok egyik legnagyobb civil szervezete egy rövid listát készített⁶⁵⁵ arról, hogy milyen erőfeszítések rejlenek a törvény elfogadás mögött, így többek között: több mint egymillió e-mail/fax/telefonhívás a Capitoliumba a törvényjavaslatot támogatóktól; a támogatását írásban kifejező több mint háromszáz aláíró szervezet (civiliek, rendőrségi szervezetek stb.); egy elnök, aki támogatta az ez irányú jogalkotást; egy elnök, aki a prevenció érdekében tett meg mindent; valamint egy elnök, aki végül aláírta a jogszabályt. Ez a – nem teljes – lista jól szemlélteti a különböző „szinteket”: a lakosság, civil szervezetek, média, közsféra és politikai akarat együttesen járult hozzá ahhoz, hogy ma már szövetségi szinten van gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozás és adatgyűjtési szabályok. Magyarországon 2012 óta a GYEM egyszerre próbál együttműködni és nyomást gyakorolni; és történtek is előrelépések a gyűlölet-bűncselekmények szabályozása és üldözése területén. A magyar jogalkotás és jogalkalmazás alapvetően progresszív irányt vett az elmúlt években, de rengeteg még a tennivaló.

A tatárszentgyörgyi eset és a sorozatgyilkosságok egy szempillantás alatt váltak a teljes magyar társadalom „állatorvosi lovává”. A hatósági hibák, mulasztások és kötelelességszegések, a teljes jogi eljárás kálváriája, a magyar társadalom reakciói (vagy éppen annak hiánya vagy csökkentett formája), a kormányzati és politikai válaszlépések mind a magyar helyzet, a romák magyarországi marginalizációjának, szegregációjának, kizártságának lenyomatai. A kutatások alapján azonban úgy tűnik, hogy egy ilyen súlyú eset sem rázta meg annyira a társadalmat, hogy „kizökkenjen” az egyre mélyülő és erősödő előítéletek spiráljából. Kállai Ernő is rámutatott arra, hogy a társadalom a támadássorozat után sem nézett szembe azzal, hogy a gyűlölködés, kirekesztés fenntartása milyen tragikus következménnyel járhat és ezt a folyamatot kizárólag közös erővel lehet megállítani.⁶⁵⁶

⁶⁵⁴ Jessica Malloy-Thorpe – David Hemken (szerk.): „Hate Crime Regulation and Challenges” *The Georgetown Journal of Gender and the Law*, 2012/2. 291.

⁶⁵⁵ Lásd Human Rights Campaign. <http://www.hrc.org/resources/entry/hate-crimes-law> (2015. augusztus 2.)

⁶⁵⁶ Kállai Ernő: *Megszüntetve a kisebbségi ombudsman összegzése*. Budapest, 2011. 54.

Visszaautalva az Országos Kriminológiai Intézet 2009-es állásfoglalására fontos rámutatni ismételten, hogy ha ezt a jelenséget nem hatástalanítják időben, azaz nem törekszenek a jelenség mögötti valós problémák rendezésére vagy enyhítésére, az beláthatatlan következményekkel járhat. A gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos tapasztalatok ugyanis azt mutatják, hogy az aggodalom és a félelem adott esetben kiválthatja a megtámadott csoportban a megtorlás iránti vágyat, végső soron társadalmi csoportok közötti feszültséghez, agresszióhoz vagy akár összecsapásokhoz vezethet. A tragédiák megelőzéséhez vezető, felelős büntetőpolitikára és a valós helyzetet feltáró kutatások (pl. áldozatkutatások) eredményeinek elemzésén nyugvó, hatékony beavatkozásokra ugyanúgy szükség lenne, mint 2009-ben.⁶⁵⁷

3. Adatgyűjtés

A gyűlölet-bűncselekmények elterjedtségére és hatósági kezelésére vonatkozó megbízható adatok összegyűjtése, elemzése és nyilvánosságra hozatala alapvető jelentőségű mind a széles társadalom, mind az érintett hatóságok tudatformálásához. A megbízható adatgyűjtési rendszer elősegíti a probléma teljes megértését és a hatékony fellépést. A megbízható adatok kulcsfontosságúak a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szakpolitikák fejlesztéséhez, és segítik a lobbitevékenységet végző és áldozatok segítségével foglalkozó szervezetek munkáját.⁶⁵⁸

Az adatgyűjtés, sajnos, igencsak kezdetleges, ami az előítélet-vezérelte bűncselekményeket illeti, illetve rendszintű problémák is tapasztalhatók. Az elmúlt évek statisztikáit tekintve nagyon csekély arányban jelennek meg gyűlölet-bűncselekmények. A gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan állami szerveknél célzott adatgyűjtés nem folyik. A hatóságok tudomására jutott bűncselekményekkel kapcsolatos adatokat az egységes nyomozó hatósági és ügyészégi bűnügyi statisztikai rendszer (ENyÜBS) tartalmazza, amelynek alapját a 12/2011. (III.30) BM rendelet képezi. A vádemelésre és a bírósági eljárásra vonatkozó adatok a Vádképviselési Informatikai Rendszer (VIR),⁶⁵⁹ illetve a bírósági statisztikai rendszerben követhetők nyomon. Azonban a rendszerek eltérő időpontokban, az eljárás különböző szakaszaiban gyűjtenek adatokat. Az

⁶⁵⁷ Lásd OKRI Állásfoglalás 2009.

⁶⁵⁸ CEJI – Zsidó Hozzájárulás a Befogadó Európához (A Jewish Contribution to an Inclusive Europe): *Tegyük láthatóvá a gyűlölet-bűncselekményeket. Nézzünk szembe a tényekkel! Útmutató a gyűlölet-bűncselekmények és előítélet motiválta incidensek monitorozásához.* 2012. november. <http://www.ceji.org/media/facing-facts-guidelines-hungarian.pdf> (2014. június 7.)

⁶⁵⁹ Bevezetéséről a 16/2007. (ÜK. 12.) LÜ utasítás rendelkezett.

ENyÜBS adatgyűjtése a nyomozás befejezésekor zárul le, míg a VIR adatgyűjtése a vádemeléskor kezdődik, és a jogerős ítélet megszületésekor zárul le. A rendszerek a büntetőeljárás különböző szakaszait vizsgálják, eltérő adatbázissal dolgoznak, így az adatok sajnos nem összekapcsolhatók.

Az ENYÜBS a regisztrált bűncselekményeket tartalmazza a hatóságok jogi minősítése alapján. A rendszer egyik alapvető problémája éppen abból fakad, hogy a bűncselekmények besorolása a hatóságok minősítésén múlik. Így hiába érzékeli a sértett vagy más a gyűlölet-motívumot, ha hatóságok nem veszik figyelembe, nem jelenik meg a rendszerben, így az alulminősítések sem követhetők nyomon.⁶⁶⁰ Az adatgyűjtés alapját képező regisztrált bűncselekmények körébe azon cselekmények tartoznak, amelyekről a büntetőügyben eljáró hatóságok (nyomozó hatóságok és ügyészség) a tárgydőszakban meghozott: vádemelés; vádemelés részbeni mellőzése; büntetőeljárás átadása; közvetítői eljárást követő nyomozásmegszüntetés; közvetítői eljárást követő vádemelés elhalasztása; elterelés (vádemelés elhalasztása, kábítószerélvezővel szemben alkalmazott vádemelés elhalasztása); büntethetőségét kizáró vagy megszüntető ok miatt feljelentés elutasítás, illetőleg nyomozásmegszüntetés, ideértve a megrovás alkalmazását is; az elkövető ismeretlen volta miatt nyomozás-felfüggesztés⁶⁶¹; a nyomozásmegszüntetés, mert nem a gyanúsított követte el a bűncselekményt; nyomozásmegszüntetés, mert nem állapítható meg, hogy a gyanúsított követte el a bűncselekményt; nyomozásmegszüntetés tevékeny megbánás miatt; nyomozás részbeni mellőzése; megállapodás; a legfőbb ügyész feljelentése külföldi államnál; fedett nyomozóval szemben alkalmazott feljelentés-elutasítás, illetőleg nyomozásmegszüntetés; feljelentés-elutasítás, illetőleg nyomozásmegszüntetés a Btk. 236. §-ban, illetőleg 240. §-ban meghatározott feltétel hiánya miatt; fegyelmi eljárásra utalás; büntetőeljárási döntésben megállapították, hogy bűncselekmények.⁶⁶² A rendszer a sértett nemét, életkorát, állampolgárságát és foglalkozását tartalmazza, egyéb személyes jellemzőket (így a gyűlölet-bűncselekmények szempontjából releváns

⁶⁶⁰ Dombos Tamás–Udvari Márton: *Gyűlölet-bűncselekmények Magyarországon. Problémák, javaslatok, jó gyakorlatok*. 2014. 16. <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/tanulmany.pdf> (2015. március 26.)

⁶⁶¹ 2006. július 1. és 2009. augusztus 12. között a nyomozás megszüntetésének volt helye, ha az elkövető kiléte a nyomozás során nem volt megállapítható. A 2003. július 1. és 2006. június 30. közötti időszakban, illetőleg 2009. augusztus 13. óta e jogcímen a nyomozás felfüggesztésére kerül sor.

⁶⁶² Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály, Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály: *Tájékoztató a 2012. évi bűnözésről*.

társadalmi csoporthoz tartozást) nem.⁶⁶³

Az ENYÜBS adatlapokat kódszótárak alapján töltik ki. Az előítélet motívumra vonatkozóan korlátozott információkat gyűjtenek az elkövetés módszerei körében. Ezek a kódok sokszor nem kötődnek a Btk.-hoz, és van, ahol sokkal bővebbek a kódszavak. Az EBESZ útmutatóiban is azt tanácsolja, hogy a Btk.-hoz kötődő fogalmakra építve végezzék az adatgyűjtést, mert így biztosított igazán a hatékonyság.⁶⁶⁴ Az közösség tagja elleni erőszak esetében az elkövetés módszereinél az ENYÜBS kódszótárban⁶⁶⁵ 16 kategória szerepel, amelyek fele köthető a motivációhoz. Ezek az alábbiak: etnikai csoporthoz való vélt vagy valós tartozás; faji csoporthoz való vélt vagy valós tartozás; lakossági csoporthoz való vélt vagy valós tartozás; vallási csoporthoz való vélt vagy valós tartozás; egyébire tekintettel; fogyatékosagra tekintettel; nemi identitásra tekintettel; szexuális irányultságra tekintettel. Ugyanezen kategóriákkal dolgozik a statisztikai rendszer a közösség elleni uszítás esetében is. Ezen kívül a népirtás (Btk. 142. §), emberölés (Btk. 160. §), erős felindulásban elkövetett emberölés (Btk. 161. §), testi sértés (164. §) és kapcsolati erőszak (Btk. 212/A. §) bűncselekménye esetében az aljas indokon belül a „*rasszizmus, faji előítélet*” zavaros alkategóriája szerepel a kódszótárban. Ezzel kapcsolatban egyrészt nem világos, hogy miért pont e tényállásoknál szerepel ez a kategória, hiszen más bűncselekmények kapcsán is felmerülhet ugyanekkora valószínűséggel az előítélet motiváció (például zaklatás). Másrészt a „*rasszizmus, faji előítélet*” a védett csoportok szűk körét fedi le. A vallási csoporthoz tartozás, szexuális irányultság, nemi identitás és fogyatékoság miatti elkövetés esetén ez a kategória semmiképp nem használható. Végül a kategória több védett csoportot is magában foglal, viszont azok részletezésére nincs lehetőség. Így az a helyzet áll elő, hogy a közösség tagja elleni erőszak esetében részletesebb adatok állnak rendelkezésre, mint egy súlyosabban minősülő emberölés bűncselekménye esetén.⁶⁶⁶

A kategóriákkal kapcsolatban még az is problematikus, hogy pontosan milyen esetkört is fednek le, mert a kódszótár semmilyen fogalom meghatározást nem ad a fenti kategóriákra. Azok a Btk.-ban sem szerepelnek, így a jogszabály sem ad semmilyen útmutatást. Mint látható, alapvető jogalkalmazási és jogértelmezési problémák

⁶⁶³ Dombos–Udvari 2014, 16.

⁶⁶⁴ Lásd EBESZ/DIEJH: *Hate Crime Data-Collection...* 2014.

⁶⁶⁵ GYEM közérdekű adatigénylése keretében megkapott kódszótárak. Kódszótár elkövetés módszerére.

⁶⁶⁶ Lásd Dombos–Udvari 2014, 16.

merülnek fel a gyűlöletvezérelte bűncselekményekkel kapcsolatban, így vélelmezhető, hogy a statisztikai fogalmak alkalmazása legalább akkora kihívást jelent a rendőrség számára, mint a Btk.-ban szereplő fogalmak használata. Az is bizonytalan e tekintetben, hogy a rendőrség tagjai milyen képzést vagy egyáltalán kapnak-e képzést az ENyÜBS használatával kapcsolatban. Tehát lényegében sem az ENyÜBS, sem a VIR nem gyűjt adatokat arra nézve, hogy a bűncselekmények mely védett tulajdonságok ellen irányultak, amint erre a Legfőbb Ügyészség is rámutatott közérdekű adatigénylésre írt válaszában.⁶⁶⁷

Mint említettem, az elmúlt évek adatait tekintve az előítélet-vezérelte bűncselekmények rendkívül alacsony arányban jelennek meg a hivatalos statisztikákban. A 2010 és 2012 közötti ENyÜBS adatok alapján a rendőrség által regisztrált közösség tagja elleni erőszak bűncselekményére vonatkozó adatok az alábbiak:⁶⁶⁸

Regisztrált bűncselekmények - 1978. évi Btk. 174/B. § alapján (ENyÜBS)⁶⁶⁹			
	2010	2011	2012
Nyomozáskezdeményezések száma	24	40	46
Regisztrált bűncselekmények	18	34	36
Regisztrált bűncselekmények elkövetés módszere szerint (etnikai, faji, lakossági, nemzeti, vallási csoporthoz való vélt vagy valós tartozás miatt)⁶⁷⁰	7	19	15
Regisztrált bűncselekmények, ahol az elkövetés módszere lakossági csoporthoz való vélt vagy valós tartozás	0	2	0

Az adatokból az látszik, hogy a közösség tagja elleni erőszak esetében nem bontják le az adatokat a fenti alkategóriák szerint. A kapott táblázatok „ömlesztve” tartalmazzák az adatokat az egyes alkategóriákra vonatkozóan. Község tagja elleni erőszak esetében a regisztrált bűncselekményeket egybefoglalva tartalmazza a táblázat öt kategória alapján

⁶⁶⁷ GYEM közérdekű adatigénylésére válaszevél. Legfőbb Ügyészség, Ig. 106/31/2014. Legf. Ü. szám.

⁶⁶⁸ ORFK: 2011–2013-as időszakra vonatkozó jelentés, 29000/8268-5/2014/Ált.

⁶⁶⁹ A táblázat még a korábbi (2010-es) kódszótár alapján tartalmazza az adatokat, amikor a fogyatékosra, nemi identitásra és szexuális irányultságra tekintettel még nem gyűjtötték az adatokat.

⁶⁷⁰ Fogyatékosra, nemi identitásra és szexuális irányultságra tekintettel azért nem szerepelnek adatok, mert ezen védett csoportok az 1978. évi Btk.-ban még nem szerepeltek külön megnevezve.

(etnikai csoporthoz való vélt vagy valós tartozás; faji csoporthoz való vélt vagy valós tartozás; lakossági csoporthoz való vélt vagy valós tartozás; vallási csoporthoz való vélt vagy valós tartozás). Emellett nem egyértelmű, hogy az összesített regisztrált bűncselekmények száma miért nem egyezik az alkategóriákra lebontottak adatokkal, kiváltképp, ha a felsorolás taxatív és minden kódszótárbeli kategóriát tartalmazza a táblázat. Egy lehetséges indoka a fenti különbségnek az lehet, hogy a statisztikai adatlapok kitöltésekor csupán a bűncselekményt jelölték meg, de az elkövetés módszerét nem. Emellett a táblázat a nyomozáskezdeményezések számára is tartalmaz adatokat, amelyeket az ENYÜBS nem tartalmaz, hanem a rendőrség belső rendszeréből (Robotzsaru)⁶⁷¹ nyerhetők ki adatok erre nézve.

A 2013-as évre vonatkozóan az 1978. évi Btk. vonatkozásában éves, míg az új Btk. alapján VII-XI. havi adatok állnak rendelkezésre.⁶⁷²

Regisztrált bűncselekmények - 1978. évi Btk. 174/B. § alapján (ENYÜBS)	Regisztrált bűncselekmények 2013. VII- XII. hó – Btk. 216. § alapján (ENYÜBS)
36	6

A VIR és a bírósági statisztika még az ENYÜBS rendszerénél és korlátozottabb körben gyűjt adatokat. Ezért nincs is lehetőség a közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye esetében a védett csoportok szerint lebontásban gyűjteni adatokat. Más esetekben pedig az aljas indokból elkövetéstől nem lehet elválasztani az előítélet motivációt, illetve bizonyos esetekben az alapesettől sem.⁶⁷³ A vádemelések tekintetében 2012-ig állnak rendelkezésre adatok, mivel a 2014 februárjában – a közérdekű adatigénylés időpontjában – az ENYÜBS 2013. évi adatainak ellenőrzése és a végleges adatbázis összeállítása még folyamatban volt az ügyészségen.⁶⁷⁴

<p>A regisztrált bűncselekményekből a közösség tagja elleni erőszak vádemelési adatai, 2010-2012</p>

⁶⁷¹ Robotzsaru integrált ügyviteli, ügyfeldolgozó és elektronikus iratkezelő rendszer. Bővebben lásd a Robotzsaru integrált ügyviteli, ügyfeldolgozó és elektronikus iratkezelő rendszer egységes és kötelező használatáról, jogosultsági rendjéről, az adatvédelem, valamint a rendszerfejlesztés előírásairól szóló 18/2011. (IX. 23.) ORFK utasítás.

⁶⁷² ORFK: 2011–2013-as időszakra vonatkozó jelentés. 29000/8268-5/2014/Ált.

⁶⁷³ Dombos–Udvari 2014, 17.

⁶⁷⁴ Legfőbb Ügyészség válaszlévl. Ig. 106/31/2014. Legf. Ü. szám.

	2010	2011	2012
1978. évi Btk. 174/B. §	12	28	16

A bírósági döntések számát a VIR tartja nyilván. Az alábbi táblázat azoknak az ügyeknek, illetve vádlottaknak a számát tartalmazza, akikkel szemben a bíróság az adott évben hozott jogerős döntést:⁶⁷⁵

Közösség tagja elleni erőszak az 1978. évi Btk. 174/B. §-a és a Btk. 216. §-a alapján		
Évek	Ügyek	Elítéltek
2010	5	11
2011	8	15
2012	12	23
2013	14	34

A jelenlegi rendszer szemmel láthatóan nem hatékony, és számos kérdés vetődik fel a működésével kapcsolatban. Az adatgyűjtés pontos módszertanára, a rendszer használatával kapcsolatos képzésekre vonatkozóan információk nem állnak rendelkezésre, így az eltérés pontos okai ismeretlenek. Az egyik legnagyobb probléma pedig, hogy az adatbázisok teljesen függetlenek egymástól, így az abban szereplő ügyek nem is köthetőek egymáshoz. Így nem is lehet végigkövetni egy bűncselekmény sorsát a bejelentéstől a büntetés kiszabásáig. A bírósági statisztikai rendszerben ráadásul az eljárásokat csupán egyetlen Btk. tényállás alapján lehet besorolni. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy több bűncselekmény kapcsán indult eljárásokban csupán a legsúlyosabb bűncselekmény fog megjelenni a statisztikában.

Az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének – korábban említette – besorolása szerint is csak szűk körben gyűjt adatokat Magyarország európai összehasonlításban. A három kategória (átfogó adatgyűjtés, jó színvonalú adatgyűjtés, korlátozott adatgyűjtés) közül Magyarország a harmadikba tartozik, azaz csak korlátozott esetszámra vonatkozó

⁶⁷⁵ Lásd uo.

statisztikával rendelkeznek, és többnyire nem is publikálják ezen adatokat.⁶⁷⁶

Mindezekre tekintettel az adatok sokkal inkább a gyűlölet-bűncselekmények rendkívül magas magyarországi látenciáját, a gyakori alulminősítést, illetve az adatgyűjtés hiányosságait mutatják. Az Athena Intézet például 2009 januárja óta vezet adatbázist a nyilvánosságot kapott gyűlölet-bűncselekményekről.⁶⁷⁷ Az adatbázis természetesen nem tekinthető hivatalos forrásnak, de a 2009. január és 2012. december közötti időszakra vonatkozóan összesen 121 eseteírás szerepel, amely szám magasabb az ezen időszakra vonatkozó hivatalos statisztika által kimutatott eseteknél. Az eltérés abból is adódik, hogy az adatbázisban olyan esetek is szerepelnek, amelyekben nem indult hivatalos eljárás, illetve olyan eset is, amelyekben indult eljárás, de azt hivatalosan nem gyűlölet-bűncselekményként regisztrálták.

Szintén problémát jelent, hogy Magyarországon – más országokkal ellentétben⁶⁷⁸ – nem készül rendszeresen nagymintás reprezentatív adatfelvétel az áldozattá válásról. Az egyetlen elérhető adat az EU Bizottsága által finanszírozott, nemzetközi módszertant használó European Crime and Safety Survey (EU ICS) 2005-ből.⁶⁷⁹ A kutatás eredményei⁶⁸⁰ szerint Magyarországon a válaszadók vagy közvetlen környezetük tagjainak 1%-a vált gyűlölet-bűncselekmény áldozatává 2001 és 2005 között. Összehasonlításképpen ugyanezen időszakban 3,3% számolt be gépjárműlopásról. A hivatalos statisztikák⁶⁸¹ szerint ugyanezen időszakban 42.329 gépjárműlopás és 42 nemzeti, etnikai, faji, vallási csoport tagja elleni erőszak vált ismertté. Mindezek alapján úgy becsülhető, hogy a gyűlölet-bűncselekmények mintegy 99,7%-a nem kerül jelentésre, vagy a hatóságok azt nem minősítik gyűlölet-bűncselekménynek.⁶⁸² Ugyanezt támasztja alá az MTA Szociológiai Kutatóintézet és Háttér Társaság a

⁶⁷⁶ FRA: *Making hate crime visible...* 2012, 36.

⁶⁷⁷ Lásd http://athenaintezet.hu/gyuloletbuncselekmeny_lista (2013. november 30.)

⁶⁷⁸ A Crime Survey for England and Wales 1982 óta folytatott, bűnözéssel kapcsolatos felmérés, amely Angliára és Walesre terjed ki, és amelynek során arról kérdezik a lakosság tagjait, hogy az elmúlt egy évben bűncselekmény áldozataivá váltak-e; az egyes bűncselekménytípusok elterjedtségének és vizsgálata érdekében.

⁶⁷⁹ Jan van Dijk [et al.] 2005.

⁶⁸⁰ GYEM saját elemzése a Gallup Magyarország által rendelkezésre bocsátott adatbázis alapján. Lásd GYEM *Az új Büntető törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseinek kialakítása során figyelembe veendő szempontok* 2012.

⁶⁸¹ Lásd http://www.police.hu/data/cms2118/bcs_k_1996_2005.pdf (2012. február 22.)

⁶⁸² GYE: *Az új Büntető törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseinek kialakítása során figyelembe veendő szempontok* 2012, 4.

Melegekért 2010-es adatfelvétele,⁶⁸³ amely a magyarországi leszbikus, meleg, biszexuális és transznemű embereket célozta. Az 1674 válaszadó közül 15,6%-ot ért már élete során, 4,4%-ukat az elmúlt 12 hónapban szexuális irányultságával vagy nemi identitásával összefüggésben erőszakos bűncselekmény. A transzneműekkel az erőszakos támadások száma még ennél is magasabb, 26,2%-ukat élete során, 11,7%-ukat az elmúlt 12 hónapban érte erőszakos támadás. A kutatásból az is kiderül, hogy az áldozatok csupán 13,4%-a jelentette az esetet a rendőrségnek. Eszerint a homofób és transzfób indíttatású gyűlölet-bűncselekmények sokkal elterjedtebbek, mint azt a hivatalos statisztikák mutatják.⁶⁸⁴ Emellett az Országos Kriminológiai Intézet (OKRI) 1996-ban, 2000-ben és 2003-ban ugyan folytatott áldozatkutatókat, azonban ezek nem tértek ki a gyűlölet-bűncselekmények témájára.⁶⁸⁵

A rendszer hatékonyabbá tétele érdekében alapvető fontosságú lenne a statisztikák kapcsán, hogy teljes körű adatgyűjtést végezzenek, azaz ne csupán a közösség tagja elleni erőszak, de más gyűlöletvezérelte bűncselekmények esetében is pontos adatok álljanak rendelkezésre (emberölés, testi sértés). Ami többféleképpen is történhetne: akár a gyűlölet-bűncselekmények statisztikai fogalmának bevezetésével; vagy akár a Btk. tényállásaihoz ragaszkodva, a jelenlegi rendszert kiegészítve az előítéletes indíték általános kategóriának bevezetésével, de szükségszerűen rendszeresítve a gyűlölet-bűncselekményekkel leggyakrabban kapcsolatba hozható tényállásokra (a jelenlegi rendszerben gyűjtött bűncselekmények mellett a rongálás, zaklatás, személyi szabadság megsértése, rágalmazásra, jogellenes fogvatartás, alárendelt megsértése, szexuális erőszak és szexuális kényszerítés bűncselekményeire vonatkozóan is⁶⁸⁶). Indokolt még az adatgyűjtést valamennyi áldozati csoportra lebontva végezni, valamint az adatgyűjtési rendszerek egységes ügyszámokkal összekapcsolhatóvá tétele is fontos, ezáltal biztosítva az ügyek teljes nyomon követhetőségét a nyomozás megindulástól a bírósági eljárás lezárultáig. Szintén nagyon fontos ezen adatok teljes nyilvánossága, ugyanis a jelenlegi rendszerben csak tényállás szerinti bontásban van hozzáférés a

⁶⁸³ Submission by Háttér Support Society for LGBT People in Hungary for the OSCE ODIHR 2010 annual report on hate crimes. <http://www.hatter.hu/kiadvanyaink/osce-hatecrime-2010> (2013. december 2.)

⁶⁸⁴ GYEM: *Az új Büntető törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseinek kialakítása során figyelembe veendő szempontok* 2012, 4.

⁶⁸⁵ Dombos-Udvari 2014, 17. illetve bővebben lásd OKRI: Áldozatkutatás <http://www.okri.hu/content/view/191/165> (2015. március 26.)

⁶⁸⁶ Dombos-Udvari 2014, 8.

bűnügyi statisztikai adatokhoz.⁶⁸⁷ Végül amint a FRA is javasolta az előítélet-vezérelte bűncselekményekre vonatkozó hivatalos adatgyűjtési mechanizmusokat ki kellene egészíteni a bűncselekmények áldozatává válását vizsgáló felmérésekkel, hogy fény derüljön az olyan aspektusokra is, mint a nem bejelentett bűncselekmények jellege és mértéke, az áldozatok tapasztalatai a bűnüldöző szervekkel kapcsolatban, a bejelentés elmaradásának okai és a gyűlölet-bűncselekmények áldozatainak jogtudatossága.⁶⁸⁸

Magyarországnak nemzetközi kötelezettségei is vannak az adatgyűjtést illetően az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve alapján.⁶⁸⁹ A 64. bekezdésben foglaltak szerint az irányelvben meghatározott jogok terén történő hatékony szakpolitikai döntéshozatalnak egyik alapvető eleme a rendszeres és megfelelő statisztikai adatgyűjtés. Ezért a tagállamoknak közölniük kell a Bizottsággal a bűncselekmények áldozataira vonatkozó nemzeti eljárások alkalmazásával kapcsolatos releváns statisztikai adatokat, beleértve legalább a feljelentett bűncselekmények számát és típusát, valamint amennyiben ezek az adatok ismertek és rendelkezésre állnak, az áldozatok számát, életkorát és nemét. Az irányelvben meghatározottak nemzeti jogba történő átültetésére a tagállamoknak legkésőbb 2015. november 16-ig kell intézkedni. Magyarország még nem léptette hatályba az irányelvvel összefüggésben a szükséges törvényi, rendeleti és közigazgatási rendelkezéseket, az általános rendőrségi feladatok ellátására létrehozott szervnek nincs az irányelv által megkövetelt eljárásrendje a specifikus védelmi szükségletekkel rendelkező áldozatok beazonosítására.⁶⁹⁰

4. Jó gyakorlatok

A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés terén elsősorban – a korábban már sokszor hivatkozott – GYEM említendő. 2012 januárjában jött létre a Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (GYEM). A munkacsoportot öt civil

⁶⁸⁷ Illetve a kézirat lezárásának napjáig (2014. december 10.) még ezen adatokhoz sincs hozzáférés, mert a crimestat.b-m.hu oldal egy ideje nem elérhető. Jelen írás készítése idején az oldal nem működött (2014. november-december). De az atlatszo.hu közérdekű adatigénylése alapján úgy tűnik, hogy az oldal már 2013 novemberében sem működött. <http://kimittud.atlatszo.hu/request/bm-statisztika-portal> (2014. december 6.)

⁶⁸⁸ Lásd FRA: *Gyűlölet-bűncselekmények az Európai Unióban*. 2012.

⁶⁸⁹ Az Európai Parlament és Tanács 2012/29/EU irányelve (2012 október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról (Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA), HL L 315/57, 2012.11.14.

⁶⁹⁰ ORFK: 2011–2013-as időszakra vonatkozó jelentés. 29000/8268-5/2014/Ált.

szervezet⁶⁹¹ hozta létre, a közös fellépés érdekében. A munkacsoport munkájában a jelenleg hat szervezet képviselői mellett a területen jártas szakemberek is részt vesznek.⁶⁹² A GYEM fő célkitűzése a gyűlölet-bűncselekmények visszaszorítása, amelyet az alábbi tevékenységekkel igyekszik megvalósítani: a gyűlölet-bűncselekmények elleni hatékonyabb állami fellépés jogszabályi és intézményi feltételeinek megteremtése; az áldozatok bátorítása a jogi eljárások indítására; a gyűlölet-bűncselekmények szemben elutasító társadalmi közeg kialakítása. A munkacsoport rendszeresen véleményez jogszabályokat, és tesz javaslatokat a hatósági fellépés megerősítése érdekében. Kutatások mellett képzések összeállításával és megtartásával is foglalkozik.⁶⁹³ A munkacsoport 2013-ban elkészítette a közösség tagja elleni erőszak tényállásának alternatív kommentárját,⁶⁹⁴ amelyben rámutatott, arra, hogy a jogalkotó a 2011-es módosítással ismerte el, hogy az egyes társadalmi csoportok elleni előítéletes fellépés esetén a büntetőjogi szankcionálással nem szabad megvárni, amíg a konfliktus nyílt erőszakká eszkalálódik; az alacsonyabb intenzitású, erőszakkal vagy kényszerítéssel nem járó magatartások esetén is indokolt a büntetőjogi üldözés. A jogalkotó ezért – lényegében a garázdaság szabálysértési tényállásának előítéletes indítékkal való bővítése révén – a riadalom keltésére alkalmas kihívóan közösségellenes magatartást is e tényállás hatókörébe vonta, ha annak indítéka a sértett valamely társadalmi csoporthoz tartozása. A törvényjavaslat indokolása⁶⁹⁵ szerint a kihívóan közösségellenes magatartás tanúsításával megvalósítható bűncselekmény esetén nem szükséges, hogy az elkövető az ilyen magatartást a csoport tagja ellen tanúsítsa, elegendő, ha az dolog ellen irányul. Lobbitevékenységével összhangban a Btk. nevesítetten is védi a szexuális irányultság, nemi identitás és fogyatékoság szerinti csoportokat a közösség tagja elleni erőszak (Btk. 216. §) és a közösség elleni uszítás (Btk. 332. §) tényállásai keretében, illetve továbbra is büntetendő a közösség tagja elleni erőszak előkészülete. Szintén a lobbitevékenységével összhangban 2013. július 1-jétől a közösség tagja elleni erőszak bűncselekménye kapcsán indult nyomozásokat a megyei (fővárosi) rendőr-főkapitányságok kell, hogy végezzék. A munkacsoport 2013-ban

⁶⁹¹ Amnesty International Magyarország, Háttér Társaság, Magyar Helsinki Bizottság, Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogvédő Iroda (NEKI), Társaság a Szabadságjogokért (TASZ)

⁶⁹² Demeter Áron, AI Magyarország; Dinók Henriett, MTA TK Jogtudományi Intézet; Dombos Tamás, Háttér Társaság; Jovánovics Eszter, TASZ; Ivány Borbála, Magyar Helsinki Bizottság; Pap András László, MTA TK Jogtudományi Intézet; Udvari Márton, NEKI; Uszkiewicz Erik, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar

⁶⁹³ GYEM szórólap.

⁶⁹⁴ Átol [et al.], 2013, 81-82.

⁶⁹⁵ T/6958. törvényjavaslat indokolás.

elkészítette a közösség tagja elleni erőszak tényállásának részletes kommentárját. Számos szakmai konferenciát szervezett,⁶⁹⁶ emellett a GYEM tagjai szakmai és tudományos folyóiratokban is publikáltak a témakörben. Mindemellett több mint 70 rendőrnek tartottak a csoport tagjai képzéseket, köztük a gyűlölet-bűncselekmények elleni szakvonal összes tagjának és a budapesti rendőri vezetőknek. Emellett, ami igazán előremutató, és a rendőrség részéről is jó gyakorlatként emelhető ki, hogy az Országos Rendőr-főkapitányság gyűlölet-bűncselekmény szakvonal-vezetőjének kezdeményezésére rendszeresen egyeztet a munkacsoport a rendőrség és a Belügyminisztérium képviselőivel valamint független szakértők bevonásával, hogy az egyes vitatott eseteket megbeszéljék és közelítsék az álláspontokat.⁶⁹⁷

A joggyakorlat szempontjából leginkább nemrég indult és többnyire még kiforratlan kezdeményezések említhetők, mint például a szakvonal kialakítása vagy a hamarosan induló – a Norvég Civil Támogatási Alap által finanszírozott – „Kezdeményezés a gyűlölet alapú incidensek rendészeti kezelésének, valamint megelőzésének fejlesztésére” című projekt. A projekt által kezelni kívánt probléma a gyűlöletmotiválta incidensek Magyarországi növekedése. A különböző egyenruhás „masírozások” az esetek túlnyomó részében az adott településen élő kisebbségi csoportok ellen irányulnak. Éppen ezért a program a helyi társadalmi béke megőrzése és az erőszakos atrocitások megelőzése érdekében a helyi közösségeket és az eseményeket biztosító rendőri állományt igyekszik majd felkészíteni a gyűlöletincidensek megfelelő kezelésére. Fontos eleme a programnak, hogy a közrendvédelmi parancsnoki állomány felkészítse, mind elméleti és gyakorlati szempontból egy a gyöngyöspatai helyzethez hasonló esemény komplex kezelésére, különös figyelemmel a kisebbséghez tartozó közösség tagjaival történő megfelelő eljárasmód elsajátítására. A képzéssorozatot – amely valamennyi megyei rendőr-főkapitányság és a Készenléti Rendőrség érintett vezetői állományának bevonásával és együttműködésével történik – a projektmegvalósító Európai Roma Rendvédelmi Bajtársi Közhasznú Egyesület munkatársai végzik majd, a rendőrség és a GYEM szakértőinek bevonásával. Külön érdeme a kezdeményezésnek, hogy széles körű rendőrségi és civil együttműködésre

⁶⁹⁶ Például: MTA Rendészeti Albizottságával, lásd: <http://gyulotellen.hu/aktualitasok/gyulot-buncselekmenyek-az-akademia-rendeszeti-albizottsaganak-ulesen> (2014. december 4.); Magyar Rendészettudományi Társasággal és a Nemzeti Közszerológiai Egyetem Rendészettudományi Karával, lásd: <http://gyulotellen.hu/aktualitasok/konferencia-gyulot-buncselekmenyekrol> (2014. december 4.)

⁶⁹⁷ Bővebben lásd GYEM: *A Munkacsoport két éve az eredmények tükrében*, <http://gyulotellen.hu/aktualitasok/munkacsoport-ket-eve-az-eredmenyek-tukreben> (2014. december 5.)

épít. Ezen együttműködés keretében pedig a régóta hiánycikknek számító gyűlölet-bűncselekmények rendőrségi kezelésével foglalkozó rendőrségi protokoll kidolgozására is vállalkozik a 2015 októberéig tartó projektidőszakban.

Az adatgyűjtés területéről jó gyakorlatként említendő, hogy egy önkéntes szakértőkből álló csoport éves jelentéseket készít antiszemita incidensekről.⁶⁹⁸ Az adatgyűjtés leginkább az internet tudatos és strukturált figyelésével és az incidensek regisztrálásával végezték. Ezen megfigyelések adatait havi rendszerességgel is publikálják elsősorban a zsidó közösségi vezetők számára. A havi jelentések minden regisztrált incidenssel egyenként foglalkoznak, míg az éves jelentések a különböző struktúrában a legfontosabb események kiemelése mellett az összefoglalásra törekednek. A hírek forrásai elsősorban a legnagyobb internetes hírportálok és közösségi oldal, lokális hírlapok, radikális weblapok, blogok és parlamenti közvetítések. A jelentések belső használatra készülnek, célközönségük a zsidó közösség vezetői és aktivistái, magyar és nemzetközi jogvédő szervezetek, nemzetközi lobbicsoportok.

Összefoglalóan elmondható, hogy a magyar jogalkotás és jogalkalmazás alapvetően progresszív irányt vett az elmúlt években, de rengeteg még a tennivaló. A jogi szabályozás számos területen csiszolható még, amellyel eredményesebbé lehetne tenni, mind a jogalkalmazást, mind az adatgyűjtést. A legfontosabb kérdések a Btk. által le nem fedett gyűlölet-bűncselekmények, így a rongálás és zaklatás tényállásának kiegészítése/átalakítása.

A jogalkalmazás területén rendkívül sok fejlesztendő terület van jelenleg. A rendőrséget illetően a szakvonal végleges formájának kialakításától, az állomány tagjainak képzésein keresztül a nyomozati protokollok kidolgozásáig. Amint erre a szakvonal jelentésében is rámutat,⁶⁹⁹ indokolt lenne az előítéletesség jeleinek megismertetése a végrehajtó állománnyal, így képzéseket és tájékoztató anyagok eljuttatását követően az indikátorok alkalmazásával helyesen, gyűlölet-bűncselekménynek minősítenék az adott cselekményeket. Az ügyészség esetében ugyanúgy képzésekre és ügyészségi utasításokra lenne szükség e területen. Végül a bíróságok tekintetében elsősorban a helyes jogértelmezés érdekében a Kúriának kellene lépéseket tennie, főként a védett

⁶⁹⁸ MAZSIHISZ–Fórum az Antisemitizmus Ellen: *Antiszemita incidensek Magyarországon*, 2014. Nyilvánosan nem hozzáférhető anyag.

⁶⁹⁹ ORFK: 2011–2013-as időszakra vonatkozó jelentés, 29000/6903-2/2015. Ált.

csoportok fogalmát illetően, a nyílt listából adódó bizonytalanságok, túlzottan tágra szabott védelmi keretek megszüntetése és magának a motivációnak a helyes értelmezése érdekében. Mindemellett a jogalkalmazóknak fel kellene tárni a hibákhoz vezető utat. Az igazságszolgáltatás esetében is elkerülhetetlen a „nyomon követés” egyfajta önrevízió keretében. Ha egyes tényállások alkalmazása tekintetében az mutatkozik, hogy a hibák száma kiugró, akkor a jogalkalmazóknak kísérletet tenni arra, hogy a tevékenység felülvizsgálatával feltárja milyen tényezők vezettek a hiábhoz. Ezt követő helyesbítéssel pedig olyan változásokat hozzanak létre, amelyek meggyőzik a társadalmat arról, hogy az igazságszolgáltatás minden tőle telhetőt megtesz a tévedések lehetőségének a minimumra szorítása érdekében.⁷⁰⁰

Az adatgyűjtés területén vár a legtöbb feladat Magyarországra. A rendszer jelenlegi formájában szemlátomást nem alkalmas a gyűlölet-bűncselekmények valós kiterjedésének felmérésére. Márpedig a jogalkotónak és a jogalkalmazó szerveknek is tényszerű adatokra van szüksége ahhoz, hogy felismerjék a probléma valós súlyát. Magyarország nemzetközi kötelezettségei is azt diktálják, hogy megbízható, nyilvános és releváns statisztikai adatok álljanak rendelkezésre a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan.

Végül megjegyezendő, hogy a rendőrség kifejezetten jó irányba halad. Annak elismerése, hogy a területen jártas civilekkel való együttműködés elősegítheti a munkájuk eredményességét mindenképpen előremutató és a nemzetközi normák felé elmozdulást tükröző hozzáállás.

⁷⁰⁰ Lásd Hack Péter: *A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008. ill. Hack 2007, 4.

Összegzés, javaslatok

A gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépésre vonatkozó európai uniós és nemzetközi joganyagokat, ajánlásokat, külföldi és hazai jogot és jogalkalmazást, valamint az ezekhez kapcsolódó szakirodalmat áttekintve egyértelmű, hogy a gyűlöletvezérelte bűncselekményekre vonatkozó jogszabályok önmagukban kevésnek bizonyulnak a hatékony fellépés biztosítására. A büntető jogszabályoknak az azokat kiegészítő jogon kívüli intézkedésekkel együttesen lehet valós társadalmi hatása. A jogalkotás, jogalkalmazás, adatgyűjtés, áldozatsegítés és társadalmi tudatformálás egy komplex stratégiaként képes csak csatornába terelni a társadalomban meglévő indulatokat. Mindennek pedig előfeltétele, hogy megfelelő adatokkal és pontos ismeretekkel rendelkezünk a gyűlölet-bűncselekmények áldozatairól, e bűncselekmények elterjedtségéről. A hatósági kezelésére vonatkozó megbízható adatok összegyűjtése, elemzése és nyilvánosságra hozatala alapvető jelentőségű mind a széles társadalom, mind az érintett hatóságok tudatformálásához. A megbízható adatgyűjtési rendszer elősegíti a probléma teljes megértését és a hatékony fellépést. A megbízható adatok kulcsfontosságúak a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos szakpolitikák fejlesztéséhez, és segítik a lobbitevékenységet végző és áldozatok segítségével foglalkozó szervezetek munkáját. Az előítélet-vezérelte bűncselekmények elleni hatékony fellépést tehát két, egymást kiegészítő eszköz szolgálná: a jogszabályi tilalom, valamint az előítéletek felszámolását szolgáló egyéb jogi és nem jogi eszközök.

Az egyes országok vizsgálatát követően megállapítható, hogy a büntető jogszabályokat egy hosszabb folyamat eredményeként alakították ki. A jogszabályok alkalmazása során felmerülő problémákra pedig módosításokkal, a jogalkalmazó szervekre szabott egyéni megoldásokkal válaszoltak, mindezt kiegészítve az áldozatoknak és a társadalom tagjainak szóló felvilágosító kampányokkal. A dolgozat képet adott a gyűlölet-bűncselekmények és állami kezelésük magyarországi helyzetéről, a hatékony fellépést akadályozó tényezőkről. A jelenlegi magyar jogszabályok és jogalkalmazás, a nemzetközi mintákkal egybevetve, négy – egymásra épülő – részterületen igényel korrekciót: jogalkotás; jogalkalmazás; adatgyűjtés; áldozattámogatás és társadalmi tudatformálás.

A négy terület közül a jogalkotás igényli viszonylag a legkevesebb korrekciót. A hatályos jogszabályok alapvetően képesek lennének biztosítani a hatékony – a jelenleginél sokkal hatékonyabb – fellépést.⁷⁰¹ A jogalkalmazási tevékenység – későbbiekben részletezett – felülvizsgálata és a jogalkalmazást végző szervek számára nyújtott támogató jellegű intézkedések javarészt kompenzálhatnák a jogalkotásból eredő problémákat.

1) Jogalkotás

Első lépésként egy egységes – nemzetközi és hazai – gyűlölet-bűncselekmény fogalom kialakítása nagyban hozzájárulna a jogalkotás és jogalkalmazás hatékonyságának növeléséhez. Elősegítené nem csupán a hazai együttműködést, de a gyűlöletmotiválta cselekményekkel szembeni nemzetközi fellépést is.⁷⁰²

A Btk.-t illetően a közösség tagja elleni erőszak és egyéb büntetőrendelkezők kapcsán merülnek fel korrekciós pontok.

A) Község tagja elleni erőszak

Az első és legfontosabb kérdés a védett csoportok köre. Amint arra a dolgozat rámutatott, tárgyilagos mérlegelés szerinti akár ésszerű indokot képezhetne, ha a kisebbségekre szűkítené le a jogalkotó a gyűlölet-bűncselekmények szabályozását; de nem a számszerű kisebbség értelmében, hanem a sérülékenység, a hátrányos helyzet, a történelmi tapasztalatok, a stigmatizáltság, a jelenkori társadalom előítéletessége, valamint a rendszerszintű diszkrimináció fogalmi síkjain értelmezve. Ennek azonban a jelenlegi szabályozás és – különösen – a joggyakorlat nem felel meg. A védett csoportok körének „túltágítása” és a tényállás teljes kiüresedése többféleképpen is elkerülhető lenne.

Zárt lista alkalmazása

⁷⁰¹ Lásd pl. Dombos–Udvari 2014, 5.

⁷⁰² A Facing Fact európai projekt folytatásaként 2015. március 3–4. között Brüsszelben tartott konferencián („*European Conference for a victim centered approach to tackling hate crimes*”) nyolcvanhárom civil és nemzetközi szervezeti, rendőrségi, ügyészségi és egyéb állami képviselői, megfogalmazott ajánlásaik között elsőként e javaslatot fogalmazták meg a gyűlölet-bűncselekmények elleni fellépés hatékonyságának mérföldköveként. Lásd <http://www.facingfacts.eu/article/press-release-facing-facts-gives-significant-boost> (2015. április 28.)

Jogszabály módosítással, zárt lista alkalmazásával feloldható lenne a fenti probléma. Amint az angol tapasztalatok és minta mutatja, a zárt lista alkalmazásával biztosítható azon csoportok védelme, amelyek esetében a történelmi adottságok és a gyakran előforduló incidensek indokolttá teszik ezt. Ezzel pedig kiiktatható az a jogalkalmazási bizonytalanság, ami jelenleg is tapasztalható, főként a „magyarellenes” indíték kapcsán.

Nyílt lista pontosítása

A jelenlegi „lakosság egyes csoportjai” fordulat megtartásával is biztosítható a szabályozás, eredeti, kisebbségvédő funkciója. Ezt például az értelmező rendelkezések között elhelyezett fogalom meghatározással is megvalósítható lenne.⁷⁰³

Nyílt lista és jogalkalmazók számára iránymutatás

A jelenlegi jogszabályi keretek mellett is biztosítható a kisebbségvédő funkció. A Legfőbb Ügyész által kiadott körlevél, illetve a Kúria jogegységi döntése a „lakosság egyes csoportjai” fordulat értelmezése kapcsán ugyanúgy képes lenne megoldani a védett csoportokkal kapcsolatos jogalkalmazási problémákat. Azonban figyelembe véve a jelenlegi jogalkalmazási tendenciákat, a jogalkalmazóknak először a jelenlegi álláspont felülvizsgálatát kellene elvégezniük, tekintettel a „magyarellenes” indíték kapcsán kialakult konzekvens bírói gyakorlatra.

A védett csoportok mellett számos kérdés felvetődik a közösség tagja elleni erőszak tényállása kapcsán.

A hazai szakirodalomban a minősített esetek szabályozására vonatkozóan is találhatunk kritikát. Ugyanis a 216. § (3) bekezdése komolyan aránytalanságot hoz létre azáltal, hogy úgy épül rá mindkét alapesetre, hogy azok súlya között a minősített tényállás nem tesz különbséget eltérő büntetési tételekkel. Emellett az első alapesetekre épülve egyes minősítő körülmények nem is értelmezhetők (pl. sértett sanyargatása, jelentős érdeksérelem). Ez a hiba már az 1978. évi Btk.-ban is szerepelt, és a jogalkotó elmulasztotta kijavítani.⁷⁰⁴

⁷⁰³ Lásd például GYEM: *Javaslatok az új büntető törvény...* 2012, 5.

⁷⁰⁴ Lásd Karsai 2013, 454.

Az előkészülettel kapcsolatban problémás lehet a közösség elleni erőszakra irányuló előkészület és a közösség elleni uszítás (Btk. 332. §) elhatárolása. Az uszítás mint elkövetési magatartás 2004 óta létező extrém szűk értelmezése miatt az erőszakra irányuló előkészülettől szinte alig elhatárolható. Emellett abszurd ellentmondást okoz a bűncselekmények büntetési tételének összevetése is, hiszen az egyén támadására közvetlenül irányuló előkészület büntetési tétele enyhébb, mint a köznyugalmat absztrakt módon veszélyeztető közösség elleni uszításé, amelynek következtében a verbális uszítóval ellentétben az, aki kést is ragad, és az utcára indul a célba vett személyek megtámadására (közösség tagja elleni erőszak előkészületét megvalósítva), enyhébb büntetési tétel alá esik.⁷⁰⁵

Végül tisztán látható, hogy nem alakult ki egységes joggyakorlat a halmazati kérdések kapcsán sem, és a jogirodalomra sem támaszkodhatunk az ellentmondások feloldása érdekében, hiszen ezen álláspontok is jelentősen eltérnek. Ezek alapján pedig akár azt is feltételezhetjük, hogy a problémák nem a jogalkalmazás szintjére, hanem a jogszabályokra vezethetők vissza és a jogalkotóra vár a kérdés megoldása. Mindezek tekintetével javasolt az értelmezések összhangját megteremtő lépéseket tenni.

B) Egyéb büntetőrendelkezések

A rongálás és zaklatás tényállásának kiegészítése/átalakítása is indokolt lenne az előítélet motiváció figyelembe vétele érdekében. A rongálással kapcsolatos tapasztalatok azt mutatják, hogy a jogszabályi hiányosságok miatt a jogalkalmazás nem képes arra, hogy értékelje az előítélet-motivációból elkövetett dolog elleni erőszakot, amely nem pusztán az adott dolog, hanem – közvetve – a védett csoport tagja(i) ellen is irányul. Ilyen esetekben a hatóság nem a Btk. 216. § alapján nyomoz arra való hivatkozással, hogy konkrét személyeket nem érintett a cselekmény. Ettől függetlenül persze a bíróság súlyosító körülményként vehetné figyelembe az előítélet-motivációt, azonban – mivel a tényállás nem tartalmazza az indítékot – a nyomozás erre az elemre nem terjed ki, így többnyire a bíró sem lesz olyan információk birtokában, amely alapján értékelhető lenne a súlyosító körülmény.

Az előítéletes zaklatás esetében is hasonló helyzet, mint a rongálás tényállásánál. A gyűlölet-bűncselekményként elkövetett zaklatást sem értékeli a jog, illetve a

⁷⁰⁵ Erre a jogalkotói hibára Szomora Zsolt hívta fel a figyelmet. Lásd Szomora 2013, 42.

jogalkalmazó a zaklatás (Btk. 222. §) tényállásán belül. Ezen szabályozási és jogalkalmazási hiányosság elhárítására is többféle megoldás kínálkozik, akár egy új fordulat formájában a közösség tagja elleni erőszak tényállásában, akár minősített esetként a rongáláson és zaklatáson belül. Amint azt a nemzetközi példák is mutatják a rongálás és zaklatás esetében is előfordul az előítélet-motívum minősített esetként történő szabályozása.⁷⁰⁶ Az Egyesült Királyságban például a rongálás és a zaklatás esetében is minősített körülményként szabályozzák, ha az elkövetőt előítélet motiválja, vagy előítéletes érzelmeket mutat.⁷⁰⁷

A bírói gyakorlat konzekvensen arra az álláspontra helyezkedik, hogy az aljas indok magában foglalja az előítélet-motivációt. Azonban a jogi képviselőt is ellátó civil szervezetek tapasztalata azt mutatja, hogy a jogalkalmazók sokszor nem ismerik fel az előítélet által vezérelt bűncselekményeket. E probléma megoldása érdekében a szervezetek kétféle javaslattal is előálltak. Egyrészt az aljas indok minősítő körülményéről leválasztható lenne a *„gyűlölet-bűncselekmények szempontjából védett csoportok tagjával szemben, a csoporthoz tartozás miatt történő elkövetés”*.⁷⁰⁸ A másik megoldás az aljas indok pontosítása például egy új értelmező rendelkezés formájában, amely az aljas indok lehetséges formái között tartalmazná a rasszista, antiszemita, homofób, transzfób és egyéb előítélet motívumokat.⁷⁰⁹ Emellett az előítélet motiváció elkülönítése adatgyűjtési szempontból is indokolt lenne.

A jogalkotás kapcsán, a külföldi mintákat figyelembe véve megállapítható, hogy egészen eltérő megoldásokat alkalmaznak az államok. A különböző jogalkotási modellek mindegyikére, illetve egyes rendszerekre is találunk példákat, és nincs is egyetlen tökéletesnek nevezhető megoldás sem. Egy jogszabály akkor válik a leghatékonyabbá és egyben kikényszeríthetővé, ha figyelemmel van az adott ország történelmi tapasztalataira, társadalmi berendezkedésére. Azonban a meglévő tapasztalatok mindképp vezérfonalul szolgálhatnak a hatékony szabályozási háttér kialakítása során. Anglia esetében a vegyes rendszer például kifejezetten hatékonynak bizonyult, hozzájárulva a jogalkalmazás és adatgyűjtés sikereihez is.

2) Jogalkalmazás

⁷⁰⁶ GYEM: *Javaslatok az új büntető törvény...* 2012, 7–10.

⁷⁰⁷ Crime and Disorder Act 1998 30. és 32. szakasz.

⁷⁰⁸ GYEM: *Javaslatok az új büntető törvény...* 2012, 15.

⁷⁰⁹ Uo. 16.

A jogalkalmazás területén rendkívül sok fejlesztendő terület van jelenleg. A jogalkalmazó szervek munkájának segítése két fő irányból lenne megoldható: a teljes állománynak és a szakvonal tagjainak szóló intézkedésekkel.

A) Teljes állomány

Az ORFK utasítás formájában adhatna iránymutatást gyűlölet-bűncselekmények kezelésére. Az iránymutatás kitérhetne a gyűlölet-bűncselekmények nyomozására, az áldozatok támogatására és a rendőrség megelőzéssel kapcsolatos feladataira is.⁷¹⁰ Indokolt lenne az előítéletesség jeleinek megismertetése a végrehajtó állománnyal, képzések és tájékoztató anyagok eljuttatásával a helyes minősítés érdekében.⁷¹¹ Elősegítene a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni hatékony fellépést például a tagok rendszeres továbbképzése a gyűlölet-bűncselekmények hatékony felderítésére a nemzetközi gyakorlatban elterjedt ún. indikátoralapú nyomozási technikáról, valamint a gyűlölet-bűncselekmények áldozatainak speciális szükségleteiről. Emellett képzésekre és figyelemfelhívó programokra lenne szükség helyi szinten is, hogy a helyi rendőrök felismerjék a gyűlölet-bűncselekményeket és így az ügyek eljuthassanak a speciális szakértelemmel rendelkező szakvonal tagokhoz. Már a nyomozati szak elején pontosabban kellene rögzíteni az előítéletes indítékra vonatkozó információkat, akár az angol minta követésével az áldozat percepciója kiemelt fontosságú lehetne az eljárás megindításakor. Ha már az eljárás kezdeti szakaszában rögzítik a lehetséges motivációt, akkor kisebb az esélye a későbbi félreminősítéseknek. Egy másik megoldás, amit Angliában alkalmaznak, hogy gyűlölet-bűncselekményként kell rögzíteni minden olyan bűncselekményt, amely az áldozat percepciója alapján előítélet által motivált. Mindezek fényében a leghatékonyabb megoldás, ha a lehető legtágabb megközelítést alkalmazzák a kezdeti besorolás során.⁷¹²

Szintén megfontolandó az a javaslat, miszerint a nyomozás során indokolt lenne, hogy *„a rendőrség alkalmazza az elkövető(k) beazonosítására és az előítéletes indíték bizonyítására alkalmas valamennyi nyomozati cselekményt, így különösen az elkövető hátterére, előéletére vonatkozó adatok beszerzését, illetve a nemzetközi jogsegély-*

⁷¹⁰ Lásd pl. Dombos–Udvari 2014, 6.

⁷¹¹ ORFK: 2011–2013-as időszakra vonatkozó jelentés, 29000/6903-2/2015. Ált.

⁷¹² EESZ/DIEJH Hate rime Data-Collection... 2014. 15–16.

megkereséseket”.⁷¹³ Végül a teljesítményértékelési rendszerbe beépíthetnének olyan teljesítménymutatókat, amelyek a nehezebb jogi megítélésű ügyek esetén is ösztönzik a rendőröket és ügyészeket.⁷¹⁴

B) Szakvonal

A szakvonal álláspontom szerint az egyik kanadai modell alapulvételével, sokkal hatékonyabban működhetne. A kanadai Edmonton városában (és még több városban is) alkalmazott megoldás egyfajta vegyes szervezeti modellt alkalmaz. Az egység tagjai folyamatosan figyelemmel kísérik a különböző helyi szélsőséges csoportok és személyek tevékenységét, segítséget nyújtanak, illetve maguk is végeznek nyomozati cselekményeket, különböző oktatási feladatokat látnak el, valamint a jó gyakorlatok kialakításában és terjesztésében is aktívan részt vesznek. Az egység tagjai alapvetően a belső informatikai rendszeren belül értesülnek a potenciális gyűlölet-bűncselekményekről. A járőrök, illetve a rendőrség más tagjai a rendszerben megjelölik, ha előítélet-motiváció gyanúja merül fel, így a gyűlölet-bűncselekmények elleni egység azonnal értesül az esetről.⁷¹⁵ Innentől kezdve kétféle alternatíva kínálkozik a nyomozati munkát illetően. Az esetek többségében csupán felügyeleti tevékenységet látnak el, de a nyomozást alapvetően az a körzet végzi, ahol a bűncselekményt elkövették. Ilyen esetben a büntetőeljárást végig figyelemmel kísérik, szakmailag felügyelik, és segítséget nyújtanak a bizonyítékok gyűjtésében. Ha az ügy mélyebb nyomozást igényel, akkor teljesen átveszik a nyomozást.⁷¹⁶ A szakvonal tagjainak rendszeres találkozóival és kapcsolattartásával pedig egységessé tehető országos szinten a fellépés.

Elősegítené a jelentési hajlandóságot, ha az áldozatok könnyen hozzáférhetnének a szakvonal tagjainak elérhetőségeihez és akár közvetlenül náluk is feljelentést tehetnének. Ez általánosságban történhetne a fénykép, elérhetőség közzétételével, nemzetközi minta alapján. Azonban jelen esetben csupán az elérhetőségek és nevek közzététele lehetséges, ugyanis egyes tagok a szakvonallal kapcsolatos feladatok mellett olyan tevékenységet is ellátnak, amely miatt fényképük nem hozható nyilvánosságra a

⁷¹³ Dombos–Udvari 2014, 6.

⁷¹⁴ Uo. 6.

⁷¹⁵ Az kérdéses, hogy utóbbi a magyar Robotzsaru rendszerben megoldható-e. A rendszer teljes körű ismeretének hiányából fakadóan, a dolgozat keretei között nem tudunk állást foglalni.

⁷¹⁶ Forrás: Dan Woodall-lal, a gyűlölet-bűncselekmények elleni egység tagjával 2014 augusztusában – doktori kutatásom céljából – folytatott interjúkból származnak a fent található, az edmontoni rendőrség gyűlöletbűncselekmény-elleni egységére vonatkozó információk.

rendőrség honlapján. Többek között ebből kifolyólag is a szakvonal kapcsán elsősorban azt kell eldönteni, hogy a szakvonal tagok kijelölésével egyben leveszik-e a vállukról az egyéb bűncselekményekkel kapcsolatos feladatokat. Egyrészt a többes feladatkör a fenti problémákhoz vezethet. Másrészt, ha a szakvonal megragad csupán például a kijelölés szintjén, azaz megjelölnek egy személyt megyei szinten, aki plusz feladatként megkapja a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos feladatokat, akkor borítékolható, hogy a túlzott munkateher mellett képtelen lesz hatékonyan ellátni a feladatot (ahogy ez tapasztalható is a szakvonal jelenlegi működésében).

A szakvonal hatékony működéséhez az első lépés tehát, hogy megyei szinten legalább egy fő kizárólag a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni egységes fellépésért felel. Éppen utóbbi probléma kiküszöbölése érdekében javítani kell a szakvonal működésének személyi feltételeit, különös tekintettel a fluktuáció csökkentésére és a tagok munkaterhelésének csökkentésére.

Ugyan a rendőrség kifejezetten jó irányba halad a civilekkel való együttműködés területén. Annak elismerése, hogy a területen jártas civilekkel való együttműködés elősegítheti a munkájuk eredményességét mindenképpen előremutató és a nemzetközi normák felé elmozdulást tükröző hozzáállás. Ezért kifejezetten javasolt ezen együttműködés kereteinek bővítése és végső soron a civil szervezeti–rendőrségi együttműködés akár olyan szintre emelése, amely a polgárőrséggel kapcsolatban állami szinten létezik.

3) Adatgyűjtés

Az adatgyűjtés, sajnos, igencsak kezdetleges, ami az előítélet-vezérelte bűncselekményeket illeti, illetve rendszintű problémák is tapasztalhatók. Az elmúlt évek statisztikáit tekintve nagyon csekély arányban jelennek meg gyűlölet-bűncselekmények. A gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan állami szerveknél célzott adatgyűjtés nem folyik. Az adatgyűjtés területén vár a legtöbb feladat Magyarországra. Éppen ezért a rendszer jelenlegi formájában szemlátomást nem alkalmas a gyűlölet-bűncselekmények valós kiterjedésének felmérésére. Márpedig a jogalkotónak és a jogalkalmazó szerveknek is tényszerű adatokra van szüksége ahhoz, hogy felismerjék a probléma valós súlyát. Magyarország nemzetközi kötelezettségei is azt diktálják, hogy

megbízható, nyilvános és releváns statisztikai adatok álljanak rendelkezésre a gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozóan.

Az első lépés a gyűlölet-bűncselekmények egységes statisztikai fogalmának bevezetése, a gyűlölet-bűncselekmények körébe tartozó valamennyi bűncselekménytípusra kiterjedően.⁷¹⁷ Amint a német tapasztalatok is mutatják, hatalmas előrelépést jelentett az egységes statisztikai fogalom bevezetése és hatóságok sokkal megbízhatóbb képet kapnak ma már a gyűlölet-bűncselekmények elterjedtségére vonatkozóan.

Egy másik jelentős probléma az adatgyűjtéssel kapcsolatban, hogy az adatbázisok teljesen függetlenek egymástól, így az abban szereplő ügyek nem is köthetők egymáshoz. Így nem is lehet végigkövetni egy bűncselekmény sorsát a bejelentéstől a büntetés kiszabásáig. Erre tekintettel mindenképp indokolt összekapcsolni a rendőrségi, ügyészégi és bírósági statisztikai adatgyűjtéseket.

Az ENYÜBS jelenlegi formájában szintén alkalmatlan a teljes körű adatgyűjtésre. Vagy általános jelleggel kellene feltüntetni az előítéletes motivációt, mint Kanadában (ahol elkövetési módszerként külön megjelölhető független a bűncselekmény típusától) vagy ki kellene egészíteni a jelenlegi bűncselekményeket más olyan tényállásokkal, ahol az előítélet motiváció még felmerülhet.⁷¹⁸

Mindenképp ajánlott éves jelentést készíteni – angol mintára – a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos statisztikákból, amely kitér az esetek előfordulásának számára, a feljelentések sorsára és a kiszabott szankciókra is. Angliában, 2013-ban a Belügyminisztérium, Központi Statisztikai Hivatal és az Igazságügyi Minisztérium – első ízben – átfogó közös jelentést publikált, amely a különböző forrásokból származó statisztikai adatokat összegzi.⁷¹⁹ Egy ilyen kezdeményezés átvétele mindenképp megfontolásra érdemes. Szintén pozitívum az angol rendszerben, hogy rendszeres időközönként vesznek fel nagymintás áldozatkutatást, amely a gyűlölet-bűncselekmények előfordulására, jelentésére vonatkozóan is tartalmaz kérdéseket, és

⁷¹⁷ Lásd pl. Dombos–Udvari 2014, 8.

⁷¹⁸ Ilyen bűncselekményként jelöli meg Dombos–Udvari 2014. az alábbiakat: zaklatás, rongálás, személyi szabadság megsértése, rágalmozás, jogellenes fogvatartás, alárendelt megsértése, szexuális erőszak, szexuális kényszerítés. Lásd Dombos–Udvari 2014, 8.

⁷¹⁹ Home Office, Office for National Statistics and Ministry of Justice: *An Overview of Hate Crime in England and Wales*, 2013. december, http://report-it.org.uk/files/ons_hate-crime-report_2013.pdf (2014. szeptember 7.)

közelebb visz a valós adatokhoz. Magyarországon a Központi Statisztikai Hivatal végezhetne el egy ilyen áldozatkutatást meghatározott időközönként.

Mindemellett további kutatások segíthetnék a hatékony fellépést. Egyrészt a gyakorta áldozattá váló védett csoportok tagjai körében lehetne a gyűlölet-bűncselekményekkel, illetve a hatóság fellépésével kapcsolatos tapasztalataikról kutatás végezni, másrészt szükséges volna a rendőrök, ügyészek és bírák körében is az e csoportokkal kapcsolatos előítéletek feltérképezése.⁷²⁰

4) Áldozattámogatás és társadalmi tudatformálás

A fenti komplex rendszer támogatásául különböző megelőző és tudatformáló kezdeményezések is elengedhetetlenek. Ezek főként az alábbi területeket érinthetik: társadalmi figyelemfelhívó és tudatosságnövelő kezdeményezések, oktatási programok; bejelentési hajlandóságot növelő programok; hatósági és civil szervezeti együttműködést kialakító és fejlesztő programok; az adatgyűjtést területét érintő kezdeményezések; különféle tudatosságnövelő, érzékenyítő és nyomozati eljárást érintő képzések a rendőrségen belül. Például szolgálhat az a németországi kezdeményezés, amelynek keretében a helyi önkormányzatok a helyi civil szervezetekkel együttműködve akciótervek keretében léptek fel a jobboldali szélsőségekkel szemben, különböző oktatási, tudatosságnövelő kampányok szervezésével.⁷²¹ A rendőrségbe vetett általános bizalom növelésére, és a gyűlölet-bűncselekmények bejelentésének fontosságára történő célzott figyelemfelhívásra példa az angol True Vision, online bejelentési rendszer, amelyet a rendőrség, kormányzat és egyéb partnerintézmények közösen fejlesztettek ki és hoztak létre. A bejelentések megtételének lehetősége mellett az oldal különféle információval látja el az áldozatokat, illetve az áldozatoknak vagy szervezeteknek lehetőséget kínál arra, hogy az incidenst közvetlenül a hatáskörrel rendelkező rendőrségnél tegyék meg. Egy hasonló komplex megoldás a hazai problémákat megoldásához is nagyban hozzájárulna. Habár érdemes megjegyezni, hogy az áldozattámogatás jelenlegi állapotát tekintve bármilyen kisebb jellegű intézkedés is nagy előrelépést jelentene.

⁷²⁰ Dombos–Udvari 2014, 8.

⁷²¹ Więcej–Opferperspektive 2009, 35.

Összefoglalóan elmondható, hogy majd minden területen nagyobb figyelem övezi a bűncselekményeket, mint néhány éve, és ezáltal részben progresszív irányt vett a jogalkotás és jogalkalmazás, de még mindig heves politikai és jogalkalmazói „ellenállás” tapasztalható a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos diskurzusban. A jogalkalmazók továbbra is ódzkodnak a tényállás alkalmazásától, míg a kérdéskör mögött meghúzódó politikai akaratra csekély ráhatás nyílik. Első lépésként mindenképp szükség lenne annak elismerésére, hogy a gyűlölet-bűncselekmények Magyarországon nem egy évi 15-20 eset számban megnyilvánuló problémát jelentenek, hanem ennél sokkal súlyosabb a helyzet. Ennek beismerése vezethet egy határozottabb állásponthez, amellyel elismernék a gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés jelentőségét és szükségességét, mert végeredményben ez a mai napig nem történt meg.

Mindezek fényében mind a jogi szabályozás, mind a jogalkalmazás számos területen igényel még korrekciót, kiegészítve a fenti támogató programokkal. A gyűlölet-bűncselekményekkel szembeni fellépés hatékonysága kizárólag egy komplex stratégia keretében valósítható meg, amellyel egyben az alapul szolgáló társadalmi problémák is kezelhetők lennének. Mint látható a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos fellépés természetesen nem csupán (büntető)jogi feladat, de a büntetőjogi szabályozás tudatos, megfontolt, a társadalmi adottságokhoz igazodó alakításával az értékvédő jogág sokat tehet a társadalomban rejlő problémák megoldása érdekében.

A kézirat lezárása: 2015. augusztus 11.

Felhasznált irodalom:

Irodalom:

- 1) ACPO: *Hate Crime Operational Guidance*. 2014, <http://www.acpo.police.uk/documents/edhr/2014/140509%20Hate%20Crime%20Op%20Guidance.pdf> (2014. szeptember 20.)
- 2) ACPO: *Hate Crime: Delivering a Quality Service. Good Practice and Tactical Guidance*. 2005. <http://www.bedfordshire.police.uk/pdf/tacticalguidance.pdf>
- 3) Alapvető Jogok Biztosának Hivatala: AJB Projektfüzetek. A válság vesztesei – a paragrafusok fogságában projekt. 2013/3. (szerk.: Szajbély Katalin) http://www.ajbh.hu/documents/10180/124834/valsag_vesztesei_2013.pdf/11a8619c-6093-47c7-89fd-90a9db7e34b9?version=1.1 (2015. június 28.)
- 4) Alapvető jogok biztosának hivatala: *Beszámoló az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek tevékenységéről* 2014. <https://www.ajbh.hu/documents/10180/2119301/AJBH+Besz%C3%A1mol%C3%B3%202014/e4cb6abb-2b16-4f67-bcdf-e24ccb74cca2;jsessionid=A007B79F919184B39100BAEFFBD8C291?version=1.0> (2015. február 10.)
- 5) Alapvető jogok biztosának hivatala: *Beszámoló az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek 2012. évi tevékenységéről*. <http://www.ajbh.hu/documents/10180/129110/AJBH+Besz%C3%A1mol%C3%B3%202012/9215dc04-4031-451e-b79c-eff2e2e63925> (2015. február 10.)
- 6) Alapvető jogok biztosának javaslatai az új Büntető Törvénykönyv tervezetének társadalmi vitára bocsátásakor. Közérdekű adatigénylés keretében a Háttér Társaság által megkért levél. Hiv.szám: XX-BKFO/47/2012.
- 7) Alke Glet: „The German Hate Crime Concept: An Account of the Classification and Registration of Bias-Motivated Offences and the Implementation of the Hate Crime Model into Germany’s Law Enforcement”, *Internet Journal of Criminology*, 2009, http://www.internetjournalofcriminology.com/Glet_German_Hate_Crime_Concept_Nov_09.pdf (2014. november 5.)

- 8) Amnesty International: *Erőszakos támadások a romák ellen Magyarországon. Itt az idő a rasszista indíték kivizsgálására.* 2010. 10. http://www.amnesty.hu/data/file/1279-eroszakos_tamadasok_a_romak_ellen_eur270012010hu.pdf?version=1415642342 (2015. augusztus 1.)
- 9) Anti-Defamation League: *Pyramid of Hate.* <http://www.adl.org/assets/pdf/education-outreach/Pyramid-of-Hate.pdf> (2015. augusztus 4.)
- 10) Athena Intézet: Gyűlölet-bűncselekmény adatbázis. http://athenaintezet.hu/gyuloletbuncselekmeny_lista (2013. november 30.)
- 11) Átol Dorottya [et al.]: „Közösség tagja elleni erőszak. Alternatív kommentár”, *Fundamentum*, 2013/3. 79–92.
- 12) ATV: *Ezres tömeg vonult Devecserben a „cigánybűnözés” ellen.* 2012. http://www.atv.hu/belfold/20120805_devecser (2015. július 27.)
- 13) Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-1199/2013. számú ügyben. 2013.
- 14) B.-A.-Z. Megyei Bünmegelőzési Alapítvány, Bünmegelőzési Szolgálat, Rendészeti hírlevél melléklete, *Bünmegelőzési ismeretek.* <http://www.bunmegelozes.eu/pdf/rendfebrmell.pdf> (2013. szeptember 26.)
- 15) Balogh Lídia – Pap András László: „A homofób és transzfób indíttatású gyűlölet-bűncselekmények előfordulása, valamint a jogi fellépés keretei Magyarországon” in Takács Judit (szerk.): *Homofóbia Magyarországon.* Budapest: L’Harmattan, 2011. 128–139.
- 16) Balogh Lídia [et al.]: *Antidiszkriminációs és esélyegyenlőségi alapismeretek,* Budapest: L’Harmattan, 2009.
- 17) Barbara Perry – Patrik Olsson: “Hate Crime as a Human Rights Violation”, in Barbara Perry and Paul Iganski (szerk.): *Hate Crimes: The Consequences of Hate Crime, Vol 2,* Westport: Praeger, 2009. 175–191.
- 18) Barbara Perry – Shahid Alvi: „’We are vulnerable’: The in terrorem effects of hate crimes” *International Review of Victimology*, 2011/18. 57–71.
- 19) Barbara Perry (szerk.): *Hate and Bias Crime, A Reader,* New York: Routledge, 2003.
- 20) Barbara Perry: „Counting – and Countering – Hate Crime in Europe” *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 2010/4. 349–367.

- 21) Barbara Perry: *In the Name of Hate. Understanding Hate Crimes*. New York–London: Routledge 2001.
- 22) Bárd Petra: „A gyűlölet-bűncselekmények hatékony üldözésének társadalmi feltételrendszere” in Borbíró Andrea [et al.] (szerk.): *A büntető hatalom korlátainak megtartása: a büntetés mint végső eszköz. Tanulmányok Gönczöl Katalin tiszteletére*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, 2014. 29–40. http://www.eltereader.hu/media/2014/05/Gonczol_READER.pdf (2015. március 5.)
- 23) Bárd Petra: „Gyűlölt csoportok” <http://szuveren.hu/jog/gyulolt-csoportok> (2015. március 7.)
- 24) Belovics Ervin [et al.]: *Büntetőjog I. - A 2012. évi C. törvény alapján*. Budapest: HVG Orac Kiado, 2012.
- 25) Belovics Ervin–Tóth Mihály: *Büntető eljárásjog*. Budapest: HVG–ORAC, 2013.
- 26) Belügyminisztérium Koordinációs és Statisztikai Osztály, Legfőbb Ügyészség Informatikai Főosztály: *Tájékoztató a 2012. évi bűnözésről*. <http://www.mklu.hu/repository/mkudok5892.pdf> (2015. március 7.)
- 27) Bócz Endre: *Négy évtized az ügyészségen. Pályám emlékezete*. Budapest: Pallas, 2010.
- 28) Boross Zsigmond: „A gyűlölet-bűncselekmények aktuális magyarországi helyzete” *Belügyi Szemle*, 2013/12. 5–19.
- 29) Böszörményi Jenő (szerk.): *Az ENSZ kisebbségi kézikönyve*. Budapest, 2004. <http://www.hunsor.se/dosszie/kissebbsegiKK.pdf> (2014. március 5.)
- 30) Bradford and District: *Hate Crime Strategy 2013–2016*. <http://www.bhca.info/documents/Bradford%20Hate%20Crime%20Strategy%202013-16%20-%20final.pdf> (2014. június 11.)
- 31) Bradford People First: *Hate Crime Training*. <http://www.bradfordpeoplefirst.org.uk/hate-crime-training/> (2014. június 11.)
- 32) Busch Béla: „A személyiség büntetőjogi védelme, különös tekintettel a fegyveres testületek keretében megvalósuló deliktumokra II.” *Rendészet és emberi jogok*, 2011/2. 47–79.
- 33) Canadian Centre for Justice Studies: *Hate Crime in Canada: An Overview of Issues and Data Sources*. 2001. <http://publications.gc.ca/Collection-R/Statcan/85-551-XIE/0009985-551-XIE.pdf> (2015. március 2.)

- 34) CEJI – Zsidó Hozzájárulás a Befogadó Európához (A Jewish Contribution to an Inclusive Europe): *Tegyünk láthatóvá a gyűlölet-bűncselekményeket. Nézzünk szembe a tényekkel! Útmutató a gyűlölet-bűncselekmények és előítélet motiválta incidensek monitorozásához.* 2012. <http://www.ceji.org/media/facing-facts-guidelines-hungarian.pdf> (2014. Június 7.)
- 35) Chris Chapman: „The Role of Hate Speech and Hate Crime in the Escalation of Identity Conflict” in Peter Grant (szerk.): *State of the World’s Minorities and Indigenous People 2014.* Minority Rights Group International. 34–39.
- 36) College of Policing: *National Policing Hate Crime Strategy, 2014.* http://www.report-it.org.uk/files/national_policing_hate_crime_strategy.pdf
- 37) Community Security Trust: *A Guide to Fighting Hate Crime.* <http://www.thecst.org.uk/docs/Hate%20Crime%20booklet%20-%20Web%20version.pdf>
- 38) Comparative Hate Crime Research Report, *Oxford Pro Bono Publico*, April 2014. <http://ohrh.law.ox.ac.uk/wordpress/wp-content/uploads/2014/05/Oxford-Pro-Bono-Publico-Comparative-Hate-Crime-Research-Report-April-2014.pdf>
- 39) Council of Europe: *Hungary: progress needed on media freedom, anti-discrimination measures and migrants’ rights.* 16 December 2014. http://www.coe.int/en/web/commissioner/-/hungary-progress-needed-on-media-freedom-anti-discrimination-measures-and-migrants-rights?inheritRedirect=true&redirect=http%3A%2F%2Fwww.coe.int%2Fen%2Fweb%2Fcommissioner%2Fnews-2014%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_Xlv41K37yewf%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_count%3D1 (2015. február 9.)
- 40) Crime Survey for English and Wales. <http://www.crimesurvey.co.uk>
- 41) CST: *Antisemitic Incidents Report 2011.* <http://www.thecst.org.uk/docs/Incidents%20Report%202011.pdf> (2014. október 29.)
- 42) Dan M. Kahan: „Two Liberal Fallacies in the Hate Crimes Debate” *Law and Philosophy*, 2001/2. 175–193.
- 43) Daniel Aisaka – Rachel Clune (szerk.): „Hate Crime Regulation and Challenges” *The Georgetown Journal of Gender and the Law*, 2013/2. 470–487.

- 44) Danish Security and Intelligence Service, Politiets Efterretningstjenestes, PET
<https://www.pet.dk/English.aspx> (2014. június 9.)
- 45) Danka Anita: „Rossz helyen lenni rossz időben, avagy mit üzennek a gyűlölet-bűncselekmények?” *Föld-rész*, 2009/3–4. 92–96.
- 46) Dhammika Dharmapala – Nuno Garoupa: „Penalty Enhancement for Hate Crimes: An Economic Analysis” *American Law and Economics Review*, 2004/1. 185–207.
- 47) DIHR: *Action against Hate Crimes*.
<http://humanrightsvia.inforce.dk/focus+areas/equal+treatment/the+horizontal+approach/projects/action+against+hatecrimes> (2014. június 11.)
- 48) Dinók Henriett: „A gyűlölet-bűncselekmények: dogmatika és joggyakorlat”, *Belügyi Szemle*, 61. évfolyam, 2013. 52–67.
- 49) Dombos Tamás – Udvari Márton: *Gyűlölet-bűncselekmények Magyarországon. Problémák, javaslatok, jó gyakorlatok*. 2014. <http://helsinki.hu/wp-content/uploads/tanulmany.pdf> (2015. március 26.)
- 50) Dombos Tamás „Gyűlölet-bűncselekmények Magyarországon: Jogi szabályozás, statisztikai adatok, sértetti csoportok” c. előadása, elhangzott: Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály Állam- és Jogtudományi Bizottság Rendészeti Albizottsága, 2013. március 8. A gyűlölet-bűncselekmények – dogmatika és joggyakorlat című tudományos ülés
- 51) EBESZ/DIEJH: *Hate Crime Data-Collection and Monitoring Mechanisms. A Practical Guide*. 2014.
<http://www.osce.org/odihr/datacollectionguide?download=true> (2015. március 7.)
- 52) EBESZ/DIEJH: *Hate Crime Laws. A Practical Guide*, 2009.
www.osce.org/odihr/36426 (2013. november 10.)
- 53) EBESZ/DIEJH: *Hate Crime Monitoring*. <http://hatecrime.osce.org/what-do-we-know>
- 54) EBESZ/DIEJH: *Hate Crimes in the OSCE Region -- Incidents and Responses, Annual Report for 2010*, 2010.
tandis.odihr.pl/hcr2010/pdf/Hate_Crime_Report_full_version.pdf (2014. március 7.)
- 55) EBESZ/DIEJH: *Hate Crimes in the OSCE Region: Incidents and Responses. Annual Report for 2012*. Varsó, 2013.

- http://tandis.odihhr.pl/hcr2012/pdf/Hate_Crime_Report_full_version.pdf (2013. november 25.)
- 56) EBESZ/DIEJH: *Prosecuting Hate Crimes. A Practical Guide*. 2014. munkanyaga. <http://www.osce.org/odihr/prosecutorsguide?download=true> (2015. április 15.)
- 57) EBESZ/DIEJI: *Training Against Hate Crimes for Law Enforcement. Programme description*. <http://www.osce.org/odihr/tahcle?download=true> (2013. november 25.)
- 58) EBH: Egyenlő Tájékoztató az Egyenlő Bánásmód Hatóság 2013. évi tevékenységéről. <http://www.egyenlobanasmod.hu/article/view/tajekoztato-az-egyenlo-banasmod-hatosag-2013-evi-tevekenysegerol-3> (2015. február 10.)
- 59) ECRI 1. sz. általános ajánlása: *Küzdelem a rasszizmus, az idegengyűlölet, az antiszemitizmus és az intolerancia ellen* (ECRI General Policy Recommendation No. 1: Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance) CRI(96)43 rev. 1996. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_1.pdf (2014. február 19.)
- 60) ECRI 11. sz. általános ajánlása: *A rasszizmus és a faji megkülönböztetés ellen a rendfenntartás területén folytatott küzdelemről* (ECRI General Policy Recommendation No. 11: Combating racism and racial discrimination in policing) CRI(2007)39, 2007. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_11.pdf (2014. február 20.)
- 61) ECRI 13. sz. általános jelentése: *Cigányellenesség és a romákkal szembeni diszkrimináció elleni küzdelem* (ECRI General Policy Recommendation No. 13: Combating anti-Gypsyism and discrimination against Roma) CRI(2011)37, 2011. http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/gpr/en/recommendation_n13/e-RPG%2013%20-%20A4.pdf (2014. március 1.)
- 62) ECRI 3. sz. általános ajánlása: *Küzdelem a romákkal/cigányokkal szembeni rasszizmus és intolerancia ellen* (ECRI General Policy Recommendation No. 3: Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies) CRI(98)29 rev. 1998. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_3.pdf (2014. február 19.)
- 63) ECRI 4. sz. általános ajánlása: *A potenciális áldozatok hátrányos megkülönböztetéssel és rasszizmussal kapcsolatos tapasztalatairól és benyomásairól végzett országos felmérések* (ECRI General Policy Recommendation No. 4: National surveys on the experience and perception of

- discrimination and racism from the point of view of potential victims) CRI(98)30, 1998. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_4.pdf (2014. február 19.)
- 64) ECRI 5. sz. általános ajánlása: *A muszlimokkal szembeni intolerancia és diszkrimináció elleni küzdelemről*(ECRI General policy recommendation No. 5:Combating intolerance and discrimination against Muslims) CRI(2000)21, 2000. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_5.pdf (2014. február 19.)
- 65) ECRI 7. sz. általános ajánlása: *A rasszizmus és a faji megkülönböztetés elleni küzdelem a nemzeti jogalkotásban* (ECRI General Policy Recommendation No. 7: National Legislation to Combat Racism and Racial Discrimination) CRI(2003)8, 2002. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_7.pdf (2014. február 19.)
- 66) ECRI 9. sz. általános ajánlása: *Az antiszemitizmus elleni küzdelemről*(ECRI General Policy Recommendation No. 9: The fight against antisemitism) CRI(2004)37, 2004. http://www.europatanacs.hu/pdf/ECRI_9.pdf (2014. február 19.)
- 67) ECRI *Magyarországról szóló első jelentés* (ECRI's country-by-country approach: Report on Hungary) CRI (97) 53, 1997. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Hungary/HUN-CbC-I-1997-053-HU.pdf> (2014. február 12.)
- 68) ECRI *Magyarországról szóló harmadik jelentése* (Third Report on Hungary) CRI (2004) 25, 2004. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Hungary/HUN-CbC-III-2004-25-HUN.pdf> (2014. február 12.)
- 69) ECRI *Magyarországról szóló második jelentés* (Second Report on Hungary) CRI (2000) 5, 2000. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/country-by-country/hungary/HUN-CbC-II-2000-005-HUN.pdf> (2014. február 12.)
- 70) ECRI *Magyarországról szóló negyedik jelentése* (ECRI Report on Hungary, fourth monitoring cycle) CRI (2009) 3, 2009. <http://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Hungary/HUN-CbC-IV-2009-003-HUN.pdf> (2014. február 19.)
- 71) ECRI *Magyarországról szóló ötödik jelentése* (ECRI Report on Hungary, fourth monitoring cycle) CRI (2015) 19, 2015. <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Hungary/HUN-CbC-V-2015-19-HUN.pdf> (2015. június 26.)
- 72) ECRI: „Ethnic” statistics and data protection in the Council of Europe countries, Study Report by Patrick Simon, Strasbourg, 2007.

- www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/themes/Ethnic_statistics_and_data_protection.pdf (2014. február 19.)
- 73) Edmonton Police Service: *an exciting policing career awaits you in Edmonton, Alberta.* Canada.
<http://www.joineps.ca/ApplicationProcess/~media/Join%20EPS/Files/An%20exciting%20policing%20career%20awaits%20you.ashx> (2014. október 29.)
- 74) EIGE: *A Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézetének éves jelentése*, 2010.
<http://eige.europa.eu/sites/default/files/AR-HU.pdf> (2014. március 31.)
- 75) Elizabeth A. Stanko: „Re-conceptualising the Policing of Hatred: Confessions and Worrying Dilemmas of a Consultant” *Law and Critique*, 2001/13. 309–329.
- 76) Elizabeth Burney – Gerry Rose: “Racist offences – how is the law working? Implementation of the legislation on racially aggravated offences in the Crime and Disorder Act 1998”, *Home Office Research Study 244*, July 2002.
<http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20110218135832/rds.homeoffice.gov.uk/rds/pdfs2/hors244.pdf> (2015. február 24.)
- 77) Enyedi Zsolt – Fábián Zoltán – Sik Endre: „Nőtt-e az előítéletek Magyarországon? Antiszemizmus, cigányellenesség és xenofóbia változása az elmúlt évtizedben” in Kolosi [et al.] (szerk.): *Társadalmi riport 2004*. Budapest: TÁRKI, 375–399. <http://www.tarki.hu/adatbank-h/kutjel/pdf/a809.pdf> (2015. augusztus 1.)
- 78) Equinet European Network of Equality Bodies: *Stop Hate Crimes kampány*.
<http://www.equineteurope.org/Stop-Hate-Crimes-campaign-Denmark> (2014. június 10.)
- 79) ERRC – NEKI –TASZ: *Jelentés a 2009. február 23-án, Tatárszentgyörgyön történt kettős gyilkosság körülményeiről és az eljáró hatóságok munkájáról*. Budapest. 2009. <http://dev.neki.hu/wp-content/uploads/2013/05/tat%C3%A1rszentgy%C3%B6rgyi-jelent%C3%A9s.pdf> (2015. július 28.)
- 80) FRA: *Discrimination and Hate Crimes against Jews in EU Member States: experiences and perceptions of antisemitism*, 2013.
http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-discrimination-hate-crime-against-jews-eu-member-states_en.pdf (2014. március 5.)

- 81) FRA: *Esettanulmány. A romák lakóhelyi szegregációja elleni küzdelem, Magyarország.* 2009. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/602-ROMA_Housing_Case-final-HU.pdf (2015. július 10.)
- 82) FRA: *Gyűlölet-bűncselekmények az Európai Unióban,* 2013. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-factsheet_hatecrime_hu_final.pdf (2014. március 30.)
- 83) FRA: *Making hate crime visible in the European Union: acknowledging victims' rights,* 2012. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2012_hate-crime.pdf (2014. március 30.)
- 84) FRA: *Zsidók hátrányos megkülönböztetéssel és gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos tapasztalatai az Európai Unió tagállamaiban,* 2013. 3-4. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra-2013-factsheet-jewish-people-experiences-discrimination-and-hate-crime-eu_hu.pdf (2014. március 3.)
- 85) Frederick M. Lawrence: *Punishing Hate: Bias Crimes Under American Law,* Cambridge, Ma: Harvard University Press, 1999.
- 86) Fundamental Rights Conference: *Combating Hate Crime in the EU. Giving Victims a face and a voice.* Vilnius, Litvánia, 2013. november 12-13., Working Group – reporting back. http://fra.europa.eu/sites/default/files/frc_2013_day_2_wg_iii_working_group_harvest_capacity_building_and_training.pdf (2014. november 3.)
- 87) Gary Reid: *The Role of the Police in Addressing Hate Crime: The Case of the Police Service of Northern Ireland.* 2013. <http://www.enargywebzine.eu/spip.php?article306> (2014. augusztus 7.)
- 88) General Social Survey on Victimization (GSS), 2009. <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-002-x/2010002/article/11340-eng.htm> (2014. augusztus 8.)
- 89) George Orwell: *Burmai napok* (ford. Máthé Elek), Budapest: Terebess Kiadó, 1998.
- 90) Georgina Ashworth: *Of Violence and Violation Women and Human Rights,* London: Change, 1986.
- 91) Godfred Chongatera: „Hate-Crime Victimization and Fear of Hate Crime Among Racially Visible People in Canada: The Role of Income as a Mediating Factor” *Journal of Immigrant and Refugee Studies*, Vol. 11., 2013, 44–64.

- 92) Government of Canada, Statistics Canada: *Police-reported hate crime in Canada*, 2012. <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-002-x/2014001/article/14028-eng.htm#r1> (2014. augusztus 7.)
- 93) Görgényi Ilona [et al.]: *Magyar Büntetőjog – Különös rész*. Budapest: Complex Kiadó, 2013.
- 94) Gregory M. Herek [et al.]: „Victim Experiences in Hate Crimes Based on Sexual Orientation” *Journal of Social Issues*, 2002/2. 243–259.
- 95) Gregory R. Nearpass: „The Overlooked Constitutional Objection and Practical Concerns to Penalty-Enhancement Provisions of Hate Crime Legislation” *Albany Law Review*, 2003/2. 547–573.
- 96) GYEM által kezdeményezett közérdekű adatigénylés keretében rendelkezése bocsátott jelentés. ORFK: *2011-2013-as időszakra vonatkozó jelentés*, 29000/6903-2/2015. Ált.
- 97) GYEM: *A Gyűlölet-bűncselekmények elleni munkacsoport véleménye a rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről szóló rendelet tervezetéről*, http://gyulotellen.hu/sites/default/files/hataskorirendelet_2013-06-05.pdf (2013. szeptember 25.)
- 98) GYEM: *A Munkacsoport két éve az eredmények tükrében*. 2014. <http://gyulotellen.hu/aktualitasok/munkacsoport-ket-eve-az-eredmenyek-tukreben> (2014. december 5.)
- 99) GYEM: *Az új Büntető törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseinek kialakítása során figyelembe veendő szempontok*. 2012. http://gyulotellen.hu/sites/default/files/hatteranyag_2012-02-22.pdf (2013. szeptember 25.)
- 100) GYEM: Esetek, “Milla”. <http://gyulotellen.hu/node/40> (2015. április 21.)
- 101) GYEM: *Európa Tanács: Képezni kell a rendőröket, ügyészeket, bírákat*. 2015. <http://gyulotellen.hu/aktualitasok/europa-tanacs-kepezni-kell-rendoroket-ugyeszeket-birakat> (2015. február 11.)
- 102) GYEM: *Javaslatok az új Büntető Törvénykönyv gyűlölet-bűncselekményekre vonatkozó szabályozására*. 2012. gyulotellen.hu/sites/default/files/btkvelemeney_2012-03-06.pdf (2013. szeptember 25.)
- 103) GYEM: *Jogalkalmazási problémák a gyűlölet-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárásokban. A Gyűlölet-bűncselekmények Elleni Munkacsoport (GYEM)*

- tapasztalatai.* 2014.
http://gyuloleтелен.hu/sites/default/files/ejk_esetosszefoglalo.pdf (2013. november 26.)
- 104) GYEM: Közérdekű adatigénylés, Legfőbb Ügyészség, Ig. 106/31/2014. Legf. Ü. szám.
- 105) GYEM: Közérdekű adatigénylés, Legfőbb Ügyészség, Ig. 42/8/2015. Legf.Ü. szám
- 106) Hack Péter: *A büntetőhatalom függetlensége és számonkérhetősége*. Budapest: Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó, 2008.
- 107) Hack Péter: *Az igazságszolgáltatás kudarcai. Vizsgálatok és megoldások az angolszász jogrendszerben*. Az előadás elhangzott a Magyar Büntetőjogi Társaság rendezvényén, 2007. április 19-én. <http://www.mbjt.hu/HackPeter20070419.pdf> (2015. május 10.)
- 108) Halmai Gábor: *Kommunikációs jogok*. Budapest: Új Mandátum, 2002.
- 109) Harald Weilnböck: *Hate Crime and Radicalisation: the German Political Experience and the Schellenberg Report*. 2012.
http://www.niacro.co.uk/filestore/documents/hate_crime_project_papers/08_Hate_Crime_and_Radicalisation_-_the_German_political_experience_and_the_Schellenberg_Report.pdf (2014. november 3.)
- 110) Háttér Társaság: Submission by Háttér Support Society for LGBT People in Hungary for the OSCE ODIHR 2010 annual report on hate crimes.
<http://www.hatter.hu/kiadvanyaink/osce-hatecrime-2010> (2013. december 2.)
- 111) Havas Gábor – Kertesi Gábor – Kemény István: „The Statistics of Deprivation. The Roma in Hungary” *Hungarian Quarterly*, 36. 1995. No. 1. 67-80.
- 112) Heidi M. Hurd: „Why Liberals Should Hate »Hate Crime Legislation«” *Law and Philosophy*, 2001/2. 215–232.
- 113) Helen Ahm Lim: “Beyond the Immediate Victim: Understanding Hate Crimes as Message Crimes” in Barbara Perry and Paul Iganski (szerk.): *Hate Crimes: The Consequences of Hate Crime, Vol 2*, Westport: Praeger, 2009. 107–122.
- 114) Helsinki Bizottság: „A közösség tagja elleni erőszak (Btk. 174/B. §) bírósági aktaelemzéssel” című kutatás kézirat

- 115) Helsinki Bizottság: *Etnikai mocskolódás és megkövezés „békés jelleggel”*. 2012.
<http://helsinki.hu/etnikai-mocskolodas-es-megkovezes-%E2%80%99Ebekes-jelleggel%E2%80%9D> (2015. július 28.)
- 116) Hollán Miklós: „A személyes tulajdonságok és körülmények tana” in Hajdú József (szerk.): *90 éves a szegedi jogászképzés*, Szeged, 2013.
- 117) Home Office, Office for National Statistics and Ministry of Justice: *An Overview of Hate Crime in England and Wales*, 2013. december, http://report-it.org.uk/files/ons_hate-crime-report_2013.pdf (2014. szeptember 7.)
- 118) Human Rights Watch: *The State Response to “Hate Crimes” in Germany*. Human Rights Watch Briefing Paper, 2011, Police Response to Hate Crimes. <http://www.hrw.org/news/2011/12/09/state-response-hate-crimes-germany> (2014. november 5.)
- 119) HVG: *Börtönbe zárná a Jobbik a melegeket*, http://hvg.hu/itthon/20120411_jobbik_tervezet (2013. szeptember 26.)
- 120) HVG: *Feljelentésen gondolkodik a pályaúdváron verekedő örök ügyvédje*. 2015. http://hvg.hu/itthon.bunugy/20150421_palyaudvaron_verekedo_orok (2015. július 20.)
- 121) HVG: *Toroczkaival vonul a Jobbik a halálbüntetés mellett*. 2012. http://hvg.hu/itthon.parlament/20120805_Jobbik_Devecser (2015. július 27.)
- 122) IACP: *Responding to Hate Crimes: A Police Officer’s Guide to Investigation and Prevention*. <http://www.theiacp.org/HateCrimesOfficerGuide> (2015. február 5.)
- 123) ILGA: *Joining Forces to Combat Homophobic and Transphobic Hate Crime: Cooperation between Police Forces and LGBT Organizations in Europe*. 2010.
- 124) ILGA: *Project by carried out by the DIHR: Tracing and Tackling Hate Crime against LGBT Persons*. http://www.ilga-europe.org/home/issues/hate_crime_hate_speech/projects/dihr (2014. Június 11.)
- 125) Index: *Elfogták a romák elleni támadások gyanúsítottjait*. 2009. http://index.hu/bulvar/2009/08/21/elfogtak_a_romak_elleni_tamadasok_gyanusito_ttjait/ (2015. július 27.)
- 126) Index: *Fiatalkorúak rugdostak meg egy hajléktalant*. 2013. http://index.hu/belfold/2013/11/16/fiatalkoruak_rugdostak_meg_egy_hajlektalant/ (2015. július 20.)

- 127) Index: *Jogerős: feloszlatták a Szebb Jövőért Egyesületet.* 2014.
http://index.hu/belfold/2014/10/08/jogeros_feloszlatjak_a_szebb_jovoert_egyesuletet/ (2015. július 19.)
- 128) Iris Marion Young: „Five Faces of Oppression” in Dean Harris (szerk.): *Multiculturalism from the margins.* Westport: Bergin and Garvey, 1995. 65–86.
- 129) Jack McDevitt [et al.]: „Consequences for Victims. A Comparison of Bias- and Non-Bias-Motivated Assaults” *American Behavioral Scientist*, 2001/4. 139–151.
- 130) James B. Jacobs: “The Emergence and Implications of American Hate Crime Jurisprudence”, In. Barbara Perry (ed.): *Hate and Bias Crime, A Reader*, New York: Routledge, 2003. 409–426.
- 131) James Weinstein: „First Amendment challenges to hate crime legislation: Where’s the speech?” *Criminal Justice Ethics*, 1992/2. 6–20.
- 132) Jan van Dijk [et al.]: *The Burden of Crime in the EU. Research Report: A Comparative Analysis of the European Crime and Safety Survey (EU ICS) 2005.*
http://www.unicri.it/services/library_documentation/publications/icvs/publications/EUICS_-_The_Burden_of_Crime_in_the_EU.pdf (2015. március 10.)
- 133) Jane Roberts Chapman: “Violence Against Women as a Violation of Human Rights” *Social Justice*, 1990/2. 54–70.
- 134) Jeannine Bell: *Policing Hatred. Law Enforcement, Civil Rights, and Hate Crime.* New York University Press, 2002.
- 135) Jeffrey Ian Ross: „Hate Crime in Canada: Growing Pains with New Legislation” in Mark S. Hamm (szerk.): *Hate Crime: International Perspectives on Causes and Control*, Cincinnati: Anderson Publishing, 1994, 151–172.
- 136) Jessica Malloy-Thorpe – David Hemken (szerk.): „Hate Crime Regulation and Challenges” *The Georgetown Journal of Gender and the Law*, 2012/2. 290–306.
- 137) Jordan Blair Woods: „Taking the »Hate« Out of Hate Crimes: Applying Unfair Advantage Theory to Justify the Enhanced Punishment of Opportunistic Bias Crimes”, *UCLA Law Review*, 2008/2. 489–541.
- 138) Jovánovics Eszter – Pap András László: „Kollektív bűnösség a 21. század Magyarországn: magyarellenesség vádjá cigányokkal szemben két emblematis perben” *Fundamentum* 2013/3. 153–157.
- 139) Jovánovics Eszter: *Az egyik szerint garázda a másik szerint rasszista.*
http://ataszjelenti.blog.hu/2013/10/15/az_egyik_szerint_garazda_a_masik_szerint_rasszista (2015. március 19.)

- 140) Julia Sandler: *Hate Motivation as an Aggravating Factor on Sentence: An Overview of the Legal Landscape*, 2010.
http://www.law.utoronto.ca/documents/conferences2/CombatingHatred10_Sandler.pdf (2014. szeptember 10.)
- 141) Kállai Ernő, nemzeti és etnikai kisebbségi jogok országgyűlési biztosának levele Navracsics Tibor, közigazgatási és igazságügyi miniszternek. 2011. április 5.
<http://www.kisebbsegiombudsman.hu/data/files/202083196.pdf> (2015. június 26.)
- 142) Kállai Ernő: *Megszüntetve a kisebbségi ombudsman összegzése*. Budapest, 2011.
<http://www.kisebbsegiombudsman.hu/data/files/223773024.pdf> (2015. június 28.)
- 143) Karen Franklin: „Good Intentions: The Enforcement of Hate Crime Penalty-Enhancement Statutes” *American Behavioral Scientist*. 2002/1. 154–172.
- 144) Karsai Krisztina (szerk.): *Kommentár a Büntető Törvénykönyvhöz (Kommentár a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényhez)*. Budapest: Complex Kiadó, 2013.
- 145) Kis János: „Az állam semlegessége. Újabb nekifutás” *Fundamentum*, 2011/3. 5–22.
- 146) Kis Norbert – Hollán Miklós: *Büntetőjog I. -- Az anyagi büntetőjog általános része, Büntetőjogi ismeretek a közszolgálati szakemberképzés számára*. Budapest: Dialóg Campus, 2008.
- 147) Kis Norbert – Hollán Miklós: *Büntetőjog I. – Az anyagi büntetőjog általános része – Alapismeretek a közigazgatási szakemberképzés számára*. 2. átdolgozott kiadás, Budapest: Dialóg Campus Kiadó, 2013.
- 148) Kis Norbert – Hollán Miklós: *Büntetőjog II. – Az anyagi büntetőjog különös része. Alapismeretek a közszolgálati szakemberképzés számára*. Budapest–Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2011.
- 149) Koltay András (szerk.): *A gyűlöletbeszéd korlátozása Magyarországon*. Budapest: CompLex, 2013.
- 150) Koltay András: „A gyűlöletbeszéd korlátozásának elméleti szempontjai” *Iustum aequum salutare*, 2011/3. 111–124.
- 151) Koltay András: „A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita: a »gyűlöletre uszítás« alkotmányos mércéjének azonosítása felé” *Állam- és Jogtudomány*, 2013/1–2. 91–123.

- 152) Koltay András: „A nagy magyar gyűlöletbeszéd-vita: A »gyűlöletre uszítás« alkotmányos mércéjének azonosítása felé” *Állam- és Jogtudomány*, 2013/1–2. 91–123.
- 153) Koos Postma: „A cigányokkal szembeni előítélet alakulása Magyarországon” *Regio– Kisebbség, politika, társadalom*. 1998/1., 109–127. (ford. Victor Mónika)
- 154) Kovács Mónika: „Az előítéletek okai és mérséklésük lehetőségei: a szociálpszichológiai nézőpont” *Alkalmazott pszichológia*, 2010/1–2. 7–27.
- 155) Központi Statisztikai Hivatal: *2011. évi népszámlálás*. 3. Országos adatok. 7. http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/nepsz2011/nepsz_orosz_2011.pdf 2015. augusztus 4.)
- 156) Krémer Ferenc hozzászólása, Magyar Tudományos Akadémia IX. Osztály Állam- és Jogtudományi Bizottság Rendészeti Albizottsága, 2013. március 8. A gyűlölet-bűncselekmények – dogmatika és joggyakorlat című tudományos ülésen
- 157) Kulcsár Anna: *Közösség tagja elleni erőszakért szabadságvesztés*. <http://mno.hu/belfold/kozosseg-tagja-elleni-eroszakert-szabadsagvesztes-1160147> (2013. október 30.)
- 158) Law Commission: Consultation Paper No. 213, *Hate crime: The Case for Extending the Existing Offences. A Consultation Paper*. 2013. http://lawcommission.justice.gov.uk/docs/cp213_hate_crime_amended.pdf (2015. június 15.)
- 159) Lázár Guy: „A felnőtt lakosság nemzeti identitása a kisebbségekhez való viszony tükrében” in Terestyéni Tamás (szerk.): *Többség – kisebbség. Tanulmányok a nemzeti tudat témaköréből*. Budapest: Osiris – MTA-ELTE Kommunikációelméleti Kutatócsoport, 1996. 9–115.
- 160) Lázár Guy: „A kisebbségek szerepe a nemzeti identitás kialakulásában” *Regio - Kisebbség, politika, társadalom*. 1995/1–2., 28–63.
- 161) *Magyar Értelmező Kéziszótár*, Budapest: Akadémia Kiadó, 1992. 491.
- 162) Majtényi Balázs: „Az ENSZ és a kisebbségek védelme” *Kisebbségkutatás*, 2003/1. http://www.hhrf.org/kisebbségkutatás/kk_2003_01/cikk.php?id=489 (2014. február 11.)
- 163) Mario Peucker: *The hate crime concept in Germany and how to improve the knowledge on the extent of hate crimes*, Paper prepared for the OSCE meeting "Tolerance Implementation Meeting: Addressing the hate crime data deficit"

- (Vienna, 8-10 November 2006), Bamberg 2006. http://www.efms.uni-bamberg.de/pdf/Hate_crime_concept_final.pdf
- 164) MAZSIHISZ–Fórum az Antiszeptizmus Ellen: *Antiszeptita incidensek Magyarországon*, 2014.
- 165) Medián: *Fagyponat körül*. 2009. <http://www.median.hu/object.2a6fb495-9b95-4bb7-89ff-1a5942f27c9f.ivy> (2015. augusztus 7.)
- 166) Mészáros Ádám: „Jogfilozófia és igazságosság a büntetőjogban. Az *in dubio mitius* elve” *Acta Publ. doct. jur. Tomus IV. Szeged*, 2004. 391–413.
- 167) Metropolitan Police: *Community Safety Unit*. <http://content.met.police.uk/Site/communitysafetyunit> (2014. szeptember 7.)
- 168) Mia Dauvergne – Shannon Brennan: *Police-reported hate crime in Canada*, 2009, Juristat. Self-reported victimization data on hate-motivated incidents. <http://www.statcan.gc.ca/pub/85-002-x/2011001/article/11469-eng.htm> (2014. augusztus 8.)
- 169) Michael Stewart: Foreword: New Forms of Anti-Gypsy Politics: A Challenge for Europe. In Michael Stewart (szerk.): *The Gypsy 'Menace'. Populism and the New Anti-Gypsy Politics*. London: Hurst & Company. 2012.
- 170) Ministry of Attorney General: *End Hate Crime: B.C. Hate Crime Team Roles and Responsibilities*. http://www.ag.gov.bc.ca/prosecution-service/pdf/EndHateCrimes_booklet.pdf (2014. szeptember 10.)
- 171) Mohamed Al-Hakim: „Making Room for Hate Crime Legislation in Liberal Societies” *Criminal Law & Philosophy*, 2010/3. 341–358.
- 172) Molnár Sándor: „A büntetés kiszabása során figyelembe vehető körülmények” *Jogi Fórum*, 2011. http://www.jogiforum.hu/files/publikaciok/molnar_sandor__buntetes kiszabas%5Bjogi_forum%5D.pdf (2015. február 18.)
- 173) Nagy Ferenc: *A magyar büntetőjog általános része*. Budapest: HVG-ORAC, 2008.
- 174) Nathan Hall: „Law Enforcement and Hate Crime: theoretical perspectives on the complexities of policing 'hatred'” in Neil Chakraborti (szerk.): *Hate Crime. Concepts, policy, future directions*. Willan Publishing, 2010, 149–168.
- 175) Neil Kressel: *Mass Hate: The Global Rise of Genocide and Terror*. Cambridge: Westview Press, 2002.

- 176) Neményi Mária [et al.]: *Az egyenlő bánásmóddal kapcsolatos jogtudatosság növekedésének mértéke – fókuszban a nők, a romák, a fogyatékos és az LMBT emberek.* Kutatási zárójelentés. Budapest, 2011. április 30. http://www.egyenlobanasmod.hu/tamop/data/MTA_1hullam.pdf (2015. március 10.)
- 177) Németh Imre: „Elmélkedés a büntetendővé nyilvánítás értéktartalmáról” in Szoboszlai-Kiss Katalin–Deli Gergely (szerk.): *Tanulmányok a 70 éves Bihari Mihály tiszteletére.* Győr: Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2013, 361-368.
- 178) Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosa: *Beszámoló a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Jogok Országgyűlési Biztosának tevékenységéről,* 1998. január 1.–1998. december 31. http://www.kisebbsegiombudsman.hu/word/08-06-2008_13_55_16/beszámoló_2008.html (2014. február 19.)
- 179) *Nemzeti Társadalmi Felzárkózási Stratégia – mélyszegénység, gyermekszegénység, romák – (2011–2020).* KIM Társadalmi Felzárkózásért Felelős Államtitkárság. Budapest, 2011. 24. <http://romagov.kormany.hu/download/8/e3/20000/Strat%C3%A9gia.pdf> (2015. augusztus 4.)
- 180) Népszabadság Online: *Fegyelmi a romagyilkosok perének bírāja ellen.* 2014. <http://nol.hu/belfold/fegyelmi-miszori-biro-ellen-1473095> (2015. július 29.)
- 181) Népszava Online: *Romagyilkosságok: a Kúrián folytatódik a per.* 2015. <http://nepszava.hu/cikk/1056594-romagyilkosságok-a-kurian-folytatodik-a-per> (2015. július 29.)
- 182) Nigdy Więcej – Opferpersepektive (szerk.): *Hate Crime Monitoring and Victim Assistance in Poland and Germany.* 2009. http://www.stiftung-evz.de/fileadmin/user_upload/EVZ_Uploads/Publikationen/Englisch/poland_full_english.pdf (2014. november 6.)
- 183) Novoszádek Nóra – Rácz Dominika: „Gyűlöletvezérelt bűncselekmények európai szabályozási mintái” *Föld-rész,* 2009/3–4. 63–80.
- 184) OKRI: *Áldozatkutatás.* <http://www.okri.hu/content/view/191/165> (2015. március 26.)
- 185) OKRI: *Állásfoglalás a magyarországi bűnözési helyzetről, az elkövetők etnikai hovatartozásának nyilvántartásáról és a „cigánybűnözésről.* Budapest: Országos Kriminológiai Intézet, 2009. 2–3.

- 186) Origo: *Életük végéig tartó börtönre ítélték a cigánygyilkosokat.* 2013.
<http://www.origo.hu/itthon/20130805-iteletet-hoznak-a-romagyilkossagok-ugyeben.html> (2015. július 29.)
- 187) Origo: *Ilyen országban éliünk.* 2014.
<http://www.origo.hu/filmklub/blog/kritika/20140520-ilyen-orszagban-elunk-itelet-magyarorszagon-kritika-hajdu-eszter-romagyilkossagok.html> (2015. augusztus 1.)
- 188) Origo: *Tárki: A magyarok többsége nem akarja, hogy cigányokkal barátkozzon a gyereke.* 2011. <http://www.origo.hu/itthon/20111205-a-tarki-felmerese-az-idegengyuloletrol.html> (2015. augusztus 11.)
- 189) Pap András László: „Overruling Murphy’s law on the free choice of identity and the racial-ethnic-national terminology-triad: Notes on how the legal and political conceptualization of minority communities and membership boundaries is induced by the groups’ claims” in Kristin Henrard (szerk.): *The interrelation between the right to identity of Minorities and their Socio-economic Participation*, Leiden – Boston: Brill, 2013. 115–155.
- 190) Paul Iganski – Sporidoula Lagou: “How Hate Crimes Hurt More: Evidence from the British Crime Survey” in Barbara Perry and Paul Iganski (szerk.): *Hate Crimes: The Consequences of Hate Crime, Vol 2*. Westport: Praeger, 2009. 1–13.
- 191) Paul Iganski: „Regional overviews. Europe” in Peter Grant (szerk.): *State of the World’s Minorities and Indigenous People 2014*. Minority Rights Group International. 162–187.
- 192) Paul Iganski: *Racist Violence in Europe*, Brussels, 2011.
<http://enarireland.org/wp-content/uploads/2013/07/Racist-Violence-in-Europe.pdf> (2015. március 7.)
- 193) Paul L. Wachtel: *Race in the Mind of America: Breaking the Vicious Circle Between Blacks and Whites*. New York: Routledge. 1999.
- 194) PET: Crimes motivated by extremism.
<https://www.pet.dk/English/Counter%20extremism/Crimes%20motivated%20by%20extremism.aspx> (2014. június 9.)
- 195) Philip Rosen: *Hate propaganda.* 2000.
<http://www.parl.gc.ca/Content/LOP/researchpublications/856-e.htm> (2014. október 5.)
- 196) Police Scotland: *Specialist Crime Division*. <http://www.scotland.police.uk/about-us/police-scotland/specialistcrime-division/> (2014. szeptember 8.)

- 197) PSNI: *Equality, Diversity and Good Relations Strategy 2012-2017*.
http://www.psni.police.uk/equality_diversity__good_relations_strategy.pdf (2014. szeptember 7.)
- 198) Ralf Michaels: „The Functional Method of Comparative Law” in Mathias Reimann–Reinhard Zimmermann (szerk.): *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford: Oxford University Press, 2006. 339–382.
- 199) Ralf Michaels: „The Functional Method of Comparative Law” in Mathias Reimann–Reinhard Zimmermann (szerk.): *The Oxford Handbook of Comparative Law*, Oxford: Oxford University Press, 2006. 339–382.
- 200) Report by Nils Muižnieks Commissioner for Human Rights of the Council of Europe Following His Visit to Hungary from 1 to 4 July 2014. CommDH(2014)21, Strasbourg, 16 December 2014.
<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=2662996&SecMode=1&DocId=2218468&Usage=2> (2015. február 9.)
- 201) Report of the UN High Commissioner for Human Rights, A/HRC/19/41 (nineteenth session, 2011) *Discriminatory laws and practices and acts of violence against individuals based on their sexual orientation and gender identity*.
http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/19session/A.HRC.19.41_English.pdf (2014. február 19.)
- 202) Richard A. Berk – Elizabeth A. Boyd – Karl M. Hamner: „Thinking More Clearly About Hate-Motivated Crimes” in Barbara Perry (szerk.): *Hate and Bias Crime, A Reader*. New York: Routledge, 2003, 49–60.
- 203) *Romagyilkosságok: társadalmi tanulságok* című, Setét Jenővel és Zolnay Jánossal folytatott beszélgetés. RTL Magyarul Baló című műsor. 2015. április 14.
<http://rtl.hu/rtl2/magyarul/romagyilkosságok-tarsadalmi-tanulsagok> (2015. augusztus 2.)
- 204) Sara Steen – Mark A. Cohen: “Assessing the Public’s Demand for Hate Crime Penalties” *Justice Quarterly*, 2004/1. 91–124.
- 205) Sarah Chapman: „Canada Recruits British Police Officers” *Toronto News and Views*.
<http://torontonews.wordpress.com/2007/12/31/uk-policemen-enticed-to-canada/> (2014. október 29.)
- 206) Scottish Police Authority: *Specialist Crime Division launches*. 2013.
<http://www.spa.police.uk/news/2013/march/183240/> (2014. szeptember 7.)

- 207) Sentencing Council: Crown Court Sentencing Survey
<http://sentencingcouncil.judiciary.gov.uk/facts/sentencing-survey.htm> (2014. november 6.)
- 208) Sentencing Guidelines Council: *Overarching Principles: Seriousness*. 2004.
https://www.sentencingcouncil.org.uk/wp-content/uploads/web_seriousness_guideline.pdf (2014. szeptember 8.)
- 209) Shea W. Cronin [et al.]: „Uncertainty, and Infrequency in Eight Police Departments Bias-Crime Reporting: Organizational Responses to Ambiguity”
American Behavioral Scientist, Vol. 51. 2007. 213–231.
- 210) Szabó András: Recepció és kreativitás a büntetőjogban. <http://www.phil-inst.hu/recepcio/htm/7/704.htm> (2015. május 5.)
- 211) Szajbély Katalin – Tóth Judit: Kisebbségvédelem az Európai Unióban,
Kisebbségkutatás, 2002/2.
http://www.hhrf.org/kisebbssegkutatas/kk_2002_02/cikk.php?id=1134 (2014. február 12.)
- 212) Szomora Zsolt: „Dogmatikai és alkotmányjogi megjegyzések a gyűlölet-bűncselekmények büntetőjogi szabályozásához” *Belügyi Szemle*, 2013/12. 36–51.
- 213) Tábori Zoltán: *Cigány rulett*, Budapest: Európa Könyvkiadó, 2014.
- 214) Tárki: *Továbbra is erős roma-ellenes előítéletek*. 2006.
<http://www.tarki.hu/tarkitekinto/20060201.html> (2015. augusztus 7.)
- 215) Társaság a Szabadságjogokért: *A bíróság megtette dolgát, az állam még tetlenkedik*, 2013. augusztus 6. <http://tasz.hu/romaprogram/birosag-megtette-dolgot-az-allam-meg-tetlenkedik-0> (2014. december 6.)
- 216) TASZ: *A Társaság a Szabadságjogokért álláspontja a gyűlölet-bűncselekmények szabályozásáról*. 2015. http://tasz.hu/files/tasz/imce/tasz-gybc-s-allaspont-final_.pdf (2015. június 2.)
- 217) TASZ: *Miskolci ítélet: az ügyészség nem bizonyította a magyarellenességet*.
<http://tasz.hu/romaprogram/miskolci-itelet-az-ugyeszseg-nem-bizonyította-magyarelleness-0> (2013. december 5.)
- 218) Ténymegállapító vizsgálati jelentés. *A romák sérelmére elkövetett sorozatgyilkosság felderítésére irányuló nyomozást segítő nemzetbiztonsági szolgálati munka értékelése az Országgyűlés Nemzetbiztonsági Bizottsága által felállított Tényfeltáró Munkacsoport vizsgálati munkája alapján*. 2009.

- http://www.parlament.hu/internet/plsql/ogy_biz.keret_frissit?p_szerv=&p_fomen u=20&p_almenu=26&p_ckl=38&p_biz=A277&p_rec=&p_egys=&p_nyelv=HU (2015. július 25.)
- 219) The City of Calgary: *Overview of Standards for Hate/Bias Crime Reporting and Investigation*. 2008.
[http://www.albertahatecrimes.ca/09/images/file/Documents/Resources/Overview %20of%20Standards%20for%20Hate%20Bias%20Crime%20Reporting%20and%20Investigation.pdf](http://www.albertahatecrimes.ca/09/images/file/Documents/Resources/Overview%20of%20Standards%20for%20Hate%20Bias%20Crime%20Reporting%20and%20Investigation.pdf) (2014. augusztus 7.)
- 220) The New York Times: *A Better Response to Hate Crimes*. June 8, 1991.
www.nytimes.com/1991/06/08/opinion/a-better-response-to-hate-crimes.html (2014. október 2.)
- 221) Tim J. Berard: „Hate Crimes and Their Criminalization” *Research in Social Problems and Public Policy*, 2010/17. 15–40.
- 222) Tóth Mihály: „A dolog elleni erőszak fogalmának értékelése a gyakorlatban” *Belügyi szemle*, 1981/12. 29–32.
- 223) Tóth Mihály: „Gondolatok az »erőszak« büntetőjogi fogalmáról” *Magyar Jog*, 1981/6. 502–511.
- 224) UNESCO: *Four Statements on the Race Questions*, 1969.
unesdoc.unesco.org/images/0012/001229/122962eo.pdf (2014. szeptember 3.)
- 225) Uszkiewicz Erik: „Mit (nem) mutatnak a számok?” *Belügyi szemle*, 2013/12. 84–91.
- 226) Utasi Judit: „A gyűlöletbűnözés háttere” *Kriminológiai Tanulmányok*, 48. kötet 2011. 115–126.
- 227) Vas Népe Online: *Előzetesben a romagyilkosságok gyanúsítottjai – Tagadják a bűncselekmény elkövetését*. 2009. <http://vaol.hu/cimlapon/elozetesben-a-romagyilkosságok-gyanusítottjai-tagadjak-a-buncselekmények-elkoveteset-fotoval-1446317> (2015. július 28.)
- 228) Violence Prevention Network: *Taking Responsibility – Breaking Away from Hate and Violence*. <http://www.violence-prevention-network.de> (2014. augusztus 4.)
- 229) Wayne Sandholtz: „Humanitarian Intervention: Global Enforcement of Human Rights?” in Alison Brysk (szerk.): *Globalization and Human Rights*. Berkeley: University of California Press, 2002. 201–225.

- 230) What happened in Ferguson? *New York Times*, 2014. november.
http://www.nytimes.com/interactive/2014/08/13/us/ferguson-missouri-town-under-siege-after-police-shooting.html?_r=0 (2015. január 14.)
- 231) Wiener A. Imre: *Elméleti alapok a Büntetőtörvény Általános Része kodifikálásához*, MTA Jogtudományi Intézetének kiadványa, Budapest, 2000. 96–97.

Joganyag, joggyakorlat:

- 1) 16/2007. (ÜK. 12.) LÜ utasítás a Vádképviselési Informatikai rendszer bevezetéséről
- 2) 18/2011. (IX. 23.) ORFK utasítás a Robotzsaru integrált ügyviteli, ügyfeldolgozó és elektronikus iratkezelő rendszer egységes és kötelező használatáról, jogosultsági rendjéről, az adatvédelem, valamint a rendszerfejlesztés előírásairól
- 3) 1961. évi V. törvény a Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyvéről (1961-es Btk.).
- 4) 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről (1978. évi Btk.).
- 5) 2002. évi III. törvény az Európa Tanács keretében, 1997. november 6-án kelt, az állampolgárságról szóló Európai Egyezmény kihirdetéséről
www.complex.hu/kzldat/t0200003.htm/t0200003.htm (2014. május 8.)
- 6) 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről (Btk.).
- 7) 2012. évi II. törvény a szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről
- 8) 25/2013 (VI. 24.) BM rendelet a Rendőrség nyomozó hatóságainak hatásköréről és illetékességéről
- 9) 3/2013. számú BJE határozat
- 10) 55/2001. (XI. 29.) AB határozat, ABH 2001, 442–477.
- 11) 56. BK vélemény a büntetéskiszabás során értékelhető tényezőkről
- 12) 9/1990. (IV. 25.) AB határozat, ABH 1990, 46–49.
- 13) 96/2008. (VII. 3.) AB határozat, ABH 2008, 816–837.
- 14) A fogyatékkal élő személyek jogairól szóló egyezmény (Convention on the Rights of Persons with Disabilities) A/61/611 (Magyarországon kihirdette a 2007.

évi XCII. törvény.)

- 15) A Magyar Népköztársaság Büntető Törvénykönyve. Budapest: KJK, 1962. 245.
- 16) A Miniszteri Bizottság CM/REC(2010)5. sz. ajánlása a tagállamok felé *a szexuális irányultság, illetve nemi identitás alapján történő diszkrimináció leküzdését célzó intézkedésekről* (Recommendation CM/Rec(2010)5 of the Committee of Ministers to member states on measures to combat discrimination on grounds of sexual orientation or gender identity) 1081st meeting of the Ministers' Deputies, 2010. <http://www.kormany.hu/download/3/8d/80000/CM-Rec-2010-5-ajanlas.pdf> (2014. február 16.)
- 17) A nőkkel szembeni megkülönböztetés minden formájának felszámolásáról szóló egyezmény (Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women), U.N.T.S. Vol. 1249, 1979, 13. (Magyarországon kihirdette az 1982. évi 10. törvényerejű rendelet.)
- 18) A Tanács 1035/97/EK rendelete *a Rasszizmus és Idegengyűlölet Európai Megfigyelőközpontjának létrehozásáról* [Council Regulation (EC) No 1035/97 establishing a European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia] HL L 151, 1997.6.2. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:1997:151:0001:001:HU:HTML> (2014. február 17.)
- 19) A Tanács 168/2007/EK rendelete *az Európai Unió Alapjogi Ügynökségének létrehozásáról* [Council Regulation (EC) No. 168/2007 establishing a European Union Agency for Fundamental Rights] HL L 53/1, 2007.2.22. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/351-reg_168-2007_hu.pdf (2014. február 25.)
- 20) A Tanács 2000/43/EK irányelve *a személyek közötti, faji- vagy etnikai származásra való tekintet nélküli egyenlő bánásmód elvének alkalmazásáról* (Council Directive 2000/43/EC Implementing the principle of equal treatment between persons irrespective of racial or ethnic origin) HL L 180, 2000.07.19. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0043:hu:HTML> (2014. február 16.)
- 21) A Tanács 2008/913/IB kerethatározata *a rasszizmus és az idegengyűlölet egyes formái és megnyilvánulásai elleni, büntetőjogi eszközökkel történő küzdelemről* (Council Framework Decision 2008/913/JHA on combating certain forms of

- expressions of racism and xenophobia by means of criminal law) HL L 328, 2008.12.16. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32008F0913:HU:HTML> (2014. február 12.)
- 22) Az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlése 1735 (2006) sz. ajánlása, *A „nemzet” fogalma*, 2. www.mtaki.hu/data/files/208.pdf (2014. április 29.)
- 23) Az Európai Parlament állásfoglalása *a rasszista és homofób erőszak fokozódásáról Európában* (European Parliament resolution on the increase in racist and homophobic violence in Europe) P6_TA(2006)0273, 2006. <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONGML+TA+P6-TA-2006-0273+0+DOC+PDF+V0//HU> (2014. február 18.)
- 24) Az Európai Parlament és a Tanács 1922/2006/EK rendelete a *Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézetének létrehozásáról* [Regulation (EC) No 1922/2006 of the European Parliament and of the Council establishing a European Institute for Gender Equality] HL L 403, 2006.12.30. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2006:403:0009:0017:HU:PDF> (2014. március 31.)
- 25) Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve *a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról* (Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA) HL L 315/57, 2012.11.14. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:HU:PDF> (2014. február 17.)
- 26) Az Európai Unió működéséről szóló szerződés egységes szerkezetbe foglalt változata (Treaty on the Functioning of the European Union) HL C 326/47, 2012.10.26. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:0047:0200:HU:PDF> (2014. február 28.)
- 27) BH 1980. 116.
- 28) BH 1981. 489.

- 29) BH 1983. 177.
- 30) BH 1985. 291.
- 31) BH 1987. 177.
- 32) BH 1990. 326.
- 33) BH 1994. 646.
- 34) BH 1999. 53.
- 35) BH 2000. 185.
- 36) BH 2000. 186
- 37) BH 2004. 269.
- 38) BH 2007. 283.
- 39) BH 2009. 171.
- 40) BH. 1982. 74.
- 41) BJE 3/2011. szám
- 42) Budapesti VI. és VII. kerületi Ügyészség, B. VI–VII. 3541/2012/2.
- 43) Büntető Törvénykönyv. Budapest: KJK, 1979, 215.
- 44) Crime and Disorder Act 1998
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1998/37/part/II> (2014. június 15.)
- 45) Criminal Justice Act 2003
http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2003/44/pdfs/ukpga_20030044_en.pdf
- 46) Criminal Law (Consolidation) (Scotland) Act 1995 50/A.
<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1995/39/section/50A> (2014. október 29.)
- 47) Debreceni Törvényszék, 25.B.48/2013/23. sz.
- 48) Debreceni Törvényszék, 25.B.48/2013/23. szám.
- 49) EBESZ/DIEJH: *Hate Crime Laws. A Practical Guide*. Warsaw, 2009. 50.
<http://www.osce.org/odihr/36426> (2013. december 3.)
- 50) ECtHR, *Case of Milanović v. Serbia*, No. 44614/07, 14 December 2010.
<http://echr.ketse.com/doc/44614.07-en-20101214/view/> (2014. február 15.)
- 51) ECtHR, *Case of Nachova and Others v. Bulgaria*, Nos. 43577/98 and 43579/98, 6 July 2005. [http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69630#{"itemid":\["001-69630"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-69630#{) (2014. február 16.)
- 52) ECtHR, *Case of Šečić v. Croatia*, No. 40116/02, 31 August 2007.
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80711#{"itemid":\["001-80711"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-80711#{) (2014. február 15.)

- 53) ECtHR, *Case of Smith and Grady v. The United Kingdom*, Nos. 33985/96 and 33986/96, 27 September 1999.
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58408#{"itemid":\["001-58408"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-58408#{) (2014. február 14.)
- 54) ECtHR, *Case of Vejdeland and Others v. Sweden*, No. 1813/07, 9 August 2012.
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109046#{"itemid":\["001-109046"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-109046#{) (2014. február 14.)
- 55) ECtHR, *Case of Vona v. Hungary*, No. 35943/10, 9 July 2013.
[http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122183#{"itemid":\["001-122183"\]}](http://hudoc.echr.coe.int/sites/eng/pages/search.aspx?i=001-122183#{) (2013. november 26.)
- 56) Egyezmény az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről (European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms) E.T.S. No. 005. (Magyarországon kihirdette az 1993. évi XXXI. törvény.)
- 57) Európai Unió Alapjogi Chartája (Charter of Fundamental Rights of the European Union) HL C 326/391, 2012.10.26. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2012:326:FULL:HU:PDF> (2014. március 5.)
- 58) Joint Declaration by the European Parliament, the Council and the Commission against racism and xenophobia, OJ C 158, 25.6.1986.
http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/libe/102/text5_en.htm#annex1 (2014. március 5.)
- 59) Joint Declaration by the European Parliament, the Council, OJ C 103 1, 27.4.1977.
http://www.europarl.europa.eu/charter/docs/pdf/jointdecl_04_77_en_en.pdf (2014. március 5.)
- 60) Keretegyezmény a nemzeti kisebbségek védelméről (Framework Convention for the Protection of National Minorities) ETS. No. 157, 1995. (Magyarországon kihirdette az 1999. évi XXXIV. törvény) <http://www.hungarian-human-rights.eu/Strasbourggi%20keretegyezmeny%20a%20kisebbsegek%20vedelmerol%201995.pdf> (2014. február 19.)
- 61) Miskolci Járásbíróság (megismételt I. fok) 22. B.2418/2011, Miskolci Törvényszék (megismételt II. fok) 3. Bf. 2023/2012.
- 62) Miskolci Járásbíróság 22. B. 2418/2011, Miskolci Törvényszék 3. Bf. 2023/2012.

- 63) Miskolci Járásbíróság B.1157/2012/95, Miskolci Törvényszék Fkf.1099/2013/10, Debreceni Ítéltábla Fkhar.248/2014/7.
- 64) Miskolci Törvényszék Fk.1188/2011/217, Debreceni Ítéltábla Fkf.498/2013/13, Kúria Bhar.118/2014/11.
- 65) Miskolci Törvényszék, 14.Fkf.1099/2013/10.
- 66) Nemzetközi egyezmény a faji alapú hátrányos megkülönböztetés valamennyi formájának kiküszöböléséről (International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination) U.N.T.S. No. 9464, Vol. 660, 1969, 212. (Magyarországon kihirdette az 1969. évi 8. törvényerejű rendelet.)
- 67) Nemzetközi egyezmény a kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmódok ellen (Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment) U.N.T.S. No. 24841, Vol. 1465, 1987, 85. (Magyarországon kihirdette az 1988. évi 3. törvényerejű rendelet.)
- 68) OSCE Ministerial Council Decision No. 10/05 *Tolerance and non-discrimination: promoting mutual respect and understanding*, 6 December 2005. <http://www.osce.org/mc/17462> (2014. február 18.)
- 69) OSCE Ministerial Council Decision No. 4/03 *Tolerance and non-discrimination*, 2 December 2003. <http://www.osce.org/mc/19382> (2014. február 18.)
- 70) OSCE Ministerial Council Decision No. 621 *Tolerance and the fight against racism, xenophobia and discrimination*, 29 July 2004. <http://www.osce.org/pc/35610> (2014. február 18.)
- 71) OSCE Ministerial Council Decision No. 9/09 *Combating hate crimes*, 2 December 2009. <http://www.osce.org/cio/40695> (2014. február 14.)
- 72) OSCE Ministerial Council, Decision No. 13/06, *Combating Intolerance and Discrimination and Promoting Mutual Respect and Understanding*, Brussels, 5 December 2006. <http://www.osce.org/mc/23114?download=true> (2015. március 7.)
- 73) Parliamentary Assembly Recommendation 1222 (1993) *on the fight against racism, xenophobia and intolerance*. <http://www.assembly.coe.int/Main.asp?link=http://www.assembly.coe.int/Documents/AdoptedText/TA93/EREC1222.HTM> (2014. március. 5.)
- 74) Parliamentary Assembly Recommendation 1275 (1995) *on the fight against racism, xenophobia, anti-Semitism and intolerance*.

- <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta95/EREC1275.htm> (2014. február 12.)
- 75) Pesti Központi Kerületi Bíróság Fk.27246/2010/83, Fővárosi Törvényszék Fkf.8472/2011/38, Kúria Bfv.590/2012/18.
 - 76) Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya (International Covenant on Civil and Political Rights) U.N.T.S. No. 14668, Vol. 999, 1966, 172. (Magyarországon kihirdette az 1976. évi 8. törvényerejű rendelet.)
 - 77) *Protocol No. 12 to the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms*. CETS No.: 177, Rome, 4 November 2000. <http://conventions.coe.int/Treaty/en/Treaties/Html/177.htm> (2015. február 10.)
 - 78) Public Order (Northern Ireland) Order 1987 <http://www.legislation.gov.uk/asp/2009/8/contents> (2014. október 29.)
 - 79) *R. v. Baxter*, [1997] O.J. No. 5811 (Prov. Div.)
 - 80) *R. v. Miloszewski* [1999], B.C.J. No. 2710 (Prov. Ct.)
 - 81) *R. v. Sandouga*, [2002] A.J. No. 1042 (C.A.)
 - 82) Resolution of the European Parliament on racism, xenophobia, and anti-semitism, OJ C 323/154, 20.11.1994 and Resolution of the European Parliament on racism, xenophobia and anti-semitism, OJ C 308/140, 20.11.1995. http://www.europarl.europa.eu/workingpapers/libe/102/text5_en.htm#annex1 (2014. március 5.)
 - 83) T/2990. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény módosításáról szóló
 - 84) T/6218. számú törvényjavaslat a közrend, valamint az igazságszolgáltatás működésének védelme érdekében szükséges egyes törvénymódosításokról
 - 85) T/6958. számú törvényjavaslat a Büntető Törvénykönyvről
 - 86) The Criminal Code of Finland. www.finlex.fi/en/laki/kaannokset/1889/en18890039.pdf.
 - 87) UN CAT General Comment 2, U.N. Doc. CAT/C/GC/2/CRP. 1/Rev.4. (thirty-ninth session, 2007), *Implementation of article 2 by States Parties*. http://www1.umn.edu/humanrts/cat/general_comments/cat-gencom2.html (2014. február 17.)
 - 88) UN CEDAW General Recommendation No. 19 (eleventh session, 1992), *Violence against women*.

<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm>
(2014. február 19.)

- 89) UN CERD Communication No. 46/2009 (eightieth session, 2012), *Dawas and Shava* v. *Denmark*. http://www2.ohchr.org/english/bodies/cerd/docs/jurisprudence/CERD-C-80-D-46-2009_en.pdf (2014. február 12.)
- 90) UN CERD General Recommendation No. 25 (fifty-sixth session, 2000) *Gender related dimensions of Racial discrimination*. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/76a293e49a88bd23802568bd00538d83?OpenDocument> (2014. február 12.)
- 91) UN CERD, Communication No. 4/1991 (forty-second session, 1993), *L.K. v. The Netherlands*. <http://www1.umn.edu/humanrts/country/decisions/CERD-DLR.htm> (2014. február 17.)
- 92) UN Human Rights Committee Communication No. 488/1992, *Toonen v. Australia*, 4 April 1994. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/d22a00bcd1320c9c80256724005e60d5> (2014. február 12.)
- 93) UN Human Rights Committee Communication No. 941/2000, *Young v. Australia*, 18 September 2003. <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/941-2000.html> (2014. február 12.)
- 94) UN Human Rights Council, A/HRC/17/19 (seventeenth session, 2011) *Human rights, sexual orientation and gender identity*. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/148/76/PDF/G1114876.pdf?OpenElement> (2014. február 17.)
- 95) UN Human Rights Council, A/HRC/18/17 (eighteenth session, 2011) *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review Hungary*. <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G11/145/34/PDF/G1114534.pdf?OpenElement> (2014. március 3.)
- 96) UN Human Rights Council, A/HRC/18/17/Add.1 (Eighteenth session) *Report of the Working Group on the Universal Periodic Review. Hungary. Addendum. Views on conclusions and/or recommendations, voluntary commitments and replies presented by the State under review*. 14 September 2011. <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/18session/A-HRC-18-17-Add1.pdf> (2014. március 3.)

- 97) UN Human Rights Council, CCPR/C/79/Add.110 (sixty-sixth session, 1999) *Concluding Observations of the Human Rights Committee: Poland*, para 23. <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf/0/a61db0e519524575802567c200595e9c?OpenDocument> (2014. február 12.)
- 98) Veszprém Megyei Rendőr-főkapitányság, Bűnügyi Igazgatóság, Vizsgálati Osztály, 19000/156/2012.bü. sz. határozat. http://helsinki.hu/wp-content/uploads/Devecser_hatarozat_201309.pdf (2015. július 29.)
- 99) *Wisconsin v. Mitchell*, www.law.cornell.edu/supct/html/92-515.ZO.html.
- 100) Yogyakarta alapelvek: Alapelvek a nemzetközi emberi jogi szabályok alkalmazásáról a szexuális irányultsággal és a nemi identitással kapcsolatban. Háttér Társaság (ford.) 2010 http://ypinaction.org/files/03/30/yogyakarta_hungarian.pdf (2014. május 5.)
- 101) Zalaegerszegi Járásbíróság B.404/2011/101, Zalaegerszegi Törvényszék Bf.152/2012/5, Pécsi Ítéltábla Bhar.247/2012/18.